ഞാൻ കണ്ട യൂറോപ്പ്.

മിസ്സിസ് സി. കുട്ടൻ നായർ.

ഞാൻ കണ്ട യൂറോപ്പ്

ഭാരതവിലാസം പ്രസ്സ്, തൃശ്ശിവപേരൂർ.

1-ാം പതിപ്പ് കോപ്പി 1000.

1111.

ഞാൻ കണ്ട യൂറോപ്പ്.

മിസ്സിസ് സി. കുട്ടൻ നായർ.

അവതാരിക.

1934-ൻെറ മദ്ധ്യത്തിലാണെന്നു തോന്നുന്നു, മിസ്സിസ് എസ്. കെ. ദത്തയുടെ നേതൃത്വത്തിൽ ഒരു വനിതാസംഘം ചില യൂറോപ്യൻരാജ്യങ്ങളിൽ സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായി റിപ്പോർട്ടുകൾ കടലാസ്സിൽ വായിച്ചപ്പോൾ, പാശ്ചാത്യദേശങ്ങൾ സന്ദർശിക്കുന്നതിന് ബാല്യകാലംമുതൽക്കു് എന്നിൽ വളൎന്നുവന്നിരുന്ന ആഗ്രഹം സീമാതീതമായി വൎദ്ധിച്ചു. അതോടുകൂടി പ്രസ്തുത പൎയ്യടനസംഘത്തെപ്പോലെ വേറൊന്ന് അടുത്തതങ്ങാനം സംഘടിപ്പിക്കുകയാണെങ്കിൽ അതിൽ ചേരാൻ നോക്കണമെന്നു വിചാരിച്ചിരിക്കുമ്പോഴാണ് 1935-ലെ കാൎയ്യപരിപാടി മിസ്സസ് ദത്ത പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തുകണ്ടതു്. ഉടൻ ആ മാന്യയുമായി എഴുത്തുകുത്തു നടത്തി പൂൎണ്ണവിവരങ്ങൾ അറിഞ്ഞപ്പോൾ പൎയ്യടനം അഖിലവിദ്യാൎത്ഥിസംഘത്തിൻെറ ആഭിമുഖ്യത്തിലാണെന്നും തന്മൂലം ഒററയ്ക്കു പോകുന്നതിനേക്കാൾ ചിലവു താരതമ്യേന കുറയുമെന്നു മാത്രമല്ല, സൌകൎയ്യങ്ങൾ വളരെ കൂടുമെന്നും മനസ്സിലായി. ഈ സുവൎണ്ണാവസരത്തെ ഒരിക്കലും പാഴാക്കാൻ പാടില്ലെന്നു തീൎച്ചയാക്കി ഞാൻ പൎയ്യടനസംഘത്തിൻെറ ഒരംഗമായിച്ചേൎന്നു.

കപ്പൽ കയറിയ സമയത്താണ്, ഡൽഹിയിൽനിന്നു് മി. ദേവദാസ് ഗാന്ധിയുടെ ഒരു കത്തു് എൻെറ കയ്യിൽ വന്നുചേൎന്നതു്. ഞങ്ങളുടെ പാശ്ചാത്യപൎയ്യടനത്തെ

സംബന്ധിച്ച് ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് 'ഹിന്ദുസ്ഥാൻ ടൈംസി' ലേയ്ക്കു ലേഖനങ്ങൾ അയച്ചുകൊടുത്താൽ കൊള്ളാമെന്ന് അദ്ദേഹം അതിൽ എഴുതിയിരുന്നു. വിശ്രമം എന്തെന്നറിയാൻ ഇടയില്ലാതിരുന്ന ആ വിദേശസഞ്ചാരകാലത്ത് ഒരു രാജ്യത്തുനിന്നു വേറൊരു രാജ്യത്തേക്ക് ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്ന തീവണ്ടികളിൽവെച്ചായിരുന്നു അഞ്ചാറു ലേഖനങ്ങൾ വളരെ വിസ്തരിച്ച് എഴുതി അയച്ചത്. അതിന്റെ തർജ്ജിമ 'ഭാരതി' 'മലയാളമനോരമ' മുതലായ പത്രങ്ങളിലും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. മടങ്ങിയെത്തിയതിനുശേഷം ഡയറി നോക്കി മററു ലേഖനങ്ങളെല്ലാം ചേർത്ത് ഇംഗ്ലീഷിലും സ്വഭാഷയിലും ഓരോ പുസ്തകങ്ങൾ അടിയ്ക്കണമെന്നു പല സുഹൃത്തുക്കളും എന്നോട് ആവശ്യപ്പെടുകയുണ്ടായി. അത്തരം പ്രേരണകളുടെയും പ്രോത്സാഹനങ്ങളുടെയും ഫലമത്രെ ഈ ലഘുഗ്രന്ഥം.

നിശ്ചിതമായ ഒരു കാൎയ്യപരിപാടി അനുസരിക്കേണ്ട ഒരു സംഘത്തിലെ അംഗമായിരുന്ന എനിക്ക് കേവലം മൂന്നുമാസത്തെ പൎയ്യടനത്തിന്നിടയ്ക്കു സന്ദർശിക്കുവാൻ സാധിച്ച രാജ്യങ്ങളെപ്പററി ലഭിക്കാവുന്ന വിവരങ്ങൾ പൂൎണ്ണമായിരിക്കുവാൻ തരമില്ലല്ലൊ. സാമാന്യജനങ്ങളുമായി ഇടപെട്ടു നല്ലവണ്ണം പരിചയമാകുന്നതിനു തക്ക സമയവും സൌകൎയ്യവും വളരെ കുറവായിരുന്നുവെന്നു മാത്രമല്ല, ആശയവിനിമയം സാധിക്കുന്നതിനു കോണ്ടിനൻററിൽ അത്യാവശ്യമായിരുന്ന ഫ്രഞ്ചുഭാഷയൊ, ജൎമ്മൻഭാഷയൊ ഞങ്ങൾക്കു നിശ്ചയവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഈ ചെറിയ പുസ്തകത്തിൽ രാഷ്ട്രീയവും സാമ്പത്തികവുമായ സ്ഥിതികളെപ്പററി നിരൂപണത്തിനു പുറപ്പെടുന്നതു സാഹസമായിരിക്കുമെന്നാണ് എൻെറ വിശ്വാസം. അതല്ല എൻെറ ഉദ്ദേശവും. ആ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രത്യേകം വൈദഗ്ദ്ധ്യം സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ള മഹാന്മാരുടെ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ അപൂർവ്വമല്ലല്ലോ. പരിഷ്കൃതരാജ്യങ്ങളിൽ ചുരുങ്ങിയ കാലത്തെ പര്യടനം കൊണ്ടു് ഒരാളുടെ അനുഭവത്തിനു വിഷയമാവുന്ന പലതും വായനക്കാർക്കെല്ലാം പ്രകാശിപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കുമെന്നും ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. സാധാരണ ജനങ്ങൾക്കുപോലും മനസ്സിലാക്കാവുന്നതും ആസ്വദിക്കാവുന്നതുമായ ഞങ്ങളുടെ ചില അനുഭവങ്ങളെ, സത്യത്തെ ഹനിക്കാതെ, വിവരിക്കണമെന്നു മാത്രമേ എനിക്കാഗ്രഹമുള്ളു.

അവിചാരിതമായ പല കാരണങ്ങളാലും പ്രസിദ്ധീകരണത്തിന് അല്പം താമസം നേരിട്ടതിനാൽ ഈ യാത്രാവിവരണം എഴുതിത്തീൎന്നതിന്നുശേഷം ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഗണ്യമായ ചില സംഭവങ്ങളെ അവിടവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടില്ലെന്നില്ല. ഉദാഹരണമായി കമലാനെഹറുവിൻെറ അകാലനിൎയ്യാണം, ബെൽജിയം റാണിയുടെ അപകടമരണം, ഇററലിയും അബിസീനിയായുമായുള്ള യുദ്ധം, പ്രസിഡൻറ് മസാറിക്കിൻെറ സ്ഥാനത്യാഗം മുതലായവ പ്രസ്താവ്യങ്ങളാണ്.

ഗ്രന്ഥകൎത്രി.

സമർപ്പണം.

യൂറോപ്പിലേയ്ക്കു പോകുംവഴി "എസ്. എസ്. കോണ്ടിറോസ്സോ"വിൽവെച്ചു നേരിട്ടു പരിചയമായതിനുശേഷം പ്രത്യേകിച്ചും, എന്റെ സ്മൃതിപഥത്തിൽ സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠിതമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ള ആ ധീരാത്മാവിന്റെ പുണ്യസ്മരണയ്ക്കായി ഞാൻ ഈ ലഘുഗ്രന്ഥം സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

കെ. കെ.

പൎയ്യടനസംഘത്തിൻെറ നേതൃത്വം വഹിച്ചിരുന്ന
മിസ്സസ് ദത്ത.

ഞാൻ കണ്ട യൂറോപ്പ്.

I

കപ്പൽയാത്ര.

അതു് എന്റെ ആദ്യത്തെ കപ്പൽയാത്രയായിരുന്നു. "എസ്സ്. എസ്സ്. കോണ്ടിറോസോ"വിന്റെ മേൽത്തട്ടിൽനിന്നുകൊണ്ടു് അനുക്ഷണം പിൻവാങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഇൻഡ്യയുടെ തീരപ്രദേശങ്ങളെ ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽനിന്നു് മറയുന്നതുവരെ ഞാൻ നോക്കിക്കണ്ടു. അപ്പോഴേയ്ക്കും ഭക്ഷണത്തിനുള്ള സമയം കുറിയ്ക്കുന്ന മണിനാദം മുഴങ്ങി. നാനാജാതിമതസ്ഥരായ യാത്രക്കാരുടെ തിക്കിലും തിരക്കിലുംപെട്ടു് അല്പം വിഷമിച്ചുവെങ്കിലും ഞാനും "ഭാ—"യും ഒരുവിധം ഭക്ഷണമുറിയിൽ എത്തിച്ചേൎന്നു. ഇററാലിയൻ കപ്പലുകളിലെ സുഖസൌകൎയ്യങ്ങളെ പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ടുള്ള അഭിപ്രായങ്ങളാണു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുള്ളതു്. തന്നിമിത്തം ജീവിതത്തിന്നു് അത്യന്താപേക്ഷിതമായ ആഹാരത്തെസ്സംബന്ധിച്ചുള്ള ഏൎപ്പാടുകളേപ്പററിയും എനിക്കു് വലിയ പ്രതീക്ഷകളുണ്ടായിരുന്നു. "സസ്യപദാൎത്ഥങ്ങളിൽ ഒന്നാംതരത്തിൽപെട്ടവ പലതരത്തിൽ പാകംചെയ്തതു വേണ്ടുവോളം; അവയ്ക്കു രുചികൂട്ടുന്നതും ആൎക്കും യോജിക്കുന്നതുമായ 'ഉപ്പിലിട്ടതു്" എത്ര വേണമെങ്കിലും; സൂൎയ്യപ്രഭയാൽ പ്രശോഭിതമായ ദക്ഷിണദേശങ്ങളിലേതെന്നു പ്രശസ്തിനേടിയ കായ്ക്കനികൾ

ചെടിയ്ക്കുവോളം" എന്നിങ്ങിനെയായിരുന്നു അതിനെപ്പററി എൻെറ മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞിരുന്ന ചിത്രങ്ങൾ. എന്നാൽ അവ വെറും ചിത്രങ്ങൾ മാത്രമായിട്ടാണ് തീൎന്നത്. ചിത്രങ്ങൾ, അല്ലെങ്കിൽ സങ്കല്പങ്ങൾ, യാഥാൎത്ഥ്യങ്ങളാവുക സാധാരണമല്ലല്ലൊ. വലിയ ഇച്ഛാഭംഗത്തോടുകൂടി ഞാൻ എൻെറ സഖിയോരുമിച്ച് ഞങ്ങളുടെ മുറിയിലേയ്ക്കുതന്നെ മടങ്ങി.

ഞങ്ങളുടെ മുറി ഒരു വിശ്രമസ്ഥലമായിരുന്നില്ല; നേരേമറിച്ച് വെന്തുരുകുന്ന ചൂടോടുകൂടിയ ഒരു ചെറിയ അറയായിരുന്നു. അതിനകത്തു നാലുപേർ താമസിക്കുകയും വേണം! മുകളിലും താഴത്തുമുള്ള "ബെത്തു"കളിൽ എൻേറതു താഴത്തായിരുന്നു. കാററാണെങ്കിൽ, ആ മുറിയിലുള്ള ദ്വാരങ്ങളിൽക്കൂടിയോ, വളരെ പൊക്കത്തിലുള്ള 'വൈദ്യുതവിശറി'യുടെ സഹായത്തോടുകൂടിയോ ഒരു "തുള്ളി"പോലും കിട്ടാനില്ല. ഭാഗ്യവശാൽ മുകളിലെ "ബെത്തി"ൽ കിടന്നിരുന്ന സ്നേഹിത എന്നെ സഹായിച്ചു. തീരെ കൃശഗാത്രയല്ലായിരുന്നതിനാൽ മേല്പോട്ട് കയറുകയും താഴത്തേയ്ക്ക് ഇറങ്ങുകയും ചെയ്യുകയെന്നതു് അവൾക്ക് അസുഖകരമായ ഒരു അഭ്യാസമായിരുന്നു. ജീവിസഹജമായ ആത്മരക്ഷാബോധം നിമിത്തം ഞങ്ങൾ അന്യോന്യം സ്ഥാനങ്ങൾ കൈമാറി. ഈ 'ഉൽക്കൎഷം' എന്നെ വളരെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. അവിടെക്കിടന്നാൽ ശുദ്ധവായു ശ്വസിക്കുന്നതിനും പരന്നുകിടക്കുന്ന അറേബ്യൻ മഹാസമുദ്രത്തെ കണ്ടാനന്ദിക്കുന്നതിനും സൌകൎയ്യമുണ്ടായിരുന്നു.

3

വൈകുന്നേരമായപ്പോഴേയ്ക്കും മിക്കപേൎക്കും 'കടൽപനി'യുടെ ലാഞ്ഛനകൾ കണ്ടുതുടങ്ങി. സൌമ്യശീലയായ ഒരു യുവതിയായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ ഡോക്ടർ. ഞങ്ങളുടെ ആരോഗ്യത്തെ നോക്കി രക്ഷിക്കുവാൻ ചുമതലപ്പെട്ട അവൾക്കാണെന്നു തോന്നുന്നു, ആദ്യം പനിപിടിച്ചതു്. കപ്പലിന്റെ മേൽത്തട്ടിലിരുന്നു് അനുഭവിക്കാവുന്ന വായുവിന്റെ ശീതളസുഖം വളരെ ആശ്വാസകരമായിരുന്നു. അതിനാൽ വലിയ വൈമനസ്യത്തോടുകൂടിയാണു് സായാഹ്നഭക്ഷണത്തിനായി (ഭക്ഷണത്തിൽ മുമ്പിലത്തെ അനുഭവം ഓൎമ്മവന്നപ്പോൾ പ്രത്യേകിച്ചും) ഞാൻ അവിടെനിന്നു തിരിച്ചതു്. ഭക്ഷണകാൎയ്യത്തിലെ അനുഭവം വീണ്ടും അതുതന്നെയായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ നാലുപേർ മാത്രമായിരുന്നു സംഘത്തിലെ "പുല്ലുതീനി"കൾ. വിളമ്പിയിരുന്ന ഭക്ഷ്യപദാൎത്ഥങ്ങളുടെ എണ്ണവും അവയുടെ രുചിയും ഒരേവിധത്തിൽ, കുറവായിരുന്നു. കാണികൾക്കു ഞങ്ങളോടു വലിയ അനുഭാവം തോന്നിയിരുന്നുവെങ്കിലും അതുകൊണ്ടു ഞങ്ങളുടെ വിശപ്പിന്നു യാതൊരു ശമനവുമുണ്ടായില്ല. നിരാഹാരയായിത്തന്നെ കപ്പലിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടിവരുമെന്നുള്ള ഭയം വളൎന്നുവന്നതോടുകൂടി സ്വന്തം നാടിനെപ്പററിയും ബന്ധുക്കളെപ്പററിയുമുള്ള ചിന്തയും വൎദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി. അങ്ങനെ സ്വന്തം മുറിയിലെത്തിയപ്പോൾ, സ്ത്രീകളെ വല്ലാതെ ഭയപ്പെടുത്തി അങ്ങുമിങ്ങും ഓടിനടക്കുന്ന ഒരു "ഭയങ്കരസത്വ"ത്തെപ്പററി യാത്രക്കാർ അന്യോന്യം പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന കഥയിൽ എനിക്കു ശ്രദ്ധപതിപ്പിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. മേൽത്തട്ടിലെ സുഖശീതളമായ കാററിലും സഖിമാരുടെ സൌ

ഹാർദ്ദപരമായ പെരുമാററത്തിലും എന്റെ ഹൃദയം ലയിച്ചു. ഞങ്ങളുടെ നേതാവായ മിസിസ് ദത്തയുടെ വാത്സല്യമസൃണമായ ശുശ്രൂഷണങ്ങളെ അനുസ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് ഞാൻ സുഖനിദ്ര പ്രാപിച്ചു.

അടുത്ത ദിവസത്തെ അനുഭവങ്ങളും കൂടുതൽ ഉന്മേഷജനകങ്ങളായിരുന്നു. ഉല്ലാസത്തോടും ഉത്സാഹത്തോടും കൂടിയാണ് അന്നു കാലത്തു് ഉണൎന്നതുതന്നെ. എല്ലാ കാൎയ്യങ്ങളിലും ഞാൻ കൂടുതൽ ശ്രദ്ധാലുവായിത്തീൎന്നു. അന്നത്തെ ഭക്ഷണം മുൻപിലത്തേതിനെക്കാൾ വളരെ മെച്ചപ്പെട്ടതായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ ആ ഉത്സാഹപൂൎണ്ണമായ മനോഭാവത്തെ അത്ര ഗണ്യമായി സഹായിച്ചിരിക്കണം. എല്ലാവരും എല്ലാററിലും കൂടുതൽ താല്പൎയ്യം പ്രദശിപ്പിച്ചു തുടങ്ങി. ആക്കം ആകൎഷകമായിത്തോന്നിയതു, കപ്പലിലെ ഇററലിക്കാരായ മേലന്വേഷകന്മാരുടെ (Steward) മൎയ്യാദയും, ഞങ്ങളുടെ ഏതാവശ്യവും നിറവേററുന്നതിൽ അവർ പ്രദശിപ്പിച്ച സന്മനസ്സും സന്നദ്ധതയും ആയിരുന്നു. അവരുടെ ആ പെരുമാററം ഞങ്ങളുടെ കപ്പൽജീവിതത്തെ ഒട്ടാകെ സുഖപ്രദമാക്കിത്തീൎത്തുവെന്നുതന്നെ പറയാം.

എന്റെ മുറിയിലെ കൂട്ടുകാരെല്ലാവരുംതന്നെ വളരെ നല്ല കൂട്ടത്തിലാണ്. അവർ സദാ ഉന്മേഷചിത്തരും ഫലിതപ്രിയരുമാണ്. തിരുവിതാംകൂർകാരിയായ മിസ് “ഭാ—” “ചിരിച്ചു തടിക്കുക” എന്ന സിദ്ധാന്തവാദിയാണ്. അലോഹ്യം എന്നതെന്താണെന്ന് അവർ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ എന്നുതന്നെ സംശയമുണ്ട്. അവരിൽ ചിരിയും സന്തോഷവുമല്ലാതെ മററൊന്നുമില്ല. ഭക്ഷണകാ

ശ്യത്തിൽ കൂടുതൽ ശ്രദ്ധപതിപ്പിച്ച്, ആയതിന് ഒരതിരുകല്പിച്ച് ഒരു 'മിതവാദി'യായിത്തീരുന്നത് എല്ലാംകൊണ്ടും നല്ലതാണെന്ന് അഭ്യുദയകാംക്ഷികളെന്ന നിലയിൽ കൂട്ടുകാർ പലപ്പോഴും അവരെ ഉപദേശിക്കാറുണ്ട്. അതിൽ ചിലപ്പോൾ സ്റ്റീവേർഡും പങ്കുചേരാം. എന്നാൽ കടൽക്കാററ് അവരുടെ വിശപ്പിനു മൂർച്ചകൂട്ടുകയാണ് ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നത്. തന്മൂലം ഞങ്ങളുടെ ഉപദേശരൂപത്തിലുള്ള പ്രസംഗങ്ങളെ അവർ അഗണ്യകോടിയിൽ തള്ളിയതേയുള്ളു. ലാഹോർകാരിയായ മിസ് 'എസ്സ്—' ആനന്ദപ്രദായിനിയായ ഒരു സംഭാഷണവിദഗ്ദ്ധയത്രെ. അവരാണു ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽവെച്ച് ഏററവും ജോലിത്തിരക്കുള്ള സ്ത്രീ. സിൻഡിലെ മിസ് ജെ. ടി. ഒരു തികഞ്ഞ ദേശീയവാദിയും ഒരു കോൺഗ്രസ്സുകാരിയുമത്രെ. ആ ധീരവനിതയെ ഞങ്ങൾ 'സിപാഹി' (യോദ്ധാവ്) എന്നാണ് വിളിക്കുന്നത്. ഇവരോടെല്ലാം അടുത്താൽ ഹൃദയമലിഞ്ഞു സ്നേഹിക്കുന്നതിന്നു പിന്നെ വളരെയധികം സമയം വേണ്ട.

സ്ത്രീകളെ ഭയപ്പെടുത്തിനടക്കുന്ന സ്റ്റീവേഡിനെപ്പററിയുള്ള പരാതി വദ്ധിച്ചുവന്നു. അതിനെപ്പററിയുള്ള സംസാരം ഞങ്ങളേയും തെല്ലൊന്ന് അസ്വാസ്ഥ്യപ്പെടുത്താതിരുന്നില്ല. 'ഭയപ്പെട്ട'വരെല്ലാം ഇതുവരെ സ്വന്തം വീടുകൾവിട്ട് അകലെ സഞ്ചരിച്ചിട്ടില്ലാത്ത പെൺകുട്ടികളാണ്. കപ്പലിൽ സ്വഭവനങ്ങളിലേക്കാൾ കൂടുതൽ അസമാധാനത്തിനുള്ള കാരണങ്ങളൊന്നുമില്ലെന്ന് ഞങ്ങളിൽ പലരും അവരെ ധൈര്യപ്പെടുത്തി. എങ്കിലും അവരുടെ പരിഭ്രമത്തിനു യാതൊരു കുറവുമുണ്ടായില്ല.

ഈ സ്ഥിതിയിൽ ഒരിക്കൽ പെട്ടെന്നൊരു ബഹളം കേട്ടു. ഞാൻ ലലാജിയുടെ 'Unhappy India' വായിച്ചുകൊണ്ട് എന്റെ ബത്തിൽ കിടക്കുകയായിരുന്നു. ശബ്ദകോലാഹലംകേട്ട് പുസ്തകം മിഴവോടും വലിച്ചെറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ തൽക്ഷണം ഞാൻ സമരരംഗത്തിലെത്തിച്ചേർന്നു. അപ്പോഴവിടെയുണ്ട്, എന്റെ കൂട്ടുകാരാൽ വലയിതനായി, ഭയവിഹ്വലരായി അടുത്തുനില്ക്കുന്ന പെൺകുട്ടികളുടെ 'ശത്രു'വായ ആ 'ഭയങ്കരസത്വം' നിലകൊള്ളുന്നു! എന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ ഉറക്കെ ശബ്ദിച്ചും, കൈകൾ മുറുക്കി അയാളുടെ നേരെ കാട്ടി പ്രതികാരശപഥം ചെയ്തും മററും ശത്രുവിനെ ഗൌരവത്തിൽ ഭീഷണിപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. 'കള്ളനെ കുററകൃത്യത്തിൽ'തന്നെ അവർ പിടികൂടിയതാണത്രെ. ആയത്, അയാൾ സാധാരണ ചെയ്യാറുള്ളതായി പറയപ്പെട്ടിരുന്ന "അബലാ" ജനങ്ങളുടെ നേർക്കുള്ള ഗോഷ്ടി കാട്ടലായിരുന്നു. എനിക്കും എന്റെ വർഗ്ഗക്കാരോടു ചേൎന്ന് അവൎക്കുവേണ്ടി വാദിക്കാതെ ഗത്യന്തരമില്ലെന്നായി. എതിരാളിയാകട്ടെ, ലേശംകൂസാതെ ഏതാണ്ടൊരു ശക്തിമാനായ തത്വജ്ഞാനിയെപ്പോലെ നിശ്ചഞ്ചലനായി നിലകൊണ്ടതേയുള്ളു. ഞങ്ങളുടെ ഭാഗത്തുനിന്നുണ്ടായ ശബ്ദകോലാഹലം അവസാനിച്ചപ്പോൾ അയാൾ ഞങ്ങളോടായി കെങ്കേമമായ ഒരു ചെറുപ്രസംഗം നടത്തി. പ്രസംഗം അയാൾക്കു മാത്രം മനസ്സിലാകാവുന്നതും, ഇംഗ്ലീഷാണെന്നു തോന്നാവുന്നതുമായ ഒരു പ്രത്യേക ഭാഷയിലായിരുന്നു. അതിന്റെ സാരാംശമെങ്കിലും ഗ്രഹിക്കാൻ ഞങ്ങളുടെ സൎവ്വശ്രദ്ധയും അയാളിൽ കേന്ദ്രീകരിക്കേണ്ടി

വന്നു. ആയത്തു്, ധൈര്യം, മനുഷ്യസ്വഭാവത്തെപ്പററിയുള്ള ശരിയായ അറിവു്, എന്നീ മഹൽഗുണങ്ങൾ ആക്കും അത്യന്താപേക്ഷിതമാണെന്നായിരുന്നു! പ്രസംഗം ഉപസംഹരിച്ചു്, താൻ ആരെയെങ്കിലും ആക്ഷേപിച്ചതായോ, ആക്ഷേപിക്കപ്പെട്ടതായോ ഉള്ള യാതൊരു ഭാവവും കൂടാതെ സഗൌരവം മുറിയിൽനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കു പോവുകയും ചെയ്തു. ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും വിസ്മിതരോമാഞ്ചകരായി അവിടത്തന്നെ നിന്നുപോയി.

അല്പംകഴിഞ്ഞു ഞാനും 'ബാ—'യും മേൽത്തട്ടിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടാൻ ഭാവിക്കുമ്പോൾ ആ മനുഷ്യൻ യാതൊരു സങ്കോചവുംകൂടാതെ ഞങ്ങളുടെ മുറിയിൽ പ്രത്യക്ഷനായി, ഞങ്ങൾ ഇററലിയിൽ എവിടെയാണിറങ്ങുന്നതെന്നു ചോദിച്ചു. അതോടുകൂടി ഞങ്ങൾ ആവശ്യപ്പെടാതേയും ആരെങ്കിലും ശ്രദ്ധിക്കുന്നുണ്ടോ എന്നു തീരെ ആലോചിക്കാതേയും അയാൾ ജന്മഭൂമിയുടെ പ്രകൃതിവിലാസങ്ങളെ വർണ്ണിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അപ്പോഴേയ്ക്കും പെട്ടെന്നു് എനിക്കൊരു കാര്യം ഓർമ്മവന്നു.

'നിങ്ങൾ മുസോളിനിയെ കണ്ടിട്ടുണ്ടോ?' ഞാൻ ചോദിച്ചു.

ഫലം മാന്ത്രികമായിരുന്നു. ശാന്തതവിട്ടു് ഒരു അസ്വാസ്ഥ്യതയും സജീവതാവും അയാളുടെ വട്ടമുഖത്തിലുള്ള ആ കോങ്കണ്ണുകളിൽ പ്രകാശിച്ചുതുടങ്ങി.

അയാളുടെ 'ബട്ട്ലർ ഇംഗ്ലീഷി'ലുള്ള മറുപടി അതേരൂപത്തിൽ താഴെചേർക്കാം.

"Yes miss, love him, admire him" (ഉവ്വ്, മിസ്, അദ്ദേഹത്തെ സ്നേഹിക്കുന്നു. ആരാധിക്കുന്നു.)

'നിങ്ങൾ ഒരു ഫാസിസ്റ്റാണോ?'

'Yes miss, all Fascists us' (അതേ മിസ്, ഫാസിസ്റ്റ്കാർ ഞങ്ങളെല്ലാവരും.)

'റഷ്യയെ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നുവൊ?'

'No miss, Communist there' (അല്ല മിസ്, കമ്യൂണിസ്റ്റ്കാർ അവിടെ.)

'ഹിററ്ലറെയൊ?'

അതിനുണ്ടായ സമാധാനം, അർത്ഥവത്തായ ഒരമറൽ മാത്രമായിരുന്നു.

'നിങ്ങൾ എന്തുകൊണ്ടാണു മുസ്സോളിനിയെ ബഹുമാനിക്കുന്നതു്?' ഞാൻ സംഭാഷണം ദീർഘിപ്പിച്ചു.

"Why you admire Gandhi?" (നിങ്ങൾ എന്തിനാണു് ഗാന്ധിയെ ബഹുമാനിക്കുന്നതു്?)

അതോടുകൂടി എനിക്കും ഉത്സാഹം വദ്ധിച്ചു.

'നിങ്ങൾ ഗാന്ധിയെ കണ്ടിട്ടുണ്ടോ?'

'Yes miss Gandhi, good man, old man—no teeth front.' (ഉവ്വ് മിസ്സ്, ഗാന്ധി, നല്ലമനുഷ്യൻ, വയസ്സൻ, മുമ്പിൽ പല്ലില്ല.)

അപ്പോൾ മഹാത്മാവിൻെറ പല്ലു പോയതെങ്ങിനെയെന്നു് ഞാൻ അയാളെ ധരിപ്പിച്ചു. ആ ഇററാലിയൻ യുവാവു ധരിച്ചിരുന്നതുപോലെ, വാദ്ധക്യംകൊണ്ടല്ലല്ലോ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പല്ലു പോയതു്.

ഗാന്ധിയെപ്പററി ഞാൻ പറഞ്ഞതെല്ലാം ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടശേഷം അയാൾ വീണ്ടും തുടന്നു.

'Good man, miss, Good man, Gandhi's Secretary, very fond me. Travelled this boat, miss.

Always call, 'come Mario.' I go. Secretary handsome man, miss' (നല്ല മനുഷ്യൻ, മിസ്, നല്ല മനുഷ്യൻ. ഗാന്ധിയുടെ സെക്രട്ടറി; എന്നെ വളരെ ഇഷ്ടം; ഈ ബോട്ടിൽ യാത്രചെയ്തു. 'മാറിയോ' എന്നെപ്പോഴും വിളിക്കും. ഞാൻ ചെല്ലും. സെക്രട്ടറി, കോമളൻ മിസ്.)

അതു കഴിഞ്ഞു മാറിയോ ഇന്ത്യയിലെ മതവ്യത്യാസങ്ങളെ ശക്തിയായ ഭാഷയിൽ ആക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ട് ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്തു. ഇംഗ്ലീഷിൽ പറയാൻ അയാൾക്കു സാധിക്കാത്ത കാര്യങ്ങൾ ഉജ്ജ്വലമായ ചില ആംഗ്യങ്ങളുടേയും ശബ്ദങ്ങളുടേയും സഹായത്തോടുകൂടി അയാൾ ഞങ്ങളെ നല്ലപോലെ മനസ്സിലാക്കി. **"Some Hindu, Some Xian, Some Mohammedan. No good India, miss. All quarrelling, quarrelling. I in Bombay in 1923. Many killed. Italy all Catholics—no trouble."** (കുറെ ഹിന്ദു, കുറെ ക്രസ്ത്യാനി, കുറെ മഹമ്മദീയൻ. ഇന്ത്യാ ഗുണമില്ല. വഴക്കേ വഴക്ക്. 1923_ൽ ഞാൻ ബോംബെയിൽ. അനേകം പേർ ചത്തു. ഇററലിയിൽ മുഴുവൻ കത്തോലിക്കർ—കുഴപ്പമില്ല.)

'ഫാസിസ്ററുകാർ സോഷ്യലിസ്ററുകാരേ ഉപദ്രവിക്കുമെന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ. അല്ലേ?' ഞാൻ സൌമ്യമായി എടുത്തിട്ടു. അപ്പോൾ, മുസ്സോളിനിയുടെ ആ യുവാവായ അനുയായി ഒന്നു കണ്ണടച്ചു തല ചൊറിഞ്ഞുതുടങ്ങി. **'Only little, little miss'** (കുറച്ച്, കുറച്ചു മാത്രം, മിസ്) എന്ന് ഉത്സാഹം മന്ദിച്ച് അയാൾ പറഞ്ഞു.

'എന്നാലാകട്ടെ, മാറിയോ. ഞങ്ങളിപ്പോൾ പുറത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു. പിന്നെക്കാണാം. അപ്പോൾ നിങ്ങ

ളുടെ ഡ്യൂച്ചേ (മുസ്സോളിനിയുടെ ഉദ്യോഗനാമം) യെപ്പ്പററി ഞങ്ങഠംക്ക പറഞ്ഞുതരണം; ഞങ്ങഠം ഞങ്ങളുടെ ഗാന്ധിയെപ്പററിയും പറയാം.'

എന്നാൽ, മാറിയോ തന്റിയ്ക്കു ചെയ്യാനുള്ള ഒരു പ്രത്യേക അഭ്യർത്ഥനയുംകൂടി കഴിച്ചശേഷമേ ഞങ്ങളെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞുള്ളൂ.

"Please tell that girls, miss, not frighten—I no bad. I same, you same—no fear," (മിസ്സ് ദയവുചെയ്തു ആ പെൺകുട്ടികളോടു പേടിക്കേണ്ടെന്നുപറയണം.— ഞാൻ ചീത്തയാളല്ലെന്നും—ഞാനും ഒന്ന്, നിങ്ങളും ഒന്ന്—പേടിക്കേണ്ട.) യുവാവായ ആ ഫാസിസ്ററുകേസരിയുടെ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിൻെറ ഐകരൂപ്യത്തെപ്പററിയുള്ള മഹാദർശത്തെയോർത്തു ഞങ്ങഠംക്ക തന്നെത്താൻ ലജ്ജ തോന്നാതിരുന്നില്ല.

ഇപ്പോഠം മാറിയോവിന്നു ഞങ്ങളുടെയിടയിൽ നല്ല പേരാണ്. ഞങ്ങഠംക്ക് അയാളെ വലിയ വിശ്വാസമാണെന്ന് അയാഠംക്ക നല്ല ബോദ്ധ്യമുണ്ട്. ഞങ്ങളുടെ സംഘത്തിൽപെട്ട കുട്ടികളും അയാളെ ഒരു മനുഷ്യജീവിയായിതന്നെ കരുതിപ്പോരുന്നു. അയാഠംക്ക തിരക്കൊഴിഞ്ഞ സമയമില്ല. എങ്കിലും ആ ബദ്ധപ്പാടിനിടയിൽ ഞങ്ങളുടെ ഗുരുസ്ഥാനം വഹിക്കാനുള്ള സമയം അയാഠം എങ്ങിനെയെങ്കിലും ഉണ്ടാക്കും.

ലോകത്തിലുള്ള യാതൊരു വസ്തുവും അയാളുടെ വാദത്തിനും വിമർശത്തിനും വിഷയമാകാതെ വരികയില്ല. ആ ഗുരുഭൂതൻെറ ശിഷ്യത്വത്താൽ ഞങ്ങഠംക്ക് ഇററാലിയൻ ഭാഷയിൽ, അയാഠംക്ക് ഇംഗ്ലീഷിലുള്ളത്രയില്ലെങ്കി

ലും, ഏതാണ്ടൊരു പാണ്ഡിത്യംതന്നെ സിദ്ധിച്ചു എന്നാണ് വസ്തു. ചിലപ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ ആ ഗുരുവരൻ സംശയജനകമായ ഒരു തരം പാനീയം മോന്തിക്കുടിക്കുന്നതു കാണാറുണ്ടു്. എന്നാൽ താൻ മര്യാദയെ ലംഘിക്കുകയില്ലെന്നു കാണിപ്പാനായി അതു വെറും 'റം' (Rum) മാത്രമാണെന്നും അതു മലേറിയയ്ക്കു നല്ലതാണെന്നും അയാൾ ചോദിക്കാതെതന്നെ പറയും.

മററു രാജ്യക്കാരെക്കൂടാതെ കപ്പലിൽ ഇന്ത്യക്കാരായിട്ടുതന്നെ ഒട്ടുവളരെ പേരുണ്ടായിരുന്നു. നമ്മുടെ രാജ്യക്കാർ ഇത്രവളരെ ഈ കപ്പലിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം, ഇററാലിയൻ കപ്പലുകളിൽ പൊതുവേ അവർക്കു ലഭിക്കുന്ന സുഖസൗകര്യാദികളും മര്യാദപൂർവ്വമായ പെരുമാററവുമത്രേ. യൂറോപ്യൻ യാത്രക്കാരിൽ ഇന്ത്യയെപ്പററി താല്പര്യമുള്ളവരും ഇന്ത്യക്കാരുമായി സൌഹാർദ്ദപൂർവ്വം പെരുമാറുന്നവരുമായി ചിലരെ കാണ്മാനുണ്ടു്. ഒട്ടാകെ സന്മനോഭാവത്തോടുകൂടിയ ഒരന്തരീക്ഷത്തിൽ സമാധാനവും സംതൃപ്തിയും എല്ലാവരിലും കാണപ്പെട്ടു.

കപ്പലിൽ സമയം കഴിച്ചുകൂട്ടാൻമാത്രം പല മാർഗ്ഗങ്ങളുമുണ്ടെങ്കിലും, ഞങ്ങളിൽചിലർ രാത്രിസമയം ഏററവും മുകൾഭാഗത്തുള്ള ഡക്കിൽ കയറിയിരിക്കുമ്പോഴാണ് യഥാർത്ഥമായ ആനന്ദമനുഭവിക്കുന്നതു്. നാലുപാടും കരകാണാത്ത, അതി വിസ്തൃതമായ ജലാശയം; മുകളിൽ നക്ഷത്രനിബിഡമായ ആകാശം; ചുവട്ടിലത്തെ ശബ്ദകോലാഹലങ്ങളിൽനിന്നും എത്രയോ ദൂരത്തുള്ള വേറൊരു ലോകത്തിലാണ് ഞങ്ങളുടെ വാസമെന്നു് അപ്പോൾ

തോന്നാറുണ്ട്. ചിലപ്പോൾ 'ഭാ—'യുടെ അതിശ്രുതിമധുരമായ ഭാരതീയഗാനങ്ങൾ കേട്ട് ഞങ്ങളുടെ വിചാരഗതിയും സ്മരണകളും, അവരവരറിയാതെതന്നെ, ഒരോ നിമിഷനേരവും, പൂർവ്വാധികം അകന്നാകന്നുകൊണ്ടിരുന്ന മാതൃഭൂമിയിലേയ്ക്കു തിരിയുന്നു. ആനന്ദദായകമായ എന്തോ ഒരു താപം, അപരിമിതമായ ഒരു ഹൃദയസംതൃപ്തി, എന്നീ അനുഭവങ്ങൾക്കധീനരായി, ചിലപ്പോൾ നിശ്ശബ്ദരായി, പരിതസ്ഥിതികളും സമയദൈർഘ്യവും തീരെ വിസ്മരിച്ചു ഞങ്ങളവിടെ എത്രയോ മണിക്കൂറുകൾ ചിലവാക്കാറുണ്ട്.

ചെങ്കടൽ (Red Sea) സമീപിച്ചു തുടങ്ങിയപ്പോൾ കാററിന്നു് അല്പാല്പം ചൂടു വർദ്ധിച്ചുവന്നു. അപ്പോൾ ഡക്കിലിരുന്നു ഞങ്ങൾ, താഴെ സ്ഫടികസദൃശമായി യാതൊരിളക്കവും തട്ടാതെ പരന്നുകിടക്കുന്ന ജലാശയത്തിൽ മുകൾഭാഗത്തു പറന്നുകളിക്കുന്ന ഒരു പ്രത്യേക തരം മത്സ്യസഞ്ചയത്തിൻെറ തുരുതുരേയുള്ള ഘോഷയാത്ര കണ്ടുരസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഏഡനിൽ (Aden) ഇറങ്ങാതെ അവിടംകടന്നു് ചെങ്കടലിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ ഇരുഭാഗത്തുമായി അറേബ്യയിലേയും ആഫ്രിക്കയിലേയും തീരപ്രദേശങ്ങളിലുള്ള പാറക്കൂട്ടങ്ങൾ വളരെ പൊക്കത്തിൽ, ദൂരത്തായി കാണുമാറായി. ഞങ്ങൾക്കെതിരായി അതിവേഗത്തിൽ വന്നിരുന്ന ചില കപ്പലുകൾ സമീപത്തുകൂടി കടന്നുപോയപ്പോൾ, സ്വരാജ്യത്തെപ്പററി സ്മരിച്ചു ഞങ്ങൾ ആഹ്ലാദഭരിതരായി. അപ്പോഴത്രേ ഞങ്ങൾ സഞ്ചരിക്കുന്ന കപ്പലിൻെറ ഗതിവേഗത്തെപ്പററി ഞങ്ങൾക്കേതാണ്ടൊരു ബോധമുണ്ടായതു്.

ഞങ്ങളിൽ ചിലരുടെ സ്മൃതിപഥത്തിൽ സ്ഥാ കുടികൊണ്ടിരുന്ന ഒരു ധീരാത്മാവും ഞങ്ങളോടൊപ്പം ഇതേകപ്പലിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നുണ്ടു്. ആയതു്, ഡോക്ടർ അടാലും സപുത്രി ഇന്ദിരയുമൊരുമിച്ചു സ്വിറ്റ്സർലണ്ടിലേയ്ക്കു യാത്രചെയ്യുന്ന മിസിസ് കമലാനെഹ്റുവുമല്ലാതെ മററാരുമല്ല. ഞാനവരെ കാണാനായി ചെന്നപ്പോൾ, ആ വീരഹൃദയത്തെപ്പോലും പീഡിപ്പിക്കാവുന്ന വേദനയുടെ ബാഹ്യലക്ഷണങ്ങൾ അല്പാല്പമെങ്കിലും കാണേണ്ടിവരുമെന്നു ഭയപ്പെട്ടിരുന്നു. എന്നാൽ മന്ദസ്മിതമധുരമായ ഒരു മുഖകമലംതന്നെയായിരുന്നു ഞാൻ കണ്ടതു്. സംഭാഷണവും അതേരീതിയിൽ ആഹ്ലാദകരമായിരുന്നു. ഇപ്പോഴും പനിയുള്ളകാരണം അവൎക്കു സ്വേച്ഛാനുസാരം എഴുന്നേററു നടക്കുവാനും മററും പ്രയാസമായിരുന്നു. ഇന്ദിരയാകട്ടെ, എല്ലായ്പോഴും അമ്മയുടെ അരികത്തിരുന്നു സശ്രദ്ധം, ഉൽക്കണ്ഠാപൂൎവ്വം, ശുശ്രൂഷിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അമ്മയും മകളും, അന്യോന്യം ജീവിതത്തിലെ ഏകാശ്രയമെന്ന നിലയിൽ കഴിയുന്ന ഏററവും ഹൃദയസ്പൃക്കായ ആ കാഴ്ചയിൽ എന്താണ്ടൊരു ദിവ്യത്വംതന്നെയുണ്ടു്.

വ്യാഴാഴ്ച രാവിലെ ഞങ്ങൾ സൂവെസ്തോട്ടിൽ പ്രവേശിച്ചു. കപ്പൽയാത്രക്കാരിൽ ചിലർ ഈജിപ്തിലെ പിരമിഡുകൾ (Pyramids) കാണുന്നതിന്നായി കയറോ നഗരത്തിലേയ്ക്കു പോയി. ഞങ്ങളുടെ സംഘത്തിൽനിന്നും കുറെപേർ അക്കൂട്ടത്തിലുണ്ടായിരുന്നു. രാത്രി പോർട്ട് സെയ്ദിൽ വെച്ചായിരുന്നു അവൎക്കു വീണ്ടും കപ്പൽ കയറേണ്ടിയിരുന്നതു്. ഞങ്ങൾ മുന്നോട്ടു ചെല്ലുന്തോറും സൂവെ

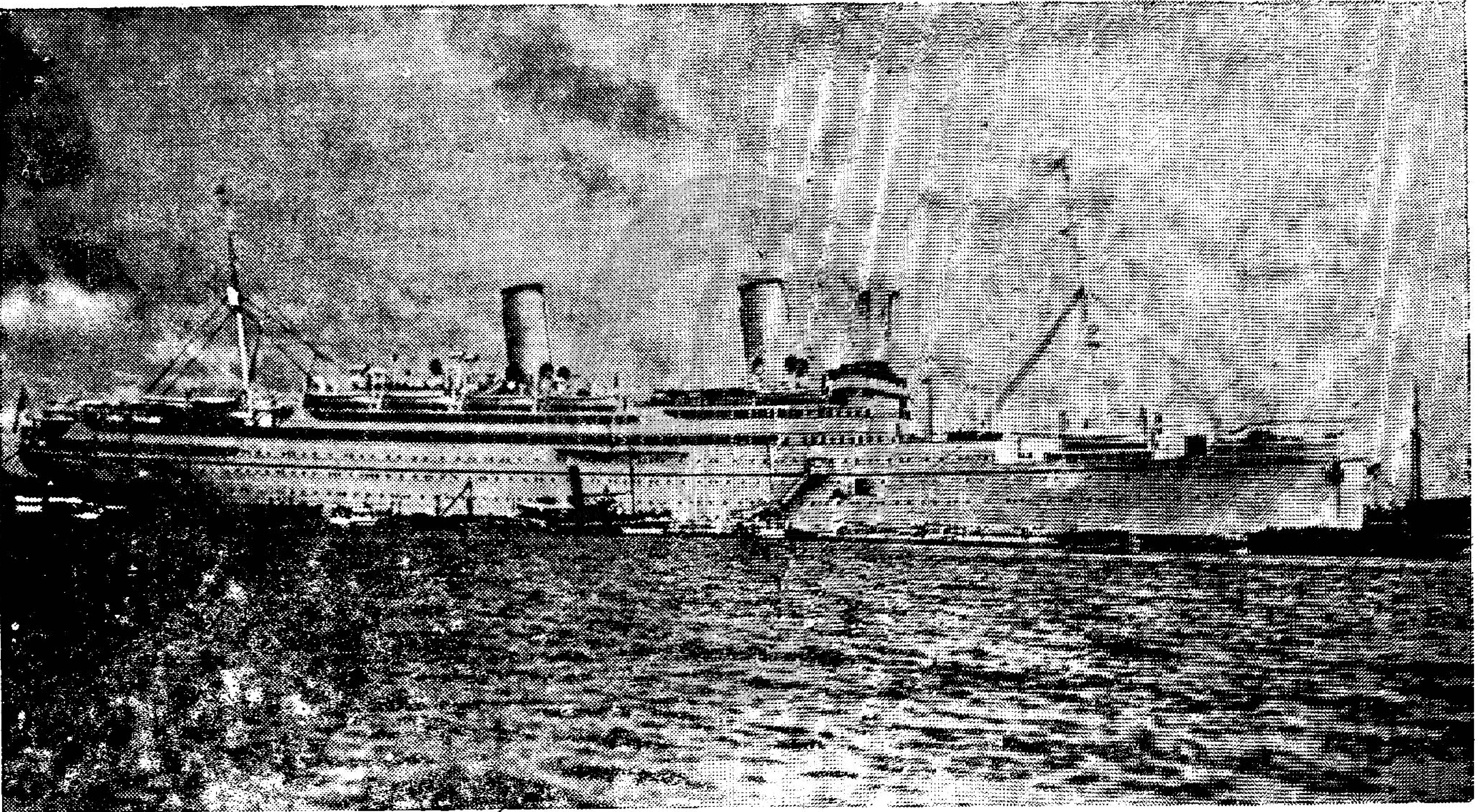
സ്തോടിൻെറ വീതി വളരെ കുറഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഒടുവിൽ അതു് കഷ്ടിച്ചു് ഒരു കപ്പലിനു സുഖമായി സഞ്ചരിക്കത്തക്ക വിസ്താരം മാത്രമുള്ളതായി കാണപ്പെട്ടു. തിങ്ങി വളരുന്ന ഈന്തപ്പനകളുടെ ഇടയിൽക്കൂടെ കാണാവുന്ന, ചെറിയവയെങ്കിലും സുഖപ്രദമായ, വസതികളോടുകൂടിയ തീരപ്രദേശങ്ങളിൽക്കൂടെ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് ഒരു മോട്ടോർവാഹനമോ, ഒരു ചെറു തീവണ്ടിയോ ദ്രുതഗതിയിൽ പോകുന്നതു കാണ്മാൻ, വമ്പിച്ച സമുദ്രമദ്ധ്യത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഞങ്ങൾക്കു് എന്തെന്നില്ലാത്ത സന്തോഷം തോന്നി. രാത്രി എട്ടുമണിക്കാണു് പോർട്ടു് സെയ്യദിൽ എത്തിയതു്. നങ്കൂരമുറപ്പിച്ചു കപ്പൽ നിലകൊണ്ടതോടുകൂടി ഞങ്ങൾ കരയ്ക്കിറങ്ങി. എന്നാൽ അവിടങ്ങളിൽ സാധാരണമാണെന്നു പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചിരുന്ന "കീശക്കള്ളന്മാരെ"യും പാന്ഥന്മാരെ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്ന "ഹോക്കർമാരെയും" ഭയന്നു് ഞങ്ങൾ വളരെ കുറച്ചു പണം മാത്രമേ കയ്യിൽ പിടിച്ചിരുന്നുള്ളു. ഒടുവിൽ പറഞ്ഞ കൂട്ടരിൽ വളരെപ്പേരെ ഞങ്ങൾക്കു കാണുന്നതിന്നിടയായി. പിന്നാലെ നടന്നു ശല്യപ്പെടുത്തിയിരുന്ന അവരുടെ പിടിയിൽനിന്നു മോചനം ലഭിക്കുക ഏററവും വിഷമമേറിയ പണിയത്രെ. വിലനിശ്ചയമുള്ള ഒരാൾക്കു് ഇവിടത്തെ ഷാപ്പുകളിൽനിന്നു പലതരത്തിലുള്ള സാമാനങ്ങളും വളരെ ലാഭത്തിൽ മേടിക്കാൻ കഴിയുന്നതാണു്. എന്തെന്നാൽ പോർട്ടു് സെയ്യദിൽ പുറംദിക്കുകളിൽനിന്നു വരുന്ന സാമാനങ്ങൾക്കു ചുങ്കം കൊടുക്കേണ്ടതില്ല. ഇവിടെ

പ്രശസ്തമായ രീതിയിൽ നടത്തുന്ന ചില ഇന്ത്യൻഷാപ്പുകളും കാണ്മാനിടയായി. ഏതായാലും പറയത്തക്ക വിഷമങ്ങളൊന്നുംകൂടാതെ ഞങ്ങൾ കപ്പലിൽ മടങ്ങിയെത്തി. അപ്പോഴെയ്ക്കും ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാരും പിറമിഡ്സ് കണ്ടു മടങ്ങിയെത്തിയിരുന്നു. അസാമാന്യമായ വലിപ്പത്തിൽ, കണ്ണെത്താത്ത ഉയരത്തിൽ, അവയുടെ ഹൃദയാന്തർഭാഗങ്ങളിൽ നിരവധി രഹസ്യങ്ങൾ ഗോപനംചെയ്തുകൊണ്ടു നിലകൊള്ളുന്ന, ആ വമ്പിച്ച മനുഷ്യയത്നസ്മാരകത്തെപ്പററി അവർക്കുള്ള തോന്നിയെന്നറിയുന്നതിൽ ഞാൻ വളരെ ഉൽസുകയായിരുന്നു. എന്നാൽ അധികം പേരും ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചപോലെ അത്ഭുതാവിഷ്ടരായി കാണപ്പെട്ടില്ല.

ഞങ്ങൾ ഇപ്പോൾ വീണ്ടും സമുദ്രത്തിൻെറ നടുവിലായി. കുറേശ്ശ തണുപ്പു കൂടിക്കൂടിവരുന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരു മഹൽപരിഷ്ക്കാരത്തിൻെറ ഇരിപ്പിടമായിരുന്ന ക്രീററ് എന്ന ദ്വീപിൻെറ സമീപത്തുകൂടെ ഞങ്ങൾ കടന്നുപോയി. ഞാൻ ഇപ്പോൾ എൻെറ മുറിയിലിരുന്നെഴുതുന്ന ഈയവസരത്തിൽ ഗ്രീസിൻെറ പച്ചനിറത്തിലുള്ള മനോഹരമായ തീരപ്രദേശങ്ങൾ കാണാം. നാളെ ബ്രിൻഡിസിയിലും മററന്നാൾ വെനിസിലും കപ്പലടപ്പിക്കുന്നതാണ്. വെനിസിലിറങ്ങിയാൽ ഞങ്ങളുടെ യൂറോപ്പുസഞ്ചാരം തുടങ്ങുകയായി. ജീവചൈതന്യമില്ലാത്ത വസ്തുക്കളായാൽകൂടി, എന്തെങ്കിലും കാരണവശാൽ നമുക്ക് അടുത്തു പരിചയിക്കുന്നതിന്നോ, ഇഷ്ടപ്പെടാനോ ഇടവന്നിട്ടുള്ള സാധനങ്ങളുടെ വേർപാടു നമ്മിൽ പലപ്പോഴും സങ്ക

ടമുണ്ടാക്കുന്നു. അതുപോലെ, യാത്രയവസാനിക്കാറായപ്പോഴെയ്ക്കും ഞങ്ങൾക്ക് ഇത്ര ദിവസത്തെ അടുത്ത പെരുമാററംമൂലം ഇഷ്ടപ്പെടുവാൻ ഇടയായിത്തീൎന്നിട്ടുള്ള ഈ കപ്പൽ വിടുവാൻ വളരെ വേദന തോന്നുന്നതിൽ ആശ്ചൎയ്യപ്പെടുവാനില്ലല്ലൊ.

"കോൺഡിറോസോ" നീണാൾ ജീവിക്കട്ടെ!

ഞങ്ങൾ യാത്രചെയ്ത കപ്പൽ. "എസ്. എസ്. കോൺടി. റൊസ്സാ."

II
ഇററലിയിൽ.

അവസാനം ഇതാ വെനിസ്—ഒരു കാലത്തു് "ഏഡ്രിയാററിക്കിലെ റാണി"യായി പരിലസിച്ചിരുന്ന ആ വെനിസ്....

ശാന്തമായ ജലത്തിൽക്കൂടി വഞ്ചി (ഗൊണ്ടോള) ഞങ്ങളേയും വഹിച്ചുകൊണ്ടു പാമ്പിനെപ്പോലെ വളഞ്ഞും പുളഞ്ഞും അതിവേഗത്തിൽ ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഞങ്ങളാകട്ടെ, വലയംചെയ്യുന്ന അതിമനോഹരങ്ങളായ കാഴ്ചകൾകണ്ടു്, ആനന്ദാനുഭൂതിയടഞ്ഞു്, അനുഗൃഹീതരായി, നിശ്ചേഷ്ടരായി നിലകൊണ്ടു. ഇളംകാററിൽ ആടിയുലഞ്ഞു നൃത്തംചെയ്യുന്ന ചെടിപ്പടപ്പുകളും പലതരം പുഷ്പങ്ങളും നിറഞ്ഞ ഉദ്യാനങ്ങളാൽ അലംകൃതവും ആകർഷകവും ആയ നിരവധി ചെറുഭവനങ്ങൾ, ഹോട്ടലുകൾ, ഷാപ്പുകൾ, വ്യവസായശാലകൾ, മുദ്രാലയങ്ങൾ, അവയ്ക്കുമീതെ ഉയൎന്ന മാളികകൾ...........ദേവലോകസഞ്ചാരം ചെയ്യുകയാണോ എന്നു ഞങ്ങൾക്കു തോന്നിപ്പോയി! ഈ മനോഹരമായ കാഴ്ചയുടെ ആസ്വാദ്യതയിൽ ചുററുപാടുമുള്ള ജലാശയം നിശ്ചലമായി നിലകൊള്ളുന്നു. സമയം, തെളിഞ്ഞ ആകാശത്താൽ പ്രസന്നമായ പ്രഭാതം. സുസ്മേരവദനരായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ കൌതുകത്തോടുകൂടി ഞങ്ങളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. പാലങ്ങളുടെ മുകളിൽ നിന്നു കുട്ടികൾ തുണിയുയൎത്തി 'വിശേഷസന്ദർശക'രായ ഞങ്ങളെ സഹർഷം അഭിവാദ്യം ചെയ്തു.

ഒരു മണിക്കൂറിനുള്ളിൽ ഞങ്ങൾക്കുന്നു താമസിക്കേണ്ട സ്ഥലത്തെത്തി. ലഘുഭക്ഷണംകഴിഞ്ഞപ്പോൾ അക്ഷമരായ ഞങ്ങൾക്കു വിശ്രമിക്കുവാൻ തോന്നിയില്ല. ബാൽക്കണിയിൽ നിൽക്കുമ്പോൾത്തന്നെ താഴെയുള്ള ഇടുങ്ങിയ വെട്ടുവഴികളിൽക്കൂടി തിങ്ങിവിങ്ങിസഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഇററാലിയൻ യുവാക്കളുടെ വിളികളും സംഗീതകോലാഹലങ്ങളും കേൾക്കാമായിരുന്നു.

മാർഗ്ഗദർശിയുമായി പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നപ്പോൾത്തന്നെ, ഒരപൂർവ്വകാഴ്ച കാണുവാനെന്നമട്ടിൽ അവിടവിടെ ജനങ്ങൾ കൂട്ടംകൂട്ടമായി ചേർന്നുതുടങ്ങി. പുരുഷന്മാരും സ്ത്രീകളും ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും, വിവിധവർണ്ണത്തിലും വിശേഷരീതിയിലുമുള്ള ഞങ്ങളുടെ വസ്ത്രങ്ങളാൽ ആകൃഷ്ടരായി ചുററുംകൂടി, അല്പംദൂരം ജിജ്ഞാസയോടുകൂടി ഞങ്ങളെ അനുഗമിക്കുകയുണ്ടായി. ഞങ്ങൾപോയ എല്ലാദിക്കിലും അനുഭവം ഇതുതന്നെയായിരുന്നു.

ആദ്യമായി ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചതു് അവിടത്തെ പുരാതനകാലത്തെ ഭരണകർത്താക്കളുടെ "ഡോജസ് പാലസ്" (Doge's Palace) എന്നു പ്രസിദ്ധമായ കൊട്ടാരമായിരുന്നു. അതിന്നരികിലുള്ള 'സെൻറ് മാർക്ക്സ് ക്ലോക്ക്ടവർ' എന്ന മണിമാളികയിലെ ഭീമാകൃതിയിലുള്ള മണി അടിക്കുന്നതു്, ഇരുഭാഗങ്ങളിലായി നിലകൊള്ളുന്ന ലോഹനിർമ്മിതമായ രണ്ടു നീഗ്രോവിഗ്രഹങ്ങളത്രെ. കൊട്ടാരം വെണ്ണക്കല്ലുകൊണ്ടും മരംകൊണ്ടും മാത്രം സാൻമരീനൊ എന്ന ശില്പവിദഗ്ദ്ധൻ മൂറിഷ്മട്ടിൽ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ള ഗംഭീരമായ ഒരു കെട്ടിടമാ

ണ്. രണ്ടുപ്രാവശ്യം അഗ്നിക്കിരയായ ഈ അരമന വീണ്ടും നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്. കഴിഞ്ഞ ലോകമഹായുദ്ധകാലത്ത് ഈ അമൂല്യസ്വത്തിനെ ശത്രുക്കളുടെ വിമാനമാർഗ്ഗമായ ആക്രമണങ്ങളിൽനിന്നു സംരക്ഷിക്കുന്നതിന്നായി മണൽചാക്കുകൊണ്ടുമൂടിക്കെട്ടിയിരുന്ന അത്ഭുതകഥയെപ്പററി ഞങ്ങളുടെ മാർഗ്ഗദർശി പലവുരു ഞങ്ങളെ ഉൽബോധിപ്പിക്കുകയുണ്ടായി. വയസ്സ് 60 കഴിഞ്ഞെങ്കിലും അയാളുടെ ചൊടിയും ചുണയും ഒരു യുവാവിൻേറതായിരുന്നു. പ്രസംഗത്തിന്നിടയിൽ പലപ്പോഴും അനേകം ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിച്ച് ഞങ്ങൾ അയാളെ വിഷമിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ ഞങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ട കാര്യങ്ങൾ അയാൾക്കാണ് കൂടുതൽ നിശ്ചയമെന്ന മട്ടിൽ അവയൊന്നും യാതൊരു മറുപടിയും അയാളിൽനിന്നുണ്ടായില്ല.

"ജയൻറ് ഗേററ്വേ"യിൽക്കൂടെ ഞങ്ങൾ "ഗോൾഡൻ ഗേററ്വേ"യിലേയ്ക്കു കടന്നു. ഈ രണ്ടാമത്തേതാണ് പണ്ടു "ഡോജ്"മാർ ഉപയോഗിച്ചിരുന്നത്. ഞങ്ങൾ ഒന്നൊന്നായി കയറിയിറങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഹാളുകളുടെ ധാവള്യവും മനോഹരതയും അന്യോന്യം അതിശയിക്കുമാറുള്ളവയായിരുന്നു. എല്ലാം വിവിധവർണ്ണങ്ങളുടെ അത്ഭുതകരമായ ഒരു കേളീരംഗമായിരുന്നു. ടിഷ്യൻ, ടിൻറൊറോറാറേറാ തുടങ്ങിയ വിശ്വവിഖ്യാതന്മാരായ ഇററാലിയൻ ചിത്രമെഴുത്തുകാരുടെ വിവിധരീതിയിലുള്ള ആലേഖ്യങ്ങൾകൊണ്ട് അവിടത്തെ ഭിത്തികളും മേൽത്തട്ടുകളും സർവ്വാലംകൃതമായി കാണപ്പെട്ടു. മനോഹരങ്ങളായ കാഴ്ചകൾ കണ്ട് ആനന്ദഭരിതരായി ആ 'സമുദ്രറാണി'യുടെ

പ്രാചീനപ്രാഭവത്തേപ്പററി സ്മരിച്ചും വിസ്മയിച്ചുംകൊണ്ടു അവയുടെ ആധുനികാവശേഷങ്ങളുടെ നടുവിൽ ഞങ്ങൾ അങ്ങിനെ നിന്നുപോയി! ഇതിനിടയ്ക്കു മാഗ്ഗദശിയുടെ ഉത്സാഹത്തിന് ഒരു നിമേഷനേരത്തേയ്ക്കുപോലും യാതൊരു കുറവും കണ്ടില്ല. ഓരോ മുറികളിലേയ്ക്കും ഞങ്ങളെ നയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അയാൾ, അപ്പോഴപ്പോഴായി ഇടക്കണ്ണിട്ടു ഞങ്ങളുടെ മുഖഭാവം നോക്കി, ഞങ്ങളുടെ കൺമുമ്പിൽ നിവർത്തിവിരിച്ചിരിക്കുന്ന അത്ഭുതകാഴ്ചകൾ അയാൾ ആശിക്കുന്നത്ര ഞങ്ങളെ വികാരാവേശരാക്കുന്നുണ്ടോ എന്നു സൂക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതിനുശേഷം, മറ്റുള്ളവരിൽനിന്നു മറയ്ക്കാൻ സാധിക്കാതെ തന്നിൽ നിറഞ്ഞു കവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന സ്വാഭിമാനപാരമ്യത്താൽ വിവശനായി വീണ്ടും അയാൾ, തന്റെ മാതൃഭൂമിയിലെ അനശ്വരകീർത്തിസ്തംഭങ്ങളായ നിരവധി കലാനിപുണന്മാരേയും ചിത്രകാരന്മാരേയുംപററിയുള്ള പ്രസംഗം മിതമായ സ്വരത്തിൽ തുടൎന്നുകൊണ്ടിരിക്കും. പ്രത്യേകിച്ചു ടിൻറെറാറേറാവിനെപ്പററി പ്രസ്താവിക്കുമ്പോൾ അയാളുടെ പ്രസംഗം ഏററവും ഉജ്ജ്വലമായി കാണപ്പെട്ടു. ആ നാമധേയം ഉച്ചരിക്കുമ്പോൾ അയാളിൽ ദൃശ്യമായിരുന്ന ഓജസ്സും ഗാംഭീര്യവും അയാളുടെ പ്രായാധിക്യത്തെ അതിശയിച്ചുകൊണ്ടുള്ളതായിരുന്നു............

മാഗ്ഗമദ്ധ്യേ ചിത്രമെഴുത്തുകളാൽ അലംകൃതമെങ്കിലും, സന്താപവാഹിനിയായ അന്തരീക്ഷത്തോടുകൂടിയ, ഒരു മുറി കാണുവാനിടയായി. അന്വേഷണത്തിൽ അതു പണ്ടത്തെ കുററക്കാരുടെ കേസുവിസ്താരത്തിനുള്ള മുറിയാ

ണെന്നറിഞ്ഞു. അതിന്റെ ഒരു ചുമരിൽ ചായമിട്ട ഒരു വാതിൽ കാണാമായിരുന്നു. ആയതു്, "ഇങ്ക്വിസിററാതവണ്ണം" യാത്രയയക്കപ്പെടുന്ന കുററക്കാർ ചെന്നുചേരേണ്ട അഗാധമായ ഇരുട്ടറകളിലേയ്ക്കു നയിക്കുന്ന "നെടുവീൎപ്പുപാല"(Bridge of Sighs)ത്തിലേയ്ക്കുള്ളതാണത്രെ. അതേമുറിയിലെ വേറൊരു ചുമരിൽ സിംഹത്തിന്റെ വായപോലെ ഒരു ദ്വാരം കാണാം. അവിടെയാണത്രെ, പൌരന്മാരുടെ നേൎക്കുള്ള പേരുവെയ്ക്കാത്ത പരാതിഹൎജ്ജികൾ, വിരോധികൾ നിക്ഷേപിച്ചിരുന്നതു്. ആ പ്രമാണത്തെ മാത്രം ആധാരമാക്കി ഏതൊരുവനേയും വിസ്തരിച്ചു ശിക്ഷിക്കാമായിരുന്നു............

അടുത്തായി ഞങ്ങൾ പ്രവേശിച്ചതു "മദ്ധ്യകാല"ങ്ങളിലെ ആയുധപ്രദൎശനമുറിയിലായിരുന്നു. അവയിൽ മനുഷ്യരെ കുററം സമ്മതിപ്പിക്കുന്നതിനായി ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയിരുന്ന ചില ആയുധങ്ങൾ, കാണുന്നമാത്രയിൽ സ്വപ്നത്തിൽപോലും കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത ഏതു കുററവും ആരും സമ്മതിച്ചുപോകത്തക്കതായിരുന്നു! ഞങ്ങൾ മുന്നോട്ടു ചെല്ലുന്തോറും ഡോജ്കൊട്ടാരത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യംക്രമേണ മങ്ങി മങ്ങി, ഒടുവിൽ അതു സ്വപ്നതുല്യമായിത്തീരുമ്പോലെ തോന്നി. ഞങ്ങൾ പിന്നെ "നെടുവീൎപ്പുപാല"ത്തിലേക്കു ചെന്നു. ഇതിൽക്കൂടിയത്രെ മരണത്തിനു ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ട സാധാരണകുററക്കാരേയും രാഷ്ട്രീയതടവുകാരേയുമെല്ലാം അവിടത്തെ ഇരുട്ടറകളിലേക്കു നയിക്കപ്പെടുന്നതു്.

തന്നെ ഒരിക്കൽ കമ്മ്യൂണിസ്റ്റ്സംഘക്കാർ 32 ദിവസത്തോളം അടച്ചിട്ടിരുന്നതായ ഒരു ഇരുട്ടറ, ഞങ്ങളു

ടെ മാർഗ്ഗദർശി ഞങ്ങൾക്കു കാട്ടിത്തരികയുണ്ടായി. "**But no trouble now. 99% Communists finished**" (ഇപ്പോൾ ഒരു ഉപദ്രവവുമില്ല. 99 ശതമാനം കമ്മ്യൂണിസ്റ്റുകാരുടേയും കഥ കഴിച്ചു) എന്നും അയാൾ അതോടൊപ്പം ഒരു ചെറിയ മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായി. ഈ ഭാഗത്തുള്ള അറകളിൽനിന്നാണത്രെ പണ്ടുകാലങ്ങളിൽ വധശിക്ഷയ്ക്കു വിധിക്കപ്പെട്ടവരെ പൊതുജനങ്ങൾ കാൺകെ കൊലചെയ്യാനായി കൊണ്ടുപോയിരുന്നത്. എന്നാൽ അക്കാലത്തു രഹസ്യമായി വധിക്കപ്പെടേണ്ടവരെ സൂക്ഷിച്ചിരുന്ന ഇരുട്ടറകൾ താഴെയായിരുന്നു. അവിടമെല്ലാം ഭയങ്കരമായ കൂരിരുട്ടാണ്. ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ട നിർഭാഗ്യരായ കൂട്ടുകാർ തമ്മിൽ യാതൊന്നും അറിയിക്കാൻ നിവൃത്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ ഇരുട്ടറകളിൽ ഒന്നിലിരുന്നാണത്രെ വിഖ്യാതനായ ആംഗലേയകവി ബയറൺ "നെടുവീർപ്പുപാലം"ത്തെപ്പററിയുള്ള വരികൾ രചിക്കുന്നതിന്നായി കുറേനേരം തനിയെ പോയിരുന്നത്. ഉള്ളിലുള്ള ഇടുങ്ങിയ വഴികളിലൊന്നിലാണ് നിരവധി മനുഷ്യശിരസ്സുകളെ ഛേദിച്ചിട്ടുള്ള ഭയങ്കരമായ തൂക്കുമരയന്ത്രം പണ്ടു സ്ഥാപിച്ചിരുന്നത്. അവിടെ നിലത്ത് ഒരു മൂലയിൽ വട്ടത്തിലുള്ള മൂന്നു ദ്വാരങ്ങൾ ഇപ്പോഴും കാണാം. അവയിൽകൂടിയത്രെ, വധിക്കപ്പെട്ടവരുടെ രക്തം അടിയിലുള്ള തോട്ടിലേക്ക് ഒഴുകിപ്പോയിരുന്നത്. ഇവയെല്ലാം ഏററവും മനോവ്യഥയ്ക്കു കാരണമാക്കിത്തീർത്ത കാഴ്ചകളായിരുന്നു. വെറും നിസ്സഹായമായ നിരാശയുടെ അത്യന്തം ദയനീയമായ രോദനങ്ങൾ അപ്പോൾതന്നെ കേൾക്കുന്നതായും രക്തത്തിൻെറ ദുർഗ്ഗന്ധംകൊണ്ടു ആ അ

ന്തരീക്ഷം നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതായും തോന്നി. അവിടെനിന്നും വിശാലമായ ഒരു മുററത്തേയ്ക്കിറങ്ങിയപ്പോൾ ഡോജസ്സിന്റെ കൊട്ടാരം, ഗംഭീരമായ അതിന്റെ ബാഹ്യാഡംബരങ്ങളോടുകൂടി വീണ്ടും ഞങ്ങൾക്കു കാണാമാറായി. എന്നാൽ ആ മഹാസൌധത്തിന് എന്റെ മേലുണ്ടായിരുന്ന മാന്ത്രികശക്തി ആ സമയംകൊണ്ടു നിശ്ശേഷം നശിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു.

137 ദ്വീപുകൾ, 2000 തോടുകൾ, 3000 തെരുവീഥികൾ എന്നിവ ചേർന്നുള്ള ഒരു മനോഹരനഗരിയാണു വെനിസ്. തുകൽ, ഗ്ലാസ് എന്നീ വ്യവസായങ്ങൾക്ക് അതു വളരെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ടതാണ്. ഷാപ്പുകളിൽ അത്തരം സാമാനങ്ങൾ കാണികളിൽ ആരേയും ആകർഷിക്കത്തക്കവണ്ണം ഏററവും ഭംഗിയായ രീതിയിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. വില്പനക്കാരുടെ മര്യാദപൂർവ്വമായ പെരുമാററം ഏററവും ആകർഷകമായിട്ടുള്ളതാണ്. മററു യൂറോപ്യൻ രാജ്യക്കാരെന്നപോലെ ഇററലിയിലെ ജനങ്ങൾക്കും ഇൻഡ്യക്കാരുടെ "സാരി" വളരെ കൌതുകമുള്ള ഒരു വസ്ത്രമത്രെ. അതു അവർ തുറന്നു പ്രസ്താവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്. ഇംഗ്ലീഷുഭാഷ പരിചയമുള്ളവർ നന്നേ ചുരുക്കമാണ്. എങ്കിൽകൂടി അവർക്കു ഞങ്ങളോടുള്ള സന്മനോഭാവം പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുവാൻ വളരെ ഉല്ക്കണ്ഠയുള്ളതായി കാണപ്പെട്ടു. തന്മൂലം അവരുടെ നാടൻമട്ടിലുള്ള മര്യാദാസൂചകമായ ഒരു വാക്കോ സൌഹാർദ്ദപൂർവ്വമായ ഒരു മന്ദഹാസമോ കൊണ്ടു ഞങ്ങളെ കടന്നുപോയ ഓരോരുത്തരും ഞങ്ങൾക്കു സ്വാഗതമരുളിയിരുന്നു. പല ഷാപ്പുകളിൽ ഞങ്ങൾക്കു ആംഗ്ല്യഭാഷയിൽ സം

സാരിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടുണ്ട്. ഞങ്ങൾക്കു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്ന ഏതാനും ചില ഫ്രഞ്ചു വാക്കുകൾകൊണ്ടു പറയത്തക്ക ഉപയോഗമൊന്നുമുണ്ടായില്ല. എങ്കിലും ആ അവസരം ഇരുകൂട്ടൎക്കും ഒരുപോലെ വിനോദപ്രദമായിരുന്നു.

കഷ്ടിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടാൻ മാത്രം ഇംഗ്ലീഷ് പരിജ്ഞാനമുള്ള അപൂൎവ്വം ചില ഇററലിക്കാർ, വിശേഷിച്ചു ഷാപ്പുകാർ, ഞങ്ങളോടു തെരുതെരെ വൎഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ചോദ്യങ്ങൾക്കു കണ്ണും കണക്കുമില്ല. ഏതായാലും, അവൎക്കു ഞങ്ങളോടുണ്ടായിരുന്ന സഹൃദയത്വം ഏറ്റവും സ്പഷ്ടമായിരുന്നു. അതിന്നനുയോജ്യമായ അവരുടെ പെരുമാററത്തിന്റെ ഫലമായി ഞങ്ങൾ നിഷ്പ്രയാസം അവരോടു സുപരിചിതരായിത്തീൎന്നിരുന്നു. ചോദ്യംചെയ്തപ്പോൾ അവരെല്ലാവരും മുസ്സോളിനിയുടെ ആരാധകന്മാരായ ഫാസിസ്ററുകാരാണെന്നഭിമാനിച്ചു. ഞങ്ങൾ കയറിയ ഒരു ഷാപ്പിലെ കൂട്ടുകച്ചവടക്കാരിൽ ഒരാളും, സാമാന്യം ഇംഗ്ലീഷ് സംസാരിക്കാവുന്നവനുമായ ഒരു ഇററാലിയൻ യുവാവു എന്നോടായി, താൻ ഫാസിസ്ററു സിദ്ധാന്തത്തിൽ ബലമായി വിശ്വസിക്കുന്നവനാണെന്നും അടുത്തുതന്നെ അബ്സീനിയായിൽ പോയി സമരത്തിൽ ചേരാനിടയുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങളുടെ കൂട്ടൎക്കു ഇനിയും നരബലികൊണ്ടു തൃപ്തിവന്നിട്ടില്ലേ" എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"അതെന്റെ രാജ്യത്തിന്നുവേണ്ടിയല്ലേ? കൂടാതെ, അബ്സീനിയക്കാർ വളരെ സ്വാൎത്ഥികളാണു്. ഞങ്ങളുടെ രാജ്യക്കാരെ അവിടെ താമസിക്കാൻപോലും അവർ

അനുഭവിക്കുന്നില്ല." എന്നായിരുന്നു അയാളുടെ സമാധാനം.

"എന്തായാലും ഞങ്ങൾക്കു നിങ്ങളുടെ ഈ മനോഭാവം മനസ്സിലാക്കുവാൻ വളരെ പ്രയാസമായിരിക്കുന്നു. സ്വാർത്ഥികളായുള്ള അബ്സീനിയാക്കാരോടു സഹതാപിക്കുവാനാണു ഞങ്ങൾക്കു കൂടുതൽ ആഗ്രഹം തോന്നുന്നതു്" എന്നു ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

ഇതു കേട്ടു് അയാൾ സരസമായി ഒന്നു ചിരിച്ചു.

"ആട്ടെ, നിങ്ങൾ മരിക്കുവാനിഷ്ടപ്പെടുമോ?" എന്നു ഞാൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു.

അയാളാണെങ്കിൽ, കോമളനായ (സൌന്ദര്യം ഇററലിക്കാർക്കു പൊതുവിലുള്ള ഒരു ഗുണമാണു്) ഒരു തികഞ്ഞ യുവാവു്. ഈ സൌന്ദര്യത്തേയും യൌവനത്തേയും പീരങ്കിക്കു തീററയാക്കിക്കളയുന്നതു പരിതാപകരമായിത്തന്നെ തോന്നി.

"ഞാൻ മരിച്ചാലെന്തു്? എനിക്കുവേണ്ടി കരയുവാൻ മാതാപിതാക്കന്മാരോ ബന്ധുക്കളോ ആരുംതന്നെയില്ല" എന്നു് അയാൾ പറഞ്ഞു. "എന്തായാലും ഒരിക്കൽ മരിക്കണം. പിന്നെ ഇപ്പോൾത്തന്നെയായാലെന്താണു്? മാത്രമല്ല, ഉടനടി പോകേണ്ടതു ഞാനല്ല, ആ നിൽക്കുന്ന എൻെറ സ്നേഹിതനാണു്" എന്നു കൂട്ടുകച്ചവടക്കാരനെ നോക്കി പറഞ്ഞു. അയാളുടെ വർത്തമാനത്തിൻെറ മട്ടുകൊണ്ടു് "എന്തായാലെന്തെ"ന്നുള്ള ആ മനോഭാവം ആത്മാർത്ഥമായിട്ടുള്ളതല്ലെന്നും വെറും നാട്യം മാത്രമാണെന്നും എനിക്കു തോന്നി. ആ കൂട്ടുകാരനാകട്ടെ, എൻെറ സഹസഞ്ചാരിയായ സ്നേഹിതയുമായി

ഒരു സാമാനത്തിൻെറ വിലയെപ്പററി തക്കിച്ചുകൊണ്ടു നിൽക്കുകയായിരുന്നുവെങ്കിലും, ഞങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. തൻെറ സ്നേഹിതൻെറ കടുവിലത്തെ വാക്കു കേട്ടതോടുകൂടി പെട്ടെന്നു് അയാൾ താൻ നിന്നിരുന്ന മുറിയുടെ പുറത്തു് ആരെങ്കിലും ഉണ്ടോ എന്നു നോക്കി, കർട്ടൻകൊണ്ടു വാതിൽദ്വാരം നല്ലവണ്ണം മൂടി, എന്നെ സമീപിച്ചു താണസ്വരത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "അബ്സീനിയയിലേയ്ക്കു പോകാൻ വാസ്തവത്തിൽ എനിക്കിഷ്ടമില്ല; പോകാതിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നുമുണ്ടു്. എന്നാൽ എനിയ്ക്കു ഗത്യന്തരമില്ല." ഈ വാക്കുകൾ ഉച്ചരിയ്ക്കുമ്പോൾ അയാളുടെ മുഖത്തു ദുഃഖഭാവം നല്ലപോലെ കാണാമായിരുന്നു. എന്നാൽ മററനേകംപേരെപ്പോലെ അയാളും സ്വന്തം നാടും വീടും വിട്ടുപോകാൻ നിർബന്ധിതനായിത്തീന്നിരിക്കണം!

പിറേറന്നു രാവിലെ ഞങ്ങൾ വിയന്നായ്ക്കു യാത്രയായി. അതു വാസ്തവത്തിൽ സവ്വോപരി കമനീയവും പ്രശാന്തവുമായ ഒരു പ്രഭാതമായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സംഘാംഗങ്ങൾ എല്ലാവരുംതന്നെ ഉത്സാഹംകൊണ്ടു മതിമറന്നവരായി കാണപ്പെട്ടു. ചിലർ പാട്ടുപാടാൻ തുടങ്ങി. ഇരുഭാഗങ്ങളും ഉന്നതസൌധങ്ങളാൽ അലംകൃതമായ സരിത്തിൽക്കൂടി ഞങ്ങളുടെ വഞ്ചികൾ സ്വൈരഗമനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ചന്തദിവസമായതിനാൽ തെരുവീഥികളിൽ വലിയ ജനക്കൂട്ടമായിരുന്നു. അതിനിടയിൽ ഒരു പട്ടാളസംഘം അവരുടെ പാളയത്തിൽനിന്നും "റോഡ്മാർച്ചാ"യി വരുന്നതും കണ്ടു. സന്തോഷാധിക്യത്തിൽ ഞങ്ങൾ ആ നാട്ടുമുറപോലെ കൈകളുയർത്തി

ഫാസിസ്റ്റ്രീതിയിൽ അവരെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യപ്പോഠം ഉത്സാഹഭരിതരായ ജനങ്ങഠം ആർത്തുവിളിച്ച ഞങ്ങളേയും അതേമട്ടിൽ ആദരിച്ചു.

ട്രെയിനിലെ ആ യാത്ര വളരെ രസകരമായിരുന്നു. ഇരുവശത്തും വിശാലമായി പരന്നുകിടക്കുന്ന സസ്യശ്യാമളവും ഫലഭൂയിഷ്ഠവുമായ പച്ചപ്രദേശങ്ങഠം മുസ്സോലിനിയുടെ ഭരണത്തിൻകീഴിൽ തഴച്ചുവളരുന്ന രാജ്യത്തിന്റെ സമൃദ്ധി വിളിച്ചുപറയുകയാണോ എന്നു തോന്നി. വിസ്തൃതങ്ങളായ മുന്തിരിത്തോട്ടങ്ങഠം, മഞ്ഞയും വെള്ളയുമായ മനോഹരങ്ങളായ ചെറുപുഷ്പങ്ങളാൽ പരവതാനി വിരിക്കപ്പെട്ട പുൽമൈതാനങ്ങഠം, പച്ചനിറത്തിലുള്ള നീണ്ട പുല്ലുകഠംക്കിടയിലൂടെ തങ്ങളുടെ ചുവന്ന മുഖം പുറത്തു കാണിക്കുന്ന പോപ്പിച്ചെടികഠം, ഇങ്ങിനെ വിചിത്രതമമായ വിവിധപ്രദേശങ്ങളിൽകൂടി ഞങ്ങഠം ദീർഘനേരം യാത്രതുടൎന്നു. അകലെ ഒന്നിനൊന്നുപരിയായി ഉയൎന്നു പോകുന്ന ആൽപ്സ് പൎവ്വതനിരകഠം, ക്രമേണ വിദൂരതയുടെ നീലിമയോടുകൂടി കെട്ടിപ്പിണയുന്നപോലെ കാണപ്പെട്ടു.

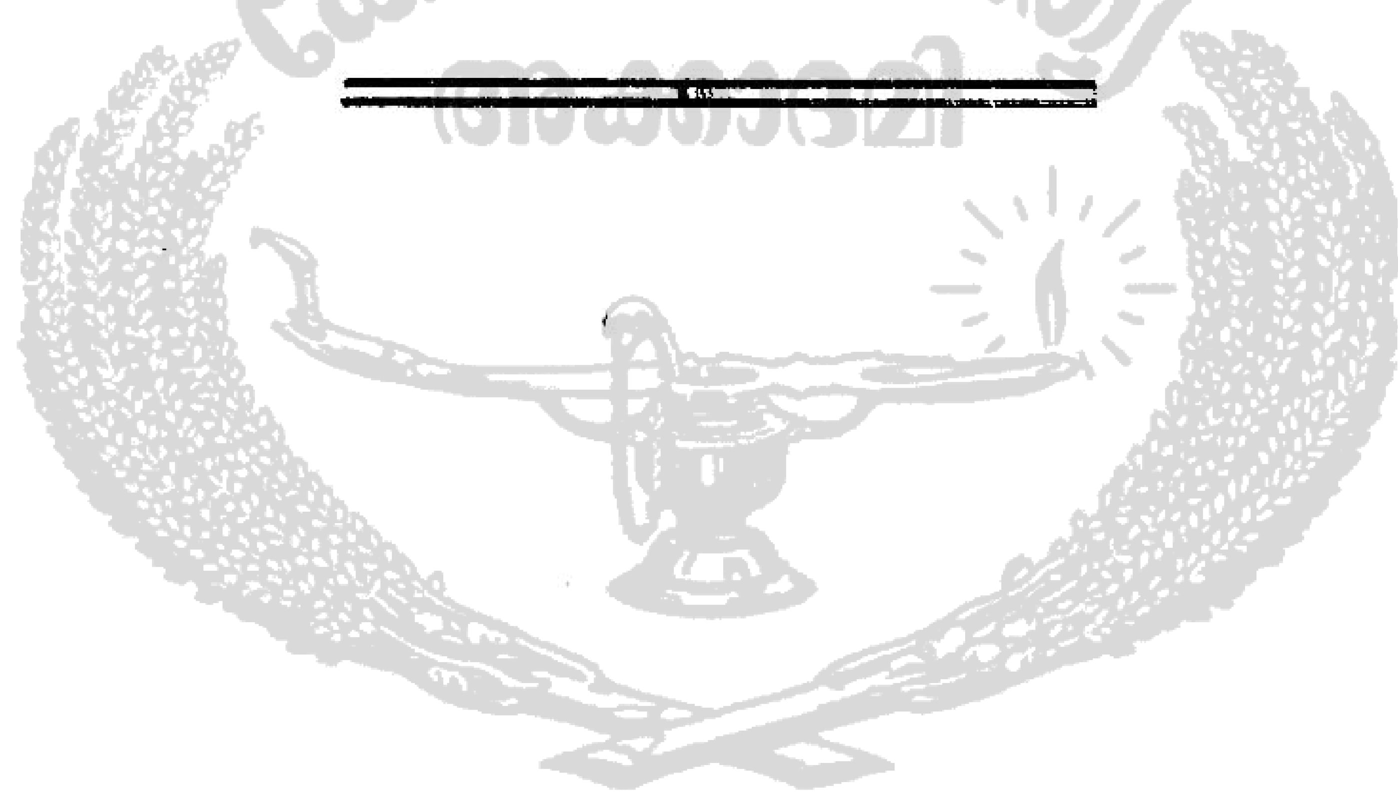
ഏതാനും മണിക്കൂറുകഠം കഴിഞ്ഞപ്പോഠം ഞങ്ങഠം മലകളോടടുക്കുകയാൽ തണുപ്പു വൎദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി. ഇരുളടഞ്ഞ തുരംഗങ്ങളിലൂടെയായി ഞങ്ങളുടെ ഗതി. പരിസരങ്ങളിലുള്ള കാഴ്ചകഠം പൂൎവ്വാധികം സുലഭവും ഗംഭീരവുമായിത്തീൎന്നു. മഞ്ഞുറച്ചുകിടക്കുന്ന പൎവ്വതപാൎശ്വങ്ങളിൽനിന്നും അലിഞ്ഞൊഴുകുന്ന നേരിയ നീൎച്ചാലുകഠം മന്ദമായി താഴ്വരകളിലേയ്ക്കൊലിക്കുന്നു. അവയിൽ ചിലത് നരഞ്ഞുപതഞ്ഞു ചെറിയ ഉറവുകളായും വെള്ളച്ചാട്ടങ്ങ

ളായും പരിണമിക്കുന്നു. കറുത്തിരുണ്ട 'ഫെർ'വൃക്ഷങ്ങൾ തിങ്ങിവളരുന്നു. എല്ലാ തരത്തിലും നിറത്തിലുമുള്ള രമ്യപുഷ്പങ്ങളാൽ മലഞ്ചരുവുകൾ സവിശേഷം ആച്ഛാദിതമായിരുന്നു. ഗതിവേഗമനുസരിച്ചു മാറിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതും ഏതാണ്ടവസാനമററതുപോലെ കാണപ്പെടുന്നതുമായ ആ വനസമൃദ്ധിയിൽക്കൂടി അനേകായിരം നാഴിക പാഞ്ഞുകയറുമ്പോൾ നിശ്ശബ്ദമായി മഞ്ഞുമൂടിക്കിടക്കുന്ന ആ കൊടുമുടികൾക്കിടയിൽ സർവ്വാതിശായിയായ ഒരു സമാധാനം ഭരണം നടത്തുന്നപോലെ തോന്നി.

ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു മേച്ചിൽസ്ഥലങ്ങളോടുകൂടിയ നാട്ടിൻപുറങ്ങൾ, ചെറിയവയെങ്കിലും തിരക്കേറിയ പട്ടണങ്ങൾ, ദൃഢഗാത്രരും ബലശാലികളുമായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടേയും ഭാസുരമായ ആരോഗ്യത്താൽ സമുല്ലസിക്കുന്ന സുകുമാരശരീരരായ ബാലികാബാലന്മാരുടേയും, ചുററിലുമുള്ള മനോഹരപുഷ്പങ്ങളേക്കാൾ മാധുര്യമേറുന്ന മാംസളങ്ങളായ ശിശുമുഖങ്ങളുടേയും ഇടയിൽക്കൂടി കടന്നുപോകുമ്പോൾ അപരിമിതമായ നിത്യയൌവ്വനത്തിൻെറ കത്തനടുവിൽതന്നെയാണോ ഞങ്ങളെന്നു തോന്നിപ്പോയി. വിദൂരസ്ഥലങ്ങളായ നഗരങ്ങളിലെ വാടിയ വദനങ്ങളും ചായം തേച്ച സൌന്ദര്യധാമങ്ങളുമെവിടെ? അകൃത്രിമമായ ആ അനശ്വരയുവചൈതന്യമെവിടെ? അവരെ കാണുന്നതുതന്നെ എന്തൊരാനന്ദമാണ്!

ഞങ്ങൾ വിയന്നയിലെത്തിയപ്പോൾ രാത്രിയായി. വണ്ടി സ്റ്റേഷനോടടുത്തുതുടങ്ങിയപ്പോൾ സുപ്രസിദ്ധമായ ആ മഹാനഗരത്തെക്കുറിച്ചോ, ചുരുങ്ങിയ കാലമെങ്കിലും അവിടത്തെ സുഖവാസമനുഭവിക്കുവാൻ എ

നിഷ്ക്കണ്ടായ ഭാഗ്യത്തെക്കുറിച്ചോ, ഉള്ള ചിന്തയൊന്നുമല്ലാ എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ കുടികൊണ്ടിരുന്നതു്. ആ പട്ടണത്തിൽ നിവസിക്കുന്ന ബഹുസഹസ്രം ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഏകാന്തമായ ഒരു വിഗ്രഹം എന്റെ അന്തർദ്ദൃഷ്ടികൾക്കുമുമ്പിൽ മുഴുകി നിന്നു. അതു്, ഭാരതമാതാവിന്റെ വീരസന്താനങ്ങളിൽ പ്രഥമഗണനീയനായ ഒരാളുടെയാണു് — ആത്മസ്സിദ്ധിനാത്യന്താപേക്ഷിതമായ ശരീരാരോഗ്യത്തെ മാത്രമുദ്ദേശിച്ചു് ഇവിടെയെത്തീട്ടുള്ള, ആത്മാവും ഹൃദയവും വിദൂരസ്ഥമായ സ്വദേശത്തിൽ തന്നെ വിട്ടുപോന്നിട്ടുള്ള, ഒരു മഹാന്റെയാണു്.

III
വിയന്നാനഗരം.

അനേകം വമ്പിച്ച കെട്ടിടങ്ങളോടും, മനോഹരഹർമ്മ്യങ്ങളോടുംകൂടിയ വീയന്നാ, യൂറോപ്പിലെ വെട്ടപ്പും ഭംഗിയും തികഞ്ഞ മഹാനഗരങ്ങളിൽ ഒന്നാകുന്നു. ലണ്ടനിലും മററും കാണുന്ന രീതിയിലുള്ള ചെററപ്പുരകൾ ഇവിടെ ഇല്ല തന്നെ. ദരിദ്രരുടെ വാസപ്രദേശങ്ങൾപോലും എത്രയോ ശുചിത്വമുള്ളവയാകുന്നു. ലോകമഹായുദ്ധത്തിനുശേഷം കഠിനമായ ദാരിദ്ര്യമനുഭവിക്കുന്നതെങ്കിലും, അവിടത്തെ മനോഹരമായ ഷാപ്പുകളും, പ്രസിദ്ധമായ കാപ്പിയും മധുരപലഹാരങ്ങളും കഴിച്ചു രസിച്ചുകൂടുന്ന ജനങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞ ഹോട്ടലുകളും, ജനങ്ങളുടെ സ്വതസിദ്ധമായ ഉന്മേഷസ്വഭാവവും വിനോദപ്രതിപത്തിയും, ഈ നഗരത്തിന് ഉല്ലാസഭരിതമായ ഒരു ഭാവം ഉളവാക്കുന്നുണ്ട്.

ഇന്നത്തെ "കാത്തലിക്ക് സോഷ്യലിസ്റ്റ്" കക്ഷിക്ക് ഭരണാധികാരം ലഭിക്കുന്നതിന്നുമുമ്പു പ്രബലമായിരുന്ന "സോഷ്യൽ ഡെമൊക്രാററ്സ്" (സ്ഥിതിസമത്വവാദികൾ) മൂലം ഈ നഗരത്തിനു വളരെ അഭ്യുദയമുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ഇപ്പോൾ വിയന്നാ മുൻസിപ്പാലിററി നടത്തിവരുന്ന നൂറിലധികം കിൻഡർ ഗാട്ടൻ സ്കൂളുകളുടെ ഇന്നത്തെ പ്രശസ്തമായ നിലക്കു കാരണം തീർച്ചയായും അവർതന്നെയാണ്. അത്തരത്തിൽ തൊഴിലാളികളുടെ കുട്ടികൾക്കുള്ള ഒരു മാതൃകാപാഠശാല ഞങ്ങൾ സന്ദർശിക്കയുണ്ടായി.

ആരോഗ്യശാസ്ത്രതത്വങ്ങളെ മുൻനിൎത്തി മനോഹരമായ രീതിയിൽ നിൎമ്മിച്ചിട്ടുള്ള ആ വമ്പിച്ച വിദ്യാമന്ദിരം, നഗരത്തിന്റെ അതിൎത്തിയിൽ ശുദ്ധവും ആഹ്ലാദപ്രദവുമായ വനാന്തവായു ഏല്ക്കത്തക്കവണ്ണം വിസ്തൃതമായ ആരാമത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അച്ഛനമ്മമാർ ജോലിക്കുപോയിരിക്കുന്ന സമയത്തു, കാലത്തു് ഏഴുമണിമുതൽ വൈകുന്നേരം ആറുമണിവരെ കുട്ടികൾ അവിടെയായിരിക്കും. സാമുദായികമോ ശാരീരികമോ ആയ സ്ഥിതി ആരോഗ്യത്തിന്നു് അനുകൂലമല്ലാത്ത ബാലികാബാലന്മാരെ ചുരുങ്ങിയ ഫീസോടുകൂടി അവിടെ ചേൎക്കുന്നു. ഭിക്ഷപ്പെരും ഈ ചെറിയ സംഖ്യപോലും കൊടുക്കുന്നില്ല. സ്വന്തം ഗൃഹങ്ങളിൽ ധനികന്മാരുടെ കുട്ടികൾക്കുപോലും അനുഭവിച്ചറിയാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത സുഖസൌകൎയ്യങ്ങളാണു് ഇവൎക്കു് ഇവിടെ ലഭിക്കുന്നതു്. ഏതാണ്ടു് ആദൎശാനുരൂപമായ സ്ഥിതിയിൽ, സമൎത്ഥന്മാരായ ഗുരുനാഥന്മാരുടെ കീഴിൽ, ഭാവിയുടെ വികസ്വരാശകളായ ഈ മനോഹരജീവിതകുസുമങ്ങൾ സാവധാനത്തിൽ വളൎന്നുവരുന്നു. കളിയിലും ജോലിയിലും താല്പൎയ്യം, ആത്മവിശ്വാസം, സഹകരണബുദ്ധി, എന്നിവ ഈ ബാല്യദശയിൽത്തന്നെ ഇവരിൽ അങ്കുരിപ്പിക്കുന്നതിന്നു് അദ്ധ്യാപകന്മാർ പരിശ്രമിക്കുന്നു.

ഇവിടെ സഹവിദ്യാഭ്യാസമാണു് നടപ്പിലിരിക്കുന്നതു്. എങ്കിലും വലിയ ക്ലാസ്സുകളിൽ ഈ സമ്പ്രദായം ആസ്ത്രീയക്കാൎക്കിഷ്ടമില്ലെന്നാണു് ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു്. (കത്തോലിക്ക രാജ്യങ്ങളിൽ പൊതുവെ, സഹവിദ്യാഭ്യാസ

ത്തോടുള്ള മനോഭാവം ഇങ്ങിനെയാണ്.' നാട്ടുപുറങ്ങളിൽ, സ്ഥലച്ചുരുക്കംകൊണ്ടുമാത്രം ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും ഒരുമിച്ച് ഒരേക്ലാസ്സിൽത്തന്നെ പഠിക്കാറുണ്ട്. എന്നാൽ പട്ടണങ്ങളിൽ, ഒരേസ്കൂളിൽത്തന്നെ പഠിക്കുന്നതായാൽക്കൂടി രണ്ടുകൂട്ടർക്കും വെവ്വേറെ ക്ലാസ്സുമുറികളാണുള്ളത്. അടുത്തകാലത്തു പണിതിന്ന ഒരു പ്രാഥമികപാഠശാലയിൽ ഞങ്ങറം പോകയുണ്ടായി. വളരെ വിശേഷപ്പെട്ട രീതിയിലുള്ള ഒരു കെട്ടിടമായിന്നു ഇത്. അവിടെ ഓരോ ക്ലാസ്സുമുറിയിലും ഓരോ 'നാദഗ്രാഹി' (Radio Receiver) ഉള്ളതുകൊണ്ടു സ്കൂറം, മേലദ്ധ്യക്ഷന് തൻെറ ആപ്പീസ്മുറിയിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ട് ഒരേസമയത്ത് എല്ലാക്ലാസ്സിലെ കുട്ടികളോടും സംസാരിക്കുന്നതിനു സാധിക്കും. പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിലെ മററെല്ലാ വിദ്യാലയങ്ങളിലെന്നപോലെ, ഇവിടെയും ആൺകുട്ടികറംക്കു മാത്രമല്ല പെൺകുട്ടികറംക്കും വേറെ വേറെ വ്യായാമമന്ദിരമുണ്ട്. പെൺകുട്ടികറം ഇവിടെ പാചനകല ഏററവും പ്രായോഗികമായ രീതിയിൽ പഠിക്കുന്നു. ഏതാനും കുറെ വിരുന്നുകാക്കു ഭക്ഷണം തയാറാക്കാൻ അവരെ ഏല്പിക്കും. എന്തെല്ലാം വിഭവങ്ങറം വേണമെന്നും മററും അവർ തന്നെയാണ് നിശ്ചയിക്കേണ്ടത്. കെട്ടിടത്തിൻെറ മുകളിലത്തെ വെണ്മാടത്തിൽനിന്നു നഗരത്തിൻെറ മനോഹരമായ കാഴ്ച കണ്ടാസ്വദിക്കാൻ സാധിക്കും. അവിടെവെച്ചാണ് പലപ്പോഴും കുട്ടികളെ ഭൂമിശാസ്ത്രം പഠിപ്പിക്കുന്നത്.

തൊഴിലാളികറംക്കായി സാമ്യവാദികറം പണിയിച്ചിട്ടുള്ള വാസസ്ഥലങ്ങറം സകല സൌകര്യത്തോടുംകൂടി

യവയാണ്. അതിലെ നിവാസികൾ ഞങ്ങളെ അകത്തേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാനും അവരവരുടെ മുറികൾ കാണിച്ചുതരുവാനും ഉൽസുകരായിക്കാണപ്പെട്ടു. കത്തോലിക്ക് സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷിക്കു പ്രാബല്യം സിദ്ധിക്കുന്നതുവരെ ഇവക്കു മാസംതോറും ഒരു ചെറിയ സംഖ്യ മാത്രമേ വാടകയായി കൊടുക്കേണ്ടിയിരുന്നുള്ളു. ഇപ്പോഴത്തെ ഗവമ്മേണ്ടിന് തൊഴിലാളിവർഗ്ഗത്തോടു വലിയ അനുകൂലഭാവമില്ലത്രെ.

സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷിമൂലം നടപ്പിൽ വന്നിട്ടുള്ള വേറൊരു സ്ഥാപനം അനാഥശിശുമന്ദിരമാണ്. മാതാപിതാക്കന്മാർ മരിക്കുകയോ, ജെയിലിൽ പോവുകയോ, അല്ലെങ്കിൽ അവക്കു യാതൊരു വകയുമില്ലാതായിത്തീരുകയോ, ചെയ്യുന്നതായാൽ അവരുടെ കുട്ടികൾക്കു തക്കതായ വളത്തച്ഛനമ്മമാരെ ഗവമ്മേണ്ടന്വേഷിച്ചേപ്പാടുചെയ്യുന്നതുവരെ, മേല്പറഞ്ഞ സ്ഥാപനത്തിൽ രക്ഷിക്കുന്നു. ഒരു വയസ്സിനകം കൂടുതൽ ശിശുമരണം ഉണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ട്, ആ പ്രായത്തിലുള്ള കുട്ടികളെ വെളിച്ചവും വായുവും ധാരാളം സഞ്ചരിക്കുന്ന, ചില്ലുകൊണ്ടുള്ള വലിയ മുറികളിലാണ് വളത്തുന്നത്. പുറത്തുനിന്നു വരുന്നവക്ക് ഇതിന്നുള്ളിലേയ്ക്കു കടക്കുവാൻ അനുവാദമില്ലാത്തതിനാൽ രോഗബീജങ്ങൾക്ക് ഇവിടെ പ്രവേശനം ലഭിക്കുന്നതിന്നു വിഷമമാണ്. കുട്ടികൾ വളരെപ്പേർ തങ്ങളുടെ കട്ടിലുകളിലിരുന്നു പാവകളുമായി കളിച്ചു രസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കാഴ്ച ഞങ്ങളിൽ അത്യാഹ്ലാദമുളവാക്കി. കുറേക്കൂടി പ്രായംവന്ന ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും പഠിപ്പിൽ ഏപ്പെട്ടിരുന്നു. 10 വയസ്സായ ഒരു പെൺ

കുട്ടിമാത്രം ഉന്മേഷരഹിതയായി കാണപ്പെട്ടു. കാരണം ചോദിച്ചപ്പോൾ തന്റെ അമ്മ തലേദിവസം മരിച്ചു പോയെന്നും, അച്ഛനു ജോലിയൊന്നുമില്ലെന്നും, എങ്കിലും തനിക്കു വീട്ടിലേയ്ക്കു പോയാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടെന്നും ആ കുട്ടി പറഞ്ഞു.

ലോകമഹായുദ്ധത്തിനുമുമ്പു വളരെ പ്രശസ്തനിലയിലിരുന്നിരുന്ന ആസ്ത്രിയയുടെ ഇന്നത്തെ സ്ഥിതി വളരെ ദയനീയമാണ്. സമാധാനസന്ധി ഈ രാജ്യത്തിന്റെ വലിപ്പത്തിനും ജനസംഖ്യയ്ക്കും ഗണ്യമായ കുറവു വരുത്തിയിട്ടുണ്ട്. മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന വിലപിടിച്ച ഖനികളും, കടലിലേയ്ക്കുള്ള മാർഗ്ഗവും നഷ്ടമായിത്തീർന്നു. ഇന്നു വെറും ഒരു ഉൾപ്രദേശമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ള ഈ രാജ്യം കൃഷിയ്ക്കു വളരെ ഉപയുക്തവുമല്ല. കൃശവും ഹ്രസ്വവുമായ ദേഹത്തിനു വലിയൊരു മുഖംപോലെ, ഇന്നത്തെ ആസ്ത്രിയയ്ക്കു് മഹാനഗരമായ വിയന്ന ആനുരൂപ്യമില്ലാത്ത ഒരു തലസ്ഥാനമാണ്. തങ്ങളുടെ അയൽവാസികൾക്ക് അവരവരുടെ സാമാനങ്ങൾ ചിലവാക്കണമെന്നല്ലാതെ ആസ്ത്രിയയിൽനിന്നു പകരം വല്ലതും വാങ്ങണമെന്നാഗ്രഹമില്ലാത്തതിനാൽ, ഈ രാജ്യത്തെ കൈത്തൊഴിലുകൾക്ക് ഇന്നു സാരമായ ഹാനി തട്ടിയിട്ടുണ്ട്. പട്ടണവാസികളുടെ ഇടയിൽ പ്രത്യേകിച്ചും, ദാരിദ്ര്യവും തൊഴിലില്ലായ്മയും സാധാരണമാണ്. യുദ്ധംമൂലമുണ്ടായിട്ടുള്ള നഷ്ടം ഓർത്ത് അവിടത്തെ യുവജനങ്ങൾ വളരെ സങ്കടപ്പെടുന്നുണ്ട്. സർവ്വരാജ്യസമിതിയെപ്പററി (League of Nations) എന്തു വിചാരിക്കുന്നു എന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ ഒരു യുവാവു പറഞ്ഞതു്, "ഞങ്ങൾക്കതിൽ ലവലേശം വി

ശ്വാസമില്ല. അതു ജയംസിദ്ധിച്ചവക്കുള്ളതാണ്, ഞങ്ങടാം ക്കുള്ളതല്ല" എന്നായിരുന്നു. ആകഷ്കമായ രീതിയിൽ പണിതിട്ടുള്ള, 'വിനിമയശാല'യ്ക്കു (Stock Exchange) സമീപത്തുകൂടി കടന്നുപോകുമ്പോഴാം ഞങ്ങളുടെ മാഗ്ഗദശി പറകയുണ്ടായി: "ഇവിടെ മാററുവാൻ യാതൊന്നുംതന്നെ യില്ല. ഇതു് ഇന്നു ഞങ്ങളുടെ വിനിമയശാലയല്ല, ദേശീയ ശ്മശാനമാണ്." എന്തൊരു വിഷാദവും നൈരാശ്യവും സ്ഫുരിക്കുന്ന വാക്യം!

സ്വന്തം കാര്യങ്ങളിൽ മുഴുകിയിരിക്കുന്ന ആസ്ത്രിയക്കാക്ക പൌരസ്ത്യദേശങ്ങളിലെ സംഭവങ്ങളെപ്പററി അന്വേഷിക്കുന്നതിൽ വലിയ ശ്രദ്ധയില്ല. എങ്കിലും ഗാന്ധിജിയോടു പലക്കും വളരെ ബഹുമാനമാണ്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അക്രമരാഹിത്യത്തിൻെറ വിജയത്തിൽ പുരുഷന്മാക്ക സംശയമാണെങ്കിലും, സ്ത്രീകടാക്കു വിശ്വാസമുള്ളതുപോലെയാണ് കാണപ്പെട്ടതു്. ഒരു സ്ത്രീ എത്രയും ഹൃദയംഗമമായി പറഞ്ഞതു് ഇപ്രകാരമായിരുന്നു. "ഞങ്ങടാം കൊലതുടങ്ങിയിട്ടു കാലം കുറെയായി. അതുകൊണ്ടു് ഇതേവരെ യാതൊരു മെച്ചവും ഉള്ളതായിക്കണ്ടില്ല. ഇന്ത്യയുടെ മാത്രമല്ല, ലോകത്തിൻെറതന്നെ ഗുണത്തിനായി മി. ഗാന്ധി വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കട്ടെ!"

എന്നാൽ ഇവിടെയും യൂറോപ്പിലെ മററു പല ഭാഗങ്ങളെപ്പോലെതന്നെ, ഇന്ത്യയെപ്പററിയുള്ള അജ്ഞത അല്പമല്ല. "ഇന്നും വിധവകളെ നിങ്ങളുടെ രാജ്യത്തു ജീവനോടെ ദഹിപ്പിക്കുന്നില്ലേ?" എന്നു് ഒരു സവ്വകലാശാലാപ്രൊഫസർ എന്നോടു ചോദിക്കയുണ്ടായി! മിസ് മേയോവിൻെറ പുസ്തകം യൂറോപ്പിൽ സവ്വത്ര പ്രചരിച്ചി

ട്ടുണ്ടു്. എങ്കിലും മൎയ്യാദയും അതിഥിസല്ക്കാരപ്രതിപത്തിയും സഹജമായ ആസ്ത്രിയക്കാൎക്കു് ഏറ്റവും പുരാതനമായ ഒരു പരിഷ്കാരത്തിന്റെ ഇരിപ്പിടമായ ഇന്ത്യയിലെ ജനങ്ങളെപ്പറ്റി ആകപ്പാടെ ബഹുമാനമാണു്. അനവധി ഇന്ത്യക്കാർ വിയന്നായിൽ വൈദ്യം പഠിക്കുന്നതിനു താമസിക്കുന്നു. ഈ പട്ടണം വൈദ്യവിദ്യാവിശാരദന്മാൎക്കു പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ. ഞങ്ങൾ ചെന്നുകണ്ട ആസ്പത്രികൾ നരകതുല്യമായ വേദനയനുഭവിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളായിട്ടല്ല, വിശ്രമത്തിനുള്ള സുഖവാസതികളായിട്ടാണു് തോന്നിയതു്.

ആസ്ത്രിയക്കാർ, ഘലോൽസുകരാണു്. അവൎക്കു സംഗീതത്തോടു് എന്തെന്നില്ലാത്ത പ്രേമമുണ്ടു്. തുറന്ന സ്ഥലത്തുവെച്ചുള്ള പാട്ടുകച്ചേരികൾ അവിടെ സാധാരണമാണു്. വൈദ്യുതപ്രകാശത്താൽ പ്രദീപ്തമായിരുന്ന നഗരശാലയുടെ മുമ്പിൽവെച്ചുണ്ടായ ഒരു സംഗീതസദസ്സിൽ ഞങ്ങളും സന്നിഹിതരായിരുന്നു. നാടകശാലയും, സംഗീതസദസ്സുകൾപോലെതന്നെ സാധാരണമായി ജനങ്ങളെ കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കും. ഇതിന്നു കാരണവും അവൎക്കു പാട്ടിലുള്ള കലശ്ശലായ ഭ്രമമാണു്. സൂചിശില്പംകൊണ്ടുള്ള മനോഹരമായ വേലയോടുകൂടിയ തുണികൾ, വിശേഷപ്പെട്ട തുകൽപ്പണിസാമാനങ്ങൾ, എന്നുവേണ്ട കലാവൈദഗ്ദ്ധ്യത്തെ പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്ന നിരവധി സാധനങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കും ഇവിടത്തെ ഷാപ്പുകൾ. ആസ്ത്രിയയിലെ സൎവ്വാകൎഷകങ്ങളായ ചിത്രശാലകളിൽ ഒന്നു്, യൂജേൻ രാജകുമാരന്റെ കൊട്ടാരത്തിലുണ്ടു്. ഇവിടെനിന്നു നോക്കിയാൽ വിയന്നാനഗരത്തിന്റെ മനോഹരമായ കിടപ്പും, അതിദൂരത്തായി ആൽപ്സ്പൎവ്വത

വും, അതിൻെറ മുകളിൽ ഹാപ്സ്ബർഗ് രാജവംശത്തിനുമുമ്പിൽ ആസ്ത്രിയയെ ഭരിച്ചിരുന്ന ജർമ്മൻരാജാക്കന്മാരുടെ കോട്ടകളും കാണാവുന്നതാണ്. ഈ നഗരത്തിലെ കിൻഡർഗാർട്ടൻ സ്കൂളുകളിലെ ചുമരുകളിൽ കാണുന്ന ചിത്രങ്ങൾ, ചിത്രമെഴുത്തുപരിശീലിക്കുന്ന 12-ം, 13-ം വയസ്സായ കുട്ടികളുടെ വകയാണ്. ഇവിടത്തെ നാടൻ നൃത്തങ്ങൾ ഏററവും കൌതുകം ജനിപ്പിക്കുന്നവയാകുന്നു. അവയിൽ ചിലത്, ഷോൺബ്രൂൺ കൊട്ടാരത്തിൽവെച്ച് ഞങ്ങൾക്കു നൽകിയ സൽക്കാരസമയത്ത്, ആല്പയിൻ ഗൈഡ്സ്, (Alpine Guides) ഞങ്ങളുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു പ്രദർശിപ്പിക്കുകയുണ്ടായി. നെപ്പോളിയൻെറ പുത്രൻെറ ജനനസ്ഥലമായ ഈ കൊട്ടാരം, മനോഹരമായ ആരാമങ്ങളാലും ശീതളങ്ങളായ ഉപവനങ്ങളാലും അലംകൃതമായ ഒരു 'സൌന്ദര്യരംഗം'തന്നെയാണ്.

ഇന്ന് ആസ്ത്രിയയിൽ കഠിനമായ ഒരു സർവ്വാധിപത്യഭരണമാണുള്ളത്. ജനങ്ങൾക്ക് അഭിപ്രായപ്രകടനത്തിനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യമേയില്ല. ജർമ്മനിയുമായി ആസ്ത്രിയ യോജിക്കണമെന്നഭിപ്രായമുള്ളവരും ഹിററ്ലരുടെ ആരാധകന്മാരുമായ ഇവിടത്തെ ദേശീയ സാമ്യവാദികളെ (National Socialists), ഇന്നത്തെ ഗവർമ്മെണ്ട് അടിച്ചമർത്തിയിരിക്കുന്നു. ഇതുതന്നെയാണ് സോഷ്യൽ ഡെമൊക്രാററുകാരുടെ സ്ഥിതിയും. ഈ രണ്ടു കക്ഷിക്കാരും രാജ്യഭരണസമ്പ്രദായത്തെപ്പററി ഭിന്നാഭിപ്രായക്കാരാണെങ്കിലും ഒരൊററകാര്യത്തിൽ—ഇന്നു നിലവിലിരിക്കുന്ന ഗവർമ്മെണ്ടിനെ തകർക്കുന്നതിൽ—ഒരേ പക്ഷക്കാരാണ്. ഇന്ത്യൻ കടലാസ്സുകളിൽ ഹെർ ഡോൾഫസ്സിൻെറ മര

ണവാൻ വായിച്ചപ്പോഠം, അതു് ഒരു ദേശീയകലാപമായിട്ടാണു് എനിക്കു തോന്നിയതു്. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ഇവിടത്തെ മാർഗ്ഗദർശികളായി ഞങ്ങളെ സഹായിച്ചിരുന്നവർ അദ്ദേഹത്തെ കൊലചെയ്ത സ്ഥലം ഞങ്ങഠംക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച സമയത്താകട്ടെ, അവരുടെ മുഖത്തു വികാരസൂചകമായ യാതൊരു ലക്ഷണവും കാണ്മാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. പിന്നീടു ഞങ്ങഠംപോയ പ്രാഥമികവിദ്യാലയത്തിൽവെച്ചു ഹെർ ഡോഠംഫസിനെ, ഒരു മഹാദേശത്തിനുവേണ്ടി സ്വജീവനെ ബലികഴിച്ച മഹാനായി വർണ്ണിച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു പാട്ടുപാടിയപ്പോഠം അരികിലിരുന്നിരുന്ന യുവാവായ ഒരു പ്രൊഫസരോടു്, പാട്ടുകേട്ടു മനസ്സലിയുന്നില്ലേ എന്നു ഞാൻ ചോദിക്കയുണ്ടായി. 'അശേഷംപോലുമില്ല. അയാഠം മരിച്ചതിൽ ഞങ്ങഠംക്കു വലിയ സന്തോഷമാണുള്ളതു്. ഈ പാട്ടു് ഏതോ ഒരു അദ്ധ്യാപകനാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതാണു്. അയാഠം പൊതുജനങ്ങളുടെ പ്രതിനിധിയുമല്ല' എന്നായിരുന്നു അയാളുടെ മറുവടി.

മുമ്പൊരിക്കൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുള്ള ഷോൺബ്രൂൺ കൊട്ടാരത്തിൽവെച്ചാണു ഞങ്ങഠംക്കു്, അവിടുത്തെ രാഷ്ട്രീയാന്തരീക്ഷത്തിലെ സ്ഥിതിഗതികളെപ്പററി കുറേശ്ശ മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞതു്. അവിടത്തെ നൃത്തങ്ങളും പാട്ടുകളും രസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ, ഗവമ്മെണ്ടിനാൽ നിയമിതനായ ഒരു ചാരൻ ഇതെല്ലാം ഉററുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. വല്ലവരോടും ഇപ്പോഴത്തെ ഗവമ്മെണ്ടിനെപ്പററി അഭിപ്രായം ചോദിച്ചാൽ, അവർ ഗവമ്മെണ്ടുകക്ഷിയിൽ പെട്ടവരല്ലെങ്കിൽ, എത്രയും സൂക്ഷിച്ചാണു് മറുവടി പറഞ്ഞിരുന്നതു്. ആൽപൈൻ ഗൈഡ്സ്

നൃത്തം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിന്നിടയിൽ അവരുടെ ഇടയിലുണ്ടായിരുന്ന ഏകദേശം ഇരുപതുവയസ്സു പ്രായം തോന്നിക്കുന്ന, ഏറ്റവും ആരോഗ്യവും ചുറുചുറുപ്പുമുള്ള ഒരു യുവാവിനെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ട് എന്റെ അരികിലിരുന്നിരുന്ന ആസ്ത്രിയക്കാരൻ പറഞ്ഞു: "ഇയാൾ ഒരു സ്ഥിതിസമത്വവാദിയാണ്. പോലീസ് അയാളെ എല്ലായ്പോഴും സൂക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. എന്നാണ് ജയിലിന്നകത്താകുന്നത് എന്നറിഞ്ഞുകൂട." കുറച്ചു കഴിഞ്ഞു ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ ഹോട്ടലിലേയ്ക്കു മടങ്ങുമ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ വിരുന്നുസല്ക്കാരക്കാരും ഞങ്ങളോടൊപ്പം വന്നിരുന്നു. അപ്പോൾ ആ യുവാവിനെപ്പററി കൂടുതൽ മനസ്സിലാക്കുവാൻ ഇടയായി. ഹിററ്ലരോടും, ഇന്നത്തെ ആസ്ത്രിയൻഗവമ്മെണ്ടിനോടും കലശ്ശലായ വെറുപ്പുണ്ടായിരുന്ന ഈ വിദ്യാൎത്ഥി എന്നോട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "നോക്കൂ! എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരെല്ലാം ജെയിലിലാണ്. എന്നെയും, വിടാതെ രഹസ്യപോലീസ് അനുഗമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ നോക്കിക്കോളൂ, ഞങ്ങളുടെ അവസരം വരും. അന്നു കാണിച്ചുകൊടുക്കാം." അതേപ്രകാരം ഒട്ടനവധിയാളുകൾ ഈ രാജ്യത്തു തങ്ങളുടെ 'അവസരം' കാത്തിരിക്കയാണ്. മാത്രവുമല്ല, ചിലർ അബിസീനിയയുമായി ഇററലി യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതായാൽ, മുസോളിനിക്ക് ഇപ്പോഴത്തെ ആസ്ത്രിയൻ ഗവമ്മെണ്ടിനു വേണ്ടുന്ന സഹായസഹകരണങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിന്നു സാദ്ധ്യമാകയില്ലെന്നും അതുമൂലം തങ്ങൾക്കു കുറച്ചു മെച്ചമുണ്ടാകാൻ വഴിയുണ്ടെന്നും വിശ്വസിക്കുന്നുമുണ്ട്.

ആസ്ത്രിയയിലെ ഭാഷ ജൎമ്മനാണ്. ഭാഷ സംബ-

ന്ധിച്ച വളരെ വിഷമം ഞങ്ങൾക്ക് നേരിട്ടു. അവിടത്തെ ജനങ്ങൾക്ക ഞങ്ങളെപ്പററി പലതും അറിയാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ വഴിയിൽവെച്ച് എന്തു ചോദിച്ചാലും ഞങ്ങൾ 'ഇന്ത്യയിൽനിന്ന്, ഇന്ത്യയിൽനിന്ന്' എന്നു മാത്രം മറുവടി പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. എവിടെ പോകുമ്പോഴും സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടുനില്ക്കുന്ന ഒരു ജനക്കൂട്ടം, ഞങ്ങളുടെ ചുററും പ്രവൃത്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ക്യാമറകൾ, തെരുവുകളിൽക്കൂടി നടക്കുമ്പോൾ മുകളിൽനിന്നു ജനങ്ങൾ 'ഓപ്പറാ ഗ്ലാസ്സസ്' (സമീപദർശനത്തെ സഹായിക്കുന്ന ഒരുതരം കണ്ണാടികൾ) വെച്ചു ഞങ്ങളെ നോക്കിനില്ക്കുക, ഇവയെല്ലാം ആദ്യം അത്ര സുഖകരമായി ഞങ്ങൾക്ക തോന്നിയില്ല. എന്നാൽ കുറച്ചു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഞങ്ങൾക്ക് അതിലൊന്നും തീരെ ശ്രദ്ധയില്ലാതായിത്തീന്നു. ചിലപ്പോൾ അവ വളരെ വിനോദകരമായിട്ടും തോന്നി.

ആസ്ത്രീയക്കാർ അധികംപേരും കത്തോലിക്കാ മതവിശ്വാസികളാണ്. എന്നാൽ പലരുടേയും വിശ്വാസം വെറും നാമമാത്രമായിട്ടാണ് തോന്നിയത്. 'ഞങ്ങൾ കത്തോലിക്കാമതം സ്വീകരിച്ചില്ലെങ്കിൽ ഇന്നത്തെ ഗവമ്മെണ്ടിന്റെ കീഴിൽ ഉദ്യോഗം കിട്ടുന്നതല്ല' എന്നാണു ചില ചെറുപ്പക്കാർ ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞത്. ഇവിടെ ജൂതന്മാരേയും—അവരിൽ ചിലർ ജമ്മനിയിൽനിന്നു രക്ഷക്കായിവന്നവരാണ്—കാണുകയുണ്ടായി. അതിൽ ചിത്രമെഴുത്തു പഠിക്കുന്ന ഒരു യുവതി, ജമ്മനിയിൽനിന്ന് തന്റെ അച്ഛനോടൊപ്പം പുറത്താക്കപ്പെട്ടവളായിരുന്നെങ്കിലും, ഹിററ്ലരുടെ ഭാഗംപിടിച്ചു സംസാരിക്കുന്നതു

രോഗാതുരയായ കമലാനെംറു വീയന്നായിൽ

നടുവിൽ നില്ക്കുന്നതു് സുബാഷ് ചന്ദ്രബോസ്

കമലാനെഹറു.

കേട്ടു കുറച്ചാശ്ചര്യം തോന്നി. 'നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുംപോലെ അത്ര വലിയ അക്രമം അദ്ദേഹം ഞങ്ങളോടു പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ല. ജർമ്മനിയെ യുദ്ധസമയത്തു സഹായിച്ചിട്ടുള്ള ജൂതന്മാർക്കു പ്രത്യേകസൌകര്യങ്ങളും അവകാശങ്ങളും നൽകിയിട്ടുണ്ടു്. നേരെ മറിച്ചു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായത്തിൽ, ആ ആപൽഘട്ടത്തിൽ സ്വന്തം ലാഭത്തിനായി, രാജ്യത്തിന്റെ ക്ഷേമത്തിനു വിരോധമായി, പ്രവർത്തിച്ചിട്ടുള്ളവരോടു വളരെ കർശനമായും പെരുമാറുന്നു. അത്രേയുള്ളൂ" എന്നാണ് ആ ചെറുപ്പക്കാരി പറഞ്ഞതു്.

വിയന്നാ വിടുന്നതിനുമുമ്പു്, ഞങ്ങളിൽ മൂന്നുപേർ കമലാനെഹ്റു താമസിച്ചിരുന്ന ബ്രിസ്റ്റൽ ഹൊട്ടേലിലേയ്ക്കു പോവുകയുണ്ടായി. അവർക്കു കുറെ ക്ഷീണമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും, പതിവുപോലെ പ്രസന്നവദനയായിത്തന്നെ കാണപ്പെട്ടു. അടുത്തുതന്നെ ബെർലിനിൽവെച്ചു ശസ്ത്രക്രിയ നടത്തുന്നതാണെന്നും, ഡോക്ടർക്കു് അവരെപ്പറ്റി ആശാജനകമായ പ്രതീക്ഷകളാണുള്ളതെന്നും ഞങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കി. ഞങ്ങൾ അവിടെച്ചെന്നു കുറച്ചു കഴിഞ്ഞപ്പോഴയ്ക്കും വാതിൽതുറന്നു, നമ്മുടെ ദേശഭക്തന്മാരിൽ ഒരാൾ അകത്തേയ്ക്കു പ്രവേശിച്ചു. അതു ശ്രീജിത്ത് സുബാഷ്ചന്ദ്രബോസ് അല്ലാതെ വേറെ ആരും ആയിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം വളരെ ക്ഷീണിച്ചും വിളറിയും കാണപ്പെട്ടു. വടക്കെ ഇന്ത്യൻ മട്ടിൽ വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്ന അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി കൂടെ വന്നിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ മാർഗ്ഗദർശിനി, 'നിങ്ങളുടെ നാട്ടിലെ പുരുഷന്മാർ എല്ലാം ഇത്ര കോമളന്മാരാണൊ?" എന്നു ചോദിക്കയുണ്ടായി. മിസ്സിസ് നെഹറുവിനെപ്പറ്റി അവർക്കു്

എത്ര പറഞ്ഞിട്ടും തൃപ്തിയായെന്നു തോന്നിയില്ല. 'സുന്ദരിയായ ഈ മാന്യയുവതിയെ കാണുന്നതിന്ന് എന്നെ കൂട്ടികൊണ്ടുപോയതിൽ എനിക്ക് എന്തൊരു സന്തോഷമാണുള്ളത്' എന്നു വീണ്ടും വീണ്ടും പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ ധീരാത്മാവിൻെറ ദശനത്തിൽ ഏതൊരാറംക്കാണ് അപ്രകാരം തോന്നാതിരിക്കുക!

സുബാഷ്ജിക്ക് ഇപ്പോഠം വയററിൽവേദനയുണ്ട്. എങ്കിലും കുറച്ചുമാസത്തിനുള്ളിൽ പൂർണ്ണസുഖം പ്രാപിക്കുമെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ പുതിയ പുസ്തകം എഴുതിത്തീക്കുന്നതിൽ ഏപ്പെട്ടിരിക്കയാണ്. മാതൃഭൂമിയെപ്പററി പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിൽ പ്രചരിച്ചിട്ടുള്ള തെററിദ്ധാരണകളെ നീക്കംചെയ്യുന്നതിൽ അദ്ദേഹം അതിപ്രയത്നം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. സുബാഷ്ജി പ്രസംഗിക്കുന്ന സദസ്സുകളിൽ ധാരാളം ജനങ്ങഠം ഹാജരാവുക പതിവാണെന്നും അദ്ദേഹത്തെ അറിയുന്നവക്കെല്ലാം അദ്ദേഹത്തോടു വലിയ ബഹുമാനമാണെന്നും വിയന്നായിലെ ഒരു ഇന്ത്യൻവിദ്യാത്ഥി എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി. എതായാലും വേദനയും പ്രാത്ഥനാപൂവ്വമുള്ള പ്രത്യാശയും കലന്ന വികാരങ്ങളോടുകൂടിയാണ് ഞങ്ങഠം വീണ്ടും ഹോട്ടലിലേയ്ക്കു മടങ്ങിയത്.

വിയന്നായിൽവെച്ചു ഞങ്ങഠംക്കു ചില ആത്മസുഹൃത്തുക്കളെ ലഭിക്കയുണ്ടായി. ഞങ്ങഠം പോകുന്നസമയത്ത് അവരെല്ലാവരും ഞങ്ങളെ കാണുന്നതിന്നു തീവണ്ടിസ്റ്റേഷനിൽ വന്നിരുന്നു. മനോഹരമായ ഈ നഗരത്തിൽനിന്നു തീവണ്ടി ഞങ്ങളെ ചെക്കൊസ്ലൊവേക്യയിലെ തത്രാസ് പവ്വതപ്രദേശങ്ങളിലേയ്ക്കു വഹിച്ചുകൊണ്ടു യാത്രയായി.

IV
ചെക്കൊസ്ലോവേക്യ.

ഇരുവശത്തും സമൃദ്ധിയായി വളരുന്ന 'ഫെർ'വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി വളഞ്ഞുപുളഞ്ഞുപോകുന്ന വഴിയിലൂടെ യാത്രതുടൎന്ന ഞങ്ങൾ ത്രാസിലെ സ്ട്രെബ്സ്കിപ്ലെസൊ എന്ന സ്ഥലത്തെത്തിയപ്പോൾ രാത്രിയായി. ഞങ്ങൾക്കു താമസിക്കേണ്ട ഹോട്ടൽ വലിയതും വൃത്തിയുള്ളതുമായിരുന്നു. അവിടെ എത്തിച്ചേൎന്ന ഉടൻതന്നെ ഞങ്ങൾ വിശ്രമാൎത്ഥം അവരവരുടെ മുറികളെ അഭയം പ്രാപിച്ചു. കാലത്തു സൂൎയ്യപ്രകാശം എൻെറ മുറിയിലേയ്ക്കു തള്ളിയലയ്ക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ കഷ്ടിച്ചു നാലുമണിയേ ആയിരുന്നുള്ളു. നമുക്കു സങ്കല്പിക്കാവുന്നതിൽ വെച്ച് എത്രയും രമണീയമായ ഭൂപ്രകൃതികൾ കണ്ടു കണ്ണു കുളൂപ്പിക്കാനാണ് ഞാനെഴുന്നേററതു്.

ഒരു ഭാഗത്തു് അവിടവിടെ ചെറിയ ഗ്രാമങ്ങളാൽ അലംകൃതമായി താഴെ പരന്നുകിടക്കുന്ന മൈതാനങ്ങളും, അവയുടെ പിന്നിൽ അകലെയായി ഉയൎന്നുകാണുന്ന പൎവ്വതനിരകളും. മറുഭാഗത്തു വളരെ അടുത്തുതന്നെ പരിലസിക്കുന്ന സ്ട്രെബ്സ്കിപ്ലെസൊ എന്ന ശാന്തമായ തടാകം. അതിൻെറ തീരങ്ങളിൽ ഇളംകാററിൽ ചലിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന വിചിത്രവൎണ്ണങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങൾ. തടാകത്തിൻെറ മൂന്നു ഭാഗവും ഹിമാവൃതങ്ങളായ പൎവ്വതങ്ങളാൽ ചുററപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങളുടെ ഹോട്ടലിന്നും തടാകത്തിന്നും ഇടയിലൂടെ അവിസ്തൃതമെങ്കിലും സുവ്യക്തമായ ഒരു വീഥി വനാന്തരങ്ങളിൽക്കൂടി പൎവ്വതമദ്ധ്യത്തിലേയ്ക്കു നീണ്ടുപോകുന്നു.

ഞങ്ങളുടെ ഹോട്ടൽ പരിഷ്കൃതമായ ഒരു വിശ്രമമന്ദിരമായിരുന്നു. അവിടെ ഞങ്ങൾ കണ്ട സ്ത്രീപുരുഷന്മാരിൽ മിക്കപേരും യൂറോപ്പിന്റെ മദ്ധ്യഭാഗത്തുനിന്നും പൂർവ്വഭാഗത്തുനിന്നും വന്നിരുന്നവരാണ്. ആ തടാകത്തിന്നരികിൽ തുറന്ന ഒരു സ്ഥലത്തു ഞങ്ങൾ പ്രാതലിന്നിരിക്കുമ്പോൾ ആരോഗ്യം തുളുമ്പുന്ന അനേകം യുവസംഘങ്ങൾ യാത്രാസാമഗ്രികളുമേന്തി ഒഴിവുകാലത്തെ വിനോദങ്ങൾക്കായി ആ വനാന്തരങ്ങളിലേയ്ക്കു തിരിക്കുന്നതു കണ്ടു. അവിടുത്തുകാർക്കും യൂറോപ്പിലെ ഇതരദേശക്കാർക്കെന്നപോലെ വെയിലേല്ക്കുന്നതു വളരെ ഇഷ്ടമാണ്. ഇന്ത്യക്കാരായ ഞങ്ങൾക്കാകട്ടെ, അതു് അസഹ്യമായിട്ടാണു തോന്നിയതു്.

പ്രഭാതഭക്ഷണത്തിനുശേഷം ഞങ്ങൾ പർവ്വതത്തിന്റെ താഴ്വാരത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഒരു ഗ്രാമം സന്ദർശിക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടു. ശബ്ദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ക്യാമറകളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി ഞങ്ങൾക്കു കടന്നുപോകാൻ വഴിയുണ്ടാക്കേണ്ടിവന്നു. സഞ്ചാരികളിൽ വളരെപ്പേർ മാതൃഭാഷയിലുള്ള ഞങ്ങളുടെ കയ്യൊപ്പുകൾ ആവശ്യപ്പെടുകയുണ്ടായി. ചെറിയൊരു ഗ്രാമത്തിലാണ് ഞങ്ങൾ എത്തിച്ചേർന്നതു്. ആദ്യം ഞങ്ങൾ പോയതു് അവിടുത്തെ കത്തോലിക്ക പള്ളിയിലേയ്ക്കായിരുന്നു. അതിന്നു വെനിസിലെ സെൻറ് മാർക്സ് പള്ളിയുടെ മനോഹരതയോ, വിയന്നായിലെ സെൻറ് പീറേറഴ്സ് പള്ളിയുടെ ഗാംഭീര്യമോ ഒന്നുംതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അവിടെ നടന്നിരുന്ന സംഗീതത്തിനും പ്രാർത്ഥനാദികർമ്മങ്ങൾക്കും ഞങ്ങളുടെ ഇടയിലുള്ള മതവിരോധികളുടെ

ത്രാസ് പവ്വതത്തിലുള്ള ഹോട്ടലിൽവച്ചെടുത്ത സംഘാംഗങ്ങളുടെ ഫോട്ടോ.

ഹൃദയങ്ങളെപ്പോലും സ്പൎശിക്കുന്നതിനു സാധിച്ചു. അന്ധമെങ്കിലും ആത്മാൎത്ഥമായ ഈശ്വരഭക്തിയോടെ പ്രാൎത്ഥനചെയ്യുന്നതിന്നു അവിടെ കൂടിയിരുന്ന ആ നിഷ്കളങ്കഹൃദയരായ സാധുഗ്രാമീണരുടെയിടയിൽ കുറെനേരം കൂടി ചിലവാക്കിയാൽ കൊള്ളാമെന്നു ഞങ്ങൾക്ക് ആഗ്രഹം ജനിക്കാതിരുന്നില്ല. ഈ ഗ്രാമത്തിലധികംപേരും പ്രോട്ടസ്റ്റന്റ്കാരാണ്. അവരുടെ പള്ളിയും ഞങ്ങൾ സന്ദൎശിച്ചു. അതിനുശേഷമാണ് ആ പ്രദേശമെല്ലാം ചുററിക്കാണുന്നതിനു പുറപ്പെട്ടതു്. ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ ഇരിപ്പിടമായ ഇന്ത്യൻ ഗ്രാമങ്ങളിലെ തെരുവുകളേക്കാൾ എത്രയോ വൃത്തിയുള്ളവയായിരുന്നു ഇവിടുത്തെ തെരുവുകൾ. ഞങ്ങൾ ആ ഗ്രാമത്തിലെ ഭേദപ്പെട്ട ഒരു കുടുംബത്തിലാണു പിന്നീടു പ്രവേശിച്ചതു്. അടുക്കള മുൻവശത്തായിരുന്നതിനാൽ അതിന്നകത്തു പദാൎത്ഥങ്ങൾ പാകം ചെയ്യുന്നതിന്റെ വാസന മുററത്തെത്തിയപ്പോൾതന്നെ അതിഥികളെ എതിരേൽക്കാതിരുന്നില്ല. അതിനെ തൊട്ടുണ്ടായിരുന്ന സൽക്കാരമുറിയിൽ ആ വീട്ടിൽത്തന്നെ ഉണ്ടാക്കിയ മെത്തകളും, വിശേഷപ്പെട്ട തുന്നൽവേലകളാൽ അലംകൃതമായ തുണികളും കാണുകയുണ്ടായി. ജനവാതിലുകൾ അധികസമയവും അടച്ചിടുകമൂലം വായുവിനു വല്ലാത്ത ഒരു പുഴുകിയ നാററമുണ്ടായിരുന്നു. എത്രയും അഭിമാനത്തോടുകൂടിയാണു ഗൃഹനായിക സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു നിൎമ്മിച്ചിട്ടുള്ള, നല്ല ഭംഗിയും ഉറപ്പുമുള്ള ഉടുപ്പുകൾ ഞങ്ങൾക്കു കാണിച്ചുതന്നതു്. നഗരവുമായി യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലാത്ത ഗ്രാമവാസികൾ ദേശീയരീതിയിലുള്ള വസ്ത്രങ്ങളാണു് ഇപ്പോഴും ധരിക്കുന്നതു്. സ്ത്രീ

കളുടെ ഉടുപ്പുകൾ വിചിത്രങ്ങളായ ശില്പവേലകളോടുകൂടിയവയാണ്.

അടുത്ത ദിവസം ഞങ്ങൾ വനാന്തരങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചു. ആ യാത്ര ഏററവും ഉല്ലാസപ്രദമായിരുന്നു. മുകളിലേയ്ക്കുള്ള കയററം വളരെ ആയാസജനകമായിരുന്നതിനാൽ അവിടെ തണുപ്പുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ ദേഹം പലപ്പോഴും വിയർത്തിരുന്നു. ഉന്നതങ്ങളായ ഫൈർ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടെയായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ മാർഗ്ഗം. ആർത്തൊലിച്ചിരുന്ന അരുവികളും വെള്ളച്ചാട്ടങ്ങളും ഞങ്ങളെ അത്യന്തം ആഹ്ലാദിപ്പിച്ചു. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ഹോട്ടലിന്നു സമീപത്തുള്ള തടാകത്തേക്കാൾ എത്രയോ വിസ്തൃതവും മനോഹരവുമായ ഒരു ജലാശയം ദൃശ്യമായപ്പോൾ ഞങ്ങൾക്കുണ്ടായ ഹർഷപാരവശ്യം പരിമിതമായ വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു വർണ്ണിക്കുവാൻ പ്രയാസമത്രെ. വന്യവും വിവിക്തവുമായ ആ പരിസരത്തിൽ അത്ര രമണീയമായി വിലസുന്ന ആ തടാകം സഞ്ചാരികളുടെ ലോകത്തിലെ ഒരു ധ്രുവതാരമാണ്.

തടാകത്തിൻെറ എല്ലാ ഭാഗങ്ങളും കണ്ടാനന്ദിക്കുവാനായി ഞങ്ങൾ താമസിയാതെ ഒരു വഞ്ചിയിൽ കയറി. അന്നാദ്യമാണ ഞങ്ങൾ മിക്കപേരും പങ്കായമെടുക്കുന്നത്. പക്ഷെ പ്രാചീനനാവികരുടെ അതേ ആപൽസന്നദ്ധതയോടെ ഞങ്ങൾ വഞ്ചി തള്ളി. അതൊരു വലിയ വിനോദമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇടക്കിടയ്ക്കു പ്രാണഭയവും തോന്നാതിരുന്നില്ല. ആദ്യം യാതൊരു പുരോഗതിയുമില്ലാതെയും ലക്ഷ്യത്തിന്നു നേരെ വിപരീതമായും കുറെയിട വട്ടംതിരിഞ്ഞു. കുറച്ചു നിമിഷങ്ങൾക്കിടയിൽ

ഞങ്ങൾ നാവികകലയിൽ നല്ല വൈദഗ്ദ്ധ്യം സമ്പാദിച്ചു. എവിടെ വേണമെങ്കിലും ഒരു വിഷമവും കൂടാതെ തുഴഞ്ഞു പോകാമെന്നായി. നിശ്ചലമായ ആ ജലപ്പരപ്പിൽക്കൂടി അങ്ങിനെ പോകുന്നതിൽ അവർണ്ണ്യമായ ഒരു രസമുണ്ടായിരുന്നു. മുകളിൽനിന്നു പെറുക്കിയെടുത്തിരുന്ന മഞ്ഞുകട്ടകൾ അന്യോന്യം എറിയുന്നതു ഞങ്ങൾക്കു് അപ്പോൾ വലിയ വിനോദമായിത്തോന്നി. ശീതളമായ വനമാരുതൻ ഞങ്ങളെ തഴുകിക്കൊണ്ടുപോയി. പ്രകൃതി തൻെറ നിത്യമോഹനമായ ലാവണ്യവിഭവം അവിടെയെങ്ങും സമൃദ്ധിയായി വാരിവിതറിയിരുന്നു. ഒരു മണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഞങ്ങൾ തടാകത്തിൻെറ തീരത്തുള്ള ഭക്ഷണശാലയിൽ തിരിച്ചെത്തി. രാവിലത്തെ ആയാസങ്ങളാൽ, അനന്തരമുണ്ടായ ഭക്ഷണം അത്യന്തം ആസ്വാദ്യമായിത്തോന്നി. ഞങ്ങളിൽ ചിലർ താമസിയാതെ ഹോട്ടലിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. മററുള്ളവർ കുറെ സമയംകൂടി ആ പ്രകൃതിവിലാസങ്ങളാസ്വദിക്കുവാൻ അവിടെത്തന്നെ താമസിക്കുകയാണുണ്ടായതു്. അതിൽ ഒരാൾ മലയുടെ ഏററവും വലിയ കൊടുമുടിയിലേയ്ക്കു കയറുകയുണ്ടായി.

ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ കുറേപേർ തത്രാസിൽ അധികം താമസിക്കുന്നതിനു് ഉത്സാഹം പ്രദർശിപ്പിച്ചില്ലെങ്കിലും ചിലർ അവിടംവിട്ടതു് വൈമനസ്യത്തോടുകൂടിയാണു്. എന്തെന്നാൽ പ്രകൃതി ഒരാളെ അനന്തതയുമായി രഞ്ജിപ്പിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളിലൊന്നായിരുന്നു അതു്.

ഏകദേശം രാത്രി എട്ടരമണിയായി, പ്രേഗിൽ ഞങ്ങൾക്കു താമസിക്കേണ്ടതായ സൊക്കോൾസ്ലിഡം എ

ന്ന ദിക്കിലെത്തിയപ്പോഠം. തത്രാസിലെ അത്യന്തം സു ഖകരമായ താമസമാലോചിച്ചപ്പോഠം ഇവിട്ടത്തേതു തീ രെ സാധാരണവും അരസികവുമായിത്തോന്നി. എന്താ യാലും അടുത്ത പ്രഭാതത്തിൽ വളരെ ഉന്മേഷത്തോടുകൂ ടിയായിരുന്നു ഞാൻ ഉണന്നതു്. ജനവാതിലിൽക്കൂടി പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കിയപ്പോഠം, അവിടെ ആരോഗ്യവതി കളായ അനവധി സ്ത്രീകഠം കായികാഭ്യാസങ്ങഠം ചെയ്യു ന്ന കൌതുകകരമായ കാഴ്ച കാണാമായിരുന്നു. എത്ര യോ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ അടങ്ങിയ 'സൊക്കോഠം' (Sokol) സ്ഥാപനത്തിലെ അംഗങ്ങളാണു് ഇവരെന്നു പിന്നീടെ നിക്കു മനസ്സിലായി. ഈ സ്ഥാപനത്തിൻെറ ഉദ്ദേശം ആ രാജ്യവാസികളുടെ ശാരീരികവും, മാനസികവും, സാ ന്മാൎഗ്ഗികവുമായ ശക്തിയെ സംരക്ഷിക്കുകയാണു്. ഇതി ലെ അംഗങ്ങഠം മററഭ്യാസങ്ങഠംക്കു പുറമെ തടവും ഗു സ്തിയുംകൂടി പഠിക്കുന്നുണ്ടു്. ദരിദ്രൻ, ധനവാൻ എ ന്നീ വ്യത്യാസങ്ങഠം ആദരിക്കുന്നില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, സ്ത്രീ കളും പുരുഷന്മാരും തമ്മിൽ പരിപൂർണ്ണമായ സമതാഭാ വം വളൎത്തുന്നതിന്നും ഈ സ്ഥാപനം ശ്രമിക്കുന്നു. കുറെ കൊല്ലം കൂടുമ്പോഠം ഒരിക്കൽ പ്രേഗിൽവെച്ചു് നടത്തി വരുന്ന 'സൊക്കോഠം' പ്രദശനത്തിൽ സ്ത്രീകളും പുരുഷ ന്മാരും ഒരുപോലെ പങ്കുകൊള്ളുക പതിവാണു്.

ഏററവും ഉചിതജ്ഞനായ ഒരു മാൎഗ്ഗദശി ആയി രുന്നു ഞങ്ങളെ നഗരത്തിലെ പ്രധാനസ്ഥലങ്ങളിലേയ്ക്കു നയിച്ചിരുന്നതു്. ഇംഗ്ലീഷു നല്ലവണ്ണം സംസാരിച്ചിരു ന്നെന്നു മാത്രമല്ല, അയാഠംക്കു നല്ല അറിവും നിശിതമാ യ ഫലിതവും ഉണ്ടായിരുന്നു. നഗരസഭാമന്ദിരത്തിൻെറ

വളഞ്ഞുപിരിഞ്ഞ കോണിയിൽക്കൂടി ഞങ്ങളെ മേല്പോട്ടു കൊണ്ടുപോകുമ്പോൾ അയാൾ പറഞ്ഞു: "ഈ വളഞ്ഞ കോണി നമ്മുടെ രാജ്യതന്ത്രജ്ഞന്മാരുടേയും ഭരണകർത്താക്കളുടേയും ബുദ്ധിപോലെയാണ്. ഒരിക്കലും നേർവഴിക്കു പ്രവർത്തിക്കാതെ വക്രഗതിയിൽ ചരിക്കയാണല്ലോ അതിന്റെ പ്രത്യേക മാഹാത്മ്യം!" പുരാതനങ്ങളായ കെട്ടിടങ്ങളോടും, വിശേഷിച്ചു ജൂതവിഭാഗത്തെപ്പോലെ, ഒട്ടേറെ വൃത്തിഹീനങ്ങളായ പ്രദേശങ്ങളോടും കൂടിയ ഈ നഗരി, ആധുനികനാഗരശുചീകരണതന്ത്രങ്ങൾ വിജയപ്രദമാംവണ്ണം നടപ്പിൽ വരുത്തിയിട്ടുള്ള വിയന്നായിൽനിന്നു വളരെ വ്യത്യാസപ്പെട്ടതാണ്. ഞങ്ങൾ കടന്നുപോയ 'ചാർലസ് പാലം' ഇരുവശങ്ങളിലും പരിശുദ്ധമാതാവിന്റേയും ക്രിസ്തുവിന്റേയും പ്രതിമകളാൽ അലംകൃതമായിരുന്നു. അവയിൽ ക്രിസ്തുവിന്റെ ഒരു പ്രതിമയുടെ ചുവട്ടിൽ ഹീബ്രുലിപികൾ കൊത്തിയിരിക്കുന്ന അസാധാരണമായ കാഴ്ച ഞങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കാതിരുന്നില്ല. ഒരു ജൂതൻ ക്രിസ്തുവിന്റെ വിഗ്രഹത്തിന്മേൽ തുപ്പിയ അപരാധത്തിനു ശിക്ഷയായി ചാർലസ് ചക്രവർത്തി ക്രിസ്തുവിന്റെ ഒരു പ്രതിമയുണ്ടാക്കി അതിന്റെ ചുവട്ടിൽ ഹീബ്രുലിപിയിൽ ഒരു സന്ദേശം എഴുതി ഉണ്ടാക്കാൻ അയാൾക്കു കല്പനകൊടുത്തുവെന്നും അതിന്റെ ഫലമായിട്ടാണ് അത്തരത്തിലുള്ള ഒരു വിഗ്രഹം അവിടെ കാണ്മാൻ ഇടയായതെന്നും മാർഗ്ഗദർശി ഞങ്ങളെ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു. അന്നു പലേ സ്ഥലങ്ങളും സന്ദർശിച്ച കൂട്ടത്തിൽ ഏററവും പുരാതനമായ അവിടുത്തെ ജൂതദേവാലയവും അതിന്നടുത്തുള്ള ശ്മശാനഭൂമിയും വിസ്മരിക്കാവുന്ന

തല്ല. ആയിരക്കണക്കിനുണ്ടായിരുന്ന ശവകുടീരങ്ങളിന്മേൽ പുഷ്പങ്ങൾക്കുപകരം ചെറിയ കല്ലുകൾ നിരത്തിവെച്ചിരിക്കുന്നതുകണ്ടു ഞങ്ങൾക്കു കുറച്ച് അത്ഭുതംതോന്നി. 'ജൂതന്മാർ നമ്മെപ്പോലെ വിഡ്ഢികളല്ല. അവർ മൂത്ത തഴമ്പിച്ച വ്യാപാരവിദഗ്ദ്ധന്മാരാണ്. വാടിപ്പോകുന്ന പുഷ്പങ്ങൾ മൂലമല്ല മരിച്ചവരോടുള്ള സ്നേഹവും ബഹുമാനവും അവർ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നത്! എളുപ്പത്തിൽ നശിക്കാത്ത ഈ കല്ലുകളെപ്പോലുള്ള സാധനങ്ങൾകൊണ്ടു മരിച്ചവരോട് അവർക്കുള്ള അനശ്വരമായ സ്നേഹത്തെ അവർ സൂചിപ്പിക്കുന്നു!!' എന്നു പരിഹാസരസത്തോടുകൂടി മാർഗ്ഗദർശി ഞങ്ങളോടായി പറഞ്ഞു.

അന്നു വൈകുന്നേരം കൊട്ടാരത്തിലെ ഉദ്യാനത്തിൽ വെച്ച് പ്രസിഡൻറിൻെറ പുത്രിയായ ഡോക്ടർ ആലിസ് മസാറിക്കിൻെറ (**Dr. Alice Masaryk**) വകയായി ഞങ്ങൾക്കൊരു ചായസ്സൽക്കാരമുണ്ടായി. ഈ മനോഹരസൌധത്തിന്നെതിരായി കുറെ വാര അകലെ സുപ്രസിദ്ധമായ കാർമലൈററ് കന്യാസ്ത്രീമഠമാണ്. അതിൽ നിവസിക്കുന്നവർ ഒരിക്കലും പുറത്തിറങ്ങുകയില്ല; അന്യരെ കാണുകയില്ല; രാത്രിയിൽ ഉറങ്ങുന്നതു ശവപ്പെട്ടികളിലുമാണത്രെ! ഞങ്ങളോടുകൂടി ചായകഴിക്കാൻ ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന സ്ത്രീപുരുഷന്മാരെല്ലാം ചെക്കുകാരായിരുന്നില്ല. അവർ ഇന്ത്യയെപ്പററി ബുദ്ധിപൂർവ്വകമായ പല ചോദ്യങ്ങളും ഞങ്ങളോടു ചോദിക്കുകയുണ്ടായി. വാസ്തവത്തിൽ യൂറോപ്പിൽ ഏതെങ്കിലുമൊരു രാജ്യത്തിനു നമ്മുടെ നാട്ടിനോടു നിഷ്കളങ്കമായ സൌഹാർദ്ദമുണ്ടെങ്കിൽ അതു ചെക്കൊസ്ലോവേക്ക്യയ്ക്കാണ്. "ഞങ്ങളും നി

പ്രൊഫസർ ഡോക്ടർ ലെസ്നി.

ഞങ്ങളെ സന്ദർശിച്ച
ചെക്ക് ഗ്രാമത്തിലെ കുട്ടികൾ.

ങ്ങളെപ്പോലെതന്നെ കഷ്ടപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾക്കു നിങ്ങളുടെ ക്ലേശത്തിൽ സഹതപിക്കാൻ സാധിക്കും.” ഇതാണു് അവിടെയുള്ള ശിക്കവൃന്ദം ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു്. അന്നു വൈകുന്നേരം അവിടെവെച്ചു പരിചയമായ ഒരു മാന്യനെപ്പററി—അദ്ദേഹം അവിടത്തെ വിദ്യാഭ്യാസലോകത്തിൽ പ്രശസ്തനായ ഒരു ഢേഫാസ്—എനിക്കു പ്രത്യേകിച്ചൊരു വാക്കു പറയേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. കുറെ കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പു ശാന്തിനികേതനത്തിലുണ്ടായിരുന്ന പ്രൊഫസർ ഡോക്ടർ ലെസ്നി (**Prof. Dr. Lesny**) അല്ലാതെ മററാരുമല്ല ആ മാന്യൻ. വിപുലമായ പൌരസ്ത്യവിജ്ഞാനം ആർജ്ജിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു പണ്ഡിതനും വലിയൊരു ഭാരതബന്ധുവുമായ ആ പാശ്ചാത്യൻ സ്വദേശീയക്കു് ഇന്ത്യയുടെ യഥാർത്ഥസ്ഥിതി മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുക്കാൻ ചെയ്യുന്ന മഹാപ്രയത്നം നാം കൃതജ്ഞതാപൂർവ്വം സ്മരിക്കേണ്ടതത്രെ.

അനാരോഗ്യം നിമിത്തം ആ സമയത്തു പ്രേഗിൽ ഇല്ലാതിരുന്ന പ്രസിഡൻറ് മസാറിക്കിനെ കാണ്മാൻ സാധിക്കാത്തതിൽ ഞങ്ങൾക്കു വലിയ ഇച്ഛാഭംഗമുണ്ടായി. അരമനയുടെ അന്തർഭാഗവും പ്രസിഡൻറിൻെറ പ്രസിദ്ധമായ വായനശാലയും ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചു.

“ഓറിയൻറൽ ഇൻസ്റ്റിററ്യൂട്ടി”ൻെറ ആഭിമുഖ്യത്തിൽ ഉൽഘാടനം ചെയ്യിരുന്ന “ഇൻഡോ ചെക്കൊസ്ലോവേക്യൻ സൊസൈററി”ക്കാർ പിറെറ ദിവസം ഞങ്ങളെ ക്ഷണിച്ചു സൽക്കരിച്ചു. ഇന്ത്യയും ചെക്കൊസ്ലോവേക്യയും തമ്മിൽ സാമ്പത്തികവും സാംസ്കാരികവും ആയുള്ള ബന്ധം വർദ്ധിപ്പിക്കണമെന്ന ഉദ്ദേശത്തോ

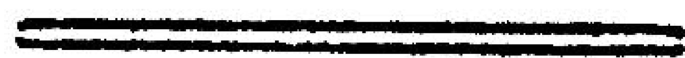
ട്ടുകൂടി ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രസ്തുത സംഘത്തിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷൻ പ്രൊഫസർ ലെസ്സിതനൊയാണു്. അവിടെ കൂടിയിരുന്ന സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ ഇടയിൽ ഞങ്ങൾക്കു സ്വന്തം ഗൃഹത്തിൽനിന്നു് ഒരു വ്യത്യാസവും തോന്നിയില്ല. ആ ദിക്കിലെ താമസക്കാരായ ഭാരതീയരിൽ, 'നാസിഗിജയ'കാവലത്തു മദ്ദനമനുഭവിച്ചു ജമ്മനിയിൽനിന്നു പോരേണ്ടിവന്ന മി. നാരായണൻനമ്പ്യാരുടെ നാമധേയം പ്രത്യേകം പ്രസ്താവയോഗ്യമാണു്. അദ്ദേഹം പരേതനായ പ്രൊഫസർ കാൻഡത്തിൻെറ സഹോദരനാകുന്നു.

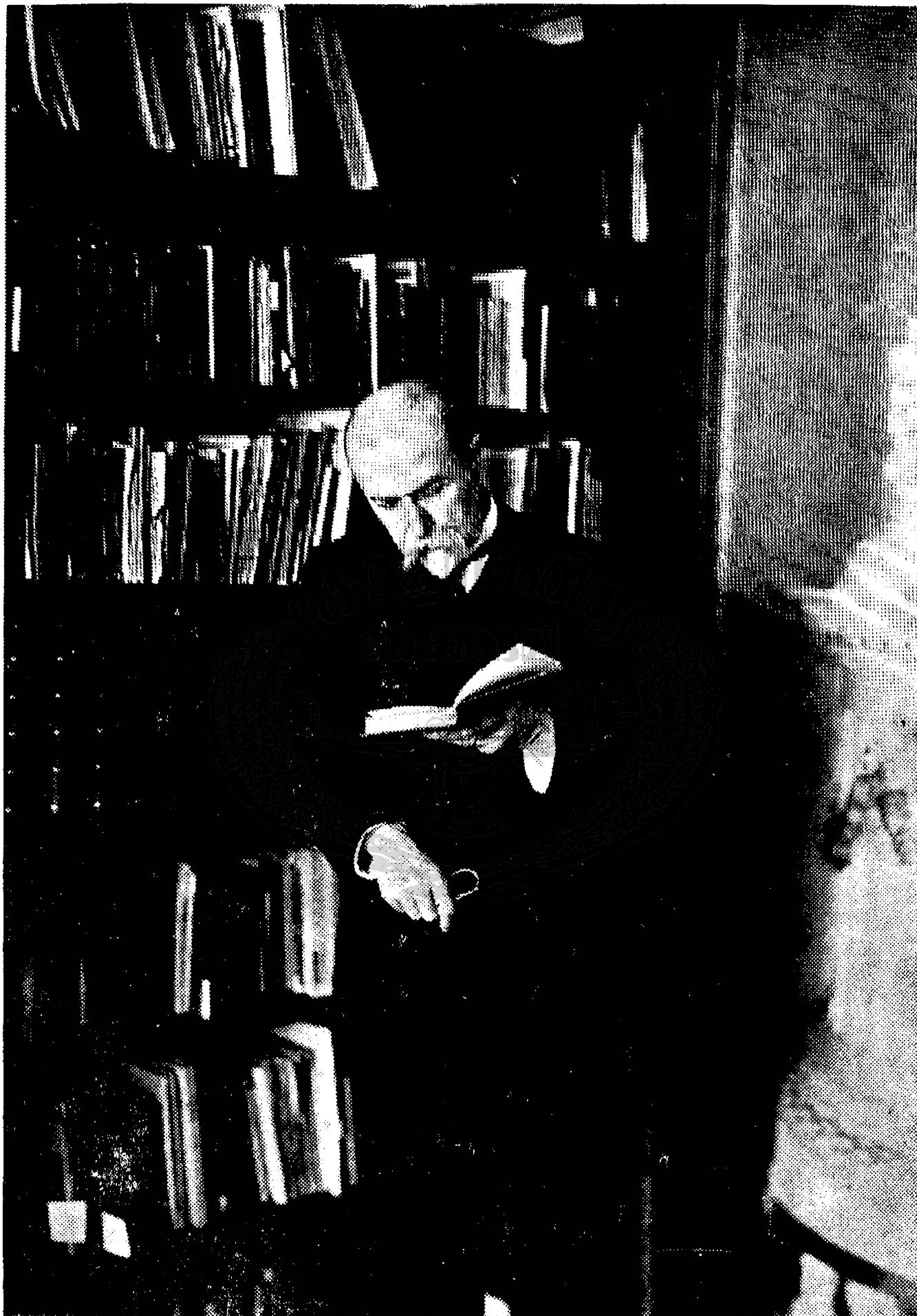
ആ രാജ്യത്തിലെ ദശനീയങ്ങളായ വസ്തുക്കളിലൊന്നാണു "മസാറിക്ക് ഹോം." അതു സാധുക്കൾക്കും, അംഗഹീനക്കും, വൃദ്ധക്കും, വളരെക്കാലമായി രോഗപീഡിതരായിക്കിടക്കുന്നവക്കുമുള്ള അഭയസ്ഥാനമത്രെ. അവിടെ അവരെ ഏററവും നവീനരീതിയിൽ, പ്രതിഫലംകൂടാതെ, ചികിത്സിക്കുകയും ശുശ്രൂഷിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ശക്തിയുള്ളവർ മാത്രം പാചകശാലയിലോ, തോട്ടത്തിലോ, മറേറതെങ്കിലും സ്ഥലത്തോ പ്രയോജനകരമായ പ്രവൃത്തികളിൽ പങ്കെടുത്തു് സ്ഥാപനത്തെ സഹായിക്കണമെന്നാണു വെച്ചിട്ടുള്ളതു്. ഈ മന്ദിരത്തിൽ നല്ല വായുസഞ്ചാരമുള്ള ശുചിയായ മുറികളുടങ്ങിയ ഇരുപത്തൊന്നു വിഭാഗങ്ങളുണ്ടു്. 90-ൽപരം വയസ്സു ചെന്നവരുൾപ്പെടെ ബഹുശതം ജനങ്ങൾ ഇവിടെ താമസിച്ചുവരുന്നു. ദരിദ്രരായ മാതാപിതാക്കളുടെ സന്താനങ്ങളെ വളരെ ശ്രദ്ധയോടെ സംരക്ഷിക്കുന്നു. അവരുടെ വിദ്യാഭ്യാസത്തിനു് കെട്ടിടത്തിനുള്ളിൽത്തന്നെ ക്ലാസ്സുകളുണ്ടു്. ബുദ്ധിയില്ലാത്തവരെ തിരിച്ചു് ഒരു പ്രത്യേ

ക ക്ലാസ്സിലാണു പഠിപ്പിക്കുന്നതു്. അവക്കു വിനോദത്തിനും വിശ്രമത്തിനും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു ക്ലാസ്സുമുറിയിൽ പാട്ടുണ്ടായിരിക്കും. അമിതമായ മദ്യപാനത്തിനോ, വലിയ വയോവ്യത്യാസമുള്ള വിവാഹബന്ധത്തിനോ, ക്ഷയരോഗങ്ങൾക്കോ വശംവദരായ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ സന്താനങ്ങളായ, ബുദ്ധിശക്തിയില്ലാത്ത കുട്ടികളുടെ ദശനം വളരെ പരിതാപകരമായിരുന്നു. നാലും അഞ്ചും വയസ്സു തോന്നുന്ന കുട്ടികൾ 18-ം 21-ം വയസ്സായ യുവാക്കന്മാരോ യുവതികളോ ആണെന്നു പറയുമ്പോൾ എങ്ങിനെയാണു വിശ്വസിക്കുക? അവരിൽ മിക്കവരും ശുദ്ധ മണ്ടന്മാരായിരുന്നു. ഭ്രാന്തന്മാരെപ്പോലെ ചിരിക്കും; പരസ്പരബന്ധമില്ലാതെ പിറുപിറുക്കും; അത്ഥമില്ലാതെ കരയും; കിടക്കയിൽ കിടന്നുരുളും. എത്ര ദയനീയമാണു് ആ കാഴ്ച! എന്നാൽ ഇവരെ എത്രയും ശ്രദ്ധയോടുകൂടി ശുശ്രൂഷിക്കുന്ന ആ ഭവനം ഒരു വത്സലയായ മാതാവുതന്നെയാണു്. അവിടെ താമസിക്കുന്ന സ്ത്രീകളും പുരുഷന്മാരും ഞങ്ങളെ കണ്ടപ്പോൾ അത്യന്തം സന്തുഷ്ടരായി കാണപ്പെട്ടു. ഞങ്ങൾ പിരിഞ്ഞുപോരുമ്പോൾ അവർ കുറെ ദൂരം പിന്നാലെ പോന്നു. ചില വൃദ്ധകൾ ഞങ്ങളുടെ കൈപിടിച്ചു വാത്സല്യപൂർവ്വം ചുംബിച്ചപ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയം അലിഞ്ഞുപോയി.

ഞങ്ങൾ പോകുന്നിടത്തെല്ലാം നിറപ്പകിട്ടുള്ള സാരികളും മററും കണ്ടു്, ജനങ്ങൾ കൂട്ടംകൂടുന്നതു സാധാരണമായിരുന്നു. എന്നാൽ പ്രേഗിൽവെച്ചാണു് അവരെ പിരിച്ചുവിടാൻ ആദ്യമായി പോലീസിൻെറ ആവശ്യമുണ്ടായതു്!

ചെക്കോസ്ലൊവേക്ക്യയിലെ വിലപിടിച്ച ലോഹഖനികളും, രാജ്യത്തിൻെറ എല്ലാ ഭാഗത്തും കൃഷിക്കു യോജിച്ചതായ കാലാവസ്ഥയും ഇവിടുത്തെ ജനങ്ങളുടെ അഭിവൃദ്ധിക്കു കാരണമായിത്തീൎന്നിട്ടുണ്ടു്. മനോഹരമായ സ്ഫടികസാമാനങ്ങൾക്കു പ്രസിദ്ധമായ ബൊഹീമിയയാണു വ്യവസായത്തിൻെറ കേന്ദ്രസ്ഥാനം. വൎദ്ധിച്ചുവരുന്ന വലിയ തൊഴിൽശാലകൾമൂലം കുടിൽവ്യവസായങ്ങൾ മിക്കവാറും നശിച്ചുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഇവിടുത്തെ ഏററവും പ്രധാനപ്പെട്ട ജനവിഭാഗം ചെക്കുകാരാണു്. അവർ വളരെ ഉദ്ദേശശുദ്ധിയും ഔദാൎയ്യവുമുള്ളവരാകുന്നു. ആക്രമണശീലം ലേശംപോലുമില്ലാത്ത ഈ രാജ്യവാസികൾ സമാധാനപരമായ മാൎഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടെ തങ്ങളുടെ രാഷ്ട്രത്തെ പുഷ്ടിപ്പെടുത്തുവാൻ മാത്രമേ ആഗ്രഹിക്കുന്നുള്ളു. എന്നാൽ അയൽവാസികളുടെ വൈരം ഹേതുവായി തങ്ങളുടെ നില വളരെ സുരക്ഷിതമല്ലെന്നു് അവൎക്കറിയാം. പ്രസിഡൻറ് മസാറിക്ക് ഈ രാജ്യവാസികളുടെയെല്ലാം സ്നേഹത്തിനും ബഹുമാനത്തിനും പാത്രീഭൂതനായ ഒരു മഹാനത്രെ.

പ്രസിഡൻറ് മസാരിക്ക് തൻെറ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട
വായനശാലയിൽ

V
ജൎമ്മനി.

ഇന്നു ജൎമ്മനിയിൽ നിലവിലിരിക്കുന്ന ഗവൎമ്മെണ്ടിനോടു് അനുഭാവരഹിതമായ മനസ്ഥിതിയോടുകൂടിയാണു ഞാൻ ആ രാജ്യത്തു പ്രവേശിച്ചതു്. ജൎമ്മൻകാരോടു പൊതുവിൽ എനിക്കെന്നും സാദരമായ മനോഭാവമാണുണ്ടായിരുന്നതു്. ശാസ്ത്രപരമായ വിഷയങ്ങളിൽ അവൎക്കുള്ള പ്രത്യേകപാടവത്തിൽ വലിയ ബഹുമാനവും, ഇന്ത്യയോടുള്ള സൌഹാൎദ്ദത്തിലും നമ്മുടെ പുരാതനമായ സംസ്കാരത്തോടു മററു രാജ്യക്കാരെക്കാൾ എത്രയോ കൂടുതലായി അവൎക്കുള്ള ബഹുമതിയിലും വലിയ സ്നേഹവും, എനിക്കു് അവരോടു തോന്നിയിരുന്നു. തന്നെയുമല്ല, ലോകമഹായുദ്ധത്തിനുശേഷം അവർ അൎഹിക്കാത്തരീതിയിൽ സഹിക്കേണ്ടിവന്ന ക്ലേശങ്ങളെക്കുറിച്ചു വലിയ സഹതാപവും അവരോടെനിക്കുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ആ രാജ്യത്തു് അടുത്തകാലത്തു നടന്ന ഭയങ്കരസംഭവങ്ങൾ—കമ്മ്യൂണിസ്ററുകാരുടേയും ജൂതന്മാരുടേയും നേൎക്കുള്ള ഭയങ്കരമൎദ്ദനം, ജൂൺ 30-ാംതിയ്യതിയിലെ 'ശുദ്ധീകരണം'*, എന്നുവേണ്ട ഇന്നത്തെ ഗവൎമ്മെണ്ടിന്റെ വിരോധിയായി കണക്കാക്കപ്പെടുന്ന ഏതൊരുവന്റെ നേൎക്കുമുള്ള നിഷ്ഠുരുണമായ പെരുമാററം—നാസിഭരണത്തോ

---

* Nazi Purge. ഹിററ്ലൎക്കുവേണ്ടി യുദ്ധം ചെയ്തിരുന്നവരെക്കൂടി, നാസി ഗവൎമ്മെണ്ടിനു വിരോധികളെന്നു് അടിസ്ഥാനരഹിതമായ സംശയത്തിന്മേൽപോലും, ആ അവസരത്തിൽ കൂട്ടമായി കൊലചെയ്തു.

ട്ട് അതിയായ പ്രതികൂലഭാവമാണ് എന്നിൽ ഉളവാക്കിയത്. എങ്കിലും പക്ഷപാതികളായ പത്രപ്രവർത്തകന്മാരുടെ അതിശയോക്തിസങ്കലിതമായ പ്രസ്താവനകൾക്കുള്ള അവകാശം അനുവദിക്കാനും ഞാനൊരുക്കമായിരുന്നു.

ബെർലിനിൽ എത്തിച്ചേരുന്നതിനുമുമ്പ് വഴിക്ക് ഡ്രെസ്ഡനിലാണു ഞങ്ങൾ ആദ്യം ഇറങ്ങിയത്. തീവണ്ടിയിൽവെച്ചു രണ്ടു ജർമ്മൻജൂതവനിതകളെ കാണുന്നതിന്നിടയായി. അവരുടെ വർഗ്ഗക്കാർക്ക് അടുത്തകാലത്ത് ജർമ്മനിയിൽ അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്ന ദുരിതങ്ങൾ അവർ എന്നെ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. എന്നാൽ നാസി ഗവർമ്മേണ്ടിനോട്ട് അനുഭാവമുള്ള ആരെങ്കിലും അവർ പറയുന്നതു പതുങ്ങിനിന്നു കേൾക്കുന്നുവോ എന്നുള്ള ഭയവും അവരെ പീഡിപ്പിച്ചിരുന്നു.

ഡ്രെസ്ഡൻ സ്റ്റേഷനിൽ ഞങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുന്നതിന്നു ഏതാനും ഇന്ത്യാക്കാരുമുണ്ടായിരുന്നു. അവിടെനിന്നും വളരെ ധൃതിയിലാണു താമസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു പോയത്. വേഗത്തിൽ ഭക്ഷണം കഴിച്ച് അവിടുത്തെ നാടകശാലയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. വഴിക്കുവെച്ചുതന്നെ ഞങ്ങൾ കാണാൻപോകുന്ന നടനത്തെപ്പററി വളരെ കേമമായ വർണ്ണനകൾ കേൾക്കാൻ ഇടവന്നെങ്കിലും അവിടെ എത്തിച്ചേരുന്നതുവരെ എനിക്കതിൽ വലിയ താല്പര്യമൊന്നും തോന്നിയില്ല. രംഗവിധാനങ്ങൾ അത്ഭുതജനകമാംവണ്ണം തന്മയത്വത്തോടുകൂടിയവയായിരുന്നു. അന്നു കണ്ട കാട്ടുവിലത്തെ ആ രംഗം—നീലനിറത്തിലുള്ള ആകാശത്തിൽ ചെറിയ നക്ഷത്രമുനകൾ, അങ്ങുമി

ങ്ങും സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന വെളുത്തമേഘങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി, സാവധാനത്തിൽ പുറത്തേയ്ക്കു വന്നതും, പിന്നീട്ട് അവയുടെ വലിപ്പവും ശോഭയും ക്രമേണ വൎദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതും — ഇപ്പോഴും എൻെറ മുമ്പിൽ തെളിഞ്ഞുകാണുംപോലെ തോന്നുന്നു.

പിറേറ ദിവസം രാവിലെ ഞങ്ങൾ അവിടം ചുററിക്കാണുന്നതിന്നു പുറപ്പെട്ടു. നല്ല വെട്ടപ്പും ഭംഗിയുമുള്ള ആ ചെറുനഗരം അന്ന് എത്രയും സജീവമായിരുന്നു. അതു അഗ്നിസംഹാരസേനയുടെ (Fire Brigade) പ്രദൎശനദിനമായിരുന്നു. ഇരുപുറത്തും ഉത്സാഹഭരിതരായ കാണികളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്ന തെരുവുകളിൽക്കൂടി അണിയണിയായി നടന്നിരുന്ന ആ സൈന്യസംഘത്തിന് ഒരവസാനവുമില്ലാത്തപോലെ തോന്നി. അന്നു ഞങ്ങൾ ചെന്നു കണ്ട പ്രധാനപ്പെട്ട ഒരു സ്ഥലം അവിട്ടുത്തെ ചിത്രശാലയായിരുന്നു. പലേ പാശ്ചാത്യകലാവിദഗ്ദ്ധന്മാരുടെയും ചിത്രങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ റഫേലിൻെറ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട 'മഡോണ'യുമുണ്ടായിരുന്നു. അന്നു വൈകുന്നേരമായിരുന്നു കാലത്തുകണ്ട സൈന്യസംഘത്തിൻെറ യഥാൎത്ഥമായ പ്രദശനമുണ്ടായതു്. ഞങ്ങൾ അതിന്നുള്ള സ്ഥലത്തെത്തിയപ്പോൾ അവിടം ജനക്കൂട്ടംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്നു. എങ്കിലും ഞങ്ങൾക്കു നില്ക്കുന്നതിന്നു് ആദ്യത്തെ വരിയിൽത്തന്നെ സ്ഥലംതന്നു എന്നതു പ്രസ്താവയോഗ്യമാണു്. അന്നത്തെ പ്രദശനംസംബന്ധിച്ചെടുത്ത ഛായാപടങ്ങളിൽനിന്നു ഞങ്ങൾക്കു് അതിൽ ഒരു പ്രധാനസ്ഥാനമുണ്ടോ എന്നാരും സംശയിച്ചുപോകും. തീകെടുത്തുന്നതിന്നു മുമ്പു് എന്തെല്ലാമാ

ണ്ട് ആദ്യമായി ചെയ്യേണ്ടതെന്ന്, അസാധാരണസാമ ൎത്ഥ്യത്തോടുകൂടി 12 വയസ്സിനു താഴെയുള്ള കുറെ ആൺ കുട്ടികൾ അവിടെ പ്രദൎശിപ്പിക്കയുണ്ടായി. അതിനുശേഷം അതിലേക്കു പ്രത്യേകമായി പണിയിട്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട കെട്ടിടത്തിനു തീ വെയ്ക്കുകയും, ആ കെട്ടടുത്തുന്നത് എങ്ങിനെയെന്ന് അഗ്നിസംഹാരസേന ജനങ്ങൾക്കു കാണിച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. ആകപ്പാടെ പ്രദൎശനം വളരെ രസകരമായിരുന്നു.

പിറേറദിവസം ഞങ്ങളുടെ സംഘം മൂന്നായി തിരിഞ്ഞു. അതിൽ ഒരു ഭാഗം സ്കൂളുകളിലേക്കും, രണ്ടാമത്തേത് അപ്പോൾ അവിടെ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന ആരോഗ്യശാസ്ത്രപ്രദൎശനശാലയിലേക്കും, ശേഷിച്ചവർ ജൎമ്മൻ രാജകുടുംബത്തിലെ രത്നാഭരണങ്ങൾ കാണുന്നതിലേയ്ക്കും പുറപ്പെട്ടു. ഞങ്ങൾ അഞ്ചുപേർ സ്കൂളുകളിലേക്കു പോയി. ആദ്യം ഞങ്ങൾ ചെന്നതു് ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും പഠിക്കുന്ന ഒരു പ്രാഥമികവിദ്യാലയത്തിലേക്കാണ്. എട്ടും ഒമ്പതും വയസ്സുമാത്രം പ്രായംചെന്ന അവിടത്തെ വിദ്യാൎത്ഥികൾക്കു ഞങ്ങളോടു പലതും ചോദിക്കാനുണ്ടായിരുന്നു. എന്തു ഭക്ഷണമാണു് ഞങ്ങൾ കഴിക്കുക, ഞങ്ങൾ സ്വരാജ്യത്തിൽ താമസിക്കുന്ന വീടുകൾ വലുതോ ചെറുതോ, ഞങ്ങളുടെ നിറങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ വ്യത്യാസം കാണുന്നതു് പലവിധത്തിലുള്ള ചായങ്ങൾ ദേഹത്തിൽ പൂശിയിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടാണോ, എന്നും മററും അറിവാൻ അവൎക്കു വലിയ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. അവരിൽ ചിലർ ഞങ്ങൾക്കു് അവരുടെ മേൽവിലാസം തരികയും ഇന്ത്യയിൽ എത്തിച്ചേൎന്നാൽ അവൎക്കു കത്തയ

ഡ്രെസ്ഡനിൽവെച്ചു നടന്ന ഗംഭീരമായ അഗ്നിസംഹാരസൈന്യപ്രദർശനം.
ഞങ്ങളുടെ പര്യടനസംഘാംഗങ്ങളിൽ ചിലരെയാണ് മുമ്പിൽ കാണുന്നത്.

ക്ഷണമെന്നു പ്രത്യേകിച്ചു് ഏർപ്പാടു ചെയ്കയും ചെയ്തു. ഞങ്ങൾ ഇരുകൂട്ടരും അന്യോന്യം പാട്ടുകൾ പാടികേൾപ്പിക്കയും, അതിനുശേഷം പെൺകുട്ടികൾ അവരുടെ നാടൻനൃത്തങ്ങളും ആൺകുട്ടികൾ ഇതരവിനോദങ്ങളും കാണിച്ചുതരികയും ഉണ്ടായി. ഈ വിനോദങ്ങൾക്കു് ഒരു സൈനികോദ്ദേശമുണ്ടെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നിയതു്. ഞങ്ങൾ അവിടെനിന്നും പോയതു് ഒരു സെക്കണ്ടറിസ്കൂളിലേക്കായിരുന്നു. വളരെ വലിപ്പമുള്ളതും കിൻഡർഗാർട്ടൻ വകപ്പോടുകൂടിയതും ആയിരുന്നു അതു്. ഇവിടെവെച്ചും വിദ്യാർത്ഥികൾ പല ചോദ്യങ്ങളും ഞങ്ങളോടു ചോദിക്കയും പാട്ടുപാടി ഞങ്ങളെ കേൾപ്പിക്കയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ആരോഗ്യശാസ്ത്രപ്രദർശനം കാണുന്നതിനും ഞങ്ങൾക്കാഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഇവിടെ അധികം നേരം താമസിക്കുന്നതിനു സാധിച്ചില്ല.

ശാസ്ത്രസംബന്ധമായി ജർമ്മനിക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള പുരോഗതി എത്രത്തോളമാണെന്നു് ഏതൊരാളെയും കുറച്ചൊന്നു മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുക്കത്തക്ക രീതിയിലായിരുന്നു ഈ പ്രദർശനം. ശരീരത്തിലെ രക്തവ്യാപാരണം, ഭക്ഷണത്തിന്റെ ദഹനം, പലവിധ രോഗങ്ങളും അവയുടെ വിവിധഫലങ്ങളും, ദേഹത്തിലുള്ള ഞരമ്പുകളും അവയുടെ വ്യത്യസ്തങ്ങളായ പ്രവർത്തനങ്ങളും മററും യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്റെ ശക്തിയോടെ അത്യത്ഭുതകരമായ വിധത്തിൽ, ഏതു വിദ്യാവിഹീനനും മനസ്സിലാക്കത്തക്ക രീതിയിൽ അവിടെ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നു.

ഞങ്ങൾ എവിടെ പോയാലും ഹെർ ഹിററ്ലരുടെ അപ്രസന്നമായ മുഖം ചുമരുകളിൽനിന്നു താഴോട്ടു് നോ

ക്കുന്നതു കാണാമായിരുന്നു. എങ്ങോട്ടു തിരിഞ്ഞാലും 'ഹെയിൽ, ഹിററ്ലർ!' എന്ന അഭിവാദ്യമേ കേൾപ്പാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ആരോടു സംസാരിച്ചാലും, അയാൾ ഹിററ്ലരുടെ ഒരു അന്ധനായ ആരാധകനായി കാണപ്പെട്ടു.

"കോൺസൻട്രേഷൻ ക്യാമ്പി"ൽ (ഗവൺമെണ്ടിന്റെ നീരസത്തിന് പാത്രീഭൂതരായവരെയിട്ടു സൂക്ഷിക്കുന്ന സ്ഥലം) കിടക്കാൻ ഇടവന്നിട്ടുള്ള ചിലരെ ഞാൻ കാണുകയുണ്ടായി. അവർക്ക് അവിടെവെച്ചു വളരെ ദേഹോപദ്രവവും മററു പല സങ്കടങ്ങളും സഹിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ സ്ഥലം കാണിക്കുന്നതിന്നു ഞങ്ങളുടെകൂടെ വന്നിരുന്ന വിദ്യാസമ്പന്നനായ ഒരു നാസിയുദ്യോഗസ്ഥനോടു "ക്യാമ്പി"ൽ നടക്കുന്ന സംഗതികൾ എന്തെല്ലാമാണെന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ അയാൾ പറഞ്ഞതു് 'ഓ, ഞങ്ങൾ അവിടെയുള്ളവക്കു നല്ല പുസ്തകങ്ങളും പത്രങ്ങളും ലഘുപത്രികകളും വായിക്കാൻ കൊടുക്കും. അങ്ങിനെ സൌമ്യമായി നേർമാർഗ്ഗത്തിലേക്ക് അവരെ തിരിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നു' എന്നായിരുന്നു! അതിന്നുശേഷം അയാൾതന്നെ ഇന്നത്തെ ജർമ്മനിയുടെ പുതിയ ആ 'വംശസിദ്ധാന്ത'ത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്ന ലഘുലേഖകൾ ഞങ്ങൾക്കു തരികയുണ്ടായി. "സർ, ക്രിസ്തു ഒരു ജൂതനായിരുന്നില്ലേ?" എന്നു ഞാൻ അയാളോടു ചോദിച്ചു. എന്റെ അജ്ഞത അയാളെ ഏതാണ്ടു സ്തംഭിപ്പിച്ചുവെന്നാണ് തോന്നുന്നതു്! 'ഒരിക്കലുമല്ല' എന്ന് ഉടൻതന്നെ തീർത്തു മറുപടി പറകയുംചെയ്തു. 'എന്നാൽ പിന്നെ അദ്ദേഹം ആരായിരുന്നു? നോർഡിക്ക് ആര്യവംശജനായിരുന്നുവൊ?' എന്നു ഞാൻ വീണ്ടും ചോദിക്കയുണ്ടായി. ഒരു പക്ഷേ

എന്റെ ചോദ്യത്തിനു യാതൊരു വിലയും കല്പിക്കാഞ്ഞതുകൊണ്ടായിരിക്കാം, അയാൾ ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ജമ്മൻപൌരന്മാരുടെ വംശശുദ്ധി ആരാഞ്ഞറിയുന്നതിൽ ഇന്നു് ആ രാജ്യത്തു കാണിക്കുന്ന ശ്രദ്ധയും നിഷ്കർഷയും കണക്കില്ല. 'പരിശുദ്ധമായ നോർഡിക്കു് ആര്യരക്ത'മൊഴികെ ജൂതന്റെയോ, വേറെ വല്ല വംശത്തിന്റെയോ 'നികൃഷ്ടമായ' ചോരയുടെ സംശയലേശംപോലും തന്റെ സിരകളിൽക്കൂടി ഒഴുകുന്ന ഒരു യുവതിയെ വിവാഹം ചെയ്യാനാഗ്രഹിക്കുന്ന പുരുഷൻ വല്ലരെ കഷ്ടപ്പാടുകൾ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരും. ഒന്നുകിൽ തന്റെ ഉദ്യോഗം, അല്ലെങ്കിൽ തന്റെ പ്രേമഭാജനം, അയാൾ ത്യജിക്കേണം. അധികവും അയാൾ ഉദ്യോഗത്തെയാണു് മുറുകെ പിടിക്കുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ ജീവിതം പലേ വിധത്തിലും അസഹനീയമായിത്തീരും.

ജൂതരല്ലാത്ത സ്ത്രീജനങ്ങളുടെ സ്ഥിതി, പത്രങ്ങളിൽ കാണുന്നപോലെ അത്ര പരിതാപകരമല്ലെന്നാണു് തോന്നിയതു്. അവിവാഹിതകൾക്കും, ജോലിയില്ലാത്ത ഭർത്താക്കന്മാരോടുകൂടിയവൎക്കും, ഉദ്യോഗങ്ങളിൽ പ്രവേശിക്കാമത്രെ. ഏതായാലും ജമ്മൻസ്ത്രീകൾക്കു് അവരുടെ ഇന്നത്തെ നിലകൊണ്ടു വലിയ അതൃപ്തിയൊന്നും കാണുന്നില്ല.

ഡ്രെസ്ഡനിൽ രണ്ടുദിവസം താമസിച്ചതിനുശേഷം ഞങ്ങൾ ബെർലിനിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. തീവണ്ടിയിലിരുന്നു ഞങ്ങൾ പ്രശാന്തരമണീയമായ ഒരു സൂര്യാസ്തമനം കാണുകയുണ്ടായി. ആ യാത്ര ഒട്ടും ദീൎഘമായിരുന്നില്ല. സന്ധ്യയ്ക്കാണു് ഞങ്ങൾ ബെർലിൻസ്റ്റേഷനിൽ എ

ത്തിയത്. ഹോട്ടലിലേക്ക പോകുംവഴി ആ വമ്പിച്ച ന ഗരത്തിൻെറ ശുചിത്വവും, വിവിധവൎണ്ണത്തിലുള്ള വൈ ദ്യുതവിളക്കുകളാലുള്ള പരസ്യങ്ങളും, ഞങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധ യെ ശക്തിപൂൎവ്വം ആകൎഷിച്ചു. ഞങ്ങളുടെ ഹോട്ടൽ വലി യതും താമസിക്കാനുള്ള മുറികൾ നല്ല വിസ്താരവും സൌ കൎയ്യവും ഉള്ളവയും ആയിരുന്നു. നല്ലപോലെ ഇംഗ്ലീഷറി യുന്ന ഒരു ജൎമ്മൻസ്ത്രീയായിരുന്നു അതിലെ മാനേജർ.

വേലക്കാരികൾക്ക് ഇംഗ്ലീഷ് നിശ്ചയമില്ലാതിരുന്ന തിനാൽ ഞങ്ങൾക്ക കുറെ വിഷമം നേരിട്ടുവെങ്കിലും, അ തു കുറെ നേരംപോക്കിനും ഇടയാക്കിത്തീൎന്നു. എൻെറ ഒരു സ്നേഹിതയ്ക്കു വേണ്ടിവന്ന ഒരു വേവിച്ച കോഴിമുട്ടയു ടെ ആവശ്യം പലവിധ ആംഗ്യങ്ങൾകൊണ്ടും മനസ്സി ലാക്കിക്കൊടുക്കാൻ സാധിക്കാതെ വന്നപ്പോൾ സംഘ ത്തിലെ വേറൊരംഗം കോഴിയെപ്പോലെ കരയുകയും, അമ്പരന്നു നിന്ന വേലക്കാരിക്ക കാൎയ്യമെന്തെന്ന് ഉ ടൻ മനസ്സിലാവുകയും ചെയ്തു! പല ഷാപ്പുകാൎക്കും ഇം ഗ്ലീഷ് നിശ്ചയമില്ലാതിരുന്നെങ്കിലും അവിടെയും ആംഗ്യ ങ്ങൾകൊണ്ടു ഞങ്ങൾ കാൎയ്യം എളുപ്പത്തിൽ സാധിച്ചു. ഉറുമാലുകൾ വാങ്ങുന്നതിന്നുപോയ ഒരു കൂട്ടുകാരി തുമ്മി യും, മൂക്കുചീററിയും, മുഖംതുടച്ചും, തൻെറ ആവശ്യമെ ന്തെന്ന് ഒരു വാക്കുപോലും ഇംഗ്ലീഷു നിശ്ചയമില്ലാത്ത ഷാപ്പുകാരനെ നിഷ്പ്രയാസം ധരിപ്പിക്കയുണ്ടായി. ഏതാ യാലും ഞങ്ങളുടെ കല്പനാശക്തിയുടെ ഏതാണ്ടൊരു ബോധം ഇപ്പോഴാണ് ഞങ്ങൾക്കുണ്ടാകാൻ തുടങ്ങിയത്!

വലിപ്പംകൊണ്ടു മാത്രമല്ല, വൃത്തി, ഭംഗി എന്നിവ

കൊണ്ടും യൂറോപ്പിലെ നഗരങ്ങളിൽ ഒരു പ്രധാനസ്ഥാനത്തെ അർഹിക്കുന്ന ഒന്നാണ് ബെർലിൻ. തെരുവുകളിൽക്കൂടി വാഹനങ്ങളിൽ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ വളരെ ഉയരത്തിലുള്ള കെട്ടിടങ്ങളും, പള്ളികളും, വമ്പിച്ച കൊട്ടാരവും, സംഗീതശാലയും, വിസ്തൃതമായ പാർക്കുകളും, കലാലയങ്ങളും, ഗംഭീരമായ "വിജയസ്മാരകവും" (Monument of Victory) കാണുകയുണ്ടായി. അടുത്ത കാലത്തുണ്ടായ തീവെപ്പുമൂലം വന്നുകൂടിയ കേടുകൾ മിക്കവാറും തീർത്ത ആ പാർളിമെൻറ് ഹൌസ്, അഭേദ്യനായ * ഡിമിട്രോഫിനേയും നിർഭാഗ്യവാനായ സാധു § വാൻഡർലൂബേയേയും ഓർമ്മപ്പെടുത്തി. മാർഗ്ഗദർശി എത്രയും ശക്തിയോടുകൂടിയാണ് തീവെപ്പുകാരുടെ നീചകൃത്യത്തെ ആക്ഷേപിച്ചത്. കെട്ടിടത്തിനു കൊള്ളിവെച്ച ആ നിമിഷംപോലും അറിയാമെന്ന മട്ടിലാണ് അയാൾ സംസാരിച്ചിരുന്നത്. ഞങ്ങൾ അതിനുശേഷം പ്രസിഡൻറ് ഹിൻഡൻബർഗ് താമസിച്ചിരുന്ന സ്ഥലവും, ഹിററ്ലരുടേയും ജനറൽ ഗോറിങ്ങിൻെറയും വസതികളും കടന്നുപോയി. ഇന്നത്തെ ആ നാസിനേതാവിനെക്കാണ്മാൻ ഞങ്ങളിൽ പലക്കും ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും അദ്ദേഹം അപ്പോൾ ബെർലിനിൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഞങ്ങൾ ബ്രോഡ്കാസ്റ്റിംഗ് സ്റ്റേഷനിലേക്കു പോയി. അവിടെ വിദ്യാത്ഥികളുടെ ഒരു ചെറിയ സംഘം ഞങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുന്നതിന്നു തയാറായി

*** § ഇവർ ജമ്മൻ പാർളിമെൻറ് ഹൌസ് തീവച്ചുകേസ്സിലെ രണ്ടു പ്രതികളായിരുന്നു. അതിൽ കുററക്കാരനായിക്കണ്ട വാൻഡർ ലൂബെ അവസാനം വധിക്കപ്പെട്ടു.**

രുന്നു. "ഗുഡ്ബൈ, ലേഡീസ്" എന്നുള്ള അഭിവാദ്യത്തിൽ നിന്നുതന്നെ അവക്ക് ഇംഗ്ലീഷിലുള്ള പരിജ്ഞാനം ഏതാണ്ടു മനസ്സിലാക്കാം! മിസ്സിസ് ദത്താ, മിസ്സിസ് സൂരി, ബോംബെക്കാരിയായ മിസ് ടുബാഷ് എന്നിവർ, ഞങ്ങൾ ഇതുവരെ സന്ദർശിച്ച യൂറോപ്യൻ രാജ്യങ്ങളെപ്പററിയുള്ള അവരുടെ അഭിപ്രായം "ബ്രോഡ്കാസ്ററു"ചെയ്തു. ഇന്ത്യയിൽ നമ്മുടെ ആളുകൾ വളരെ രസത്തോടുകൂടിയായിരിക്കണം ഇതെല്ലാം ശ്രദ്ധവെച്ചു കേട്ടിട്ടുള്ളതു്.

അവിടത്തെ മ്യൂസിയത്തിലെ പ്രദർശനസാധനങ്ങളിൽവെച്ചു ഞങ്ങളിൽ വളരെ പേർക്കും ഇഷ്ടമായതു് ഈജിപ്ററ്, ബാബിലോൺ എന്നീ രാജ്യങ്ങളിലെ സാമാനങ്ങൾ ശേഖരിച്ചുവെച്ചിട്ടുള്ള വമ്പിച്ച വിഭാഗമാണു്. ഈ നഗരത്തിൽ സന്ദർശിച്ച പ്രസ്താവയോഗ്യമായ മററു രണ്ടു സ്ഥാപനങ്ങളിൽ ഒന്ന് സ്ത്രീകളെ, വെപ്പ്, അലക്ക്, തുന്നൽപ്പണി, ഫോട്ടോ എടുക്കൽ, തൊപ്പിനെയ്ത്ത്, ചിത്രമെഴുത്ത് മുതലായ തൊഴിലുകൾ പരിശീലിപ്പിക്കുന്ന വിദ്യാലയമാണു്. ഇവിടെ 3000 പെൺകുട്ടികൾ പഠിക്കുന്നു.

ജർമ്മൻ തൊഴിലാളിസ്ത്രീകളുടെ കേന്ദ്രസ്ഥാപനമാണു് മറേറതു്. ഇതു ജർമ്മൻസ്ത്രീലോകത്തിലെ വിവിധ പ്രസ്ഥാനങ്ങളുമായി ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ 'മാതൃത്വം' എന്ന വിഷയത്തെപ്പററി പ്രത്യേകിച്ചു്, വളരെ വിശദമായി നിഷ്കർഷയോടുകൂടി പഠിപ്പിക്കുന്നു. ഇന്നു ജർമ്മൻ തൊഴിലാളിസ്ത്രീവർഗ്ഗം, സാധുകൃഷിക്കാരെ വീടുകളിലും വയലുകളിലും എങ്ങിനെയെല്ലാം സഹായി

ക്കുന്നുവെന്നു്, അവിടെവെച്ചു ഞങ്ങൾക്കു കാണുവാനിടയായ ഒരു ചലനചിത്ര പ്രദർശനംമൂലം കുറച്ചൊന്നു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു.

ഇരുളടഞ്ഞ ഒരു പ്രഭാതത്തിലാണു് ഒരിക്കൽ ജർമ്മൻ രാജകുടുംബത്തിന്റെ ഇരിപ്പിടമായിരുന്ന പോട്സ്ഡാം (Potsdam) സന്ദർശിക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടതു്. മഹാനായ ഫ്രെഡറിക്ക് ചക്രവർത്തി (Frederick the Great) തലവേദനസമയത്തു് വിശ്രമിച്ചിരുന്ന കോവിലകം ശാന്തമനോഹരമായ പരിസരങ്ങളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ഒരൊറ്റനിലയിൽ മാത്രം പണിചെയ്തിട്ടുള്ള ഈ കെട്ടിടത്തിൽ ഇന്നും ആ രാജാവിന്റെ വായനശാലയും, അദ്ദേഹത്തിനു് അന്ത്യശ്വാസം വലിച്ച കസാലയും അതേസ്ഥിതിയിൽത്തന്നെ വെച്ചിരിക്കുന്നു. മുറികളുടെ ചുമരുകളും തട്ടുകളും തങ്കവർണ്ണത്തിലും മററു പലേ നിറങ്ങളിലും അലംകരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഏററവും ആഡംബരത്തോടുകൂടിയത് സംഗീതമുറിയത്രെ. എന്നാൽ ഞങ്ങൾക്ക് അധികം ഇഷ്ടമായത്, ചക്രവർത്തിയുടെ സ്നേഹിതനും ഫ്രെഞ്ച് തത്വജ്ഞാനിയുമായ വോൾട്ടയർ (Voltaire) താമസിച്ചിരുന്ന മുറിയാണ്. കൊത്തിയുണ്ടാക്കപ്പെട്ട പച്ചനിറത്തിലുള്ള വല്ലികളാലും വിവിധവർണ്ണത്തിലുള്ള പുഷ്പങ്ങൾ, ഫലങ്ങൾ, പറവകൾ എന്നിവയാലും, മനുഷ്യന്റെ സൌന്ദര്യബോധത്തെ ഉണർത്തുന്ന രീതിയിൽ, എത്രയോ കമനീയമായ വിധത്തിൽ അതിന്റെ ചുമരുകൾ അലംകരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു.

ഉച്ചനേരത്തെ ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞത്, ഞങ്ങൾ അടുത്തു

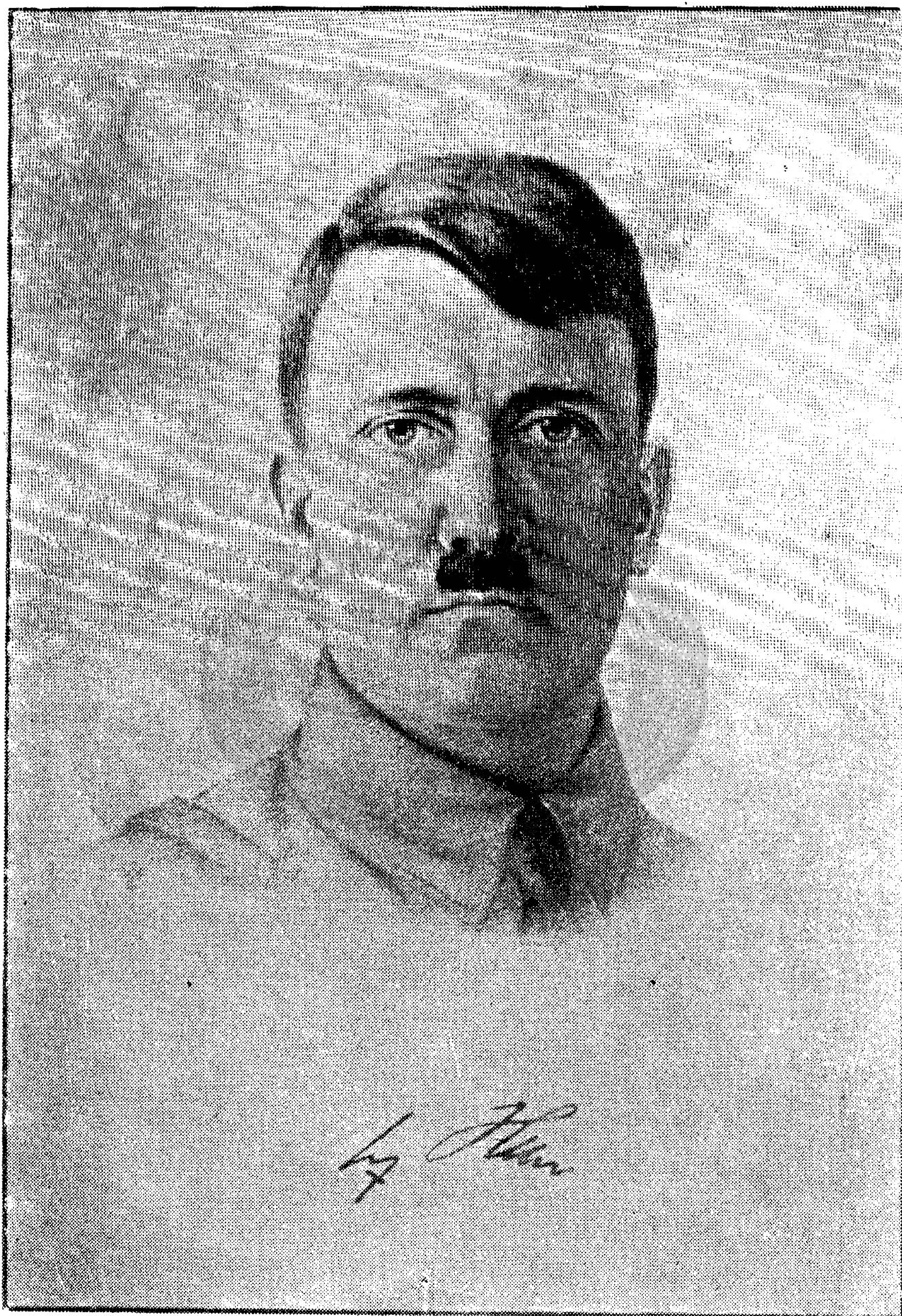
ളള പള്ളിയിലേയ്ക്കു പോയി. അൽത്താരും, പ്രസംഗവേദിയും, രാജകീയസംസ്കാരമുറിയും എത്രയും ആഡംബരത്തോടുകൂടിയവയായിരുന്നു. ബെർലിനിലേയ്ക്കു മടങ്ങുന്ന സമയത്തു മഴ നല്ലവണ്ണം പെയ്തുതുടങ്ങി. തടാകം വഴിക്കു മടങ്ങേണ്ടിയിരുന്ന ഞങ്ങൾക്കു തണുപ്പുകൊണ്ടു മേൽത്തട്ടിലിരിക്കുന്നതിന്നു സാധിക്കാതെ പുകവലിയ്ക്കുന്ന മുറിയിലേയ്ക്കിറങ്ങിപ്പോകേണ്ടിവന്നു. എന്നാൽ ആ സ്ഥലവും പുതിയതായി വന്നുചേൎന്ന സ്ത്രീപുരുഷന്മാരെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞു. അക്കൂട്ടത്തിൽ, നിയമനിശ്ചയപ്രകാരം സൈനികപരിശീലനം ചെയ്തിരുന്ന 21 വയസ്സു പ്രായംവരുന്ന കുറെ യുവാക്കളുമുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു കൊല്ലത്തെ പരിശീലനത്തിനുശേഷം, ഉപരിവിദ്യാഭ്യാസത്തിന്നു പോകാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നവരാണ് അവരിൽ മിക്കവരും എന്നു ഞങ്ങൾക്കു പിന്നീടു മനസ്സിലായി. കോളേജ്പഠനത്തിന്നു പോകാൻ ആശിക്കുന്ന ഏതൊരുവിദ്യാൎത്ഥിയും, (സ്ത്രീയായാലും പുരുഷനായാലും) ഏതാനുമാസ്സകൾ ദേഹാദ്ധ്വാനംകൊണ്ടുള്ള പ്രവൃത്തികൾ (Manual Labour) ചെയ്യണമെന്നു നിശ്ചയമാണ്. അതുമൂലം കോളേജുകളിലേക്ക് തിരക്കിക്കയറുന്ന വിദ്യാൎത്ഥികളുടെ സംഖ്യയ്ക്കു ഗണ്യമായ കുറവു വന്നിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള സംഗതി പ്രസ്താവയോഗ്യമാകുന്നു. അന്നു ബോട്ടിൽവെച്ചു കണ്ട ആ യുവാക്കന്മാർ പാട്ടുപാടിയും ആൎത്തുവിളിച്ചും സമയം കഴിച്ചുകൂട്ടി. അവരുടെ ആഹ്ലാദത്തിൽ മററു യാത്രക്കാരും ഞങ്ങളുടെ മാൎഗ്ഗദൎശിയും പങ്കുകൊണ്ടു. തടിച്ച്, ഏതാണ്ട് 40_ൽ കവിഞ്ഞ ഒരു സ്ത്രീ മാത്രം, അടിക്കടി റൊട്ടിയും വെണ്ണയും കഴിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിൽ ബദ്ധശ്രദ്ധയാ

യിരുന്നതിനാൽ ചുററും നടന്നിരുന്ന കോലാഹലത്തെപ്പററി യാതൊരു ബോധവുമുണ്ടായിരുന്നപോലെ കാണപ്പെട്ടില്ല.

ബോട്ടു കരയ്ക്കടുപ്പിച്ചതിനുശേഷം ഞങ്ങൾ ബെർലിനിലേക്കു തീവണ്ടിയിൽ കയറി. ഞങ്ങളുടെ ഒപ്പംതന്നെ സൈനികപരിശീലനം ചെയ്യുന്ന യുവാക്കന്മാരുമുണ്ടായിരുന്നു. അവരിൽ മിക്കപേർക്കും ഇംഗ്ലീഷു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ബാക്കിയുള്ളവർക്കുതന്നെ ആ ഭാഷ വളരെ കുറച്ചു മാത്രമേ അറിയാമായിരുന്നുള്ളു. എങ്കിലും അവർ ഇന്ത്യയെപ്പററി ആ ഭാഷയിൽ വളരെ ചോദ്യങ്ങൾ വർഷിച്ചിരുന്നു. അവരുടെ നാസിനേതാവിനെപ്പററി എന്തു വിചാരിക്കുന്നുവെന്ന് ഒരു യുവാവ് എന്നോടു ചോദിച്ചു. ഞാൻ മൗനവലംബിച്ചുവെങ്കിലും 'ഹെർഹിററ്ലർ ഞങ്ങളുടെ ഗാന്ധിയല്ലേ?" എന്നാണ് പിന്നീടു ചോദിച്ച ചോദ്യം. ഇപ്രകാരംതന്നെ ജർമ്മനിയിൽ പലരും, ഇവിടെ ഞങ്ങളുടെ കുറച്ചുദിവസത്തെ താമസത്തിനിടയ്ക്കു ചോദിക്കയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. "രണ്ടുപേരുടേയും പ്രവൃത്തിപദ്ധതികൾക്കു വലിയ വ്യത്യാസമുണ്ട്. ഒരാൾ വെടിമരുന്നിലും മററെയാൾ സ്നേഹത്തിലും അക്രമരാഹിത്യത്തിലും വിശ്വസിക്കുന്നു" എന്നു പറയാൻ ഞാൻ നിർബ്ബദ്ധയായി. "ഞാൻ ഗാന്ധിജിയെ ബഹുമാനിക്കുന്നു. പ്രായമാകുമ്പോഴെങ്കിലും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെയാകുമെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു. എനിക്കദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ഫോട്ടൊ കിട്ടിയാൽ കൊള്ളാം," എന്ന് ആ യുവാവ് സ്നേഹവും ആദരവും പ്രകാശിപ്പിച്ചു. നാട്ടിൽ തിരിച്ചെത്തിയാൽ ഉടനെ ഒന്നയച്ചുകൊടുക്കാമെന്നു ഞാൻ അയാളോടു പറഞ്ഞു. എന്നാൽ

അതേസമയത്തുതന്നെ വേറൊരുനാസിയുവാവും ഇതേവിഷയത്തെപ്പറ്റിത്തന്നെ എന്റെ ഒരു കൂട്ടുകാരിയോടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. "ഗാന്ധി—ഹിററ്ലർ ഒരുപോലെ—ചുടിക്കില്ല, പുകവലിയില്ല" (Gandhi, Hitler same. No smoke, no drink) എന്നു മുറിയിംഗ്ലീഷിൽ അയാൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. മാത്രമല്ല, അയാൾ ഗുരുതരങ്ങളായ ചില കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി എഴുത്തുകുത്തുകൾ നടത്തുന്നതിനെന്നു പറഞ്ഞു, ഗാന്ധിജിയുടെ മേൽവിലാസം വിശദമായി കുറിച്ചെടുക്കുകയുമുണ്ടായി.

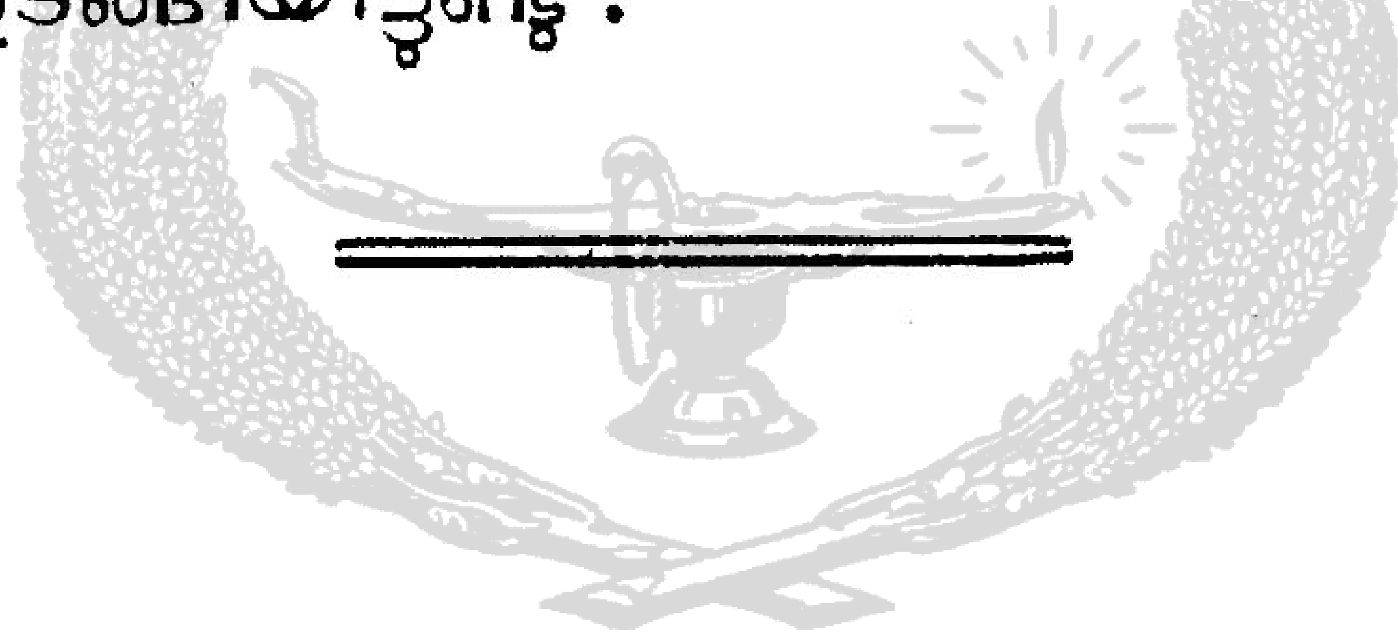
ഞങ്ങളുമായി പരിചയപ്പെടാൻ ഇടവന്ന ഇവിടത്തെ ജനങ്ങൾ വളരെ സൌഹാർദ്ദപൂർവ്വമാണ് പെരുമാറിയത്. ഇന്ത്യാക്കാരോടു വളരെക്കാലം മുതല്ക്കുതന്നെയുള്ള ജർമ്മനിയുടെ സ്നേഹാദരങ്ങൾ ഇന്നും ഇവിടെ കാണാവുന്നതാണ്. എന്നാൽ അടുത്തകാലത്തു നാസിഭരണത്തിൻകീഴിൽ സംഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ചില സംഗതികൾ, ജർമ്മനിക്ക് ഇന്ത്യയോടുള്ള ആ മനോഭാവം എത്രകാലം നിലനില്ക്കും എന്നു സംശയം ജനിപ്പിക്കുന്നവയത്രെ. 'My Strwggles' എന്ന ഹെർ ഹിററ്ലരുടെ പുസ്തകം ഇന്ന് ജർമ്മൻനാസികളുടെ ബൈബിളാണ്. അതിൽ ഇന്ത്യയെപ്പററി നിന്ദാസൂചകമായ പല പ്രസ്താവനകളുമുണ്ട്. ഹെർ ഹിററ്ലരുടെ വലംകയ്യായ ജനറൽ ഗൊറിങ്, പത്രപ്രതിനിധികളുമായുള്ള ഒരു അഭിമുഖസംഭാഷണത്തിൽ ഗാന്ധിജിയെ വളരെ ആക്ഷേപിച്ചിട്ടുണ്ട്. നാസിസംസ്കാരത്തിന്റെ തലവനായ ഹെർ റോസൻബെർഗ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ 'Mythos of the Twentieth Century' എന്ന പുസ്തകത്തിൽ ഇന്ത്യയേയും

ഹെർ ഹിററ്ലർ.

ഇന്ത്യക്കാരേയും വളരെ നിന്ദിച്ചാണു പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ത്. ആ പാശ്ചാത്യന്റെ ഉദ്ധതമായ അഭിപ്രായത്തിൽ, ജർമ്മൻകാർ തനി ആര്യന്മാരും ഇന്ത്യക്കാർ അധമന്മാരുമ ത്രെ. ജർമ്മനിയിലെ വംശസംബന്ധമായ പ്രസ്ഥാനത്തി ന്നു കാരണം ജൂതന്മാരോടുള്ള വിരോധമായിരുന്നെങ്കിലും അതു ക്രമേണ ഏഷ്യക്കാർക്കെതിരായുള്ള പ്രസ്ഥാനമായി ത്തീർന്നുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ലോകത്തിൽവെച്ച് ഏററവും ആഭിജാത്യം തികഞ്ഞവർ യൂറോപ്പുകാരാണെന്നും, അ വരുടെ ഇടയിൽത്തന്നെ കൂടുതൽ യോഗ്യതയുള്ളവർ നോർഡിക്കുകാരാണെന്നും (അതുമൂലം ജർമ്മൻകാരും) അ വർ വിശ്വസിക്കുന്നു. ജപ്പാനെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോ ളം മാത്രം അവരുടെ അഭിപ്രായം വ്യത്യസ്തമായിരിക്കു ന്നതിന്നു കാരണം, ഇരുകൂട്ടർക്കും റഷ്യയോടുള്ള വെറു പ്പും ജപ്പാന്റെ സൌഹാർദ്ദം ലഭിക്കേണമെന്നുള്ള ജർമ്മനി യുടെ ആഗ്രഹവും മാത്രമാണ്. ഇന്ത്യയെ സംബന്ധി ച്ചേടത്തോളം അവരുടെ വിശ്വാസം, മുമ്പു നമ്മുടെ രാ ജ്യത്ത് ഒരു ആര്യൻ സംസ്കാരവും വംശവും ഉണ്ടായിരു ന്നിരിക്കാമെങ്കിലും ഇന്നത്തെ ഇന്ത്യക്കാർ താണവരും അവരുടെ സംസ്കാരം വളരെ അധഃപതിച്ചതുമാണെന്ന ത്രെ. കുറച്ചു മാസങ്ങൾക്കുമുമ്പാണ് പ്രൊഫസർ ടിറലാ ജർമ്മനിയിലെ ഒരു പ്രധാനപ്പെട്ട മാസികയിൽ ഇപ്രകാ രം എഴുതിയിരുന്നത്: "350 കോടി ഇന്ത്യക്കാർ—ഇവർ പരിഷ്കൃതരോ, അപരിഷ്കൃതരോ എന്ന് ആക്കും പറഞ്ഞു കൂടാ." ഇത്തരം ഒരു അഭിപ്രായം നാസിഭരണത്തിനുമു മ്പുള്ള ജർമ്മനിയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിക്കാണുമോ എന്നു വളരെ സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഇന്നും ജർമ്മൻകാർ ആകപ്പാടെ ഇന്ത്യയോടു സ്നേഹത്തോടുകൂടിത്തന്നെ വർത്തിക്കുന്നു എന്നു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല. എന്നാൽ ഇന്നത്തെ ഭരണരീതിയും പുതിയ വംശസിദ്ധാന്തവും മൂലമായി വന്നുകൂടാവുന്ന അനാശാസ്യഫലങ്ങൾ, തല്ക്കാലം കാണത്തക്കവയല്ലെങ്കിലും കുറെ കൊല്ലങ്ങൾക്കുശേഷമെങ്കിലും പ്രത്യക്ഷപ്പെടാതിരിക്കയില്ല. ഇപ്പോൾത്തന്നെ, ഒരിക്കൽ ഇന്ത്യക്കാർക്കു പ്രവേശനമുണ്ടായിരുന്ന തൊഴിൽശാലകളിൽ അതു നിഷേധിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. തന്നെയുമല്ല, ഇന്ത്യക്കാർ ജർമ്മനിയിലെ തെരുവുകളിൽക്കൂടി നടക്കുമ്പോൾ, അവരുടെ കറുപ്പുനിറംമൂലം അവരെ 'നിഗർ' (കാപ്പിരി)യെന്നു വിളിക്കാനും തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്.

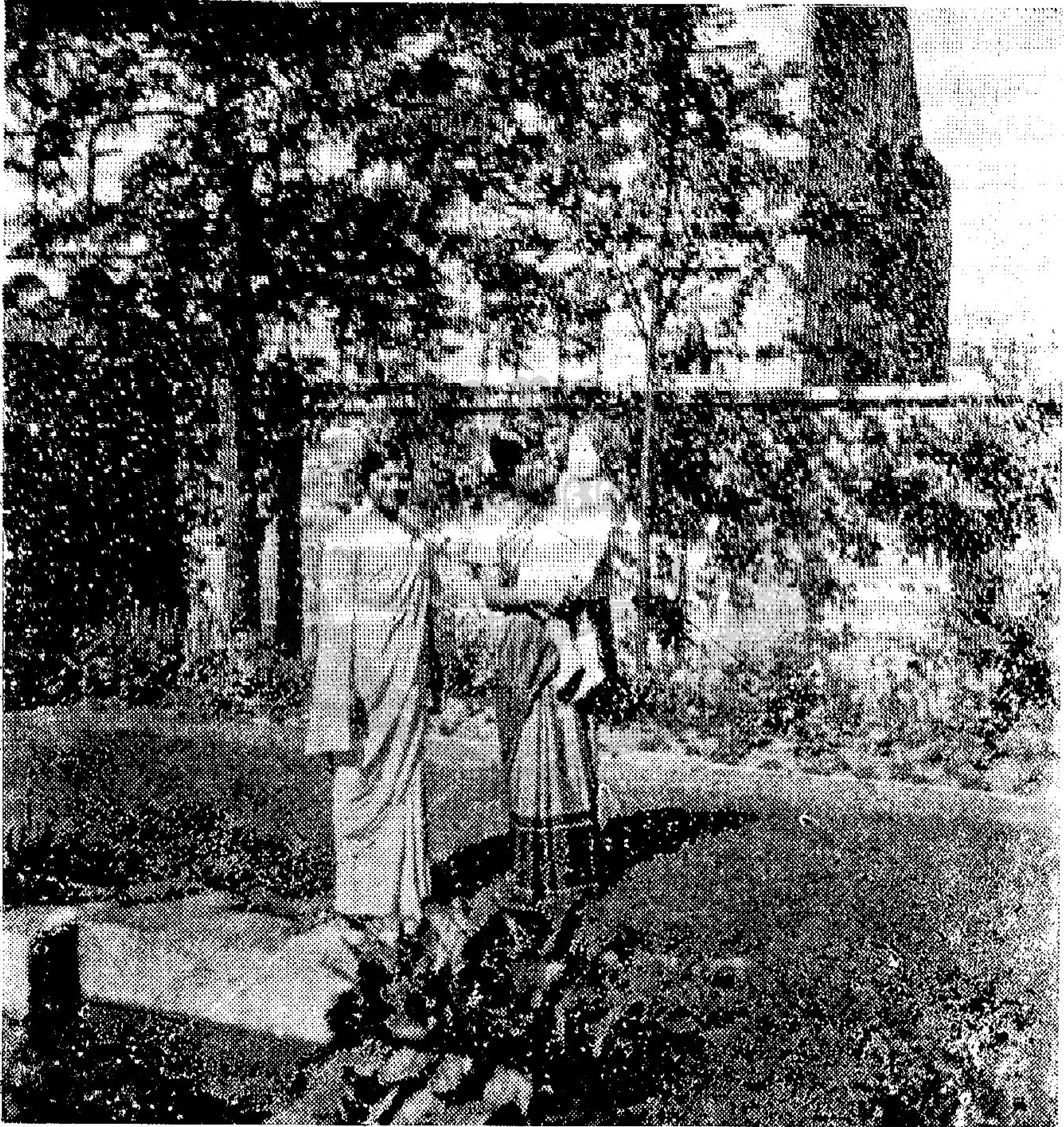
VI
ബെൽജിയം.

ബെൽജിയത്തിലേയ്ക്കു വണ്ടി കയറുന്നതിനുമുമ്പ്, ഞങ്ങളിൽ ഈരണ്ടുപേരെയായി അവിടെയുള്ള ചില കുടുംബങ്ങളിൽ താമസിപ്പിക്കാനാണുദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതെന്ന് അറിയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇതു യൂറോപ്പിലത്തെ ഞങ്ങളുടെ ഒരു പുതിയ അനുഭവമായിരുന്നുവെങ്കിലും വിദേശീയരായ ഞങ്ങൾക്ക് ആ രാജ്യക്കാരെപ്പററി നേരിട്ടുള്ള അറിവു സമ്പാദിക്കാൻ ഹോട്ടൽതാമസത്തെക്കാൾ കൂടുതൽ സഹായിക്കുന്ന ഒന്നായിരുന്നു; എന്നാലും എല്ലാവൎക്കും ഈ പുതിയ ഏർപ്പാട് ആരംഭത്തിൽ സ്വീകാൎയ്യമായിത്തോന്നിയിരുന്നോ എന്നു സംശയമാണ്. എന്തെന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയരാകുന്ന ആളുകൾ ഏതുതരക്കാരാണെന്നും, അവരിൽനിന്നും തിരെ വ്യത്യസ്തമായ ഞങ്ങളുടെ പൌരസ്ത്യജീവിതരീതികൾ അക്കൂട്ടൎക്കു യോജിച്ചതായിരിക്കുമോ എന്നും മുൻകൂട്ടി അറിയാൻ തരമില്ലല്ലൊ.

ബെർളിൻ സ്റ്റേഷനിൽവെച്ചു വണ്ടികയറുന്നതിന്നു മുമ്പായി മിസിസ്സ് നെഹറുവിനെപ്പററി അസ്വാസ്ഥ്യജനകമായ വൎത്തമാനം എൻെറ ഒരു സ്നേഹിതനിൽനിന്നും എനിക്കു കിട്ടി. പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നതിലുമധികം അവരുടെ ശ്വാസകോശങ്ങളെ രോഗം ബാധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും, ശസ്ത്രക്രിയ ആശിച്ചത്ര വിജയപ്രദമാകുമോ എന്നു സംശയമാണെന്നും അദ്ദേഹം പറകയുണ്ടായി. ഇന്ത്യക്കാരായ അസംഖ്യം ആളുകൾക്ക് അവരുടെ ദേഹസ്ഥി

തി അടുത്തകാലങ്ങളിലായി വളരെ ഉൽകണ്ഠയ്ക്കു് ഇടയാക്കിത്തീർത്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നുവല്ലോ. വിശേഷിച്ചു കപ്പലിൽ വെച്ചു അവരെ നേരിട്ടു കാണുവാൻ സംഗതിയായതിനു ശേഷം അവരെപ്പററിയുള്ള സ്മരണ ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽ എല്ലായ്പ്പോഴും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു വീരഹൃദയത്തെ പൊതിഞ്ഞിട്ടുള്ള ആ ക്ഷീണിച്ച ശരീരം രോഗശയ്യയിൽ കിടന്നു ദിവ്യമായ ക്ഷമയോടും സുസ്മേരവദനത്തോടുംകൂടി ദുസ്സഹനീയമായ വേദന അനുഭവിക്കുന്നതു ഞങ്ങൾക്കു ചിത്രീകരിക്കാൻ കഴിയും.

"യു-ഡി-കൊളോൺ" എന്ന സുഗന്ധദ്രവ്യത്താൽ പ്രസിദ്ധി നേടിയിട്ടുള്ള കൊളോൺ പട്ടണത്തിൽവെച്ചു ഞങ്ങൾ വണ്ടി മാറിക്കയറി. സന്ധ്യയോടുകൂടി ബ്രസ്സൽസ്സിൽ എത്തി. ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയരുടെ ഭവനങ്ങളിലേയ്ക്കു ഞങ്ങളെ നയിക്കുവാൻ തയ്യാറായി മാർഗ്ഗദർശികൾ സ്റ്റേഷനിൽ ഹാജരായിരുന്നു. ഡൽഹിയിലെ മിസ്സ് ശകുന്തളയും ഞാനും ബെൽജിയത്തിലെ വിദേശകാര്യഡയറക്ടരുടെ പത്നി മാഡം റഡിഗസ്സി (**Madame Radigues**) ന്റെ അതിഥികളായിരുന്നു. വളരെ അംഗങ്ങളുള്ളതായിരുന്നു ആതിഥേയിയുടെ മാന്യകുടുംബം. മസെയർ റഡിഗസ്സിന്, പരേതയായ പ്രഥമപത്നിയിൽ ജനിച്ച പുത്രിമാരായ രണ്ടു യുവതികളും, ഇപ്പോഴത്തെ ഭാര്യയുടെ മൂന്നു കുട്ടികളും, സഹോദരിയും, ആതിഥേയരായ ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാരുമാണു് അതിലെ അംഗങ്ങൾ. ഭാഗ്യവശാൽ അവരിൽ മിക്കപേൎക്കും ഇംഗ്ലീഷുഭാഷ നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നു. വാല്യക്കാരത്തിക്കുകൂടി കഴിച്ചുകൂട്ടാൻ മാത്രമുള്ള ആംഗലഭാഷാപരിജ്ഞാനമുണ്ടായിരുന്നു.

ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയനായ മെസെയർ
റഡിഗസിൻെറ ചെറുപുത്രിയും, ഞാനും, ഡെൽഹി
യിലെ ശകുന്തള പ്യാരിലാലും.

പിറെറന്നു രാവിലെ ആ തലസ്ഥാനനഗരിയിൽ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന വ്യവസായപ്രദശ്നം സന്ദശിക്കുവാൻ ശാലയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനുമുമ്പു ഞങ്ങളുടെ സംഘാംഗങ്ങൾ എല്ലാവരും ഒരുമിച്ചുചേൻ. ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയരേയും അവരുടെ സൽക്കാരമാഹാത്മ്യത്തേയും കുറിച്ചു് ഓരോ കൂട്ടരും ഒട്ടുവളരെ ആസ്ഥാദപൂവ്വം പ്രസംഗിച്ചു. ഞങ്ങൾ ആദ്യമായി സന്ദശിച്ചതു ഗൃഹഭരണശാസ്ത്ര വിദ്യാലയം(School of Domestic Science) ആയിരുന്നു. അതു് ഉൽകൃഷ്ടരീതിയിൽ നടത്തപ്പെട്ടുവരുന്ന ഒരു വലിയ സ്ഥാപനമാണു്. അനന്തരം ആറുമാസക്കാലം നീണ്ടുനിൽക്കത്തക്കവണ്ണം അത്യദ്ധ്വാനം ചെയ്തു നിമ്മിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതും വളരെ വിസ്താരമുള്ളതുമായ പ്രദശനശാലയിലേയ്ക്കു പോയി. അവിടെ ഞങ്ങളുടെയെല്ലാം ശ്രദ്ധയെ ഹഠാദാകഷിച്ച കാഴ്ച,നാനാഭാഗങ്ങളിലായി മുകളിലേക്കു വളരെ പൊക്കത്തിൽ പൊങ്ങിമറിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന ഒട്ടുവളരെ കൃത്രിമവെള്ളച്ചാട്ടങ്ങൾ (Artificial Fountains) ആയിരുന്നു. വൈ. ഡബ്ലിയു. സി. എ. യിൽവച്ചുണ്ടായ ലഘുഭക്ഷണത്തിനുശേഷം പ്രദശനത്തിൻെറ ഓരോ വിഭാഗവും നോക്കിക്കാണുവാൻ ഞങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടു. ആദ്യമായി പോയതു "കുള്ളന്മാരായ മനുഷ്യ"രെ (Midgets) സൂക്ഷിച്ചിരുന്ന സ്ഥലത്താണു്. ചെറിയ ഭവനങ്ങളുടെ മുമ്പിലായി മൂന്നടി മാത്രം പൊക്കംവരുന്ന മനുഷ്യജീവികളെയാണു് ഞങ്ങൾ അവിടെ കണ്ടതു്. പ്രഥമദശനത്തിൽ ചെറിയ ആൺകുട്ടികളേയും പെൺകുട്ടികളേയും നേരംപോക്കിനായി മാത്രം വലിയവരുടെ രീതിയിൽ വസ്ത്രധാരണം ചെയ്യിച്ചിരിക്കയാണെന്നേ ഞങ്ങൾക്കു

തോന്നിയുള്ളു. അടുത്തുപോയി ഞങ്ങഠം അവരോട്ട് വയസ്സു ചോദിച്ചു. അപ്പോഴെല്ലാം "ഇരുപതു്," "ഇരുപത്തഞ്ചു," "പത്തൊമ്പതു്" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശബ്ദങ്ങഠം ഉച്ചത്തിൽ പുറപ്പെട്ടു. അത്ഭുതപരതന്ത്രരായ ഞങ്ങഠംക്കു അതോടുകൂടി യാഥാൎത്ഥ്യം മനസ്സിലായി. പിന്നെ ഞങ്ങഠംക്ക് അവരുടെ ഓരോ സൎക്കസ്സുകളികഠം കാണിച്ചുതന്നു. സൈക്കിളിന്മേലും കുതിരപ്പുറത്തും അവർ പ്രദൎശിപ്പിച്ച അഭ്യാസങ്ങഠം ആഹ്ലാദജനകമായിരുന്നു; അവയ്ക്കുപുറമെ നൃത്തകലാപ്രദൎശനവുമുണ്ടായി. ആ സന്ദൎഭത്തിലെല്ലാം കാണികളിൽനിന്നു് ഉച്ചത്തിലുള്ള ചിരികളും ആൎപ്പുവിളികളും അപ്പൊഴപ്പോഠം പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു.

അതിനുശേഷം ഞങ്ങഠം പ്രദൎശനസാധനങ്ങഠംക്കു പ്രത്യേകംപ്രത്യേകമുണ്ടാക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള കൂടാരങ്ങഠം ഒന്നൊന്നായി സന്ദൎശിച്ചു. ഓരോ രാജ്യങ്ങളിലേയും സാധനങ്ങളെ പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്നതിനു "പാരിസ് ഹൌസ്" "ഡെൻമാൎക്ക് ഹൌസ്", "ഇംഗ്ലീഷ് ഹൌസ്" എന്നിങ്ങിനെ പ്രത്യേകമന്ദിരങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. "Old Brussels" (പഴയ ബ്രസൽസ് നഗരം) എന്ന പേരിൽ ഒരു വിഭാഗം ഞങ്ങഠം കണ്ടു. അവിടെ പതിനെട്ടാംനൂററാണ്ടിനെ സ്മരിപ്പിക്കുന്ന കെട്ടിടങ്ങളും, വസ്ത്രധാരണസമ്പ്രദായങ്ങളും, വാല്യക്കാരും, സംഗീതജ്ഞന്മാരും ആണ് പ്രത്യക്ഷമായതു്. അതായിരുന്നു ഞങ്ങഠം ഒടുവിൽ കണ്ട കാഴ്ച. വളരെ വൈകീട്ടാണു് ഞങ്ങഠം അന്നു് വാസസ്ഥലങ്ങളിലെത്തിയതു്.

അടുത്തദിവസം ആൻറ്വെപ്പ് (**Antwerp**) നഗ

രം സന്ദശിച്ചു. അവിടെ ഞങ്ങറം ആദ്യമായി പോയതു "സുകുമാരകലാശാല" (**Museum of Fine Arts**) യിലേ ക്കായിരുന്നു. റുബെൻസ് (**Rubens**) വാൻ ഡൈക്ക്, (**Van Dyck**) റെംബ്രാൻറ് (**Rembrandt**) തുടങ്ങി വി ഖ്യാതന്മാരായ ഒട്ടുവളരെ ചിത്രകാരന്മാരുടെയും മററും ചിത്രങ്ങറം ഞങ്ങറംക്കവിടെ കാണുവാൻ സാധിച്ചു. മി ക്ക വീഥികളും ഞങ്ങറം നടന്നുകണ്ടു. പതിനാറാംനൂററാ ണ്ടിലെ ഒരു അച്ചുടിശാല അതിനിടയിൽ ഞങ്ങറംക്കു കാണുവാൻ സംഗതിയായി. ആ കെട്ടിടം അക്കാലത്തെ ഫ്ളെമിങ്ങ് (**Flemings**) വർഗ്ഗക്കാർ പാത്തിരുന്ന ഭവനാ ങ്ങളുടേയും ഒരു മാതൃകയാണത്രെ. അക്കൂട്ടരുടെ ഇടയിൽ യുദ്ധകാലത്തിനുമുമ്പുണ്ടായിരുന്നതുപോലെതന്നെ ഇപ്പോ ഴും വലിയ അസ്വാസ്ഥ്യമുള്ളതായി പറയപ്പെടുന്നു. ജന സംഖ്യയിൽ അവർ ഫ്രഞ്ചുകാരായ ബെൽജിയൻസിനോ ടൊപ്പംതന്നെയുണ്ട്. ഇപ്പോഴും തീരെ ശമിക്കാതെ ഇവ രുടെ ഇടയിൽ കുടികൊള്ളുന്ന വംശവൈരത്തിന്ന് ഒരു കാരണം മതവും, മറേറതു ധനസ്ഥിതിവ്യത്യാസങ്ങളുമാ ണെന്നു കാണുന്നു. ഫ്ളെമിങ്ങുകാർ അധികവും തൊഴി ലാളികളാണ്. ഇരുകൂട്ടരും കത്തോലിക്കരാണെങ്കിലും ഇ വർ "പഴയകൂററു"കാരാണത്രെ.

മടങ്ങിവരവു വളരെ സുഖപ്രദമായിരുന്നു. പച്ച യിലും ചെമ്പുനിറത്തിലുമുള്ള ബീച്ച്‌വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇട യിൽക്കൂടി ഇററുവീഴുന്ന സൂര്യകിരണങ്ങളാൽ പ്രശോഭി തവും മനോഹരവുമായ ചെറുവനങ്ങളിൽക്കൂടെയാണു ഞങ്ങറം യാത്രചെയ്തിരുന്നത്. വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽ

ക്കൂടി സ്വച്ഛതയിൽ വെട്ടിത്തെളിച്ചിട്ടുള്ള ചെറുപാതക ളിൽ ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും സോത്സാഹം സൈക്കിൾസവാരി ചെയ്തിരുന്ന കാഴ്ച ആ പ്രദേശങ്ങളു ടെ ഭംഗിയെ വർദ്ധിപ്പിച്ചു. ഞങ്ങൾ അന്നേദിവസം കട ന്നുപോയിരുന്ന മിക്കസ്ഥലങ്ങളും കഴിഞ്ഞ ലോകമഹായു ദ്ധത്തിലെ രംഗങ്ങളായിരുന്നുവത്രെ. ഇപ്പോഴാകട്ടെ, പര ന്നുകിടക്കുന്ന പച്ചനിറത്തിലുള്ള പ്രകൃതിവിലാസംകൊ ണ്ട് അവിടം മുഴുവൻ സന്തോഷഭരിതമായിക്കാണപ്പെട്ടു. യുദ്ധകാലത്തെ ഹിംസകളുടെ ലാഞ്ഛനപോലും കാണ്മാ നില്ല. അന്നത്തെ ഞങ്ങളുടെ അത്താഴം വൈ. ഡ ബ്ല്യൂ. സി. എ. യിലായിരുന്നു. നാടൻനൃത്തങ്ങളും, റ ഷ്യൻ, ചെക്ക്, ജമ്മൻ, ബെൽജിയൻ, എന്നീ ദേശീ യനൃത്തങ്ങളും മാത്രമല്ലാ, പല വിനോദങ്ങളും തത്സമയ ത്ത് അവിടെ നടന്നു. ഞങ്ങളുടെ സഞ്ചാരത്തിനിട യിൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഏററവും ഉന്മേഷജനകമായ ഒരു സായാഹ്നമായിരുന്നു അത്.

പിറേറന്നു രാവിലെ ഞങ്ങളെ ബ്രസൽസിലുള്ള കൊട്ടാരത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി ബെൽജിയം റാണിയുമാ യി പരിചയപ്പെടുത്തി. എൻെറ ആതിഥേയർ റാണി യുടെ ഗുണഗണങ്ങളെപ്പററി വളരെ വർണ്ണിച്ചു കേൾപ്പി ച്ചിരുന്നുവെങ്കിലും അവരെ കാണുന്നതുവരെ അവരുമായി ഉണ്ടാവാൻ പോകുന്ന കൂടിക്കാഴ്ചയെപ്പററി എനിക്കു പ്ര ത്യേകം ഉത്സാഹമോ പ്രതീക്ഷകളോ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ അവരെ ഒരിക്കൽ സമീപിച്ചതോടുകൂടി തൻെറ ചുററുപാടും സ്നേഹവും ദയയും സ്വയം പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊ ണ്ടു സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന ആ കോമളാംഗിയായ യുവതി

ബ്രസ്സൽസ് പ്രദശ്നത്തിനു കൊണ്ടു
വന്നിരുന്ന പൊക്കം കുറഞ്ഞ മനു
ഷ്യരും ഞങ്ങളുടെ സംഘാംഗമായ
[illegible]

മോട്ടോർ അപകടത്തിൽ ഇയ്യിടെ
മരിച്ചുപോയ ബെൽജിയത്തിലെ
ആസ്റ്റ്റിഡ് മഹാരാജ്ഞി

യാൽ ഞാൻ, സംഘത്തിലെ മററുള്ള അംഗങ്ങളെപ്പോലെ, തന്നത്താൻ അറിയാതെതന്നെ ആകഷിക്കപ്പെട്ടുപോയി. അവരെസ്സംബന്ധിച്ച എല്ലാംതന്നെ ലളിതവും മനോഹരവും സ്വാഭാവികവുമായിരുന്നു. എന്നാൽ അതോടൊപ്പം ആ മുഖത്തു പ്രകാശിച്ചിരുന്ന തേജസ്സും ഗാംഭീയ്യവും ഞങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയ്ക്കു വിഷയമാകാതിരുന്നില്ല. ഞങ്ങളെ ആ മഹാന്ദ്യയ്ക്കു പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തത് ഒ. കെ. എ. യം. * എന്ന സംഘത്തിലെ അദ്ധ്യക്ഷനായ ഫാദർ റവ്വമ്പ് ആയിരുന്നു. രാജ്ഞി ഞങ്ങളിൽ ഓരോരുത്തരോടും ചിരപരിചിതയെപ്പോലെ വളരെ സ്നേഹപൂവ്വം സംസാരിക്കയുണ്ടായി. രാജ്യമൊട്ടുക്ക്, സവ്വജനവിഭാഗങ്ങളുടെയിടയിലും അവരുടെനേക്കുണ്ടായിരുന്ന അസാധാരണമായ സ്നേഹബഹുമാനങ്ങളുടെ രഹസ്യം എനിക്കു പിന്നിടാണ് മനസ്സിലായത്. കഷ്ടത എവിടെയുണ്ടോ അവിടെ അവരുടെ ഹൃദയം തപിച്ചിരുന്നു.

അന്നുതന്നെ ഞങ്ങൾ "എക്കോൾ സോഷിയേൽ" (Ecole Sociale) എന്നു പറയുന്ന ഒരു സാമുദായികവിദ്യാലയം സന്ദശിച്ചു. അവിടെ എത്തിയപ്പോഴെയ്ക്കും ബുദ്ധിക്ക് ഒരു മന്ദതയും ഉറങ്ങാനുള്ള ആഗ്രഹവും ഞങ്ങളെ കലശലായി ബാധിച്ചുതുടങ്ങി. ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ലൊവൈനിലേക്കു (Louvain) പോയി ഒ. കെ. എ. യം. സ്ഥാപനം സന്ദശിച്ചു. അവിടെ ഞങ്ങളെ സ്വീകരിപ്പാനായി വന്നവരിൽ ചീനക്കാരായ കുറെ വിദ്യാത്ഥികളുമുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു ഗ്രന്ഥശാലയുള്ളതിൽ പൌരസ്ത്യരാജ്യങ്ങളെപ്പററിയു

---

* സവ്വരാജ്യമൈത്രി സുസാദ്ധ്യമാകാൻ പ്രയത്നിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു സ്ഥാപനമാണിത്.

ള്ള പുസ്തകങ്ങളും ആ കൂട്ടത്തിൽ മഷിരാശിയിൽനിന്നും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്ന "സ്ത്രീധർമ്മ" എന്ന മാസികയും കണ്ടപ്പോൾ ഞങ്ങൾക്കു വളരെ സന്തോഷം തോന്നി. കുറച്ചുകാലം ശാന്തിനികേതനത്തിൽ താമസിച്ചിരുന്ന മാന്യയും ഗാന്ധിജിയുടെ ഒരു വലിയ ആരാധകയുമായ ക്രിസ്റ്റീന ഫ്രാൻകൊ (Christina Francaux) എന്ന വനിത ഒരു ലഘുപ്രസംഗത്തോടുകൂടി ഞങ്ങൾക്കു സ്വാഗതമരുളി. സംസാരിക്കാനായി എഴുന്നേററു നിന്നപ്പോൾതന്നെ ഒരു ശിശുവിൻെറ പരിശുദ്ധതയോടുകൂടിയ അവരുടെ മുഖം അഗാധമായ ആത്മാർത്ഥതയോടുകൂടി തിളങ്ങിത്തുടങ്ങി.

മാതൃഭൂമിയിൽനിന്ന് അനേകായിരം മയിൽ അകലെ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഒരു പാശ്ചാത്യദേശത്തുവെച്ചു സ്വരാജ്യത്തേയും അതിലെ വീരസന്താനങ്ങളായ ഗാന്ധിജി, ടാഗോർ തുടങ്ങിയ മഹാത്മാക്കളേയുംപററി ദീപ്തിമത്തായ വികാരാവേശത്തോടുകൂടി പ്രശംസിച്ചു കേൾക്കുവാൻ സംഗതിയായതു ഞങ്ങൾക്കുണ്ടായ ഒരു അപൂർവ്വഭാഗ്യമായിരുന്നു. അവരുടെ ആ പ്രസംഗം ശ്രവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ യുവഭാരതത്തിൻെറ സ്വരമാധുര്യം അനുഭവിക്കുന്നപോലെ എനിക്കു തോന്നി. വളൎന്നുവരുന്ന ഭാവിപൌരന്മാരായ യുവാക്കളുടെ ആശകളും ആദർശങ്ങളും പ്രഖ്യാപിക്കുന്ന, പവിത്രവും സുന്ദരവുമായ ഒരാത്മാവിൻെറ ഒരു ദീനസ്വരംപോലെയാണ് എന്നെ ആ ശബ്ദം സ്പർശിച്ചതു്.

പിന്നീടു ഞങ്ങൾ വേറൊരു ഗ്രന്ഥശാല കാണുവാൻ പോയി. അതു ലോകത്തിലെ ഒട്ടുവളരെ രാജ്യക്കാരുടെ ധനസഹായത്താൽ നടത്തിവരുന്ന ഒരു സ്ഥാപനമാണ്.

അവിടെ ശേഖരിച്ചിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ മഹാഭാരതം, രാമായണം തുടങ്ങിയ ഇന്ത്യയിലെ പുരാണകൃതികളും ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. അർബ്ബുദം (Cancer) എന്നു പറയുന്ന മഹാവ്യാധിക്കുള്ള വിശേഷചികിത്സക്കായി സ്ഥാപിച്ചിട്ടുള്ള "കാൻസർ ഇൻസ്റ്റിറ്റ്യൂട്ട്" (Cancer Institute) ആയിരുന്നു ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചതായ മറെറാരു സ്ഥാപനം. ആ വിഷയത്തിൽ ലോകത്തിലുള്ള ഏററവും വലിയ സ്ഥാപനങ്ങളിൽ ഒന്നാണ് അത്. അവിടെനിന്നും മടങ്ങി ഒ. കെ. എ. യം–ഇൽ എത്തി ഞങ്ങൾ ആഹാരം കഴിച്ചു.

ബെൽജിയത്തിലുള്ള ഞങ്ങളുടെ താമസം ഏററവും സുഖപ്രദമാക്കിയതിനു ഞങ്ങൾ ഫാദർ ഹ്യൂബ്ളുവിനോടു വളരെ വളരെ നന്ദിപറഞ്ഞശേഷം വീണ്ടും ബ്രസൽസിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. വഴിമദ്ധ്യേ മെലാൻ എന്ന ഒരു സ്ഥലത്ത് അവിടുത്തെ പള്ളിയിലുള്ള മുപ്പത്തിയെട്ടു മണികൾ ഒരുമിച്ചടിച്ചുണ്ടാകുന്ന ഒരുതരം സംഗീതം ഞങ്ങൾ ശ്രവിക്കുകയുണ്ടായി.

പിറെറ ദിവസം ഞങ്ങൾ ബ്രസൽസ് വിട്ടു. നേരെ ഓസ്റ്റെൻഡിൽ (Ostend) പോയി ഡോവറിലേക്കു (Dover) കപ്പൽ കയറുന്നതിനു മുമ്പു ഗെൻറ്, (Ghent) ബ്രൂഷ്, (Bruges) എന്നീ നഗരങ്ങളിൽ അല്പസമയം കഴിക്കേണ്ടിയിരുന്നു. ആതിഥേയരായ എല്ലായാളുകളും യാത്രയയപ്പാനായി സ്റ്റേഷനിൽ വന്നിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സുഖസൌകര്യാദികളിൽ പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധവെച്ചു വളരെ ദയവോടുകൂടി പെരുമാറിയ ആ മാന്യസുഹൃത്തുക്കളെ വിട്ടുപിരിയുന്നതിൽ ഞങ്ങൾക്കു സങ്കടം തോന്നി. വണ്ടിയുടെ

ഉള്ളിൽനിന്നു തല പുറത്തേയ്ക്കുതള്ളി, അവർ കണ്ണിൽനിന്നു മറയുന്നതുവരെ, ഉറുമാൽവീശി ഞങ്ങൾ നിലകൊണ്ടു. അതു കഴിഞ്ഞു അവരവരുടെ സ്ഥാനങ്ങളിൽ ഇരിപ്പുറപ്പിച്ചപ്പോഴാണ് ഞങ്ങളിൽ ഒരാളെ പുറകെ വിട്ടുപോന്നു എന്നു മനസ്സിലായതു്! യാത്ര നന്നെ കുറച്ചുനേരത്തേക്കെ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. ഗെൻറിൽ എത്തി ആ പുരാതനനഗരം ചുററിസ്സഞ്ചരിച്ചപ്പോൾ "ബെൽജിയത്തിലെ പുഷ്പവാടി" എന്നുള്ള അതിൻെറ കീർത്തിമുദ്ര എങ്ങിനെയുണ്ടായി എന്നു ഞങ്ങൾ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. ഒടുവിൽ വൈ. ഡബ്ളിയു. സി. എ.യിൽ എത്തിയപ്പോൾ ഞങ്ങൾക്കു വിശപ്പും ക്ഷീണവും ക്രമത്തിലധികം വർദ്ധിച്ചിരുന്നു. വേണ്ടത്ര ബിസ്കററും 'ചെറി'പഴവും (ഇവ അവിടെ ധാരാളമായിരുന്നു) തിന്നു വയറു നിറച്ചശേഷം അവിടുത്തെ മരംകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട ശുചിയായ നിലത്തു കിടന്നു നല്ലപോലെ ഉറങ്ങി ക്ഷീണം തീർത്തു. എഴുന്നേററപ്പോൾ ഞങ്ങൾ പുറകെ വിട്ടുപോന്ന കൂട്ടുകാരി എത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഉടൻതന്നെ ഞങ്ങൾ ബ്രൂഷിലേക്കു യാത്രയായി. അന്നു രാത്രി ഞങ്ങൾ അവിടെ താമസിക്കാനാണ് ഏർപ്പാടു ചെയ്തിരുന്നതു്.

ആ സ്ഥലത്തുവെച്ചും ഞങ്ങൾ നാലുപേരടങ്ങിയ ഓരോ സംഘങ്ങളായി പിരിഞ്ഞു. ഞാനും കൂട്ടുകാരായ മററു മൂന്നുപേരുംകൂടി ഒരുകാലത്തു വളരെ അഭിവൃദ്ധിയിലിരുന്ന ഒരു പുരാതന കന്യാസ്ത്രീമഠത്തിലേയ്ക്കാണു പോയതു്. അതു "കാമുകരുടെ തടാകം" (Lovers' Lake) എന്ന പേരോടുകൂടിയ ഒരു കായൽവക്കത്താണ്. വെള്ളത്തിൻെറ മുകൾഭാഗത്തു ഭംഗിയുള്ള അരയന്നങ്ങൾ നീന്തിക്കളിച്ചിരുന്നു. മഠത്തിൻെറ പ്രവേശനദ്വാരത്തിൽ

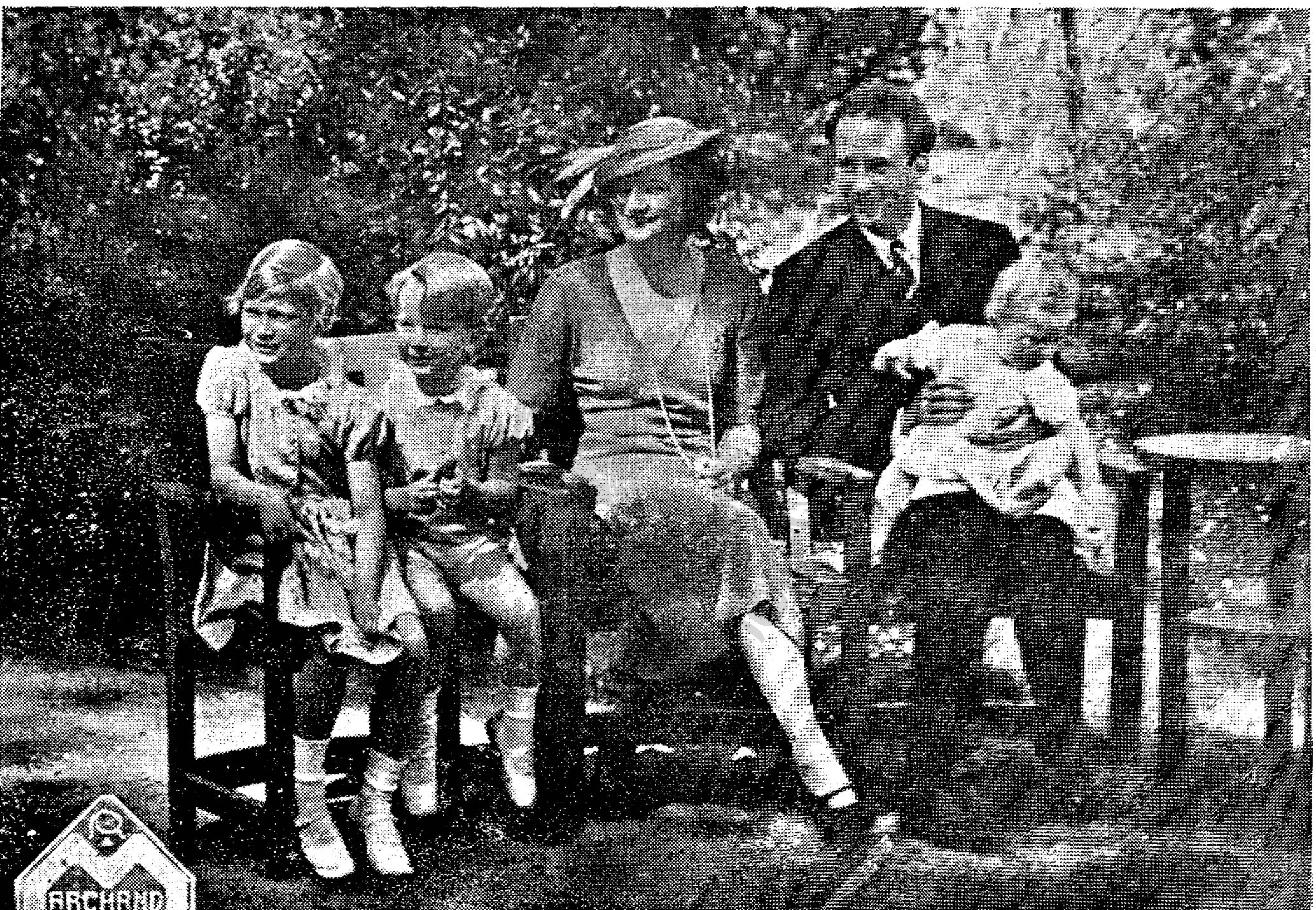
വെച്ച് രണ്ടു കന്യാസ്ത്രീകൾ ഞങ്ങളെ സ്വീകരിച്ചു. അവരിൽ മൂത്ത ആൾക്ക് ഇംഗ്ലീഷുഭാഷ തീരെ അപരിചിതമായിരുന്നില്ല. മററവക്കു പ്രഞ്ച്മാത്രമേ അറിഞ്ഞുകൂടു. കണ്ടമാത്രയിൽത്തന്നെ ഞങ്ങൾ "മദർ" എന്നു വിളിച്ചു തുടങ്ങിയ ആദ്യത്തെ സ്ത്രീയെയാണ്, സ്ഥാപനത്തിലെ "മദർ സുപ്പീരിയർ" ഞങ്ങളുടെ സുഖസൌകയ്യാദികളന്വേഷിക്കാനായി ഏല്പിച്ചിരുന്നത്. പുറവാതിൽ കടന്നു അകത്തു പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ വളരെ പൊക്കത്തിലുള്ള വൃക്ഷങ്ങൾ തിങ്ങിവളന്നിരുന്ന വിശാലമായ ഒരു തോട്ടത്തിലായി. വിഷാദാത്മകമായ ഒരു ശാന്തത ആ അന്തരീക്ഷത്തിൽ സവ്വത്ര വ്യാപിച്ചിരുന്നു. അവിടെ കണ്ടിരുന്ന കെട്ടിടങ്ങളിൽ ഒന്നിലേയ്ക്കു ഞങ്ങളെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി ചെറീസ്, ബിസ്കററുകൾ എന്നി ലഘുവായ ഭക്ഷണപദാത്ഥങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ ഇരുത്തി. ഞങ്ങളെല്ലാവരും അവ വേണ്ടുവോളം തിന്നു തൃപ്തിപ്പെട്ടു. അനന്തരം ഞങ്ങളെ അതിൻെറ മുകൾഭാഗത്തേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി കിടക്കുവാനുള്ള സ്ഥാനങ്ങൾ (Cubicles) കാട്ടിത്തന്നു. മററുള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽ ഞങ്ങൾ താമസിച്ചതായ ഹോട്ടലുകളിലെ വിശാലമായ മുറികളും സുഖകരങ്ങളായ മെത്തകളും നോക്കുമ്പോൾ അതിലേയ്ക്കു് ഇവിടെ ലഭിച്ച സൌകയ്യങ്ങൾ താണരീതിയിലുള്ളവയായിരുന്നു. ഇതിനിടയ്ക്കു എൻെറ കൂട്ടുകാരിൽ ഒരാളായ ഭാ— കുളിമുറിയിൽ പോകേണ്ട ആവശ്യം മദറിനെ മനസ്സിലാക്കാൻ പല ആംഗ്യങ്ങളും കാണിച്ചു ശ്രമിക്കയുണ്ടായി. അപ്പോൾ, ഒരു മാതൃകാദ്ധ്യാപകൻെറ ക്ഷമയോടും സ്ഥിരനിശ്ചയത്തോടുംകൂടി അവർ തൻെറ ഉദ്ദേശം ഇന്നതാ

ണെന്നു് ആതിഥേയിയെ മനസ്സിലാക്കാൻ ചെയ്ത അത്യധ്വാനങ്ങളോ, അതുകണ്ടു പരിഭ്രമിച്ചുവശായി സർവ്വശ്രദ്ധയും അതിഥിയിൽ കേന്ദ്രീകരിച്ചു്, അവർ കൈകൾകൊണ്ടു മുഖവും ദേഹവും തേച്ചും തലനനച്ചു മുങ്ങുന്നമട്ടു് അഭിനയിച്ചും മററും കാണിച്ച ചേഷ്ടകൾ വായതുറന്നു നോക്കിനിന്നിരുന്ന ആ ആതിഥേയിയുടെ ദയനീയാവസ്ഥയോ, ഏതാണു് കൂടുതൽ വിനോദപ്രദമെന്നു പറയുകവയ്യ. കുറെ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കാര്യം മനസ്സിലായി എന്നുള്ള ബോധം ഉദയംചെയ്തതിന്റെ ഒരു പ്രകാശം ഇതികർത്തവ്യതാമൂഢയായി നിലകൊണ്ടിരുന്ന ആതിഥേയിയുടെ മുഖത്തു തെളിഞ്ഞു. ആഹ്ലാദഭരിതയായി അവർ "ഹാ! വീ! വീ!" (അതെ, മനസ്സിലായി, മനസ്സിലായി) എന്നുച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടെനിന്നു പെട്ടെന്നു് അപ്രത്യക്ഷയായി. ഭാ—യാകട്ടെ, ഒട്ടുവളരെ പണിപ്പെട്ടെങ്കിലും തന്റെ കാര്യം സാധിച്ചുവല്ലൊ എന്നുള്ള സമാധാനത്തിൽ, വിജയഭാവത്തോടുകൂടി കുളിമുറിയിലേക്കു് ആനയിക്കപ്പെടുവാൻ തയ്യാറായിനിന്നു. എന്നാൽ അല്പം കഴിഞ്ഞു് ഒരു വിരലോളം മാത്രം നീളമുള്ള ചെറിയ ഒരു ഗ്ലാസ്സിൽ നിറച്ചു വെള്ളവുമായി മദർ വരുന്ന കാഴ്ച കണ്ടപ്പോൾ, ആ രാജ്യത്തെ ഭാഷ നിശ്ചയമില്ലാതെ ഫ്രാൻസിൽ സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു യാത്രക്കാരൻ തനിക്കു് ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്ന കൂൺ (Mushroom) എന്ന സാധനത്തിനുള്ള ഫ്രഞ്ചുവാക്കറിയാൻ പാടില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു് അതിന്റെ ഒരു ചിത്രം ഹോട്ടൽ വെയിററക്കു വരച്ചു കാണിച്ചുകൊടുക്കുകയും അയാൾ ഉടൻ അകത്തുപോയി നിവർത്തിപ്പിടിച്ച ഒരു കുടയുമായി മടങ്ങിവരികയും ചെയ്ത കഥ എനിക്കു് ഓർമ്മവന്നു!

ഏതായാലും അവസാനം ഓ—യുടെ കളി നടന്നു. വിശേഷാവസരങ്ങളിൽ മാത്രം ഉപയോഗിക്കുന്ന വിസ്താരമേറിയ മുറികളിൽ ഞങ്ങൾക്കു കിടക്കവിരിച്ചു തയ്യാറാക്കി. അവിടെ, പുറമെനിന്നു കേൾക്കാമായിരുന്ന ഭയങ്കരമായ ഇടിയും മിന്നലും അകത്ത് എല്ലാദിക്കിലും മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നു. കൊതുകുകളുടെ സംഗീതം വകവെയ്ക്കാതെ ഞങ്ങൾ സുഖനിദ്ര പ്രാപിച്ചു. രാവിലെ എഴുന്നേററപ്പോൾ ഞങ്ങൾ തീരെ ക്ഷീണവിമുക്തരായിരുന്നു. പ്രാതലിനുശേഷം ഞങ്ങൾ മദർ സുപ്പീരിയറെ കാണുവാൻ പുറപ്പെട്ടു. അവൾക്ക് ഇംഗ്ലീഷിൽ ഒരൊററ വാക്കുപോലും നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ കേംബ്രിഡ്ജ് സർവ്വകലാശാലാ (Cambridge University) ബിരുദംനേടിയിട്ടുള്ള ഒരു കന്യാസ്ത്രീ അവരോടൊപ്പം ഉണ്ടായിരുന്നു. രണ്ടാമതുപറഞ്ഞ ആ മാന്യ, തന്റെ പിതാവിന്റെ ജന്മഭൂമിയായ രാജ്യത്തുനിന്നു സന്ദർശകരായി എത്തിയിട്ടുള്ള ഞങ്ങളെ കാണുന്നതിന്ന് അത്യൽക്കണ്ഠയോടെ അവിടെയ്ക്കെത്തിയതാണ്. ആ സ്ത്രീ ഞങ്ങളുടെ ദ്വിഭാഷിയായിത്തീർന്നു. അവരോട് കഴിഞ്ഞ രാത്രിയിലെ കളിയെപ്പററിയുള്ള വിശേഷങ്ങൾ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കാൻ ഞങ്ങൾ ഒട്ടും താമസിച്ചില്ല. കുറച്ചുനേരം സംസാരിച്ചതിനുശേഷം ആ സ്ഥലം മുഴുവൻ ഞങ്ങൾ ചുററിനടന്നു കണ്ടു. പുറമെനിന്ന് ഒട്ടുവളരെ ആരാധകർ വന്നുപോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന അവിടുത്തെ പള്ളിയിൽ, അതിന്ന് ഒരുകാലത്തുണ്ടായിരുന്ന അഭിവൃദ്ധിയെ വിളിച്ചുപറയുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാമായിരുന്നു. ഞങ്ങളറിയാതെ തന്നെ സമയം പറന്നുകൊണ്ടാണിരുന്നത്. അതിനാൽ നാട്ടുവിട്ട

തിനുശേഷം ഒരിക്കലും അനുഭവിക്കാൻ ഇടയാകാത്ത ഒരു സമാധാനവും സംതൃപ്തിയും പ്രദാനംചെയ്ത ആ സ്ഥലം ഞങ്ങൾക്കു വേഗം വിടേണ്ടിയിരുന്നു. എത്രയും ദയാപൂർവ്വം സ്വീകരിച്ച് സൽക്കരിച്ചു ആ കന്യാസ്ത്രീകളും ഞങ്ങളും വിട്ടുപിരിഞ്ഞതു് അന്യോന്യം നിഷ്കളങ്കമായ സ്നേഹബഹുമാനങ്ങളോടുകൂടിയായിരുന്നു. പിന്നീടു സംഘത്തിലെ മററു കൂട്ടുകാരോടുചേൎന്നു കാർഗാഗ്ഗും ഞങ്ങൾ നഗരം ചുററിസ്സഞ്ചരിച്ചു. ചില തെരുവുകളിൽ സ്ത്രീകൾ ധാരാളമായി ലേസുനെയിത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായി കണ്ടു. ആ ജോലിയിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ അവരുടെ കൈകളുടെ അതിശീഘ്രഗതിയിലുള്ള പ്രവൎത്തനം കാണുവാൻ വളരെ കൌതുകം തോന്നി.

ഉച്ചയ്ക്കു് ഓസ്റ്റെൻഡിലേക്കു തിരിച്ചു. അവിടെ എത്തി ഒട്ടും താമസിയാതെതന്നെ ഞങ്ങളിൽ കുറെ പേർ "പ്രിൻസസ്സ് ആസ്ത്രിഡ്" (Princess Astrid) എന്ന ബോട്ടിൽ കയറിയിരുന്നു. ശേഷംപേർ ബോട്ടു നീങ്ങാറാവുന്നതുവരെ ആ പട്ടണം ചുററിക്കണ്ടു. സമുദ്രം അസാധാരണമായി നിശ്ചലത പ്രാപിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു ചാനലിൽക്കൂടിയുള്ള ബോട്ടുയാത്ര വളരെ സുഖകരമായിട്ടാണ് തോന്നിയതു്. എന്നാൽ തണുപ്പു കൂടിക്കൂടി വന്നിരുന്നു. ഡോവറിലെ ഉന്നതമായ ചോക്ക്പാറക്കൂട്ടങ്ങൾ ദൎശനവിഷയമായപ്പോൾ കലശലായ മഴ തുടങ്ങി.

ബെൽജിയം രാജ്ഞിയും, രാജാവും, കുട്ടികളും.

VII
ലണ്ടനിൽ.

ഞങ്ങൾക്കു സ്വന്തം ചെവികളെ വിശ്വസിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല; പോർട്ടർ, ഗാഡ്, എന്നുവേണ്ട ചുററുമുള്ള എല്ലാവരും സുപരിചിതമായ ഒരു ഭാഷയിൽ സംസാരിച്ചുകേട്ടു! കോൺടിനെൻറിൽ ഈ ദിവസമത്രയും ആംഗ്യങ്ങൾകൊണ്ടും ഭാവങ്ങൾകൊണ്ടും എത്രയും വിഷമിച്ചായിരുന്നു ഞങ്ങൾ ആശയങ്ങൾ വെളിപ്പെടുത്തിയിരുന്നതു്. എന്നാൽ ഡോവറിൽ എത്തിച്ചേർന്നതിനുശേഷം വലിയ ആശ്വാസത്തോടുകൂടിയാണു് ഞങ്ങൾ തീവണ്ടിയിൽ കയറിയതു്. കൂടാതെ, ബാല്യംമുതല്ക്കുതന്നെ പേരുകേട്ടു പരിചയിച്ച ലണ്ടൻനഗരിയിൽ എത്തിച്ചേരുന്നതിന്നു ഞങ്ങൾക്കു ഭരതിയായ ഔത്സുക്യവുമുണ്ടായിരുന്നു. നേരം രാത്രി എട്ടുമണി കഴിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിലും, വിട്ടുപിരിയാനുള്ള വൈമനസ്യത്താലെന്നപോലെ, ഒരു ദിവ്യശാന്തതയോടുകൂടി പ്രകാശിച്ചിരുന്ന സന്ധ്യാന്തരീക്ഷദീപ്തിയിൽ ഇരുപുറത്തും തെളിഞ്ഞുകാണാമായിരുന്ന വയലുകൾ ഞങ്ങളെ ഉല്ലാസഭരിതരാക്കി.

ഞങ്ങൾക്കധികംനേരം സഞ്ചരിക്കേണ്ടിവന്നില്ല. നഗരത്തിൽ എത്താറായപ്പോഴയ്ക്കും ചുററുമുള്ള കാഴ്ചകൾക്കു വലിയ മാററം കണ്ടു. തൊഴിലാളികളുടെയാണെന്നു തോന്നുന്ന—മുൻവശത്തു നിറപ്പകിട്ടുള്ള പുഷ്പങ്ങളാൽ നിറഞ്ഞ പുൽത്തകിടുകളോടുകൂടിയ ചെറിയ വീടുകൾ വരിവരിയായി നില്ക്കുന്നതു കാണാറായി. കറുത്തിരുണ്ട പു

ക മേൽപ്പൊട്ടയൻസ് അന്തരീക്ഷത്തെ മലിനമാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. തിക്കിത്തിരക്കി നിന്നിരുന്ന കെട്ടിടങ്ങളും ഒട്ടും ആകർഷകമായിരുന്നില്ല. അവയും, ഞങ്ങൾ കുറച്ചുമുമ്പു കടന്നുപോയ സുഖശീതളമായ വയലുകൾക്കും തമ്മിൽ എന്തൊരു വ്യത്യാസം!

ഈ സമയത്ത് സാവധാനത്തിൽ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ തീവണ്ടി ഒടുവിൽ വിക്ടോറിയാസ്റ്റേഷനിൽ ചെന്നുനിന്നു. അപ്രതീക്ഷിതമെങ്കിലും സുപരിചിതമായ ഒരു മുഖം അപ്പോൾ അവിടെ കണ്ടത് എനിക്കു വലിയ സന്തോഷം ഉളവാക്കി. കഴിഞ്ഞകൊല്ലം കറാച്ചിയിൽ വെച്ചു നടന്ന അഖിലേന്ത്യാ സ്ത്രീസമ്മേളനത്തിൽ ഹാജരായിരുന്ന മിസിസ്സ് ഹൌമാട്ടിൻ അവിടെ സന്നിഹിതയായിരുന്നു. സ്വദേശത്തേയ്ക്കു ഞങ്ങളെ സ്വാഗതം ചെയ്യുന്നതിൽ അവർക്കുണ്ടായിരുന്ന സന്തോഷം അവരുടെ മുഖത്ത് സ്പഷ്ടമായികണ്ടു. അവരൊന്നിച്ച്, ഞങ്ങൾക്കുവേണ്ടി തെയ്യാറാക്കിയിരുന്ന വാഹനത്തിൽകയറി, വൈ. ഡബ്ള്യ. സി. എ. യിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. ആ രാത്രിതന്നെ നഗരത്തിലെ ചില പ്രധാന സ്ഥലങ്ങൾ കാണത്തക്കവണ്ണം വളഞ്ഞ ഒരു വഴിയിൽക്കൂടെയാണ് പോയതെന്നു തോന്നുന്നു. അന്നു പലതും കണ്ട കൂട്ടത്തിൽ മൂന്നു കാഴ്ചകൾ മാത്രമേ—നെൽസൺൻെറ പ്രതിമയോടുകൂടിയ ട്രഫാൽഗർ സ്ക്വയർ, ബക്കിങ്ഹാം കൊട്ടാരം, പിക്കാഡിലി സർക്കസ്സ്—എന്തോ സംഗതിവശാൽ എൻെറ മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞുള്ളു.

ലണ്ടനിലെ വളരെ ജനത്തിരക്കുള്ള സ്ഥലത്ത്, ഗ്രേററ് റസ്സൽ സ്ട്രീററിൽ സർവ്വ സൌകര്യങ്ങളോടുംകൂടി

യ ഒരു വലിയ കെട്ടിടത്തിൻെറ മുമ്പിലാണ് ഞങ്ങളുടെ വാഹനം ചെന്നുനിന്നത്. ഞങ്ങൾക്കു താമസിക്കേണ്ടിയിരുന്നത് മുകളിലത്തെ നിലകളിലുള്ള മുറികളിലാണ്. മേശപ്പുറത്ത് ഒരുക്കിയിരുന്ന വിവിധഭക്ഷണപാനീയങ്ങളെക്കാൾ ഞങ്ങളെ ആഹ്ലാദിപ്പിച്ചതു നാട്ടിൽനിന്ന് അവിടെ വന്നുകിടന്നിരുന്ന കത്തുകളുടെ കൂട്ടമായിരുന്നു. അവിടെ പണം കൊടുക്കാതെതന്നെ കുളിക്കാം എന്നുള്ളതായിരുന്നു ഞങ്ങളെ അത്യധികം സന്തോഷിപ്പിച്ച മറെറാരു സംഗതി. കപ്പൽ വിട്ടതിനുശേഷം ഞങ്ങൾ ആദ്യമായി അനുഭവിക്കുന്ന അപ്രതീക്ഷിതമായ ഒരു സുഖസൌകര്യമായിരുന്നു അത്.

പിറേറദിവസം രാവിലെ പത്തുമണിക്ക് ഞങ്ങൾ ലണ്ടൻ ആകപ്പാടെ ഒന്നു ചുററിസ്സഞ്ചരിയ്ക്കാൻ പുറപ്പെട്ടു. സംഘാംഗങ്ങളിൽ എല്ലാവരുംതന്നെ പുരാതനവും സുപ്രസിദ്ധവുമായ ലണ്ടൻ ടവർ (Tower of London) കാണുന്നതിന്ന് പ്രത്യേകിച്ചാഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. ഏററവും ജനനിബിഡമായ ഭാഗത്തുകൂടിയാണ് ഞങ്ങൾ പോയത്. വീഥികൾക്കും ഇരുപാശ്വങ്ങളിലും നിന്നിരുന്ന അനാകഷ്കങ്ങളായ വലിയ കെട്ടിടങ്ങൾക്കും അവസാനമില്ല! ജനബഹുലമായ ആ പ്രദേശത്തുകൂടെ പോകുമ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ ശക്തിയും ഉന്മേഷവും വാർന്നൊഴുകുന്നപോലെ തോന്നി. ചിലർ കണ്ണുകൾ അടച്ചു സ്നേഹിതകളുടെ മേൽ പതുക്കെ ചാരിയിരുപ്പായി. വാഹനം നിന്നപ്പോൾ മാത്രമാണു കണ്ണുകൾ തുറന്നത്. അപ്പോൾ അല്പം അകലെയായി ലണ്ടൻടവർ കാണാമായിരുന്നു. കൂടുതൽ ഉത്സാഹത്തോടെ ഞങ്ങൾ ഉടൻ അങ്ങോട്ടു നടന്നു. പണ്ടത്തെ

വേഷത്തിൽതന്നെ ഗേററിങ്കൽ പ്രത്യക്ഷരായ 'ബീഫ് ഈറേറഴ്സ്', (Beef Eaters) എന്നു പറയപ്പെടുന്ന അവിടുത്തെ കാവൽക്കാരാണ് ഞങ്ങളെ ആദ്യമായി എതിരേററത്. അവരിൽ ഒരാൾ ഞങ്ങളെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി അവിടുത്തെ പ്രധാനസ്ഥലങ്ങൾ ഒന്നൊന്നായി കാണിച്ചുതരികയും അവയോടു ബന്ധപ്പെട്ട ചരിത്രസംഭവങ്ങൾ വിവരിച്ചുകേൾപ്പിക്കയുംചെയ്തു. "വിജേതാവായ വില്യം" (William the Conqueror) പണിയിപ്പിച്ച ആ "വൈററ് ടവർ" (White Tower) ഒരു കോട്ടയും, അതേസമയത്തുതന്നെ ഒരു കൊട്ടാരവും കാരാഗൃഹവുമായിരുന്നു. ചെറുപ്പകാലത്ത് എലിസബെത്ത് രാജ്ഞിയേയും പിന്നീടു സർ വാൾട്ടർ റാലി മുതലായ പ്രധാനന്മാരേയും അവിടെയാണു തടവിലിട്ടിരുന്നതത്രെ. അനന്തരം ലേഡി ജെയിൻഗ്രേ, ആനിബോളിൻ, സർ തോമസ് മൂർ, സ്കോട്ട്ലണ്ടിലെ മേരിരാജ്ഞി മുതലായ രാഷ്ട്രീയതടവുകാർ പ്രവേശിച്ച "ട്രെയിറേറഴ്സ് ഗെയിററും" (Traitors' Gate) എഡ്വേഡ്, റിച്ചാഡ് എന്നീ രാജകുമാരന്മാരെ നീചമായി കൊലചെയ്ത ആ ചെറിയ മുറിയും, അസംഖ്യം പേരുടെ ശിരഃച്ഛേദം ചെയ്തിട്ടുള്ള തൂക്കുമരം നിന്നിരുന്ന സ്ഥാനവും, അവരിൽ പലരേയും മറവുചെയ്തിട്ടുള്ള ശോകാത്മകമായ പള്ളിയും ഞങ്ങൾക്കു കാണിച്ചുതരികയുണ്ടായി. കൊലയാളികൾ പണ്ടുപയോഗിച്ചിരുന്ന വലിയ വെൺമഴുവും, ഭാഗ്യവഞ്ചിതന്മാർ വെട്ടേല്ക്കുന്നതിന്നായി തലവെച്ചുകൊടുത്തിരുന്ന മരക്കഷണവും ഇന്നും അവിടെ സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിട്ടുണ്ട്. രാജകീയരത്നാഭരണങ്ങളാണു ഞങ്ങൾ ഒടുവിൽ സന്ദർശിച്ചത്. നേരം ഏതാണ്ടു വൈകിയി

ഌന്നതിനാൽ ഉടൻതന്നെ മൂന്നു സംഘങ്ങളായി പിരിഞ്ഞു മുൻനിശ്ചയിച്ചിരുന്നപ്രകാരം ബെഡ്ഫോഡ്, വെസ്റ്റ്ഫീൽഡ്, യൂനിവേർസിററി എന്നീ കോളേജുകളിലേക്കു ഞങ്ങഠം ഭക്ഷണംകഴിപ്പാൻ പോയി. പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട റുത്ത്ഡ്രേപ്പറിൻെറ അഭിനയം കാണേണ്ടിയിരുന്നതുകൊണ്ടു ഞങ്ങഠംക്കു ഭക്ഷണത്തിനുശേഷം താമസിയാതെതന്നെ "ഹേമാക്കററ് തിയേററി"ലേക്കു പുറപ്പെടേണ്ടിവന്നു. അവിടെ എത്തിയപ്പോഠം നാടകശാല കാണികളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞുകണ്ടു. കട്ടൻ നീങ്ങി. റുത്ത്ഡ്രേപ്പർ പ്രത്യക്ഷയായി. ഉത്സാഹഭരിതരായ ജനങ്ങഠം അവരെ ഹസ്തതാഡനംകൊണ്ട് അഭിവാദ്യംചെയ്തു. അവരെപ്പററി കേട്ട കഥകളിൽ ഒട്ടും അതിശയോക്തിയില്ലെന്നു ഞങ്ങഠംക്കു താമസിയാതെ മനസ്സിലായി. നടനകലയിൽ സമർത്ഥരായ പലരേയും ഞങ്ങഠം കണ്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അവരെല്ലാം, ഈ സ്ത്രീയുമായി താരതമ്യപ്പെടുത്തുമ്പോഠം, വെറും നിസ്സാരന്മാരെന്നു തോന്നി. എത്രയും വേഗത്തിൽ വേഷം മാററി ഒരേ രംഗത്തിലുള്ള വിവിധപാത്രങ്ങളായി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നതിൽ അവർ കാണിച്ച സാമർത്ഥ്യം അത്യത്ഭുതകരമായിരുന്നു. വിനോദകരമോ വിഷാദപൂർണ്ണമോ ആയ, എന്നുവേണ്ട ഏതുതരത്തിലുമുള്ള, അഭിനയത്തിലും അസാധാരണമായ നൈപുണ്യമുണ്ടായിരുന്ന റുത്ത്ഡ്രേപ്പറിന്ന് ജനങ്ങളെ ഉറക്കെ ചിരിപ്പിക്കുന്നതിന്നോ, ഉടൻതന്നെ പൊട്ടിക്കരയിക്കുന്നതിന്നോ, യാതൊരു വിഷമവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

അന്നത്തെ കാര്യപരിപാടി പതിവിലധികം ഇടതൂർന്നതായിരുന്നു. വൈകുന്നേരം ഇന്ത്യാബില്ലിനെപ്പററി സാമാന്യമായും, ഭാവിഭരണഘടനയ്ക്കു കീഴിൽ മാതൃഭൂമിയെ സേവിക്കുവാൻ ഇന്ത്യൻ സ്ത്രീകഠംക്കുള്ള സന്ദർഭങ്ങളെപ്പ

ററി പ്രത്യേകിച്ചും, നടന്ന ഒരു വാദപ്രതിവാദത്തിൽ പങ്കു കൊള്ളേണ്ടിയിരുന്നു. "ആനണ്ടേൽ" ഭവനത്തിൽവെച്ചു ലോതിയൻപ്രഭുവായിരുന്നു പ്രസ്തുത വാദപ്രതിവാദം നയിച്ചതു്. ഈ സമ്മേളനത്തിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാരായ എത്രൊ നും സ്ത്രീപുരുഷന്മാരും ടാഗോറിൻെറ വിദേശസിക്രട്ടറി യായിരുന്ന, ശാന്തിനികേതനത്തിലെ പ്രൊഫസർ ചക്രവൎത്തിയുൾപ്പടെ ചില ഇന്ത്യക്കാരും സന്നിഹിതരായിരു ന്നു. ഇന്ത്യാബില്ലുകൊണ്ടു ഞങ്ങളുടെ രാജ്യത്തിന്നു പറയത്തക്ക മെച്ചം വല്ലതും കിട്ടുമോ എന്നു സംശയമാണെന്നും, സ്ത്രീകൾക്കു നൽകിയിട്ടുള്ള സമ്മതിദാനാവകാശം കൊണ്ട് ഞങ്ങൾക്കൊരുതരത്തിലും തൃപ്തിയായിട്ടില്ലെന്നും, സൈനികവും സാമ്പത്തികവുമായ യോഗ്യതയുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ പത്നിമാൎക്കു വോട്ടവകാശം നൽകിയിരിക്കെ വിദ്യാഭ്യാസയോഗ്യതകളുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ ഭാൎയ്യ മാൎക്ക് അതു നിഷേധിക്കുന്നതിൽ യാതൊരൎത്ഥവുമില്ലെന്നും ഞങ്ങൾ വ്യക്തമാക്കി. വാദപ്രതിവാദം അടുത്തദിവസവും തുടൎന്നു. ലോതിയൻപ്രഭുവിന്ന് അന്നു ലണ്ടനിൽനിന്നു പോകേണ്ടിയിരുന്നതിനാൽ പ്രൊഫസർ ചക്രവൎത്തിയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്ഥാനം വഹിച്ചതു്. അന്നത്തെ സമ്മേളനനടവടികളിൽ ഞങ്ങളുടെ സംഘാംഗങ്ങൾ പൂൎവ്വാധികം ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി പങ്കെടുത്തു. രണ്ടാംദിവസം വൈകുന്നേരം മിസിസ്സ് ഹൈമാട്ടിനും "സുഹൃത്സംഘ"വും (Friends' Society) ഞങ്ങളെ സൽക്കരിക്കുകയുണ്ടായി. ഒരു ക്വേക്കർ (Quaker) സമാജമായ ആ സംഘം ഇന്ത്യയോട്ട് അനുഭാവമുള്ളതാണ്. ഇവിടെവെച്ച് ലണ്ടനിൽ താമസിക്കുന്ന ഇന്ത്യക്കാരായ പല സ്ത്രീപുരുഷന്മാരേയും ഞങ്ങൾക്കു കാണ്മാനിടയായി.

ഇംഗ്ലൻഡിലെ ദേശീയ സമാധാനകോൺഫ്രൻസ് (National Peace Conference)'ഫ്രൻറ്സ് ഹൌസി'ൽ വെച്ചാണ് നടന്നത്. ആദ്യത്തെ ദിവസം 'പാശ്ചാത്യ രാഷ്ട്രങ്ങളുടെ നില'യും രണ്ടാംദിവസം 'സമാധാനവും ബ്രിട്ടീഷ് സാമ്രാജ്യത്തിലെ വർഗ്ഗീയനയവും' ആയിരുന്നു പ്രതിപാദനവിഷയങ്ങൾ. ഞങ്ങൾ സ്വല്പം വൈകിയാണ് യോഗസ്ഥലത്തെത്തിയത്. ഹാൾ അപ്പോൾ നിറഞ്ഞിരുന്നു. വളരെനേരം, ജപ്പാൻെറ സാമ്രാജ്യനയത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ആക്ഷേപമാണ് ഞങ്ങൾ കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നത്. സഭാംഗങ്ങൾ ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ഞങ്ങൾക്കു കൂടുതൽ ഉന്മേഷവും രസവും തോന്നി. ഒരു യുവതി എഴുന്നേററുനിന്ന്, ജപ്പാൻ പാശ്ചാത്യരുടെ സാമ്രാജ്യനയത്തെ അനുകരിക്കുക മാത്രമേ ചെയ്യുന്നുള്ളുവെന്നും പൌരസ്ത്യരാജ്യങ്ങൾ സ്വതവേ സമാധാനപ്രിയങ്ങളാണെന്നും വാദിച്ചു. പ്ലാററ്ഫാറത്തിൽ ഇരുന്നിരുന്ന, മുമ്പിലത്തെ ഇന്ത്യാസിക്രട്ടറി മി: വെജ്‌വുഡ് ബെന്നിനെ പലവിധ ചോദ്യങ്ങൾകൊണ്ടു സദസ്യർ അലട്ടിയിരുന്നു. ചൊടിയും ചുണയുമുള്ള ഒരിന്ത്യൻ യുവാവ്, ഇന്ത്യൻമാക്കററുകൾ ജപ്പാൻ സാമാനങ്ങൾകൊണ്ടു നിറയ്ക്കുന്നതിന്നുള്ള ഉത്തരവാദിത്വം ആക്കാണെന്നു വിളിച്ചുചോദിക്കുകയുണ്ടായി. തീച്ചപറയുവാൻ വിഷമമാണെന്നു മി: ബെൻ പറഞ്ഞപ്പോൾ 'ഓഹോ, മി: വെജ്‌വുഡ് ബെൻ മൂന്നുകൊല്ലം ഇന്ത്യാസിക്രട്ടറിയായിരുന്നു എന്നാണ് എൻെറ ധാരണ' എന്നു മറുപടിപറയുകയും ചെയ്തു. ഒരിംഗ്ലീഷുകാരൻ എഴുന്നേററ് 'സാമ്രാജ്യം, സമാധാനം' എന്നീ വാക്കുകൾ പരസ്പ

രവിരുദ്ധങ്ങളാണെന്നു വാദിച്ചു. അതിനെത്തുടന്ന് അയാളുടെ വേറൊരു നാട്ടുകാരൻ, ഇന്ത്യയെ സംബന്ധിച്ചുള്ള ഇന്നത്തെ ബ്രിട്ടീഷ്നയത്തെ ശക്തിയായി എതിൎത്തു. വികാരവേഗത്താൽ അയാളുടെ മുഖം രക്തവൎണ്ണമായിത്തീരുകയും ഞെയാൾ ശ്വാസംമുട്ടുന്നുണ്ടോ എന്നു ഞങ്ങളിൽ പലക്കും തോന്നുകയും ചെയ്തു. രണ്ടു തെക്കെ ആഫ്രിക്കൻ പ്രതിനിധികൾ അവരുടെ ബ്രിട്ടീഷ്ഭരണകത്താക്കൾ ത്ങ്ങളോടു പെരുമാറുന്ന രീതിയെപ്പററി കഠിനമായി ആക്ഷേപിച്ചു. ആ സമയത്തു 'ലജ്ജാവഹം! ലജ്ജാവഹം!' എന്നാ വിളികൾകൊണ്ടു ഹാൾ മുഴങ്ങിയിരുന്നു.

സ്വന്തം നാട്ടുവിട്ടതിനുശേഷം ഞങ്ങളെ ഇദംപ്രഥമമായി ഇന്ത്യൻ വിദ്യാൎത്ഥികൾ ലണ്ടനിലെ ഗവൎമ്മെന്റ്റിലെ ഹോസ്റ്റലിൽവെച്ചു സൽക്കരിക്കുകയുണ്ടായി. ഒരുകാലത്തു മദ്രാസ്സ് ക്വീൻമേരീസ് കോളേജിലെ പ്രഫസറായിരുന്ന മിസിസ്സ് രാമറാവു ശ്രവണമധുരമായ ചെറുപ്രസംഗത്താൽ സ്വാഗതമരുളി. സ്വരാജ്യം വിട്ടതിൽപിന്നെ ആദ്യമായി ഞങ്ങൾക്കു ഇന്ത്യൻരീതിയിലുള്ള ഭക്ഷണം കിട്ടിയതു് അവിടെവെച്ചാണു്. അത്യന്തം രുചിയോടുകൂടി അതു് ആസ്വദിച്ചു എന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. പിന്നീടുണ്ടായ സംഗീതവും സ്വഭാഷയിൽ അന്യോന്യം നടത്തിയ സൌഹാൎദ്ദമധുരമായ സംഭാഷണവും മററും ഹേതുവായി ഞങ്ങൾ സ്വദേശത്താണോ എന്നുതന്നെ തോന്നിപ്പോയി. സിക്രട്ടറി മി: ഏയ്യരോടും സ്വദേശീയരായ മററു മാന്യസുഹൃത്തുക്കളോടും അവരുടെ ഹാൎദ്ദമായ സൽക്കാരത്തിനു നന്ദിപറഞ്ഞുകൊണ്ടു സ്വല്പം വൈമനസ്യത്തോടുകൂടി ഞങ്ങൾ അവിടംവിട്ടു.

പിന്നീട്ട ലഭിച്ച പരീക്ഷണങ്ങളുടേയും സ്വീകരണങ്ങളുടേയും കൂട്ടത്തിൽ, ഇന്ത്യാഹൌസിൽവെച്ച് ഹൈക്കമ്മീഷണരുടെ ഒരു തേയിലസൽക്കാരവും, യോർക്ക്പ്രഭുവിയുടെ സ്വീകരണവും, പാർളിമെൻറ് മെമ്പറായ മി: എച്ച്. ഗ്രഹാം വൈററിൻെറ വകയായി ഹൌസ് ഓഫ് കോമൺസിൽ വെച്ചുണ്ടായ ഒരു ചായസ്സൽക്കാരവും പ്രത്യേകം പ്രസ്താവയോഗ്യമത്രെ. ഒടുവിൽ പറഞ്ഞ അവസരത്തിൽ അതിഥി ഞങ്ങളെ പാർല്ലിമെൻറ് മന്ദിരത്തിനകത്തു കൊണ്ടുപോയി അവിടമെല്ലാം കാണിച്ചുതരികയും, അപ്പോഠം ഹൌസ് ഓഫ് ലോഡ്സിൽവെച്ച് ഇന്ത്യാബില്ലിനെക്കുറിച്ചു നടന്നിരുന്ന പ്രസംഗങ്ങഠം കേഠംക്കാൻ സൌകര്യമുണ്ടാക്കിത്തരികയും ചെയ്തു. ഹൌസ് ഓഫ് ലോഡ്സിൽ ചെന്നപ്പോഠം സെററ്ലണ്ട്പ്രഭു (പുതിയ ഇന്ത്യാസിക്രട്ടറി) നേരിട്ടല്ലാത്ത തിരഞ്ഞെടുപ്പുസമ്പ്രദായത്തെ ന്യായീകരിച്ചുകൊണ്ടു പ്രസംഗിക്കുകയായിരുന്നു. അവിടെ സന്നിഹിതരായിരുന്നവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ മുമ്പിലത്തെ ഇൻഡ്യാവൈസറായിമാരായ റെഡിങ്ങ് പ്രഭു, ഹാലിഫാക്സ് പ്രഭു, (Lord Irwin) എന്നിവരുടെ പേരുകഠം പ്രസ്താവ്യമത്രെ.

ഞങ്ങഠം "ലണ്ടനിലെ ചെററപ്പുര"കളെ (London Slums)പ്പററി ധാരാളം കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. സുപ്രസിദ്ധമായ ബ്രിട്ടീഷ്മ്യൂസിയമോ, മാഡം ടസ്സാഡിൻെറ അത്ഭുതകരമായ മെഴുകുവേലപ്രദശനമോ, മറേറതെങ്കിലും വിശേഷകാഴ്ചകളോ കാണുന്നതിൽ ഒട്ടും കുറവായ താല്പര്യമല്ലായിരുന്നു എനിക്കീ ദാരിദ്ര്യകേന്ദ്രം സന്ദശിക്കുന്നതിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതു്. 'സെൻട് പാൻക്രാസ് ഹൌസിങ്ങ് എസ്റ്റേററ്' (St: Pancras Housing Estate) സന്ദശനം

ലണ്ടൻ 'സ്ലമ്മ്'കളിലെ ദയനീയതയേയും വൃത്തിഹീനതയേയുംകുറിച്ച് ഏതാണ്ടൊരു ജ്ഞാനം ഞങ്ങൾക്കു തന്നതിന്നിടയാക്കി. പഴയ കെട്ടിടങ്ങൾ പൊളിച്ചു തൽസ്ഥാനങ്ങളിൽ ഭേദപ്പെട്ട കെട്ടിടങ്ങൾ പണിചെയ്യിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും ആ സ്ഥലത്തെ ജോലി പൂർത്തിയാകാൻ ഇനിയും വളരെ താമസമുണ്ട്. ഞങ്ങളിൽ ചിലർ ആ ചെററപ്പുരകൾക്കുള്ളിൽ കടന്നു സ്ഥിതിഗതികൾ മനസ്സിലാക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. ഭാഗ്യരഹിതവും ദരിദ്രവുമായ ഞങ്ങളുടെ രാജ്യത്ത് ഇത്തരത്തിലുള്ള ദയനീയമായ കാഴ്ചകൾ സാധാരണമാകകൊണ്ട് അലസമായ ജിജ്ഞാസയേക്കാൾ സഹതാപപൂർവ്വമായ താല്പര്യമാണ് ഈ ആഗ്രഹത്തെ ഞങ്ങളിൽ ഉളവാക്കിയത്. എങ്കിലും അകത്തുപോകാൻ അനുവാദം കിട്ടിയില്ല. എന്നാൽ അത്തരത്തിലുള്ള ഒരു കെട്ടിടത്തിൻെറ റോഡിന്നരികെയുള്ള വാതിലിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന ഒരു വലിയ വിടവിൽക്കൂടെ അകത്തേക്കു നോക്കാൻ എനിക്കു സൌകര്യം കിട്ടി. §"വൃത്തിഹീനയും നഗ്നയും, ദാരിദ്ര്യരോഗാദികളാൽ പീഡിതയുമായി ആ പുതിയ പതാകയെ തിരിഞ്ഞുനോക്കാതെ അന്ധയായി മററൊരു ലോകത്തിൻെറ വക്കത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന 'മദർ ഇന്ത്യാ'"യിൽ ഇത്തരത്തിലുള്ള ചളിക്കുണ്ടുകളും അരിഷ്ടവും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത് നമുക്ക് മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയും. എന്നാൽ *"സൃഷ്ടിപരമായ സേവനത്തേയും പൊതുജനധർമ്മത്തേയുംകുറിച്ച് ഉന്നതങ്ങളായ ആദർശങ്ങളോടുകൂടിയ ഇംഗ്ലൻഡിനെപ്പോലെ പരിഷ്കൃതമായ ഒരു

---

§ * മിസ്. മേയോവിൻെറ 'മദർ ഇന്ത്യാ'

രാജ്യത്തിൽ" ഇത്തരം മലിനതയും അവശതയും സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നതു് എങ്ങിനെയെന്നു ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. ഇവിടുത്തെ തെരുവുകളിലും വീടുകളുടെ മുമ്പിലും കാണ്മാനിടയായ മനോഹരങ്ങളായ കൊച്ചു മുഖങ്ങൾ, നരകതുല്യമായ പരിതഃസ്ഥിതികൾക്കു് അശേഷം യോജിച്ചവയും അല്ലായിരുന്നു.

ഓക്സ്ഫോഡിലെ കോളേജുകളിലേക്കും സസക്സിൽ രമണീയമായ പരിസരങ്ങളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന മിസിസ്സ് കോബ്ബേററ് ആഷ്ബിയുടെ (ഇവർ ഡാക്ടർ മോഡ് റോയിഡണിനോടൊപ്പം കഴിഞ്ഞ കറാച്ചി സ്ത്രീസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ടവരാണ്.) രമ്യഹർമ്മ്യത്തിലേയ്ക്കും ഉണ്ടായ ഞങ്ങളുടെ യാത്രയ്ക്കിടയിൽ കണ്ട കാഴ്ചകൾ ഇംഗ്ലീഷ്നാട്ടുപുറങ്ങളുടെ അത്ഭുതസൌകുമാര്യത്തേയും ലണ്ടനേപ്പോലുള്ള നഗരങ്ങളുടെ വൈകൃതത്തേയും നല്ലവണ്ണം താരതമ്യപ്പെടുത്തുവാൻ സന്ദർഭം നൽകി. ഞരമ്പുകൾക്കു തളച്ച് വരുത്തുന്ന തിക്കുംതിരക്കും, അവസാനമില്ലാത്ത ആകർഷകങ്ങളല്ലാത്ത കെട്ടിടങ്ങളും, പാന്ഥന്മാരെ വിഷമിപ്പിക്കുന്ന ദുസ്സഹമായ ഗതാഗതവും, വ്യക്തിഭാവത്തെ തീരെ മുക്കിക്കളയുന്നതായി തോന്നിക്കുന്ന ഭീമമായ അന്തരീക്ഷവും എല്ലാം ഈ നഗരത്തിന്റെ സ്വഭാവവിശേഷങ്ങളാണ്. എങ്കിലും ദിവസങ്ങൾ ചെല്ലുംതോറും ജനങ്ങൾ അതിനെ ഇഷ്ടപ്പെടുവാൻ തുടങ്ങും എന്നു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല. രാത്രികാലങ്ങളിൽ വളരെ വൈകിയിട്ടു ഞങ്ങൾ ഇവിടുത്തെ തെരുവുകളിൽ യാതൊരു ഭയവുംകൂടാതെ ബഹുദൂരം നടന്നിട്ടുണ്ട്. അവിടുത്തെ ഓരോ പോലീസ്സുകാരനും ഞങ്ങളെ എല്ലായ്പോഴും

സഹായിക്കാൻ തയ്യാറുള്ള ബന്ധുവാണ്. നാമശ്രവണമാത്രയിൽത്തന്നെ അതിശക്തിയോടെ പ്രവർത്തിയ്ക്കുന്ന ലാത്തികളേയും വെടിയുണ്ടകളേയും അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്ന നമ്മുടെ 'സ്വദേശി'പ്പോലീസ്സുകാരുമായി ഇവൎക്ക യാതൊരു സാമ്യവുമില്ല. ഈ വമ്പിച്ച നഗരത്തിൽ, സന്മാൎഗ്ഗപഥത്തിൽനിന്നു വ്യതിചലിക്കാനുള്ള പല സൌകൎയ്യങ്ങളും പ്രലോഭനങ്ങളും ഉണ്ടെങ്കിലും, കാതറീൻ മേയോവിൻെറ പേനയ്ക്കു യോജിച്ചതായ പലേ കാഴ്ചകൾ സന്ധ്യയ്ക്കുശേഷം ഹൈഡ്പാർക്കിൽ കാണാമെങ്കിലും, ഏതൊരു സ്ത്രീക്കും ഒററയ്ക്കുപോലും രാത്രി അസമയങ്ങളിൽ മാനഭംഗഭയംകൂടാതെ പുറത്തിറങ്ങി ഇവിടെ നടക്കാമത്രെ.

ലണ്ടനിൽ കൂടതൽ സമയം കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതിന്നും അവിടുത്തെ ജനങ്ങളുമായി കുറേക്കൂടി അടുത്തു പെരുമാറുന്നതിന്നും ഞങ്ങൾക്കു സാധിച്ചുവെങ്കിലും ഒരു സാധാരണ ഇംഗ്ലീഷുകാരനെപ്പററി ശരിയായ അറിവു സമ്പാദിക്കുന്നതിന്നു വളരെ വിഷമമാണെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നിയതു്. ഇംഗ്ലൻഡിലുള്ള ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ അസാധാരണമായ മൎയ്യാദയും അവരുടെ ഗൌരവവും അകൽച്ചയും ഫലിതപ്രതിപത്തിയും ന്യായബോധവും എല്ലാം ഞാൻ വളരെ അധികം കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ബ്രിട്ടീഷ്സാമ്രാജ്യത്തിന്നു കീഴിലുള്ള ഒരിന്ത്യനെന്ന നിലയിൽ, ഇംഗ്ലൻഡിലും മററു യൂറോപ്യൻരാജ്യങ്ങളിലുംവെച്ച് പരിചയമാകാനിടവന്ന ഇംഗ്ലീഷുകാരെ സൂക്ഷിക്കുകയും അവരെ മനസ്സിലാക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. അവരുടെ മൎയ്യാദാപൂൎവ്വമായ പെരുമാററത്തെപ്പററി രണ്ടഭിപ്രായമില്ല. ലണ്ടനിൽവെച്ചു ബസ്സിലും തീവണ്ടിയിലും സഞ്ചരിക്കു

ബോഴെല്ലാം ഇതു നല്ലപോലെ ബോദ്ധ്യമാകത്തക്ക അവസരങ്ങൾ ഞങ്ങൾക്കു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ ഇവിടെ മററു യൂറോപ്പുരാജ്യങ്ങളിൽ കണ്ട ആ ഹൃദയംഗമമായ സൌഹാർദ്ദവും താല്പര്യവും അപൂർവ്വമായിരുന്നു. ഭാഷയുടെ വിഷമമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും, അവിടങ്ങളിൽ ആർക്കും എളുപ്പത്തിൽ മനസ്സിലാവുന്ന ആ സാർവ്വഭാഷ—അഥവാ ഹൃദയത്തിന്റെ ഭാഷ—എല്ലാദിക്കിലും കേൾക്കാമായിരുന്നു. 'ചാനൽ നികത്തിയാൽ ഇംഗ്ലീഷുകാരന്റെ ഗൌരവവും മററു പല രോഗങ്ങളും മാറും' എന്നു പറഞ്ഞു കേട്ടിട്ടുണ്ട്. ഇംഗ്ലീഷ് ചാനലിനും ഈ രാജ്യക്കാരുടെ പ്രത്യേക സ്വഭാവവിശേഷങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ വല്ല ബന്ധവുമുണ്ടോ എന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. എന്നാൽ അവക്കു തങ്ങളെപ്പററിയുള്ള വലിയ മതിപ്പാണ് ഈ വിഷമങ്ങൾക്കെല്ലാം കാരണം. എന്തെന്നാൽ ലോകത്തിൽവെച്ച് ഏററവും വലിയവൻ താനാണെന്നാണ് ഇംഗ്ലീഷുകാരന്റെ വിചാരം. അയാൾക്കുള്ള ഫലിതരസം, താൻ എല്ലാം തികഞ്ഞ ജീവിയാണെന്നുള്ള പൂർണ്ണവിശ്വാസത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ച ആ സൌജന്യഭാവത്തിന്റെ ഒരു വകഭേദം മാത്രമാണ്. ന്യായബോധവും കാര്യഗ്രഹണശക്തിയും അധീനരാഷ്ട്രങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം മാത്രം അയാൾക്കില്ലെന്നേയുള്ളു. അന്യാധീനമായിക്കിടക്കുന്ന രാജ്യങ്ങളിലെ ജനങ്ങളെസ്സംബന്ധിച്ച് അയാളുടെ അജ്ഞതയെപ്പററി ആലോചിക്കുമ്പോൾ അതു വെറും നാട്യമായിരിക്കുമോ എന്നുകൂടി ഞാൻ ചിലപ്പോൾ സംശയിച്ചിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും അക്കൂട്ടരെപ്പററി അറിയാൻ താല്പര്യമുണ്ടെന്നു തോന്നിക്കുന്ന മട്ടിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാരൻ പല

ചോദ്യങ്ങളും ചോദിക്കും. എന്നാൽ നിങ്ങൾ എത്രയും ഉദ്ദേശശുദ്ധിയോടുകൂടി സത്യാവസ്ഥ മുഴുവൻ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കിയ ഉടൻതന്നെ അയാളിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന, ആ പതിഞ്ഞ 'എങ്കിലും—' കേൾക്കുന്ന മാത്രയിൽ നിങ്ങളുടെ ശക്തിയും സമയവും വെറുതെ ചിലവഴിക്കുകയായിരുന്നുവെന്നു ബോദ്ധ്യമാകും. ഒരു സാധാരണ ഇംഗ്ലീഷുകാരന്നു് ബുദ്ധിശക്തി പ്രായേണ കുറവാണോ എന്നു് ഇംഗ്ലൻഡിൽ താമസിച്ചതിന്നുശേഷം എനിക്കു യഥാർത്ഥമായ സംശയം ജനിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

എങ്കിലും ലണ്ടനിൽവെച്ചു് ആദ്യമായി പരിചയമാകാനിടയായ ചില മഹതിമഹാന്മാരെപ്പററി എനിക്കതിയായ ബഹുമാനമേ ഉള്ളു. അവരിൽ ഒരു മാന്യയാണു മിസ്സ് അഗാത ഹാരിസൺ. "ഭാരത സുഹൃജ്ജനമന്ദിര" ത്തിൽ (Friends of India House) വെച്ചാണു് ഇവരുമായി ആദ്യം പരിചയപ്പെട്ടതു്. ഇന്ത്യൻ കോൺഗ്രസ്സിന്റെ പ്രവൃത്തിപദ്ധതികളിൽ ബദ്ധശ്രദ്ധാലുവായ മിസ്സ് ഹാരിസൺ ഇന്ത്യയുടെ ഒരാത്മസുഹൃത്താണു്...........

സ്വരാജ്യം വിടുന്നതിന്നുമുമ്പ് പ്രഫസർ ലാസ്കിയെ കാണുവാൻ എനിക്കതിയായ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിഷ്യന്മാരായിരുന്ന എന്റെ നാട്ടുകാരിൽ ചിലർ, അദ്ദേഹത്തെ ഒരു ആധുനികചിന്തകനെന്ന നിലയിലും ഇന്ത്യയുടെ ഒരുററ ബന്ധുവെന്ന നിലയിലും സ്നേഹിക്കുകയും ബഹുമാനിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു് എനിക്കറിയാമായിരുന്നു. ലണ്ടനിൽ വെച്ചൊരുദിവസം മിസിസ്സ് ഹൌമാട്ടിൻ ഒരുമിച്ചു് ഭക്ഷണം കഴിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ മിസിസ്സ് ലാസ്കി അവിടെ വരുകയും അവർ എ

ന്നെ അവരുടെ വസതിയിലേയ്ക്കു ക്ഷണിക്കുകയും ചെയ്തു. ബുദ്ധിമതിയും സംസ്കൃതഹൃദയയും ആയ ഒരു സ്ത്രീ ആയിട്ടാണ് അവരെ ഞാൻ കണ്ടതു്. അനേകം ഗ്രന്ഥങ്ങളാൽ അലംകൃതമായ ഒരു വിശാലമുറിയിൽ ഞങ്ങൾ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ വാതിൽതുറന്നു മധുരമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി ദീർഘകായനായ ഒരു പുരുഷൻ അകത്തു പ്രവേശിച്ചു. അതു പ്രൊഫസർ ഹാരൾഡ് ലാസ്കിയായിരുന്നു. ആശയങ്ങൾ സ്വതന്ത്രമായി അന്യോന്യം കൈമാറാവുന്നതാണെന്നുള്ള വിശ്വാസം അദ്ദേഹം താമസിയാതെ പരിചിതന്മാരിൽ ജനിപ്പിക്കും. അന്നദ്ദേഹം പറഞ്ഞ രണ്ടഭിപ്രായങ്ങളും പ്രസ്താവ്യങ്ങളാണെന്നെനിക്കു തോന്നുന്നു. 'സ്വന്തം രാജ്യത്തെ സ്വന്തം പദവിയേക്കാളധികം സ്നേഹിക്കേണമെന്ന് ഓരോ ഇന്ത്യക്കാരനേയും ഉൽബോധിപ്പിക്കുവാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. ചില ഇന്ത്യൻ യുവാക്കന്മാർ ഉന്നതബിരുദങ്ങളോടുകൂടി ഇവിടെനിന്നു പോയതിന്നുശേഷം പദവിയ്ക്കോ ഉദ്യോഗത്തിന്നോ വേണ്ടി മുട്ടുകുത്തിയിഴയുന്നതു കാണുമ്പോൾ വലിയ വേദന തോന്നുന്നു.' അദ്ദേഹം പണ്ഡിത ജവഹരിലാലിനെ ആദരിക്കുന്ന ഒരാളാണ്. 'ആ ഇളയ നെഹറുവിനെ എനിക്കു വളരെ ഇഷ്ടമാണ്' എന്നദ്ദേഹം പറഞ്ഞപ്പോൾ, രോഗാതുരയായ തന്റെ പത്നിയിൽനിന്നു വേർപെട്ടു വളരെ ദൂരെ കാരാഗൃഹവാസം അനുഭവിക്കുന്ന* ആ ധീരാത്മാവിന്റെ സമീപത്തേയ്ക്ക് എന്റെ ചിന്ത പറന്നുപോയി........

കറാച്ചിയിൽവെച്ചു നടന്ന അഖിലേന്ത്യാസ്ത്രീസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ട ഡോക്ടർ മോഡ് റോയിഡൻ

* അന്നദ്ദേഹത്തെ മോചിപ്പിച്ചിരുന്നില്ല.

ഒരു വലിയ മതപ്രാസംഗികയാണ്. ഈ മഹതി ജീവിതം പരന്മാക്കുവേണ്ടി അർപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ശ്രോതാക്കളെ ഇളക്കത്തക്കവണ്ണമുള്ള സഹജമായ തന്റെ പ്രസംഗപാടവത്തെപ്പററി ആരെങ്കിലും അവരോടു പ്രസ്താവിച്ചാൽ അവർ വിനീതയായി ഇപ്രകാരം പറയുമത്രെ: "ഈ പ്രസംഗവേദിയിൽ വെച്ചുതന്നെ മഹാത്മാഗാന്ധിയും പ്രസംഗിച്ചിട്ടുണ്ട്. എല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുഗ്രഹമാണ്." അവർ എനിക്കയച്ച ഒരു കത്തിൽ ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരിക്കുന്നു. "........ലോകം ഇന്ന് ഏതു രഹസ്യത്തിനായി ആരാഞ്ഞുഴലുന്നുവോ, ആ രഹസ്യം ഇന്ത്യയുടെ കൈവശമുണ്ടെന്നാണു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നത്. ഇന്നു മഹാത്മാഗാന്ധിയുടെ ആ മഹത്തായ സന്ദേശം മനസ്സിലാക്കുന്നതിന്നോ സ്വീകരിക്കുന്നതിന്നോ പ്രാപ്തിയും ഒരുക്കവുമുള്ള വേറെ വല്ല രാജ്യക്കാരുമുണ്ടോ എന്ന് എനിക്കു സംശയമായിരിക്കുന്നു. എന്തു പ്രശ്നമായാലും, അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ള നിവൃത്തിമാർഗ്ഗംപോലെ വേറൊന്നുംതന്നെ ഉള്ളതായി എനിക്കനുഭവപ്പെടുന്നില്ല. ക്രിസ്ത്യാനിയായ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ക്രിസ്തുവിനോടുപമിക്കുവാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നു. ഗാന്ധിജിയും സ്വതന്ത്രമല്ലാത്ത ഒരു രാഷ്ട്രത്തിന്റെ അംഗമാണെന്നുള്ളതു ശ്രദ്ധേയമാണ്. ഇന്ത്യ ഒരു വമ്പിച്ച രാജ്യവും, ജൂതന്മാർ ഒരു ചെറിയ ജനവിഭാഗവും ആയിരുന്നാലും, ഇന്ന് ഇന്ത്യയെ എങ്ങിനെ ഗ്രേററ്ബ്രിട്ടൻ ഭരിക്കുന്നുവോ അപ്രകാരം ജൂതന്മാരെ പാലസ്റ്റൈനും ഭരിച്ചിരുന്നു. ജീസസ് വിശ്വസിച്ചിരുന്നത്—ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ശരിയാകുംവണ്ണം മനസ്സിലാക്കിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ—സ്വജനങ്ങൾ രാഷ്ട്രീയമായ വിപ്ലവമുണ്ടാക്കിത്തീർക്കുന്നതിനേക്കാൾ പ്രധാനമായിട്ടു

ഉള്ളതു ലോകത്തോട് അവക്കുള്ള ആദ്ധ്യാത്മികമായ കടമയെ നിറവേററുന്നതായിരിക്കുമെന്നും, അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നതായാൽ ലോകത്തിന്ന് അത്യമൂല്യം കിട്ടുന്ന ആ അതിലാഭംനിമിത്തം യാതൊരുത്തനും അവരെ മുട്ടിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കില്ലെന്നുമായിരുന്നു. ഒരു ഇംഗ്ലീഷുകാരി വളരെ സൂക്ഷിച്ചു പറയേണ്ട ഒരു കാര്യമാണിതു്. എന്തെന്നാൽ ഇന്നു് ഇന്ത്യയുടെ രാഷ്ട്രീയസ്ഥിതിയോർത്തു് ദുഃഖവും തപിക്കയും, സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി ശക്തിമത്തായി വാദിക്കയും—ഔചിത്യവും ന്യായവുമാണ്—ചെയ്യുന്നവരെ ഞാൻ അത്യധികം ആക്ഷേപിക്കയുണ്ടായോയെന്നു സംശയിക്കാനിടയുണ്ട്. എന്നാൽ ആദ്ധ്യാത്മികശക്തിയിൽ വിശ്വാസമില്ലാതെ മനോവേദന അനുഭവിക്കുന്ന ഈ ലോകത്തിൽ, മഹാത്മാഗാന്ധിതന്നെ ഇന്ത്യയെ ഈ മഹത്തായ കൃത്യനിർവ്വഹണത്തിന്നു വിളിക്കുമ്പോൾ ഹൃദയം നന്ദിബഹുമാനങ്ങളാൽ നിറഞ്ഞൊഴുകുന്നു........"

ഈ സമയത്തു് എന്റെ മുമ്പിൽ വേറൊരു രൂപവും ഉദിച്ചുപൊങ്ങുന്നു. അതു്, ഒരു മരക്കാലോടും മുറിഞ്ഞ ഒരു കയ്യോടുംകൂടിയ ഒരു ചെറുപ്പക്കാരിയുടേതാണ്. ഡോറതി ന്യൂമൻ എന്ന ഈ സുഹൃത്തിന്റെ സ്നേഹം ഞാൻ എന്നും പാവനമായ ഒരു സ്വത്തായി കരുതും. ഡോക്ടർ മോഡ് റോയിഡന്റെ ക്ഷണമനുസരിച്ച് ഞങ്ങൾ ഗിൽഡ് ഹൌസിൽ (Guild House) ചെന്നപ്പോഴാണ് ഞാൻ ഇവരെ ആദ്യമായി കണ്ടതു്. ഞങ്ങളെല്ലാവരും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ കയ്യിനും കാലിനും കേടുള്ള ഒരു സ്ത്രീ അവിടെ കടന്നുവന്ന് ഞങ്ങളുടെ അരികത്തായി ഇരുന്നു. അവർ ധരിച്ചിരുന്ന ഉടുപ്പ് ഞ

ങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. അതു ചർക്കയുടെ മുദ്രയോടുകൂടിയ ഇന്ത്യൻഖാദി ആയിരുന്നു. ലണ്ടനിൽ ഒരു ചെറിയ ഖദർവസ്ത്രാലയമുണ്ടെന്നു ഞാൻ അന്നാണ് ആദ്യമായി മനസ്സിലാക്കിയത്. ഗാന്ധിജിയുടെ കയ്യൊപ്പോടുകൂടിയ ഛായാപടം—ഒരു നിധിയെന്നമട്ടിലാണ് അവർ അതിനെ സൂക്ഷിച്ചിരുന്നത്—അവരുടെ കയ്യിലുണ്ടായിരുന്നു. "ബാപ്പു"വിനെപ്പററി സംസാരിക്കുമ്പോഠം അവരുടെ സ്നേഹവും ഭക്തിയും ഏററവും ഹൃദയസ്പൃശകമത്രെ. അന്നു ഞങ്ങഠം തമ്മിൽ പിരിയുന്നതിനു മുമ്പു പിന്നത്തെ ശനിയാഴ്ച അവരുടെ ഗൃഹത്തിൽ ഭക്ഷണത്തിന്ന് എന്നെ ഔദ്യോഗികമായി ക്ഷണിക്കയും ഏറ്റവും സന്തോഷത്തോടുകൂടി ഞാൻ ആ ക്ഷണം സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു.

എനിക്കു വഴിതെററുമോയെന്നു ഭയപ്പെട്ടു ഡോറതി നേരത്തേതന്നെ വൈ. ഡബ്ള്യൂ. സി. ഏ. യിലേയ്ക്കു വരികയുണ്ടായി. ഇടത്തരക്കാരുടെ ഒരു സാധാരണ കുടുംബത്തിലാണ് ഞങ്ങഠം ചെന്നുകയറിയത്. ഞാൻ അവിടെ ചിലവഴിച്ച ഏതാനും മണിക്കൂറുകഠം ലണ്ടനിലുള്ള എൻെറ താമസക്കാലത്തിൽവെച്ച് ഏററവും ആനന്ദപ്രദമായിരുന്നു. നല്ല മനഃസംസ്കാരവും ഫലിതപ്രതിപത്തിയും ഉള്ള ഡൊറോതി ഒരു ഉത്തമസുഹൃത്തും, നിരർത്ഥകമായ മാമൂലുകളോട് പോരാടുവാൻ സന്നദ്ധയായ ഒരു ധീരചിത്തയുമാണ്. ഒരു അപരിചിതനിൽ സഹതാപത്തെ ഉളവാക്കുന്ന ശാരീരികമായ ന്യൂനതകഠം അവക്കുണ്ടെങ്കിലും അവരുടെ അതിയായ ആത്മവിശ്വാസബോധവും അസാധാരണമായ മനഃശക്തിയും നാം അറിയാതെതന്നെ

നമ്മളിൽ സംക്രമിക്കുന്നതാകുന്നു. ഒരു കൈകൊണ്ട് അവർ തുന്നുകയും ടൈപ്പ് ചെയ്യുകയും പിയാനോ വായിക്കുകയും പാചകജോലി നിർവ്വഹിക്കുകയും ചെയ്യും. ചെറുതെങ്കിലും നല്ല വൃത്തിയുള്ള അവരുടെ ശയനമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ കിടക്കവിരികളും ജനാവാതിലിന്റെ മറകളും എല്ലാം ഖാദികൊണ്ടാണെന്നുകണ്ട് ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അവയിൽ ചിലതു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു ഡൊറോതി പറഞ്ഞു: "ഇതു ബാപ്പു ലണ്ടനിൽ വന്നപ്പോൾ ഇരുന്നിരുന്ന ഖദർത്തുണിയുടെ ഭാഗം ഞാൻ എന്റെ ആവശ്യത്തിനു വിലയ്ക്കു മേടിച്ചതാണ്." അടുത്ത് ഒരു ചെറിയ ചുവരലമാരിയിൽ ഗാന്ധിജിയുടെ എല്ലാ പുസ്തകങ്ങളും അവയോടൊരുമിച്ച് 'യങ് ഇന്ത്യ'യുടെ മൂന്നു വാല്യങ്ങളും സൂക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ട്. പെൻസിൽകൊണ്ടു വരച്ചിട്ടുള്ള മഹാത്മജിയുടെ ഒരു ചെറിയ പടം ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച് "ഹാ! ഇതു വളരെ ഭംഗിയായിരിക്കുന്നു, ഇല്ലേ?" എന്നു ഡൊറോതി ചോദിക്കുകയുണ്ടായി.

ഒരക്ഷരംപോലും മിണ്ടാതെ ഞാൻ മുറിയിൽനിന്നിറങ്ങിയപ്പോൾ ഡൊറോതിയുടെ അച്ഛനും ഗിൽഡ് ഹൌസിൽവെച്ച് ഞങ്ങളെ സ്വീകരിച്ചവരുടെ കൂട്ടത്തിലുണ്ടായിരുന്ന മിസ്റ്റർ ടാപ്പ്ലും അവിടെ വന്നുചേർന്നു. എനിക്കു കഴിയുമായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഞാൻ അവിടെ വളരെ നേരം താമസിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഏതാനും മണിക്കൂറുകൾക്കുശേഷം വളരെ വൈമനസ്യത്തോടുകൂടി ആ സുഹൃത്തുക്കളെ വിട്ടുപിരിയേണ്ടിവന്നു. യാത്ര പറയുന്ന സമയത്ത് ഡൊറോതി പറഞ്ഞത് "ഇന്ത്യയിൽ മടങ്ങി എത്തിയാൽ മഹാദേവനും മീരയ്ക്കും എ

ൻെറ സ്നേഹസന്ദേശം കൊടുക്കുക. ബാപ്പുവിനേയും എന്നെപ്പററി ഓമ്മിപ്പിക്കുക” എന്നായിരുന്നു. ഇന്ത്യൻമട്ടിൽ തൊഴുതുംകൊണ്ട് ആ മൂന്നുപേരും എന്നോടു യാത്ര പറഞ്ഞു. 'നമസ്തേ!' എന്നായിരുന്നു അവസാനമായി ഡൊറോതിയിൽനിന്ന് എൻെറ കാർ പുറപ്പെട്ടസമയം ഞാൻ കേട്ടത്. ....

ഇംഗ്ലൻഡിൽവെച്ച് എൻെറ ശ്രദ്ധയെ ശക്തിയായി ആകഷിച്ച സംഗതികളിൽ ഒന്ന്, ചിത്രകല, സാഹിത്യം, ശാസ്ത്രം മുതലായവയുടെ വിവിധശാഖകളിലും സവ്വരാജ്യസംബന്ധവും ജീവകാരുണ്യപരവുമായ എല്ലാ സ്ഥാപനങ്ങളിലും ആധുനിക ഇംഗ്ലൻഡിൽ സ്ത്രീകൾക്കുള്ള സ്വാധീനശക്തിയാണ്. പ്രമാണപ്പെട്ട ആംഗല സ്ത്രീകളാൽ സമത്ഥമായി നടത്തപ്പെടുന്ന ലേഡീറോണ്ടയുടെ “ടൈം ആൻഡ് ടൈഡ്” എന്ന പ്രതിവാരപത്രം അവിടത്തെ ചിന്തകളേയും പ്രവൃത്തികളേയും ശക്തിയായി സ്പശിക്കുന്ന ഒന്നാത്രെ. അവരുടെ ഇടയിൽ വിനിഫ്രഡ് ഹോൾട്ട്ബി, സിസിലി ഹാമിൽട്ടൻ, വേറാ ബ്രിട്ടേൻ തുടങ്ങി പ്രമാണപ്പെട്ട എഴുത്തുകാരുണ്ട്. ആഫ്രിക്കയിൽ സഞ്ചരിച്ച് യഥാത്ഥസ്ഥിതിഗതികൾ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ള മിസ് ഹോൾട്ട്ബി, അവിടെ താമസമുറപ്പിച്ചിട്ടുള്ള തൻെറ സ്വന്തം നാട്ടുകാരുടെ ഭാവിയിലെന്നപോലെ, ആഫ്രിക്കയിലെ “കറുത്ത മനുഷ്യ”രുടെ ശ്രേയസ്സിലും ശ്രദ്ധ പതിപ്പിച്ചുവരുന്ന ഒരു മഹതിയാണ്. അവക്ക് സൌകയ്യമുള്ളേടത്തെല്ലാം ഒരനുഭാവമനസ്ഥിതിയാണ് പ്രദശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളത്. വൎഗ്ഗവിദ്വേഷമില്ലാതെ, ന്യായത്തിനുവേണ്ടി പൊരുതാൻ തയാ

റുള്ള ഈ മഹതി തീർച്ചയായും നമ്മുടെ ആദരം അർഹിക്കുന്നുണ്ട്.*

അവസാനമായി ഇംഗ്ലൻഡിന് അഭിമാനജനകമായ വേറൊരു പ്രധാനസംഗതിയെപ്പററിയും ഏതാനൊരു വാക്കു പറയാനുണ്ട്: ആ രാജ്യത്തു കാണുന്ന അസാധാരണമായ സംഭാഷണസ്വാതന്ത്ര്യം. അഭിപ്രായം തുറന്നുപറയുവാൻ അത്രമാത്രം സ്വാതന്ത്ര്യം മറെറാരിടത്തും ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അസൂയാവഹമായ ഈ വാസ്തവം ബോദ്ധ്യമാകണമെങ്കിൽ വൈകുന്നേരം 'ഹൈഡ്പാക്കി'ലേയ്ക്കൊന്നു പോയാൽ മതി. അവിടവിടെ, അടുത്തടുത്ത് പത്തുപന്ത്രണ്ടു വാചാലന്മാർ നാലുപാടും വന്നുകൂടുന്ന ശ്രോതാക്കളോടു 'മാനംവളഞ്ഞ വളവിനകത്തുള്ള' ഏതു വിഷയത്തെക്കുറിച്ചും കൂസൽകൂടാതെ പ്രസംഗിച്ചുകൊണ്ടു നിൽക്കുന്നതു കാണാം. പ്രത്യക്ഷമായ പ്രവൃത്തിയോടു ബന്ധമില്ലാത്ത ആ മാതിരി നിരങ്കുശസംഭാഷണം ബ്രിട്ടനു നിർബ്ബാധം അനുവദിക്കാമെന്ന്, വേണമെങ്കിൽ ഒരാൾക്കു വാദിക്കാം; സമ്മതിച്ചു. എന്നാലും, ആധുനികരാഷ്ട്രങ്ങളിൽ മിക്കതും ഇനിയും വളരെക്കാലത്തേയ്ക്കു വെറുമൊരാദർശമായി മാത്രം വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുവാൻ ഇടയുള്ള അസൂയാജനകമായ ഒരവസ്ഥയാണതെന്നു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല.

*** മിസ് ഹോൾട്ടുബി ഇയ്യിടെ നിര്യാതയായ ദുഃഖവർത്തമാനം ഈ തൂലികയുടെ കണ്ണുനീർകൊണ്ടുതന്നെ കുറിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.**

VIII
സ്കോട്ട്ലൻഡ്.

'റോയൽ സ്കോട്ട്' എന്ന തീവണ്ടി ജൂലായി ഒമ്പതാം തിയതി വൈകുന്നേരം ആറുമണിക്ക് ഞങ്ങളെ എഡിൻബറോ സ്റ്റേഷനിൽ കൊണ്ടിറക്കി. ഞങ്ങളെ സ്വീകരിക്കാൻ അവിടെ ഒരു സ്നേഹിതസംഘം സന്നിഹിതമായിരുന്നു. സ്കോട്ട്ലൻഡിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു ഞങ്ങളുടെ പാർപ്പിടമായി നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്ന 'കാർലൈൽ ഹോസ്റ്റലി'ലേയ്ക്കു തന്നെയാണു നേരിട്ടു തിരിച്ചതു്. ഗ്രേററ്ബ്രിട്ടനിലെ ഒന്നാംതരം വീഥികളിൽ ഒന്നായ പ്രിൻസെസ് സ്ട്രീററിൽകൂടിയായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ യാത്ര. മാർഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിൽ ഞങ്ങളെ ആകർഷിച്ച കാഴ്ചകളിൽവെച്ചു പ്രസ്താവ്യമായിട്ടുള്ളതു സുപ്രസിദ്ധ സാഹിത്യകാരനായ സർ വാൾട്ടർ സ്കോട്ടിന്റെ പ്രശാന്തഗംഭീരമായ പ്രതിമ തന്നെയാണു്. സങ്കല്പശക്തിക്കു ചിത്രണംചെയ്യാൻ കഴിയുന്ന ഏററവും മനോഹരമായ പ്രകൃതിവിലാസത്താൽ മധുരദർശനമായ പരിസരത്തിൽ നിലകൊള്ളുന്ന ഒരു ശാന്തിനികേതനമായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ ഹോസ്റ്റൽ. ഏകദേശം മൂന്നാഴ്ചയോളം ലണ്ടൻനഗരിയുടെ ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടിയിരുന്ന ഞങ്ങൾക്കു് അവിടം ഏററവും ആശ്വാസപ്രദമായ ഒരു സുഖവാസകേന്ദ്രമായിത്തോന്നി. പരീക്ഷകൾ കഴിഞ്ഞു വിദ്യാർത്ഥികൾ സ്ഥലംവിട്ടിരുന്നു. എന്നാൽ അമേരിക്കയിൽനിന്നു് ദേശപര്യടനത്തിനു് എത്തിയിരുന്ന രണ്ടു വിദ്യാർത്ഥിസംഘത്തെ ഞങ്ങൾ അവിടെവെച്ചു കാണുകയുണ്ടായി. ദിനാന്തഭക്ഷണം

കഴിഞ്ഞു ഞങ്ങളെല്ലാവരും സ്വീകരണമുറിയിൽചെന്നു് ഒരു ചെറിയ പാട്ടുകച്ചേരിയുടെ ആനന്ദമനുഭവിച്ചു. സ്കോട്ട്ലൻഡിലെ ദേശീയഗാനങ്ങൾ ആ ദേശക്കാരിയായ ഒരു സംഗീതവിദഗ്ദ്ധ പാടികേൾപ്പിച്ചു. മദ്ധ്യവയസ്കനായ ഒരു പ്രൊഫസറായിരുന്നു പിയാനോ വായിച്ചിരുന്നതു്. അനന്തരം അമേരിക്കൻവിദ്യാർത്ഥികളുടെ ദേശീയഗാനമായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സംഘം ഭാരതീയഗാനങ്ങൾ പാടി. പതിനൊന്നുമണിവരെ നീണ്ടുനിന്ന ശബളവർണ്ണമായ സന്ധ്യാദീപ്തിയിൽ, സുരഭിലങ്ങളായ വിചിത്രപുഷ്പങ്ങൾ നിറഞ്ഞ വിശാലമായ മുററത്തുകൂടെ, അന്നത്തെ സഞ്ചാരം എത്ര ഉല്ലാസപ്രദമായിരുന്നു!

പിറേറദിവസം രാവിലെ ഞങ്ങൾ രണ്ടും മൂന്നും പേരടങ്ങിയ സംഘങ്ങളായി പിരിഞ്ഞു ഷാപ്പുകളിൽനിന്നു സാമാനങ്ങൾ വാങ്ങുവാൻ പുറപ്പെട്ടു. ആ ദിവസം ഏതാണ്ടു് ഇരുളടഞ്ഞതുപോലെ കാണപ്പെട്ടുവെങ്കിലും ആയതു് ആ മനോഹരനഗരിയെ ആച്ഛാദനം ചെയ്തിരുന്ന ചമൽക്കാരഭാവിതമായ അന്തരീക്ഷത്തിന്റെ ആകർഷകത്വം വർദ്ധിപ്പിച്ചതുപോലെ ഞങ്ങൾക്കു തോന്നി. പ്രിൻസെസ്സ് സ്ട്രീററിൽക്കൂടെയാണു ഞങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടതു്. രണ്ടു ഭാഗത്തും വരിവരിയായി നിറഞ്ഞുകണ്ട നിരവധിഷാപ്പുകളിലെ സാമാനങ്ങൾ ഒന്നു നോക്കിപ്പോകുവാനേ ഞങ്ങൾക്കു് അവസരമുണ്ടായുള്ളു. 'ടാട്ടൻ'രീതിയിൽ പ്രകടിപ്പിച്ചിരുന്ന വിവിധവർണ്ണങ്ങളുടെ വിചിത്രപ്രദർശനം ആ കൂട്ടത്തിൽ കാണാമായിരുന്നു. സ്കോട്ടിന്റേയും ബേൺസിന്റേയും കൃതികളുടെ 'കീശപ്പതിപ്പുകൾ', പാവക്കുട്ടികൾക്കുള്ള ഉടുപ്പുകൾ, മരംകൊണ്ടും കാഡ്ബോ

ഡ്കൊണ്ടും ഉള്ള പെട്ടികൾ എന്നുവേണ്ട, വില്പനയ്ക്കായി വെച്ചിട്ടുള്ള വിവിധസാധനങ്ങളിലും, നാം പുസ്തകങ്ങളിൽ പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള സ്കോട്ട്ലൻഡിലെ ഹൈലൻഡ് വർഗ്ഗക്കാരുടെ വസ്ത്രങ്ങളുടെ നിറങ്ങളെല്ലാം ചായത്തിൽ പിടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതു കാണാമായിരുന്നു. റോഡിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തായി ഉണ്ടായിരുന്ന ഒരുദ്യാനത്തിൽ ഞങ്ങൾ പ്രവേശിച്ചു. അവിടെ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽ പല മഹാന്മാരുടെയും പ്രതിമകൾ സ്ഥാപിച്ചിരുന്നു. ആ സ്ഥലത്തുനിന്നു നോക്കിയാൽ വലിയ പാറക്കൂട്ടത്തിന്റെ മുകളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതും സ്കോട്ടിഷ് ചരിത്രത്തിൽ പ്രസിദ്ധവുമായ പഴയകൊട്ടാരം കാണാം. ഉദ്യാനത്തിൽ കണ്ട മറ്റൊരു അത്ഭുതവസ്തു, പുഷ്പങ്ങൾകൊണ്ടു മാത്രം നിർമ്മിക്കപ്പെട്ട ഒരു വലിയ നാഴികമണിയാണ്. അതിലെ സൂചികളും സമയരേഖകളും ഭംഗിയിൽ വെട്ടിയോജിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ചെറുചെടികളുടെ ഇലകളും പൂക്കളുമായിരുന്നു.

'പാട്രിക് ആർ് തോംസൺ' എന്ന വലിയ ജനറൽഷാപ്പും ഭക്ഷണശാലയും ആ സന്ദർഭത്തിലാണ് ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചതു്. അവിടെനിന്നു ഭക്ഷണം കഴിച്ചു സെൻറ്ജോർജ്ജ് ഗേൾസ്സ്കൂളിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. ആ വിദ്യാലയത്തിൽ പാഠ്യവിഷയങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പലതരത്തിലുള്ള കരകൌശലവേലകളും ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതു പ്രത്യേകം പ്രസ്താവ്യമാണ്. എന്നാൽ ഞങ്ങൾക്കു അത്യന്തം താല്പര്യമുളവാക്കിയതു് അവിടുത്തെ ഡ്രോയിങ്ങ് ക്ലാസ്സും ഭൂമിശാസ്ത്രപഠനത്തിനുള്ള മുറിയുമാകുന്നു. വിദ്യാർത്ഥികളായ കൊച്ചുകുട്ടികൾ വരച്ചുവെച്ചിരുന്ന അസം

ഖ്യം ചിത്രങ്ങൾ അസാധാരണമായ കലാവാസനയെ കുറിക്കുന്നവയായിരുന്നു. ഭൂമിശാസ്ത്രത്തിനു പ്രയോഗിച്ചിരുന്ന ചാർട്ടുകളും പ്രകൃതിവിലാസങ്ങളുടെ ഛായാപടങ്ങളുമെല്ലാം ഉപാദ്ധ്യായിനിതന്നെ തയ്യാറാക്കിയിട്ടുള്ളവയാണ്. മൃഗശാലയിലേയ്ക്കാണു ഞങ്ങൾ അവിടെനിന്നു പോയത്. ആ സ്ഥലത്ത് കരടികൾ വൈകുന്നേരം മേശപ്പുറത്തുവെച്ച ചായകുടിക്കുന്ന കാഴ്ച ഏററവും രസാവഹമായിരുന്നു.

അടുത്തദിവസം എഡിൻബറൊ കൊട്ടാരം കാണാൻ പോയി. ഇതു മാർഗററ് റാണിയുടെ കാലത്തു നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടതാണത്രെ. ലോകമഹായുദ്ധത്തിലെ സ്മാരകങ്ങളും, അക്കൂട്ടത്തിൽ ദേവാലയത്തിനകത്തു കണ്ട 'അജ്ഞാതനായ യോദ്ധാവിൻെറ ശവകുടീര'വും (Tomb of the Unknown Warrior) സാമ്രാജ്യത്തിനുവേണ്ടി ജീവനെ ബലികഴിച്ച ആ വീരഹൃദയങ്ങളെ അനുസ്മരിപ്പിച്ചു. കൊട്ടാരത്തിൽ ഒരു ഭാഗത്തായി സ്കോട്ട്ലൻഡിലെ സുപ്രസിദ്ധയായ മേരിരാജ്ഞി (Mary Queen of Scots) യുടെ ഒരു ചെറിയ ശയനമുറി കാണുകയുണ്ടായി. അതിൽവെച്ചാണത്രെ അവർ തൻെറ പുത്രനായ ജെയിംസ് രാജകുമാരനെ (പിന്നത്തെ ബ്രിട്ടീഷ്‌രാജാവായ ജെയിംസ് ഒന്നാമൻ) പ്രസവിച്ചത്. പ്രസവത്തിനുശേഷം രക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടി സ്വന്തം ശിശുവിനെകയറിൽക്കെട്ടി മുറിയുടെ ജനലിൽക്കൂടി കീഴ്പ്പോട്ടിറക്കി ചില ബന്ധുക്കളെ ഏല്പിക്കുകയാണുണ്ടായതത്രെ!

'ഹോളിറൂഡ് പാലസ്സി'ൻെറ പരിസരങ്ങളിൽ വളരെ നേരം ചുററിനടന്നശേഷം ഞങ്ങൾ മൊറേ ഹൌസ് ട്രെയിനിങ്ങ് കോളേജ് സന്ദർശിച്ചു. അവിടെ ആൺ

കുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും പഠിച്ചിരുന്നു. തത്സമയം അവിടെ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു ചരിത്രക്ലാസ്സ് ഞങ്ങൾക്കു വളരെ ഔൽസുക്യം ജനിപ്പിക്കാതിരുന്നില്ല. പതിനൊന്നും പന്ത്രണ്ടും വയസ്സ് പ്രായംവരുന്ന വിദ്യാൎത്ഥികൾ വളരെ ചൊടിയും ഉത്സാഹവുമുള്ളവരായിട്ടാണു കാണപ്പെട്ടതു്. അവരിൽ ചില ജിജ്ഞാസുക്കൾ ഞങ്ങളുടെ മേൽവിലാസങ്ങൾ തന്നു്, ഇന്ത്യയെപ്പററി ചിലപ്പോഴെല്ലാം കത്തുകൾ അയയ്ക്കുവാൻ ആവശ്യപ്പെടുകയുമുണ്ടായി.

സ്കോട്ട്ലൻഡിലെ ഒന്നാമത്തെ ദിനപ്പത്രമാണു "സ്കോട്ടസ്മൻ." ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഞങ്ങൾ ആ പത്രമന്ദിരം സന്ദൎശിച്ചു. തിരക്കേറിയ ആ വലിയ മുദ്രാലയത്തിലെ ഓരോ വിഭാഗത്തിൽപ്പെട്ട ഓരോ മുറിയിലും കൊണ്ടുപോയി അതിൻെറ പ്രവൎത്തനസമ്പ്രദായമെല്ലാം ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാക്കിത്തന്നു. കമ്പിവാൎത്താശാഖയിലെത്തിയപ്പോൾ മുമ്പിൽ കൂട്ടിയിട്ടിരുന്ന അന്നത്തെ വൎത്തമാനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അന്നു കേവലം അങ്കുരാവസ്ഥയിലിരുന്നിരുന്ന ഇററലി—അബിസീനിയൻ പ്രമേയത്തെപ്പററിയുള്ള വിവരങ്ങളും ഞങ്ങൾ കണ്ടു.

വൈകുന്നേരത്തെ ചായകഴിച്ചതു് 'സ്റ്റീവൻസൺ ഹൌസി'ൽവെച്ചാണു്. അവിടെ ആ സുപ്രസിദ്ധ ഇംഗ്ലീഷുഗദ്യകാരൻ ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന മുറികളും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വന്തം കയ്യക്ഷരത്തിലുള്ള കത്തുകളും മററും ഞങ്ങൾക്കു കാണുവാൻ സാധിച്ചു. അവിടെനിന്നും 'ബൊട്ടാനിക്കൽ ഗാൎഡൻസി'ൽ പോയി. അവിടത്തെ അതിവിസ്തീൎണ്ണങ്ങളായ ഉദ്യാനങ്ങൾ വളരെ നേരം ഞങ്ങൾ ചുററിനടന്നുകണ്ടു. മടങ്ങാറായപ്പോഴെയ്ക്കും സന്ധ്യകഴി

ഞ്ഞിരുന്നു. യൂറോപ്പിലെത്തിയിട്ട് ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽത്തന്നെ തീരെ അപരിചിതമായ പ്രദേശങ്ങൾപോലും ഞങ്ങളെല്ലാവരും തനിയേതന്നെ സഞ്ചരിച്ചു സന്ദർശിക്കുവാൻ ശീലിച്ചിരുന്നതിൽ മാർഗ്ഗദർശികൾക്കു ചിലപ്പോൾ അത്ഭുതം തോന്നിയിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം. വിശേഷിച്ച് ആ മനോഹരനാഗരിയിലെ ശുദ്ധവും ശീതളവുമായ കാറ്റേറ്റുകൊണ്ട് പത്തുമണിക്കുശേഷവും നീണ്ടുനില്ക്കുന്ന ആ മൂവന്തിത്തിളക്കത്തിൽ സ്വൈരമായി നടക്കുന്നത് എത്രയും സുഖപ്രദവും ആരോഗ്യകരവുമായി ഞങ്ങൾക്കു തോന്നി. ജോലികഴിഞ്ഞതിനുശേഷം ഒഴിവുള്ള സമയങ്ങളിൽ രാത്രികാലത്തു ചിലപ്പോൾ വളരെ നേരം ഞങ്ങൾ നിർഭയം ചുററിനടക്കാറുണ്ടായിരുന്നു.

'സ്കോട്ട്കൺട്രി'യിലേയ്ക്കുള്ള ഞങ്ങളുടെ യാത്ര വളരെ ഉത്സാഹപ്രദമായിരുന്നു. പ്രസിദ്ധസാഹിത്യകാരനായ സർ വാൾട്ടർ സ്കോട്ടിന്റെ സ്മാരകമായിട്ടാണ് ആ സ്ഥലത്തിന് അപ്രകാരം നാമകരണം ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. വഴിയ്ക്കു കണ്ട പ്രകൃതിവിലാസം 'ദക്ഷിണഭാരതത്തിലെ കാശ്മീര'മായി ഗണിക്കപ്പെട്ടുവരുന്ന എന്റെ സ്വദേശമായ കേരളത്തെ അനുസ്മരിപ്പിച്ചു. ദുരഭിമാനത്തിന്റെ അവതാരമായ എലിസബത്ത് റാണിയുടെ നിഷ്ഠുരമായ അസൂയയ്ക്കു് ഇരയായിത്തീർന്ന മേരിരാജ്ഞിയുടെ കഥ ചരിത്രപ്രസിദ്ധമാണല്ലൊ. ആ ഭാഗ്യഹീനയെ സ്മരിപ്പിക്കുന്ന പലേ വസ്തുക്കളും ഞങ്ങൾ പോകുംവഴിക്ക് കാണുകയുണ്ടായി. അവർ താമസിച്ചിരുന്ന കൊട്ടാരങ്ങളും, ഫ്രാൻസിൽനിന്നു മടങ്ങിയെത്തിയതിനുശേഷം സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു നട്ടുപിടിപ്പിച്ച, ഒരു വൃക്ഷവും (ഇന്നു്

അതൊരു മഹാവൃക്ഷമായി എല്ലാം മറന്നപോലെ തഴച്ചു നില്ക്കുകയാണ്!) സഞ്ചാരികളുടെ ശോകമയമായ സ്മരണയെ ഉണർത്തുന്നവയാണ്. ആ രാജ്യത്ത് പലരും ആ മഹതിയെ തൻെറ രാജ്യത്തിനുവേണ്ടി ആത്മത്യാഗംചെയ്ത ഒരു ധീരയായിട്ടാണ് കരുതിവരുന്നത്.

സർ വാൾട്ടർ സ്കോട്ട് ദിവസേന കുതിരസ്സവാരി ചെയ്തുപോകുമ്പോൾ പുറവുമുള്ള പ്രകൃതിലാവണ്യം ആസ്വദിക്കുന്നതിനു വഴിമദ്ധ്യേ നില്ക്കാറുള്ള ഒരു പ്രത്യേക സ്ഥലത്തുകൂടെ ഞങ്ങൾ കടന്നുപോവുകയുണ്ടായി. തൻെറ യജമാനൻെറ മൃതശരീരം ഘോഷയാത്രയായി കൊണ്ടുപോയ അവസരത്തിൽ സ്കോട്ടിൻെറ കുതിര പതിവുപോലെ ആ സ്ഥാനത്തെത്തിയപ്പോൾ പെട്ടെന്നു നിന്നുവത്രെ!

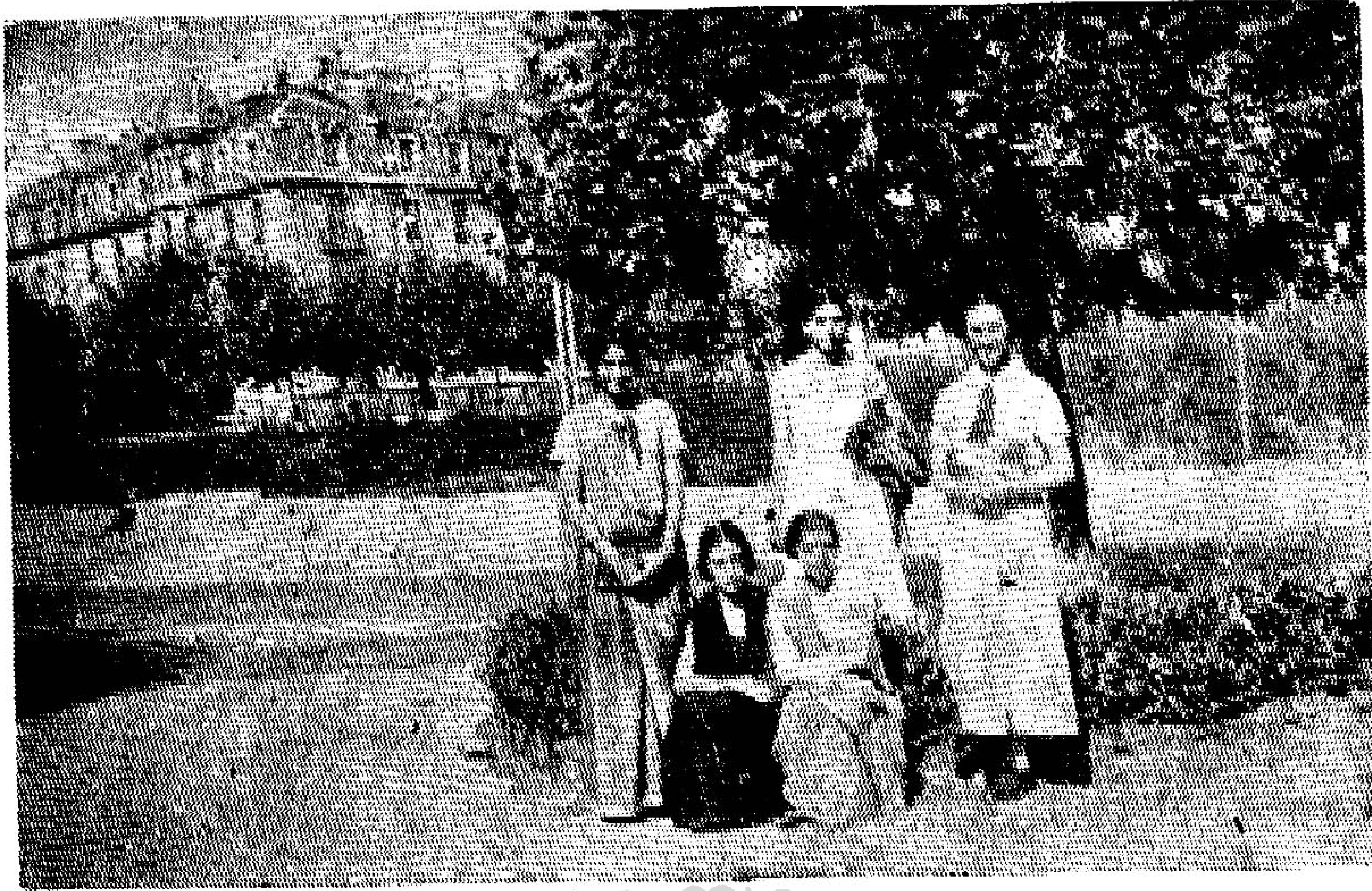
സ്കോട്ട് കൺട്രിയിൽ ഞങ്ങൾ ആദ്യം സന്ദർശിച്ചത് ആ സാഹിത്യകാരനെ സംസ്കരിച്ചിട്ടുള്ള ഡ്രൈബർഗ് പള്ളിയാണ്. അവിടേനിന്ന് ഇടിഞ്ഞുപൊളിഞ്ഞു നില്ക്കുന്നതും മധുരസന്താപമായ അന്തരീക്ഷത്തോടുകൂടിയതുമായ മെൽറോസ് പള്ളിയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവിടെ സ്കോട്ടിഷ് ചരിത്രത്തിൽ പ്രസിദ്ധയോദ്ധാക്കളായിരുന്ന ഡഗ്ളസ്മാരുടെ ശവക്കല്ലറയിന്മേലുള്ള ലിപികൾ ഇന്നും തെളിഞ്ഞുകാണാം. സ്കോട്ട്ലൻഡുകാരുടെ ആരാധനാപാത്രമായ റോബട്ട് ബ്രൂസിൻെറ ഹൃദയം കുഴിച്ചിട്ടിട്ടുള്ള സ്ഥലവും ഞങ്ങൾക്കു കാണിച്ചുതരികയുണ്ടായി. അവിടേനിന്നും ഞങ്ങൾ, നദിയെ അഭിമുഖീകരിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന 'ആബട്ട്സ്ഫോഡ്' എന്ന സ്കോട്ടിൻെറ വസതിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. പടിയ്ക്കൽ രണ്ടു ഹൈലൻഡു

കാർ അവരുടെ പ്രത്യേകതരത്തിലുള്ള ഉടുപ്പും (Kilt) തൊപ്പിയും ധരിച്ച് കയ്യിൽ സംഗീതത്തിനുള്ള കുഴലുമായി (Bagpipe) നിന്നിരുന്നു. സ്കോട്ടിന്റെ നോവലുകൾ വായിക്കുമ്പോൾ പ്രത്യേകം കൌതുകം തോന്നിയിരുന്ന ഹൈലൻഡുകാരെ നേരിട്ടു കാണുവാൻ സാധിച്ചതിൽ ഞങ്ങൾക്കുണ്ടായ സന്തോഷം കുറച്ചൊന്നുമല്ല.

ഇപ്പോൾ ആബട്ട്സ്ഫോഡ് പ്രഖ്യാതനായ ആ ആഖ്യായികാകാരന്റെ പിൻഗാമിയായ ഒരാളുടെ കൈവശത്തിലാണ്. ഇവിടെ സന്ദർശകരായ എല്ലാവർക്കും പ്രവേശിക്കാവുന്നതാണ്. കെട്ടിടത്തിലെ ഒരു വലിയ മുറിയിൽ 'മദ്ധ്യകാല'ത്തെ ആയുധങ്ങളും മററും ശേഖരിച്ചുവെച്ചിരിക്കുന്നു. ഈവക സാധനങ്ങൾകൊണ്ടു ഗൃഹം അലങ്കരിക്കുവാൻ ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്ന ആ സാഹിത്യനായകൻ അതിന്നു വളരെ പണം ചെലവഴിച്ചിട്ടുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വായനശാല എത്രയും ഭദ്രമായി ഇന്നും സൂക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം തന്റെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട നോവലുകൾ എഴുതുവാൻ ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന മേശയും, ചെക്ക് ബുക്കും മററനേകം സാമാനങ്ങളും അതേരീതിയിൽ അമൂല്യങ്ങളായ ചരിത്രാവശിഷ്ടങ്ങളായിട്ടാണ വെച്ചിരിക്കുന്നത്. ചുമരിൽ കാണുന്ന അലങ്കാരങ്ങളിൽ ഒന്ന് സ്കോട്ട്ലൻഡിലെ മേരിറാണിയുടെ ഛേദിക്കപ്പെട്ട ശിരസ്സിന്റെ ഗംഭീരമായ ചിത്രമാണ്. അവസാനത്തെ ദീർഘനിദ്രയിലും ആ കോമളവദനം എത്രയും പ്രശാന്തമായി കാണപ്പെടുന്നു. അവിടെയുണ്ടായിരുന്ന വസ്തുക്കളിൽ ഓരോന്നും ഞങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. അക്കൂട്ടത്തിൽ ഇന്ത്യക്കാർക്കു സുപരിചിതനായ ഗണപതിസ്വാമി കുടവയറും തു

ന്വിക്കയുമായി ഒരു മൂലയിൽ സ്ഥാനം പിടിച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോഠം വളരെ രസംതോന്നി. പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങിയപ്പോഴും ഹൈലൻഡുകാർ പടിക്കൽത്തന്നെ നില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ അസാധാരണമായ വേഷവും സംഗീതവും ആ പരിസരങ്ങഠംക്ക് ഏററവും യോജിച്ചതത്രെ. ഞങ്ങളുടെ നിർബ്ബന്ധപ്രകാരം ഒരാഠം കുഴൽ ഊതുകയും, കൂട്ടുകാരൻ ഹൈലൻഡ് നൃത്തം ചെയ്യുകയും ഉണ്ടായി.

ട്രോസാക്സിലേയ്ക്കും, കട്രീൻതടാകത്തിലേയ്ക്കുമുണ്ടായ ഞങ്ങളുടെ പര്യടനങ്ങഠം സ്മരണീയങ്ങളാണ്. മുന്നോട്ടു പോകുംതോറും ശൈത്യം വർദ്ധിച്ചുവന്നു. പ്രകൃതി അധികമധികം സുന്ദരവും വന്യവുമായി കാണപ്പെട്ടു. സർ വാഠംട്ടർ സ്കോട്ടിൻെറ ആഖ്യായികയായ 'റോബ്റോയി'യിലെ ഒരു കഥാപാത്രത്തിൻെറ പേരുകൊണ്ടു സവിശേഷം ശോഭിക്കുന്ന ഒരു ഹോട്ടലിലാണ് ഭക്ഷണംകഴിച്ചതു്. ശാന്തമനോരമമായ പരിസരങ്ങളിൽ ഉയന്ന പാറക്കൂട്ടങ്ങളാൽ വലയിതമായിക്കിടക്കുന്ന കട്രീൻതടാകത്തിലേയ്ക്കു ചെന്നു അതിൻെറ തടത്തിലുള്ള പാറകളിലിരുന്നു ഞങ്ങഠം വിശ്രമിച്ചു. ഒരു ഭാഗത്തു നീണ്ടുകിടക്കുന്ന നിരത്ത് ഹരിതവർണ്ണവും വൃക്ഷസമൃദ്ധവുമായ ഒരു പ്രദേശത്തിൽ ചെന്നുലയിക്കുന്നു. വെളുത്തതും ചുമന്നതുമായ ചെറുപുഷ്പങ്ങഠം വഹിച്ചുകൊണ്ടു് 'ഹെതർ'ച്ചെടികഠം ചുററും ധാരാളം വളന്നുനിൽക്കുന്നു. തലേദിവസം നഗരവീഥിയിൽ ഇത്തരം പൂങ്കുലകഠം വില്ക്കുവാൻ നടന്നിരുന്ന ഒരു സ്ത്രീയേയാണു് എനിക്കു് അപ്പോഠം ഓമ്മവന്നതു്. ഒരു പെനികൊടുത്തു് ഏതാനും പൂങ്കുലകഠം വാങ്ങിയാൽ ഞങ്ങഠംക്കു ഭാഗ്യം കൈവരുമെന്നു് അവർ വാഗ്ദാ

ഞങ്ങളുടെ സംഘത്തിലെ പാർസി അംഗങ്ങൾ.

സ്കോട്ട്ലൻഡിലെ
പോപ്പിച്ചെടികൾക്കിടയിൽ

ക്രിസ്റ്റീന ഫ്രാൻകൊ.

നം ചെയ്തു. പലരും വിരോധിച്ചെങ്കിലും ഞങ്ങളിൽ ഓരോരുത്തരുടേയും കൈകൾ ചുംബിക്കണമെന്ന് നിർബ്ബന്ധപൂർവ്വം ആവശ്യപ്പെടുകയുണ്ടായി. നല്ലപോലെ മദ്യപിച്ചിരുന്ന അവളിൽനിന്ന് ദുസ്സഹമായ ഗന്ധം പുറപ്പെട്ടിരുന്നു. പാശ്ചാത്യപര്യടനത്തിന്നിടയിൽ ആദ്യമായിട്ടാണ് ഞങ്ങൾ മദ്യപാനത്താൽ ഉന്മത്തയായ ഒരു സ്ത്രീയെ കണ്ടെത്തിയത്. അന്നു വൈകുന്നേരം തന്നെ എഡിൻബറോവിലേക്കു മടങ്ങുംവഴി ഞങ്ങൾ ചായകഴിച്ച ഹോട്ടലിന്റെ മുൻവശത്തുവെച്ചു ഞാൻ അത്തരത്തിൽ വേറൊരു സ്ത്രീയേയും കണ്ടുമുട്ടി. അവളുടെ സ്ഥിതി കുറേക്കൂടി ഭയാനകമായിരുന്നു. കണ്ണുകളുരുട്ടി വിരലുകൾ വിറപ്പിച്ചുകൊണ്ട് അവൾ എന്നോടു പണം ആവശ്യപ്പെട്ടു. മദ്യപിച്ചവരെ കാണുന്നത് ഈ ദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽ സാധാരണസംഭവമായിത്തീർന്നതുകൊണ്ട് എനിക്ക് ഒട്ടും ഭയം തോന്നിയിരുന്നില്ല. എന്റെ കയ്യിൽ യാതൊന്നുമില്ലെന്നു മാത്രം ഉദാസീനഭാവത്തിൽ ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു. പെട്ടെന്നവൾ കൈമുറുക്കി എന്റെ ദേഹത്തിലൊന്നമർത്തി. ഉടൻ ഞാൻ അവിടെനിന്നു പിൻവാങ്ങിയപ്പോൾ അവൾ വേറൊരാളുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു. അതൊരു പുരുഷനായിരുന്നു.

പാശ്ചാത്യപര്യടനം എനിക്കു പല പുതിയ അത്ഭുതങ്ങളേയും കാണിച്ചുതന്നിട്ടുണ്ട്. കപ്പലിൽവെച്ചുതന്നെ മനുഷ്യന്റെ ശക്തിവിശേഷങ്ങൾ എന്നെ അത്യന്തം വിസ്മയിപ്പിച്ചു. ഇന്ത്യയിലെ 'സാധുക്കൾ' എരിയുന്ന തീക്കനലിൽക്കൂടി യാതൊരു പരുക്കും പററാതെ നടക്കുമെന്നു കേട്ടിരുന്ന സംഭവത്തെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്ന പാശ്ചാ

ന്ത്യരുടെ മദ്യപാനം അവയിലൊന്നാണ്. സുഖക്കേടായിരിക്കുമ്പോൾ ഒരുതുള്ളി മരുന്നിൽ കൂട്ടിക്കഴിച്ചാൽത്തന്നെ നമ്മെപ്പോലെയുള്ള സാധാരണ മനുഷ്യരുടെ വയററിൽ ദുസ്സഹമായ കത്തലുണ്ടാക്കുന്ന തീഷ്ണങ്ങളായ ദ്രാവകങ്ങൾ, ഇവിടെ യാതൊരു ഭാവഭേദവുംകൂടാതെ കുപ്പിക്കണക്കായി ആളുകൾ കുടിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ ഇന്ത്യയിലെ 'പരാക്രമി'കളായ ആ 'സാധുക്കളെ'യാണ് എനിക്ക് ഓമ്മവന്നതു്. നമ്മുടെ നാട്ടിൽ പച്ചവെള്ളത്തിനുള്ള പ്രചാരമാണു പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിൽ ബീരിനു (Beer) ള്ളതു്. വിദ്യാത്ഥികൾപോലും കുപ്പിക്കണക്കായി ഇതു കുടിക്കുന്നതുകണ്ടു ഞങ്ങൾക്കു വളരെ അത്ഭുതം തോന്നി. ചായ, കാപ്പി ഇവയെ അപേക്ഷിച്ചു വില വളരെ കുറവായതുകൊണ്ടായിരിക്കണം ബീരിനു് അവിടങ്ങളിൽ ഇത്ര വലിയ പ്രചാരം.

എഡിൻബറോവിൽവെച്ചും ലണ്ടനിലെന്നപോലെ അനേകം ഇന്ത്യക്കാരെ കാണുന്നതിന്നും അവരുമായി പരിചയമാകുന്നതിന്നും സാധിച്ചുവെന്നതു പ്രസ്താവ്യമാണ്. ഇന്ത്യയുടെ നാനാഭാഗത്തുനിന്നുമുള്ള അംഗങ്ങളടങ്ങിയ ഒരു സമിതി ഇവിടെയുമുണ്ടു്. അവർ ഞങ്ങളെ ഏററവും സൌഹാർദ്ദപൂർവ്വം സൽക്കരിച്ചു. 'കോസ്മോപ്പോളിററൻ ക്ലബ്ബി'ൽവെച്ചു ഞങ്ങളെ ഹൃദയംഗമമായി സ്വീകരിച്ചവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഇതരരാജ്യക്കാരേക്കാളധികം ഇന്ത്യക്കാരായിരുന്നു.

ലണ്ടനിൽക്കൂടി, അവിടെ നിവസിക്കുന്ന അന്യരാജ്യക്കാരുമായുണ്ടായ സംഭാഷണത്തിൽനിന്നു വർണ്ണവ്യത്യാസജന്യമായ ആഭിജാത്യബോധവും ദുരഭിമാനവും ഇപ്പോഴും യൂണിവേഴ്സിററി പ്രൊഫസർമാരുടെയിടയിൽപോലും

ജീവിക്കുന്നുണ്ടെന്നു ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായി. എന്നാൽ ചില ഇന്ത്യൻവിദ്യാൎത്ഥികളിൽകണ്ട ദുരഭിമാനമാണു് ഏററവും ദയനീയമായി തോന്നിയതു്. കപ്പൽകയറിയാൽ പിന്നെ അവൎക്കു് ഇന്ത്യയെ സംബന്ധിക്കുന്ന സൎവ്വത്തേയുംപററി പുച്ഛമേയുള്ളു. അതു വിദേശീയരെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുവാൻ കഴിയുന്നത്ര അവർ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്യും.

ഇന്ത്യൻസ്നേഹിതരിൽ പലരും ഞങ്ങളെ ഉപചാരപൂൎവ്വം യാത്രയയയ്ക്കുന്നതിനായി റെയിൽവെസ്റ്റേഷനിലേക്കു വന്നിരുന്നു. പാരിസ്സായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ പിന്നത്തെ ഉദ്ദിഷ്ടസ്ഥാനം. വഴിയ്ക്കെങ്ങും നില്ക്കാത്ത 'ഫ്ളയിങ്ങ് സ്കോട്ട്സ്മൻ' എന്ന തീവണ്ടിയിലായിരുന്നു ഞങ്ങൾക്കു ലണ്ടനിലേയ്ക്കു മടങ്ങേണ്ടതു്. അന്നു രാത്രിതന്നെ ഇംഗ്ലീഷുചാനൽ കടക്കേണ്ടിയുമിരുന്നു. ഞങ്ങളെ യാത്രയയയ്ക്കുന്നതിന്നു സ്റ്റേഷനിലേയ്ക്കു സ്വന്തം നാട്ടുകാർ ഇത്രയധികം വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നതു് എഡിൻബറോവിൽ വെച്ചു മാത്രമാണു്. സ്നേഹപൂൎവ്വം പെരുമാറിയിരുന്ന ആ സംഘത്തെ വിട്ടുപിരിയുന്നതിൽ വളരെ വൈമനസ്യം തോന്നി. സ്വരാജ്യം വിട്ടു് ഏതാനും ആഴ്ചകൾക്കുള്ളിൽ ഇന്ത്യയുമായി ബന്ധപ്പെട്ട ഏതൊന്നും ഞങ്ങൾക്കു് ഏററവും പ്രിയപ്പെട്ട വസ്തുക്കളായിത്തീൎന്നതിൽ അത്ഭുതത്തിന്നവകാശമില്ലല്ലൊ.

IX
പാരിസ്സിൽ.

സതാംടണിൽ രാത്രി 11½ മണിയ്ക്കാണ് എത്തിയ തു്. ചാനൽ കടക്കുവാൻ 'കൻറേറാണിയ' എന്ന ബോട്ടിൽ രാത്രി മുഴുവൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി. പിറ്റെ ദിവസം അതിരാവിലെ എഴുമണിയോറു കരയ്ക്കിറങ്ങുന്നതിന്നു തയാറായപ്പോഠം അഗ്നിഗോളംപോലെ ഉദിച്ചുപൊങ്ങിയിരുന്ന സൂര്യൻ ജലാശയത്തെ തന്റെ അരുണകിരണങ്ങളാൽ രക്തവർണ്ണമാക്കി. ചുങ്കസ്ഥലത്തു് അധികനേരം നില്ക്കേണ്ടിവന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഉടൻതന്നെ പാരിസ്സിലേയ്ക്കു വണ്ടികയറി. ഞങ്ങളുടെ യൂറോപ്പുപര്യടനത്തിന്നിടയ്ക്കു ഇതുവരെ ഇത്ര നിരുന്മേഷമായ ഒരു യാത്രയുണ്ടായിട്ടില്ല. തന്നെയുമല്ല, പരിഷ്ക്കാരത്തിന്നും അഖിലരാജ്യസംസ്കാരത്തിന്നും പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട പാരിസ്സ് നഗരത്തിൽ എത്തിച്ചേന്നതിന്നുശേഷവും പ്രതീക്ഷിച്ചപോലെ ഉത്സാഹമോ സന്തോഷമോ എനിക്കു് ഒരിക്കലും തോന്നിയതുമില്ല.

വിവിധരാജ്യങ്ങളിലേയും വിദ്യാത്ഥികഠംക്കുള്ള വാസസ്ഥലങ്ങഠം സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന, ശാന്തവും സുന്ദരവുമായ ഭാഗത്തേയ്ക്കു ഞങ്ങളെ ആനയിച്ചു. അവിടെയുണ്ടായിരുന്ന മനോഹരമായ ഒരുദ്യാനത്തിന്നെതിരായി നിന്നിരുന്ന 'അമേരിക്കൻ ഹൌസി'ൽ ആണു് ഞങ്ങഠം താമസിച്ചതു്. അടുത്തുതന്നെ 'സ്വിസ് ഹൌസ്', 'ക്യൂബൻ ഹൌസ്', 'ഗ്രീക്ക് ഹൌസ്', 'ചൈനീസ് ഹൌസ്' എന്നിങ്ങിനെ പലേ രാജ്യങ്ങളിലുള്ള വിദ്യാത്ഥികഠംക്കും

പ്രത്യേകം കെട്ടിടങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇവ ധനികരെ ഉദ്ദേശിച്ച മാത്രമുള്ളവയായിരുന്നുവെന്നത് അവിടങ്ങളിലെ ജീവിതരീതിയിൽനിന്നു പ്രത്യക്ഷമായി. പാരിസ്സിൽ അനവധി ഫ്രഞ്ച് ഇന്ത്യാക്കാർ ഉണ്ടെങ്കിലും അവർക്കു മേല്പറഞ്ഞ രീതിയിൽ പ്രത്യേകം ഒരു കെട്ടിടമുള്ളതായി കണ്ടില്ല.

ഒരു സന്ദർശകന് ഈ നഗരത്തിൽ ആകർഷകമായ പലേ വസ്തുക്കളുമുണ്ട്. നെപ്പോളിയന്റെ ശവകുടീരം, ലോകത്തിൽവെച്ച് ഏററവും വലിയ 'ബ്രോഡ്കാസ്റ്റിങ്ങ്' സ്റ്റേഷനായ ഐഫൽ ടവർ, പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട നോട്ടർഡാം പള്ളി, വിക്ടർ ഡ്യൂഗോ, റൂസോ മുതലായവരുടെ സ്മാരകപ്രതിമകൾ, ലോകപ്രസിദ്ധമായ ആ വീനസ് പ്രതിമയോടുകൂടിയ വിശേഷപ്പെട്ട മ്യൂസിയം എന്നിവ അവയിൽ ചിലതു മാത്രമാണ്. മേരി അൻറോയിനററ് രാജ്ഞിയുടെ കാരാഗൃഹവും, ഫ്രഞ്ച് വിപ്ലവകാലത്തെ ഭയങ്കരദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽ ഉണ്ടായ വിചാരണകളുടെയും രക്തച്ചൊരിച്ചലിന്റെയും രംഗവുമായിരുന്ന സ്ഥലമാണു 'ലാ കൊൺഷ്യേർജെറി' (La Conciergerie). 'ഗോത്തിക്ക്' മട്ടിൽ പണിതിട്ടുള്ള ഈ വലിയ കെട്ടിടം ആദ്യകാലങ്ങളിൽ വെറും ഒരു കൊട്ടാരമായിരുന്നു. വിപ്ലവകാലത്തെ ബാസ്റ്റീലിന്റെ നശീകരണത്തിനുശേഷം അടുത്തകാലംവരെ ഇതു സ്റ്റെയിററ് കാരാഗൃഹമായിട്ടാണ് ഉപയോഗിച്ചിരുന്നത്. ഇരുളടഞ്ഞ, ഉന്മേഷശൂന്യമായ ഒരന്തരീക്ഷമാണ് അവിടുത്തേത്. വിപ്ലവസമയത്തു വിചാരണയ്ക്കുശേഷം കൊലയ്ക്കു വിധിക്കപ്പെട്ടവരെ അതിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയിരുന്ന ആ വലിയ ഹാളും

കടന്ന് ഞങ്ങഠം മേരി അൻറേറായിനററിൻെറ തടവുമുറിയിലേക്ക പ്രവേശിച്ചു. പ്രൌഢയായ ആ രാജ്ഞിയുടെ തല കുമ്പിടുവിക്കാനായി ആ മുറിയുടെ വാതിൽ കല്ലിച്ചുകൂട്ടി വിപ്ലവക്കാർ പൊക്കം കുറച്ചായിരുന്നു പണിതീർത്തിരുന്നത്. മരണത്തിനുമുമ്പ് ഈ സ്ത്രീ തൻെറ അന്ത്യസന്ദേശം സ്വീകരിച്ചത് ഇന്നും അവിടെത്തന്നെ കാണാവുന്ന ആ അൽത്താരിൻെറ സമീപത്തുവെച്ചാണ്. പുറമേയുള്ള സ്നേഹിതന്മാരോടു സ്വരക്ഷാർത്ഥം ആ രാജ്ഞി ഗൂഢാലോചന നടത്തിയതിൻെറ ലക്ഷ്യമായി ശത്രുക്കളുടെ കയ്യിലകപ്പെട്ട ഒരു കത്തിൻെറ പകപ്പ് ആ മുറിയിൽ ഇപ്പോഴും സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിട്ടുണ്ട്. ഈ വമ്പിച്ച കെട്ടിടത്തിൽ ഇരുളടഞ്ഞ ഒരു ഇടനാഴിയുടെ ഇരുമ്പഴികഠംകൊണ്ടു ചുററപ്പെട്ട വിഭാഗത്തിനുള്ളിൽ മരം കൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട ഒരു ബെഞ്ചു കിടക്കുന്നതു കാണാം. തലവെട്ടാൻ തന്നെ കൊണ്ടുപോകുന്നതിനു മുമ്പു നിർഭാഗ്യയായ മേരി അൻറേറായിനററ് ആ ബെഞ്ചിന്മേലാണത്രെ ഇരുന്നിരുന്നത്............

ഇതിൽനിന്നും തീരെ വ്യത്യസ്തമാണു ബൂർബൺ രാജകുടുംബത്തിന് ഒരു കാലത്തുണ്ടായിരുന്ന പ്രതാപത്തിൻെറയും, വഴിപിഴച്ച മേരിയുടെ ഉല്ലാസമയമായ ജീവിതത്തിൻെറയും, രംഗങ്ങളായ വെർസായികൊട്ടാരത്തിനോടു (Versailles)ചേൎന്ന അനവധി സ്ഥലങ്ങഠം. ലൂയി 14-ാമൻ പണിതീർത്ത ഇവിടുത്തെ കൊട്ടാരം, വെനിസിലെ ഡോജ്മാരുടെ കൊട്ടാരത്തെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നതും, എന്നാൽ അതിലും എത്രയോ വലിപ്പവും ആഡംബരവും കൂടിയതുമാകുന്നു. അസാധാരണ മോടിയോടുകൂ

ടിയ ഇതിൻെറ ചാപ്പലിൽ ഒരു പ്രത്യേകസംഗതി ഞങ്ങ ളുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. പ്രാർത്ഥനസമയത്ത്, അൽത്താരിനെയല്ല, രാജാവിനെ അഭിമുഖീകരിച്ചുകൊണ്ട് ഇരിക്കത്തക്കവണ്ണമായിരുന്നു അവിടുത്തെ ആസനങ്ങൾ (Pews) ഒരുക്കിയിരുന്നത്. മാർബിൾകൊണ്ടുള്ള ചുമരുകളിന്മേൽ, വിപ്ലവകാരികൾ പിന്നീടു ചുരണ്ടിക്കളഞ്ഞ ഫ്രാൻസിൻെറ രാജകീയചിഹ്നമായിരുന്ന ലില്ലിപുഷ്പത്തിൻെറ (Fleur-de-les) പാടുകൾ കാണാവുന്നതാണ്.

മാർസ്, ജൂപിററർ, വീനസ്, മെർക്കുറി എന്നീവിധത്തിലുള്ള പേരുകളോടുകൂടിയവയും, ഭിത്തികളും തട്ടുകളും വിചിത്രങ്ങളായ ആലേഖ്യങ്ങളാൽ അലംകൃതവുമായ അനേകം മുറികളിൽക്കൂടി ഞങ്ങൾ കടന്നുപോയി. ഒടുവിൽ 'ഹാൾ ഓഫ് മിറേഴ്സ്'-ഇൽ (Hall of Mirrors) എത്തിച്ചേൎന്നു. 1872-ൽ ഫ്രഞ്ച് സൈന്യത്തെ തോല്പിച്ച പ്രഷ്യൻ രാജാവ് വിൽഹെൽമ്, ഇവിടെവെച്ചായിരുന്നു 'ജൎമ്മൻ സാമ്രാജ്യപ്രഖ്യാപനം' ചെയ്തത്. ആ കാരണത്താലായിരിക്കാം, ജൎമ്മൻകാർ പരാജയപ്പെട്ട ലോകമഹായുദ്ധത്തിനുശേഷമുണ്ടായ "വെർസായി സന്ധി" (Treaty of Versailles) അവരെക്കൊണ്ട് അവിടെവച്ചുതന്നെ ഒപ്പുവെപ്പിച്ചതും. സന്ധി എഴുതുന്നതിന്ന് ഉപയോഗിച്ച പേനയും മേശയും അവിടെ സൂക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ട്. പരിഷ്കൃതകളായ സ്ത്രീകൾക്ക് അത്യാവശ്യമായി കരുതപ്പെടുന്ന ഉയൎന്ന മടമ്പോടുകൂടിയ ഷൂസിൻെറയും, 'യൂ-ഡീ-കൊളോൺ'എന്ന പ്രസിദ്ധ സുഗന്ധദ്രവ്യത്തിൻെറയും ഉത്ഭവത്തെപ്പററി ചില രസകരമായ വിവരങ്ങൾ ഞങ്ങൾക്ക് ഈ കൊട്ടാരത്തിന്നകത്തുവെച്ചു ലഭി

ക്കവാൻ ഇടയായി. ഇവ രണ്ടിനും കാരണം അത്യാഡംബരപ്രിയനായിരുന്ന ലൂയി 14-ാമന്റെ ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യമായിരുന്നുവത്രെ. പുരുഷനൊത്ത പൊക്കമില്ലാതിരുന്ന ലൂയി ഉയർന്ന മടമ്പോടുകൂടിയ ഷൂസുകളും, തന്റെ ആ കുറവു പരിഹരിക്കാൻ ആദ്യമായി ഉപയോഗിച്ചുതുടങ്ങി. ഏതാനും മാസം കൂടുമ്പോഴും ഒരിക്കൽ മദ്യത്തിൽ (Alcohol) മാത്രം സ്നാനം ചെയ്തിരുന്ന ലൂയിയ്ക്കു് ഒരു സുഗന്ധദ്രവ്യം ദേഹത്തിൽ എല്ലായ്പോഴും പുരട്ടേണ്ട ആവശ്യം തോന്നിയതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനുമില്ല. 'യൂ-ഡീ-കൊളോൺ' അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ടിയാണു് ആദ്യമായി നിർമ്മിച്ചതു്.

ഈ വമ്പിച്ച കെട്ടിടത്തിന്റെ വേറൊരു വിഭാഗം നെപ്പോളിയന്റെ പ്രതാപകാലത്തെ കുറിയ്ക്കുന്നു. കൊട്ടാരത്തിൽ ഒരു വലിയ ഹാളിന്റെ ചുമരുകളും മുഴവൻ ഫ്രാൻസിലെ ചരിത്രസംഭവങ്ങളെ രേഖപ്പെടുത്തുന്ന ചിത്രങ്ങളാൽ അലംകൃതമായിരുന്നു. അവയിൽവെച്ചു് ഏററവും വിശേഷപ്പെട്ടതു്, പുരുഷവേഷത്തിൽ കവചവും ധരിച്ച് തന്റെ വെളുത്ത പടക്കുതിരയുടെ പുറത്തു കയറി, കൈകളും പിന്നിൽ കെട്ടി മേല്പോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന 'ജോ ആൻ ഓഫ് ആർക്കി'ന്റെ വലിയ പടമായിരുന്നു.

കുറെക്കൂടെ ശാന്തവും ലഘുവുമായ ജീവിതം നയിക്കേണ്ടതിനു ലൂയി ഇടയ്ക്കിടെ പോയി താമസിച്ചിരുന്ന ആ കോവിലകത്തേയ്ക്കു് ഇവിടെനിന്നും വലിയ അകലമില്ല. ഉയരത്തിൽ ഇടതിങ്ങി വളരുന്ന സുഖശീതളങ്ങളായ വൃക്ഷക്കൂട്ടങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടെ, റുസോവിന്റെ 'പ്രകൃതിയിലേക്കു മടങ്ങുക' എന്ന സിദ്ധാന്തമനുസരിച്ചു ജീവി

ക്കവാൻ ഒരുങ്ങിയ മേരി അൻറേറായിനററ് അതിന്നായി ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന സ്ഥലത്തേക്ക പ്രവേശിച്ചു. എത്രയും കൌതുകമുള്ള മത്സ്യങ്ങറംകൊണ്ടു സജീവമായ ചെറിയൊരു പുഴ ഇന്നും അന്നത്തെപ്പോലെ ശാന്തമായി അവിടെക്കൂടെ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഹൃദയാകൃതിയിലുള്ള ചെറിയ ഒരു ദ്വീപിൻെറ മദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന 'വീനസ്സി'ൻെറ ക്ഷേത്രം ആ പ്രദേശത്തിൻെറ ചമൽക്കാരപൂർണ്ണതയെ ഒന്നുകൂടെ വദ്ധിപ്പിക്കുന്നോതേയുള്ളു. ഒരുകാലത്തു സ്ത്രീപുരുഷന്മാരെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞും രാജസപ്രഭാവത്തിൻെറ കേളീരംഗമായും പരിലസിച്ചിരുന്ന ആ ദിക്കെല്ലാം ഇന്ന് എത്ര നിശ്ശബ്ദം! നാമറിയാതെതന്നെ മനസ്സ് അവിടെനിന്ന് വിപ്ലവകാലത്തെ നിരവധി ഭയങ്കരസംഭവങ്ങളുടെ സാക്ഷിയായ 'ലാ കൊൺഷ്യേർജെറി'യിലേക്ക പാഞ്ഞുപോകുന്നു!!

ചരിത്രപ്രാധാന്യമുള്ള ഈ കെട്ടിടങ്ങറംക്ക പുറമെ ഈ വലിയ നഗരിയിൽ ഞങ്ങറം പലേ വിദ്യാലയങ്ങളും സന്ദശിക്കയുണ്ടായി. കമ്യൂണിസ്റ്റ് മുൻസിപ്പാലിററിക്കാരുടെ വകയായ ചില സ്കൂളുകറം എത്രയും ശ്ലാഘനീയമായിട്ടാണു തോന്നിയതു്. നല്ല ആരോഗ്യമില്ലാത്ത കുട്ടികറംക്ക പഠിക്കുന്നതിന്നുള്ള ഒരു 'തുറന്ന വിദ്യാലയം' (Open Air School) ഞങ്ങറം കണ്ടു. ആരോഗ്യപ്രദമായ പരിസരങ്ങളിൽ നില്ക്കുന്ന 'പെയർ'വൃക്ഷങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന വിസ്തൃതങ്ങളായ ആരാമങ്ങളിൽ ചില്ലുകറംകൊണ്ടു നിമ്മിക്കപ്പെട്ട വലിയ മുറികളിലിരുന്നു കുട്ടികറം പഠിക്കുന്നു. ശരീരസുഖത്തിന് അത്യാവശ്യകവും പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിൽ ദുല്ലഭവുമായ സൂയ്യപ്രകാശം ഇവിടെ അവക്ക ലഭി

ക്കുന്നതിന്നു വിഷമമില്ല. ചില്ലുകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട ചുമരുകൾ നിഷ്പ്രയാസം മേല്പോട്ടുയൎത്തുകയോ, കീഴ്പോട്ടാക്കുകയോ ചെയ്യാം. നിലം റബ്ബർകൊണ്ടാകയാൽ നടക്കുമ്പോൾ ശബ്ദമുണ്ടാവുകയോ, അതുമൂലം ആരോഗ്യഹീനരായ വിദ്യാൎത്ഥികളുടെ ക്ഷീണിച്ച ഞരമ്പുകൾക്ക് അസഹ്യത തോന്നുകയോ, ചെയ്യുന്നില്ല. കുട്ടികൾ കയറി ക്ഷീണിക്കത്തക്കവണ്ണം അവിടെ കോണികളുമില്ല. ഉച്ചസമയത്തു വിശ്രമത്തിനുള്ള കട്ടിലുകൾ കുട്ടികൾക്ക് ഒരു കയ്യുകൊണ്ട് എളുപ്പത്തിൽ പൊന്തിക്കാവുന്നവിധത്തിൽ വളരെ ഘനം കുറഞ്ഞതാണു പണിയിച്ചിട്ടുള്ളത്. ഭൂമിശാസ്ത്രം പഠിപ്പിക്കുന്നതു വളരെ രസകരമായവിധത്തിലാണ്. വളരെ വലുപ്പമുള്ള ഒരു വലിയ ഗോളം കെട്ടിടത്തിന്റെ മുൻഭാഗത്തു സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിന്മേൽ ഓരോ രാജ്യങ്ങളും ചിത്രീകരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഈ ഗോളത്തിനുചുററും വളഞ്ഞുകയറുന്ന ഒരു കോണിയിൽക്കൂടെ കുട്ടികളെ കൊണ്ടുപോയി ഓരോ ഭൂഖണ്ഡത്തേയും രാജ്യങ്ങളേയുംപററി പഠിപ്പിക്കുന്നു. ഈ വിദ്യാലയവും ഞങ്ങൾ അന്നു സന്ദൎശിച്ച അതിവിശേഷമായ കിൻറർഗാർട്ടൻ സ്കൂളും (ശിശുവിഹാരം) കുട്ടികൾക്കു ഫീസില്ലാതെയാണു നടത്തപ്പെടുന്നത്.

പാരിസ്സിൽ താമസിക്കുന്നതിന്നു വളരെ ചെലവുണ്ട്. ഇവിടുത്തെ സാമാനങ്ങൾക്ക് മററു മിക്കരാജ്യങ്ങളിലേക്കാൾ വളരെ കൂടുതൽ വിലയാണ്. സ്ത്രീകളുടെയിടയിൽ കൃത്രിമമോടിയ്ക്കുള്ള ഭ്രമം അതികലശലത്രെ. ജൎമ്മൻകാരോടുള്ള വലിയ വൈരാഗ്യം ഇന്നു് ഫ്രഞ്ചുകാരുടെ പ്രത്യേകതകളിൽ ഒന്നാണ്. ഈ രാജ്യക്കാരുടെ അ

സാധാരണമായ മര്യാദയേയും സൌഹാർദ്ദത്തേയുംപററി ധാരാളം കേട്ടിരുന്നുവെങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ അനുഭവം മറിച്ചായിരുന്നു. വളരെ കുറച്ചുപേർ മാത്രമേ ഞങ്ങളോടു സംസാരിക്കുന്നതിനു മുതിർന്നുള്ളു. തൻമൂലം അവിടുത്തെ ജനങ്ങളുമായി വളരെ അടുത്തു പരിചയപ്പെടുവാൻ ഇടയായില്ല. ഇതിനു കാരണം ഞങ്ങളുടെ ഇംഗ്ലീഷുപരിജ്ഞാനക്കുറവും, ചെയ്യുന്ന കാര്യങ്ങൾ അഭംഗിയായി ചെയ്യുന്നവരോടുള്ള വൈമനസ്യവുമാണെന്നു പിന്നീട്ട് മററു ചില രാജ്യക്കാർ ഞങ്ങളോടു പറകയുണ്ടായി. എന്നാൽ പാരിസ്സിലുണ്ടായിരുന്ന ചില തുർക്കി വിദ്യാർത്ഥികൾ ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു് ഇപ്രകാരമായിരുന്നു. "നിങ്ങൾ ഒരു കൊല്ലം മുഴുവൻ ഒരു ഫ്രഞ്ചുകാരനോടൊപ്പം ഒരേ മേശപ്പുറത്തു ഭക്ഷണം കഴിച്ചാലും അവസാനംവരെ നിങ്ങൾ തീരെ അപരിചിതന്മാരായിരുന്നു എന്നു വരാം. സ്വജനങ്ങളോടു അവർ വളരെ സ്നേഹമായിട്ടാണു പെരുമാറുന്നതെങ്കിലും വിദേശിയരോട്ട് അപ്രകാരമാണോ എന്ന കാര്യം സംശയമാണ്."

തെരുവീഥികളിൽ പതിവുപോലെ ചുററിനടക്കുമ്പോൾ ഫ്രഞ്ചിന്ത്യക്കാരായ പലരേയും ഞങ്ങൾ കണ്ടെത്തി. ഇംഗ്ലീഷ് അശേഷംപോലും നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും അവർ എത്രയും ഭംഗിയായി ഫ്രഞ്ചു സംസാരിക്കുന്നതിനെപ്പററി ഞങ്ങളുടെ കൂടെയുണ്ടായിരുന്ന ഫ്രഞ്ചു മാർഗ്ഗദർശികൾ പ്രശംസിച്ചുപറകയുണ്ടായി. ഏതു ബുദ്ധിമുട്ടുള്ള വിദേശഭാഷയും സ്വാധീനമാക്കുവാൻ ഇന്ത്യക്കാർക്കുള്ള പ്രത്യേകസാമർത്ഥ്യത്തിന്നു് അറിയാതെ ചെയ്ത ഒരഭിനന്ദനം മാത്രമായിരുന്നു അതു്.

ഞാനും എന്റെ ഒരു കൂട്ടുകാരിയും പാരിസ്സിൽ അക്കാലത്തു നടന്നിരുന്ന ഒരു കമ്യൂണിസ്റ്റ് പ്രദർശനം കാണുവാൻ പോയി. അവിടുത്തെ ചാർട്ടുകളും പടങ്ങളും, വിദ്യാഭ്യാസം, വ്യാവസായികാഭിവൃദ്ധി, ശിശുസംരക്ഷണം, സ്ത്രീസ്വാതന്ത്ര്യം എന്നീ വിഷയങ്ങളിൽ സോവിയററ് റഷ്യയ്ക്കു ലഭിച്ചിട്ടുള്ള പുരോഗതി ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചിരുന്നു. അന്നു വൈകുന്നേരംതന്നെ ഞങ്ങളുടെ നാട്ടുകാരിയായ ഒരു സഹോദരിയെ വളരെ ദയനീയാവസ്ഥയിൽ കാണുവാൻ ഞങ്ങൾക്കു സംഗതിയായി. അതു ജർമ്മനിയിൽ വളരെ കൊല്ലമുണ്ടായിരുന്ന തിരുവിതാംകൂർകാരനും, പരേതനുമായ മി. ചെമ്പകരാമൻപിള്ളയുടെ ഭാര്യ ലക്ഷ്മിബായിയായിരുന്നു. ഇംഗ്ലീഷ്, ഫ്രഞ്ച്, ജർമ്മൻ എന്നീ ഭാഷകൾ നല്ലവണ്ണം സംസാരിക്കാമായിരുന്ന ആ ഇന്ത്യാക്കാരി വളരെ സൌന്ദര്യവതിയായ ഒരു സ്ത്രീയാണ്. അവരുടെ ഭർത്താവിന്റെ രാഷ്ട്രീയാഭിപ്രായങ്ങൾ മൂലം നാസിഗവമ്മേണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വത്തെല്ലാം കയ്യേററം ചെയ്കയാൽ ഇപ്പോളവർ കേവലം നിർദ്ധനയായിത്തീന്നിരിക്കുന്നുവെന്നാണ് ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു്.

പാരിസ്സിൽ തുക്കികൾ കുറെപ്പേരുണ്ടു്. അവരിൽ ചിലരുമായി അടുത്തുപെരുമാറിയതിൽനിന്ന് ആധുനിക തുക്കിയെപ്പററി മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിച്ച ഒരു പ്രധാന സംഗതി, മതത്തോടും യാഥാസ്ഥിതികരുടെ സാന്മാർഗ്ഗിക സിദ്ധാന്തങ്ങളോടും അവക്കുള്ള അശ്രദ്ധയാണ്. തുക്കിസ്ത്രീകളും വിദ്യാഭ്യാസത്തിന്നായി പാരിസ്സിൽ താമസിക്കുന്നു. തങ്ങളുടെ രാജ്യത്തിന്റെയും, പ്രത്യേകിച്ചു് തുക്കിസ്ത്രീകളുടെയും വിമോക്താവു് എന്ന നിലയിൽ കെമൽപാഷ

യോട്ട് അവക്കുള്ള ഭക്തി ഹൃദയസ്പൃശ്കമത്രെ. വേഷത്തിലോ സമ്പ്രദായത്തിലോ ഇന്നത്തെ തുക്കികളെ എത്രയും പരിഷ്കൃതരായ പാശ്ചാത്യരിൽനിന്നും തിരിച്ചറിയുന്നതു വളരെ പ്രയാസമാണ്.

X
ഹോളൻഡ്.

അഖിലരാജ്യവിദ്യാൎത്ഥിസമ്മേളനത്തിൽ (International Students' Conference) പങ്കുകൊള്ളുന്നതിന്നായി ഹോളൻഡിലേയ്ക്കു ഞങ്ങൾ ബ്രസ്സൽസ് വഴിക്കാണ് പോയതു്. ബെൽജിയത്തിലെ താമസകാലത്തു ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയരായിരുന്ന സുഹൃത്തുക്കൾ ഞങ്ങളെ കാണുന്നതിന്നായി സ്റ്റേഷനിൽ വന്നിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സുഖസൌകൎയ്യങ്ങൾക്കായി പലേ ഒരുക്കങ്ങളും ചെയ്തിരുന്ന അവൎക്കു ഞങ്ങൾ അപ്പോൾതന്നെ അവിടം വിടുന്നതാണെന്നറിഞ്ഞതിൽ വളരെ ഇച്ഛാഭംഗമുണ്ടായി. എന്നാൽ ബ്രസ്സൽസിന്റെ വേറൊരു ഭാഗത്തുനിന്നു കയറേണ്ടിയിരുന്ന വണ്ടി തെററിയതിനാൽ വിചാരിച്ചസമയത്തു ഞങ്ങൾക്കു പുറപ്പെടാൻ സാധിക്കാതാവുകയും അതു ഭഗ്നാശയരായിത്തീൎന്നിരുന്ന ആതിഥേയരുടെ വിനോദകരമായ ഉന്മേഷത്തിന്നു കാരണമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. അതോടുകൂടി മുൻപറഞ്ഞ ഹോട്ടലിലേയ്ക്കു അവർ ഞങ്ങളെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. ഭക്ഷണസാധനങ്ങൾ കഴിക്കുന്നതിന്നു യാതൊരേൎപ്പാടുമില്ലാതിരുന്ന തീവണ്ടിയിലെ ദീൎഘയാത്രയ്ക്കുശേഷം ലഭിച്ച ചായയും വിശ്രമവും അത്യന്തം ആസ്വാദ്യമായി തോന്നി.

അന്നു രാത്രി പതിനൊന്നുമണിക്കാണ് ഞങ്ങൾ ഹോളൻഡിൽ ഉദ്ദിഷ്ടസ്ഥലത്ത് എത്തിച്ചേൎന്നതു്. കോൺഫറൻസിന്നുമുമ്പ് ഈ രാജ്യത്തും ഞങ്ങൾ അവിടു

ത്തെ കുടുംബാതിഥികളായിട്ടാണ് താമസിക്കേണ്ടിയിരുന്നത്. ഞാനും മിസ് സാംസനും അന്തസ്സുള്ള ഒരു മദ്ധ്യവയസ്കയുടെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കു പോയി. പുഷ്പനിരകളാൽ പ്രശോഭിതവും പ്രശാന്തവുമായ 'ബ്ളുമെൻഡാൾ' എന്നൊരു നാട്ടിൻപുറത്തായിരുന്നു അവരുടെ മനോഹരവസതി. ഭർത്താവായ മെസേയർ ബിയേൺസ് വലിയൊരു തേയിലക്കച്ചവടക്കാരനാണ്. കുറെ കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പ് ഇന്ത്യ സന്ദർശിച്ചിട്ടുള്ള ഇദ്ദേഹത്തിനു ഗാന്ധിജിയോടു വലിയ ബഹുമാനമത്രെ. ഞങ്ങൾ ചെന്ന സമയം അദ്ദേഹം ഒഴികെ മററു കുടുംബാംഗങ്ങൾ എല്ലാം നല്ല ഉറക്കമായിരുന്നു. വിശാലവും അലംകൃതവുമായ ഒരു മുറിയിലേയ്ക്കു ഞങ്ങളെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. താമസിയാതെ ഗാഢനിദ്ര പ്രാപിച്ച ഞങ്ങൾ, പിറേറദിവസം രാവിലെ ഒമ്പതുമണി അടിക്കുന്നതു കേട്ടാണ് ഉണർന്നത്. ബദ്ധപ്പെട്ടെഴുന്നേററു പ്രാതലിന്നു ചുവട്ടിലേയ്ക്കു ചെന്നപ്പോൾ മെസേയർ ബിയേൺസ് തൻെറ ജോലിക്കായി പോയ്ക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. മാഡം ബിയേൺസും വേറെ മൂന്നുപേരും ഞങ്ങളോടൊപ്പം ഭക്ഷണത്തിന്നിരുന്നു. സ്വന്തം മക്കളില്ലാത്ത ആതിഥേയരുടെ വളർത്തുപുത്രിയായ മേരിയായിരുന്നു അവരിൽ ഒരു യുവതി. മറെറാന്നു ചികിത്സയ്ക്കായി വന്നവിടെ താമസിച്ചിരുന്ന സുഖക്കേടുകാരിയായ ഒരു ജർമ്മൻവനിതയും, മൂന്നാമത്തേയാൾ റഷ്യൻസാറിൻെറ കീഴിൽ ഒരുദ്യോഗസ്ഥനായിരുന്ന തൻെറ അച്ഛനോടൊപ്പം ബോൾഷവിക്ക് വിജയകാലത്ത് സ്വരാജ്യം വിട്ടുപോരേണ്ടിവന്ന ഐറീൻ എന്ന റഷ്യൻയുവതിയും ആയിരുന്നു. അവരെല്ലാം ഞങ്ങളെ സൽക്കരിക്കുന്ന

തിൽ അതിയായ ഔത്സുക്യം പ്രദർശിപ്പിച്ചു. ഗൃഹനിർമ്മിതമായ കേയ്ക്കും, ഹോളൻഡിലെ കേൾവിപ്പെട്ട 'ചീസും' (പാൽക്കട്ടി), അവിടുത്തെ തോട്ടത്തിൽനിന്നുതന്നെ പറിച്ചെടുത്തതായ 'റാസ്പ്ബെറി', 'ചെറി' എന്നീ പഴങ്ങളും ഞങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ ധാരാളമായി കൊണ്ടുവെച്ചു. സംഭാഷണത്തിൽനിന്ന് ബിയേൺസ്കുടുംബക്കാർ പണ്ടുതന്നെ വലിയ കച്ചവടക്കാരായിരുന്നുവെന്നു മനസ്സിലായി. ചുമരിന്മേൽ ഇരുന്ന ഒരു പിതാമഹൻെറ ഛായാപടം ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം അവിടത്തെ ഒരു 'ബർഗോമാസ്റ്റർ' ആയിരുന്നുവെന്ന് അവർ ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞു.

പ്രാതൽകഴിഞ്ഞ് ഞങ്ങൾ ഒരു ദീർഘിച്ച വിനോദയാത്രയ്ക്കൊരുങ്ങി. ആദ്യം ഞങ്ങൾ ചെന്നതു പൂക്കളുടെ ഒരു വലിയ പ്രദർശനം നടന്നിരുന്ന ഹാർലെം എന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കായിരുന്നു. കുറച്ചു മുന്നോട്ടു പോയപ്പോൾ വൃത്തിയിലുള്ള ചെറിയ വീടുകളും അവയിൽ ഓരോന്നിൻേറയും മുമ്പാകെ ഏതെങ്കിലും ഒരു പ്രത്യേകതരത്തിലുള്ള പുഷ്പങ്ങളോടുകൂടിയ മനോഹരമായ പൂന്തോട്ടങ്ങളും കാണാറായി. ഈ പൂക്കൾ വെറും അലങ്കാരത്തിന്നു മാത്രമുള്ളവയല്ല. ഡച്ചുകാർ നല്ല വ്യാപാരവിദഗ്ദ്ധന്മാരാണ്. അവർ തങ്ങളുടെ പുഷ്പങ്ങൾ മൂലമായും ധനം സമ്പാദിക്കുന്നു. ഇവിടത്തെ ഒരു പ്രത്യേകത, വീടുകളെ അന്യോന്യം വേർതിരിച്ചിരുന്ന വീതികുറഞ്ഞ തോടുകളാണ്. ഭൂസ്വത്തിന്ന് അതൃത്തി കുറിയ്ക്കുവാൻ മാത്രമല്ല, ഗതാഗതത്തിന്നും ഉപയുക്തമായ ഈ തോടുകൾ അതേപ്രകൃതിവിശേഷത്തോടുകൂടിയ എൻെറ സ്വദേശമായ കേരളത്തെ അനുസ്മരിപ്പി

ച്ചു. ഹോളൻഡിലെ പുഴകളിൽ അധികമുള്ള ജലം സമുദ്രത്തിലേയ്ക്കു് ഒഴുകുന്നതും ഈ തോടുകൾ വഴിയാണു്.

പൂക്കളുടെ പ്രദർശനം വളരെ വലിയ തോതിലായിരുന്നു പ്രദർശനശാലയ്ക്കകത്തു കടന്നു ചുററും നോക്കിയപ്പോൾ വിവിധവർണ്ണങ്ങളുടെ ഒരു വമ്പിച്ച കടലിൻമദ്ധ്യത്തിലാണോ ഞങ്ങൾ എന്നു തോന്നിപ്പോയി. ആ പ്രദേശങ്ങളിൽ കിട്ടാവുന്ന എല്ലാത്തരത്തിലുമുള്ള പുഷ്പങ്ങളും സസ്യങ്ങളും അവിടെ ശേഖരിച്ചിരുന്നു. ഞങ്ങൾ അവിടെ ഈ കാഴ്ച കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്ന അവസരത്തിൽത്തന്നെ വഞ്ചിവഴിയായി അവ ധാരാളം നാനാദിക്കുകളിൽ നിന്നും വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ലേലംവിളിയാണു് ഏററവും രസകരമായിരുന്നതു്. ഉടമസ്ഥന്മാർ ഒരു ഗ്യാലറിയിൽ ഇരിക്കും; ലേലം വിളിക്കുന്ന സമയത്തു് വില ചേർന്നു എന്നു തോന്നിയാൽ അവർ മുമ്പിലുള്ള ഡസ്കിലെ ബട്ടൻ ഒന്നമർത്തും; ഉടനെ അവിടെയുള്ള ഒരു വലിയ മണിയുടെ വരകൾ വിദ്യുച്ഛക്തിയുടെ സഹായത്താൽ പ്രദീപ്തമാകും. ഇങ്ങനെ വില ചേർത്തു പുഷ്പങ്ങൾ മേടിച്ചാൽ അവയെ ഉടൻതന്നെ ദൂരദിക്കുകളിലേക്കു വായുമാർഗ്ഗമായിട്ടാണു് അയയ്ക്കുന്നതു്.

പിന്നീടു ഞങ്ങൾ അവിടത്തെ 'ഡൈക്കു'കൾ കാണ്മാനാണു് പോയതു്. സ്കൂളിൽ പഠിച്ചിരുന്ന കാലംമുതല്ക്കുതന്നെ കരയിൽനിന്നു സമുദ്രജലത്തെ തടുത്തുനിർത്തുന്ന ആ വലിയ മതിൽക്കെട്ടുകളുടേയും, അവയിൽ ഒന്നിലെ ഒരു ചെറുവിടവു് വിരൽകൊണ്ടടച്ചുപിടിച്ചു് ഏകാകിയായി ഒരു ഭയങ്കരരാത്രി മുഴുവനും കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ധീരനായ ഒരു ബാലകൻേറയും, ചിത്രങ്ങളാണു് എൻെറ മുമ്പിൽ 'ഹോളൻഡ്' എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ ഉദിച്ചു

പൊങ്ങാറുള്ളതു്. ഗതാഗതത്തിന്നുപയോഗിക്കുന്ന ചില ഡൈക്കുകളുടെ മീതെ ഞങ്ങളുടെ കാറോടിച്ചുപോയി. ഇവയുടെ ഉറപ്പിന്നായി മീതെ സാധാരണ പുൽത്തകിടുകഠം വെച്ചുവളൎത്തുന്നു. ഡൈക്കുകളുടെ ചരിവുകളിൽ നട്ടുപിടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന വൃക്ഷങ്ങളുടെ വേരുകഠം താന്യോന്യം ചുററിപ്പിണഞ്ഞു മണ്ണിന്നു് ഉറപ്പുകൊടുക്കുന്നു. ഈ മതിലുകളുടെ ഒരു ഭാഗത്തു കരയും മറുവശത്തു കരയുടെ നിരപ്പിന്നു മീതെയായി സമുദ്രവും കിടക്കുന്നതുകാണാം. വീടുകഠംക്കു നല്ല അസ്തിവാരമാണു് ഈ മതിലുകഠം. എന്തെന്നാൽ ഇവിടെയെല്ലാം ചളിപ്രദേശമായതുകൊണ്ടു കെട്ടിടങ്ങഠം പണിയുന്നതു വിഷമമാകുന്നു.

ഞങ്ങഠം മുന്നോട്ടു പോകുന്തോറും കാററിന്റെ തണുപ്പു് വൎദ്ധിച്ചുവന്നു. വേനല്ക്കാലമായിരുന്നതിനാൽ എല്ലായിടവും പച്ചപ്പരവതാനി വിരിച്ചപോലെ എത്രയും മനോഹരമായിരുന്നു. അവിടെ ധാരാളമായി മേഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന തടിച്ച വലിയ പശുക്കളും നമ്മുടെ നാട്ടിൽ പട്ടിണികിടക്കുന്ന അതേവൎഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട അൎദ്ധപ്രാണങ്ങളായ ജീവികളും തമ്മിൽ എന്തൊരു വ്യത്യാസം! നയനഗോചരമായ ഭൂഭാഗത്തിന്നു ഭംഗി കൂട്ടിയിരുന്ന അനേകം 'വാതചക്രങ്ങഠം (Wind mills)ഈരാജ്യത്തിന്റെ ഒരു പ്രത്യേകവിശേഷമത്രെ. കരയാക്കിത്തുടങ്ങിയ ഒരു തടാകം ഞങ്ങഠം കടന്നുപോകയുണ്ടായി. 'ഈശ്വരൻ കടലും ഞങ്ങഠം കരയും സൃഷ്ടിച്ചു' എന്നു് ഡച്ചുഭാഷയിൽ ഒരു പഴമൊഴിയുണ്ടു്. വാസ്തവത്തിൽ ഈ രാജ്യത്തിന്റെ വലിയ ഒരംശം ഇപ്രകാരം വെള്ളത്തിൽനിന്നു വീണ്ടെടുത്തതാണു്. ഡച്ചുകാർ അതിവിദഗ്ദ്ധന്മാരായ എഞ്ചിനീയർമാരാകുന്നു. പ്രകൃതിയുമായുള്ള വളരെക്കാലത്തെ പോരാട്ടം അവരെ സ്ഥിരോ

ത്സാഹവും ദൃഢമനസ്കതയും ഉള്ള ഒരു വംശക്കാരാക്കി തീർത്തിട്ടുണ്ടു്.

ഞങ്ങൾ ഒരു ഗ്രാമത്തിലിറങ്ങി തെരുവുകളിൽക്കൂടി നടന്നു. അതിലെ നിവാസികൾ പഴയരീതിയിലാണു വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്നതു്. പുരുഷന്മാരുടെ കാലുറ അസാധാരണവിസ്താരമുള്ളതും സ്ത്രീകളുടെ തൊപ്പി വളരെ വലിപ്പമുള്ളതുമാണു്. ഇരുകൂട്ടരും മരംകൊണ്ടുള്ള വലിയ ഷൂസാണു് ധരിച്ചിരുന്നതു്. ഒഴുകിപ്പോകുന്ന ഒരു ചെറുനദിയുടെ കരയിൽ ഡൈക്കിൻെറ മുകളിലിരുന്നു് വളരെ ഉല്ലാസത്തോടുകൂടി ഞങ്ങൾ മദ്ധ്യാഹ്നഭക്ഷണം കഴിച്ചു. പിന്നീടു ആംസ്റ്റർഡാമിലേക്കാണു് പുറപ്പെട്ടതു്. അതിന്നിടയിൽ ഞങ്ങൾ പല വിഷയങ്ങളേയുംപററി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ജർമ്മൻവനിത ഇന്നത്തെ നാസിഗവമ്മേണ്ടിനോടു് ഒട്ടും ആനുകൂല്യമുള്ളവരായിരുന്നില്ല. കറുത്ത കണ്ണുകളോടും ഇരുണ്ടതലമുടിയോടുംകൂടിയ റഷ്യൻയുവതിയെ ഒരു പൌരസ്ത്യവനിതയെപ്പോലെയാണു് ഞങ്ങൾക്കു തോന്നിയതു്. ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ നാടുകടത്തപ്പെട്ട ആ സ്ത്രീയ്ക്കു് സ്വരാജ്യത്തോടുള്ള സ്നേഹത്തിനു് ഒട്ടും കുറവുണ്ടായിരുന്നില്ല! ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയി സംസ്കൃതമനസ്കയും സമുദായോദ്ധാരണവിഷയങ്ങളിൽ ഉത്സുകയുമായിരുന്നു. ഗൌരവവും ആത്മവിശ്വാസവും നിറഞ്ഞ അവരുടെ മുഖഭാവം ആ രാജ്യത്തെ ദേശീയജീവിതത്തിൽ സ്ത്രീകൾക്കുണ്ടായിരുന്ന ഗണ്യമായ സ്ഥാനത്തെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നതുപോലെ തോന്നി. ചരിത്രത്തിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കാവുന്ന ഡച്ചുകാരുടെ അസാമാന്യമായ സ്വാതന്ത്ര്യശീലത്തെ പ്രശംസി

ച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ സംസാരിച്ചപ്പോഠം അവരുടെ മറുപടി ഇപ്രകാരമായിരുന്നു: "ഞങ്ങളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യബുദ്ധി കുറെ അതിരുകവിഞ്ഞുപോയില്ലേ എന്നു ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു. രണ്ടുപേർ തമ്മിൽ യോജിക്കുക എന്നുള്ളതു് ഇവിടെ പ്രയാസമായിട്ടാണു് കണ്ടുവരുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് സ്വാതന്ത്ര്യം വിചാരിക്കുന്നേടത്തോളം അത്ര വലിയ അനുഗ്രഹമാണോ എന്നു ഞാൻ സംശയിക്കാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു."

അനവധി തോടുകളോടുകൂടിയ ആംസ്റ്റർഡാം വെനിസിനെ ഓർമ്മിപ്പിച്ചു. ഈ നഗരവും നിരവധി ദ്വീപുകളിന്മേലാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. എന്നാൽ ആ പുരാതന ഇററാലിയൻ നഗരിയ്ക്കു് ഇന്നുമുള്ള ചാമൽക്കാരസൌകുമാര്യം ഈ പ്രദേശത്തിനില്ലെന്നു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല. അടിയിലുള്ള ചളിപ്രദേശത്തു് അടിച്ചിറക്കിയിട്ടുള്ള മരത്തൂണുകളിന്മേലാണു് ഈ വമ്പിച്ച നഗരം പണിതിട്ടുള്ളതു് എന്നു കേട്ടപ്പോഠം ഞങ്ങഠം അത്ഭുതപ്പെട്ടു.

മടങ്ങി വാസസ്ഥലങ്ങളിലെത്തിയപ്പോഠം നേരം വളരെ വൈകി. ശാന്തമായ ആ നാട്ടിൻപുറത്തു തിരിച്ചെത്തി ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയരുടെ വിസ്തൃതവും അതിമനോഹരവുമായ ആരാമത്തിൽ ചുററിനടന്നപ്പോഴുണ്ടായ അത്യാനന്ദം അവർണ്ണനീയമത്രെ. മെസേയർ ബിയേൺസു് എൻെറ കൂട്ടുകാരിയായ മിസ് സാംസനെ അപസ്മാരരോഗികഠംക്കു മാത്രമായി അടുത്തുള്ള ഒരു ആസ്പത്രിയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ പത്നി എന്നെ വളരെ സമീപത്തായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കിൻഡർഗാർട്ടൻസ്കൂളും, സന്ദ

ശിക്കുന്നതിനായി കൊണ്ടുപോയി. ഹോളൻഡിലെ വിദ്യാഭ്യാസസ്ഥാപനങ്ങളും വിശ്വവിഖ്യാതങ്ങളാകുന്നു.

പിറേറദിവസം കാലത്തു ഞങ്ങൾക്കു യൂട്രെക്ടിലേക്കു (Utrecht) പോകേണ്ടിയിരുന്നു. അന്നു വൈകുന്നേരം സ്നേഹിതന്മാർ ഞങ്ങളുടെ ആവശ്യത്തിലേയ്ക്കായി പ്രത്യേകം ചോറും കറിയും വെച്ചുതരികയും ഇന്ത്യൻ മട്ടിൽ കൈകൊണ്ടു ഭക്ഷണം കഴിക്കുന്നതിനായി അവർ ഞങ്ങളെ നിർബ്ബന്ധിക്കുകയും ചെയ്തു. അവരിൽ മിക്കപേരും ഈ "പ്രദർശനം" കാണുന്നതു് ആദ്യമായിട്ടാണു്. അതവർക്കു് അസാദ്ധ്യമായ ഒരു പ്രവൃത്തിയായിട്ടാണു് തോന്നിയതു്. പൌരസ്ത്യദേശങ്ങളിൽനിന്നു വരുന്നവർക്കു് ആദ്യകാലങ്ങളിൽ കത്തിയും മുള്ളും ഉപയോഗിക്കുന്നതു വലിയ വിഷമമായിരിക്കുമെന്നതും നമ്മുടെ പാശ്ചാത്യസ്നേഹിതന്മാർ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു! പരിശീലനക്കുറവുമൂലം വിദേശീയർ നമ്മുടെ സമുദായമര്യാദകൾ ലംഘിച്ചാൽ നാം അതൊരു വിനോദമായിട്ടേ കണക്കാക്കാറുള്ളു. നേരെ മറിച്ചു നമുക്കാണു് ആ അബദ്ധം പിണഞ്ഞതെങ്കിൽ നമ്മെ അവർ അപരിഷ്കൃതരായി ഗണിക്കുന്നു!

വൈകുന്നേരത്തെ ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞു് ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും റഷ്യൻ യുവതിയോടൊപ്പം പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങി. തണുത്ത കാററും, എവിടെ നോക്കിയാലും കാണാമായിരുന്ന കടുത്ത പച്ചനിറവും, പുഷ്പങ്ങളുടെ വർണ്ണശബളതയുമെല്ലാം എന്തെന്നില്ലാത്ത ആഹ്ലാദം നല്കി. പാശ്ചാത്യരുടെ പ്രയത്നപൂർണ്ണമായ ജീവിതത്തിനുള്ള പ്രധാന കാരണം അവിടങ്ങളിലെ ശീതോഷ്ണാവസ്ഥയാണെന്നുള്ളതിനു യാതൊരു സംശയവുമില്ല. ഒരു രാജ്യത്തിലുള്ള ആളു

കളുടെ ആരോഗ്യത്തിനും ശീതോഷ്ണാവസ്ഥയ്ക്കും തമ്മിൽ വലിയ ബന്ധമുണ്ടെന്നു ഞങ്ങൾ യൂറോപ്പിലെത്തി വളരെ കഴിയുംമുമ്പുതന്നെ മനസ്സിലാക്കി. കരയ്ക്കിറങ്ങി ഒരു മാസം കഴിയുംമുമ്പു ഞങ്ങളിൽ ഓരോരുത്തരുടേയും തൂക്കം കൂടി. ഏററവും അലസരായ കൂട്ടുകാർപോലും ഉത്സാഹഭരിതരായിത്തീർന്നു. എല്ലാത്തിനും ഉപരിയായി, ആരോഗ്യത്തെ സഹായിക്കുന്ന വിനോദകരമായ കളികളിൽ പാശ്ചാത്യർക്കുള്ള ആസക്തി പൌരസ്ത്യരുടെയിടയിൽ മിക്കവാറും ഇല്ലെന്നുതന്നെ പറയാം. പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിൽ ഒരാൾക്കു നിരുത്സാഹനോ അലസനോ ആയി ഒഴിവുനാൾ കഴിച്ചുകൂട്ടുക വിഷമമാണു്. ഞങ്ങൾ മൂന്നുപേരും അന്നു വൈകുന്നേരം അത്യാഹ്ലാദത്താൽ മതിമറന്നു ഭ്രാന്തികളെപ്പോലെ മററു പാന്ഥന്മാരെപ്പോലും തീരെ വകവയ്ക്കാതെ, വൃക്ഷവിതാനിതമായ ഒരു ചെരുവിൽക്കൂടി കീഴ്പ്പോട്ടു് ഓടിയിറങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നതു് ഇപ്പോഴും ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ഓർക്കുന്നു.

പിറേറദിവസം കാലത്തു സ്റ്റേഷനിൽവെച്ചു് ഞങ്ങളെല്ലാവരും ഒരുമിച്ചുകൂടി. ആതിഥേയസംഘത്തിൽപ്പെട്ട സകലരും ഞങ്ങളെ വണ്ടികയററി അയയ്ക്കുന്നതിന്നു് അവിടെ സന്നിഹിതരായിരുന്നു. യൂട്രെക്ടിൽ എത്തിയ ഉടൻ ഞങ്ങളെ "വിമൻസ് ക്ലബ്ബി"ലേയ്ക്കാണു് കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയതു്. അവിടെ ഏതാനും മണിക്കൂറുകൾ വിശ്രമിച്ചതിന്നുശേഷം ആ നഗരത്തിൽ ഞങ്ങളെ അതിഥികളായി സ്വീകരിക്കാനുള്ള വീട്ടുടമസ്ഥന്മാരുടെകൂടെ അവരുടെ വസതികളിലേക്കു പോകേണ്ടിയിരുന്നു. രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞു് ആരംഭിക്കുന്ന കോൺഫറൻ

സിൻെറ കാൎയ്യപരിപാടിയനുസരിച്ച് ഞങ്ങളുടെ സംഘാംഗങ്ങൾക്കുള്ള പ്രത്യേകച്ചുമതലകളെപ്പററി ആ വിശ്രമവേളയിൽ ആലോചനനടത്തി. കോൺഫറൻസു സംബന്ധിച്ച വിനോദരാത്രിയിൽ ഇന്ത്യൻസംഘം "ശാകുന്തളം" എന്ന നാടകത്തിലെ ഏതാനും ഭാഗങ്ങൾ വിശാലരംഗങ്ങളായി അഭിനയിക്കുന്നതിനു പുറമെ ഒരു ഗുജറാത്തി നൃത്തവും നടത്തുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. ബോംബയിലെ മിസ്സ് മോഡിയായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ ഡാൻസിംഗ് 'മാസ്റ്റർ.' തൻെറ വിദ്യാൎത്ഥികൾക്ക് വേണ്ടുംവണ്ണം അഭ്യസനം നൽകുന്നത് അത്ര ലഘുവായ ജോലിയായി അവൎക്കു തോന്നിയിരിക്കാൻ തരമില്ല. ചിലൎക്കു താളം തെററും; ചിലൎക്കു ചുവടുപിഴയ്ക്കും; ചിലർ വടിപോലെ വിറങ്ങലിച്ചു നില്ക്കും. ആ രംഗം വിചാരിക്കുന്നതുതന്നെ രസാവഹമാണ്. അന്നും പതിവുപോലെ റിഹേർസൽ നടന്നു. ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയർ വന്നപ്പോൾ അതു നിൎത്തിവെച്ച് ഈരണ്ടുപേരടങ്ങിയ സംഘങ്ങളായി ഞങ്ങൾ അവരവരുടെ വാസസ്ഥലങ്ങളിലേക്കു പോയി.

യൂറോപ്യൻ പൎയ്യടനകാലത്ത് എനിക്കു കൂടെത്താമസിക്കുവാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടായ കുടുംബക്കാരെല്ലാം പരിശുദ്ധഹൃദയരും സംസ്കൃതമാനസരുമായിരുന്നു എന്നു രേഖപ്പെടുത്തുന്നതിൽ വളരെ സന്തോഷമുണ്ട്. എന്നാൽ ഒഴിച്ചുകൂടാൻ പാടില്ലാത്ത ഒരു വിഷമം എല്ലായിടത്തുമുണ്ടായി—ആതിഥേയരുടെ പേരും മേൽവിലാസവും പഠിക്കുക എന്നുള്ളതു മാത്രം. ശബ്ദശാസ്ത്രത്തിലെ വലിയൊരഭ്യാസമായിട്ടാണതെനിക്കു തോന്നിയത്. എൻെറ പുതിയ ആതിഥേയി ഏതാണ്ടു തടിച്ച ഒരു സ്ത്രീയാ

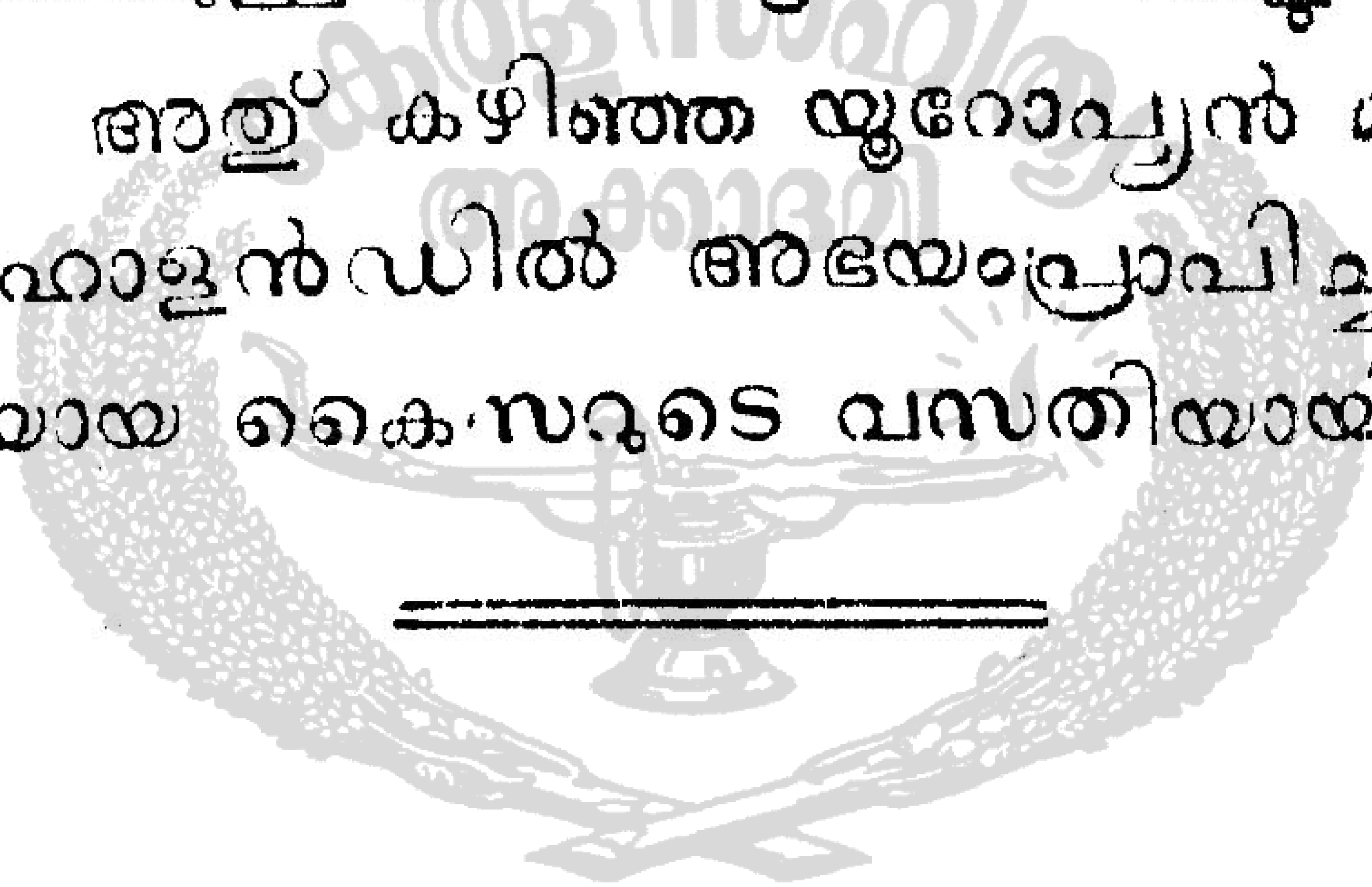
യിരുന്നു. കൌതുകമുള്ള അവരുടെ മുഖത്തു നിഷ്കളങ്കതയും ദയയും പ്രതിഫലിച്ചുകാണാം. അവരുടെ ഭർത്താവ് ഒരു നേത്രചികിത്സാവിദഗ്ദ്ധനാണ്. അവിടുത്തെ ചുരുങ്ങിയ താമസക്കാലത്തിനുള്ളിൽ അവരുടെ ആ ഭവനം സർവ്വക്കും സദാപി സ്വാഗതമരുളിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരു സ്നേഹനിലയനമായി ഞങ്ങൾക്കു തോന്നി.

ഒരു രാജ്യത്തെ ജനങ്ങളുടെ മനോഗതി എളുപ്പത്തിൽ മനസ്സിലാക്കാനുള്ള ഉത്തമമാർഗ്ഗം അവിടത്തെ കുടുംബങ്ങളിൽ താമസിക്കുകയാണ്. പ്രത്യേകിച്ച്, അവിടം പുറമെനിന്നു ധാരാളമാളുകൾ വന്നുപൊയ്ക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു സ്ഥലമാണെങ്കിൽ അതിനുള്ള സൌകര്യവും വളരെ കൂടും. ഞങ്ങളുടെ വിവാദവിഷയം പലപ്പോഴും പുത്രികാരാജ്യങ്ങളെപ്പററി (Colonies) യായിരുന്നു. ഹോളൻഡ് അഭിവൃദ്ധിയുള്ള ഒരു രാജ്യവും അവിടുത്തെ ജീവിതക്രമം ഉയർന്നതരത്തിലുള്ളതുമാണ്. ഇതിന്നു കാരണം ഏഷ്യാഭൂഖണ്ഡത്തിലുള്ള അവരുടെ കോളനികളാണെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നിയത്. എന്നാൽ കോളനികളിലെ നാട്ടുകാരുടെയിടയിൽ ഇന്നു വലിയ അതൃപ്തി ഉണ്ടുതാനും. ഹോളൻഡിൽ പഠിച്ചിരുന്ന അത്തരം നാട്ടുകാരായ വിദ്യാർത്ഥികളിൽ വളരെ കുറച്ചുപേർ മാത്രമേ അഖിലവിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കെടുക്കുകയുണ്ടായുള്ളു. ഒരു ജാവനീസ് നൃത്തം നടത്തുന്നതിനുപോലും അവരിൽ ചിലരെ വളരെ നിർബ്ബന്ധിക്കേണ്ടിവന്നു. കോളനികൾ തങ്ങളുടെ അനശ്വരമായ സ്വത്തുക്കളെന്നവണ്ണം വളരെ ഡച്ചുകാർ സംസാരിച്ചുകേട്ടത് എന്റെ ചെവിയ്ക്കു പുത്തരിയായി തോന്നി. അഖിലവിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനകാലത്ത്

ഒരു ഡച്ചുകാരൻ എന്നോടു സംഭാഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിന്നിടയിൽ, കോളനികളെപ്പററി കുറച്ചൊന്നു സംസാരിക്കാനിടയായി. തങ്ങളുടെ പൂർവ്വികന്മാർ തുടങ്ങിവെച്ച ആ മാഹാത്മ്യമേറിയ നിസ്വാർത്ഥപ്രസ്ഥാനം—അതായതു്, അജ്ഞരും അപരിഷ്കൃതരുമായ കറുത്തമനുഷ്യരെ 'ഉയർത്തുക'—തുടർന്നുപോകേണ്ടതു അവരുടേയും ധർമ്മമാണെന്നായിരുന്നു അയാളുടെ അഭിപ്രായം. ഇതാണ് അധീനരാഷ്ട്രങ്ങളെപ്പററി ഇന്നത്തെ സാമ്രാജ്യശക്തികളുടെയെല്ലാം ഭാവന. കുറച്ചുദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ഒരു ഇററാലിയൻ പറഞ്ഞതു്, "അബിസീനിയയെ ഇററലി പിടിച്ചടക്കുന്നതായാൽ അവിടുത്തെ അടിമത്തം നശിക്കുമെന്നു മാത്രമല്ല, താമസിയാതെ ഇന്ത്യയെപ്പോലുള്ള പാരാധീനപ്പെട്ട രാഷ്ട്രങ്ങൾ വിമുക്തമാവുകയും ചെയ്യുന്നതാണ്." എന്നായിരുന്നു!

യൂട്രെക്ടിൽ താമസിക്കുന്നകാലത്തു ഞങ്ങളുടെ ആതിഥേയർ എന്നെയും എൻെറ കൂട്ടുകാരെയും രണ്ടു വിനോദയാത്രകൾക്കായി കൊണ്ടുപോയിരുന്നു. ഒന്നു്, 80 നാഴിക ദൂരെയുള്ള ഒമ്മനിലേക്കായിരുന്നു. ഈ സ്ഥലത്തിൻെറ പ്രകൃതിരാമണീയകത്തെപ്പററി ഞാൻ ഇന്ത്യയിൽ വെച്ചുതന്നെ വളരെയൊക്കെ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. മലകൾ അധികമില്ലാതെ മിക്കവാറും പരന്നുകിടക്കുന്ന ഒരു രാജ്യമാണ് ഹോളൻഡ്. എങ്കിലും വേനൽക്കാലത്തു് എവിടെ നോക്കിയാലും കാണാവുന്ന സമൃദ്ധമായ പച്ചനിറവും, ബിച്ചുവൃക്ഷങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞ മനോഹരമായ വനങ്ങളും അത്യന്തം ആനന്ദപ്രദമായ കാഴ്ചകളാണ്. ബ്രഹ്മവിദ്യാസംഘക്കാർ ലോകഗുരുവായി ഒരിക്കൽ പ്രഖ്യാ

പ്രദാനംചെയ്ത ജെ. കൃഷ്ണമൂർത്തിയുടെ ഉടമസ്ഥതയിലായിരുന്ന ഐഎർസ് കൊട്ടാരവും, ആ സംഘത്തിന്റെ 'സ്റ്റാർ ക്യാമ്പു'കൾ നടത്തിയിരുന്ന, അടുത്തുള്ള അതിവിശാലമായ സ്ഥലങ്ങളും ഞങ്ങൾ കാണുകയുണ്ടായി. ഒമ്മൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ ഒരു സൌന്ദര്യനിലയനം തന്നെയാണ്. രണ്ടാമത്തെ ഞങ്ങളുടെ യാത്ര അത്ര ദീർഘിച്ചതല്ലായിരുന്നു. കോൺഫറൻസ് സ്ഥലമായിരുന്ന 'വുഡ്ഷോട്ടൻ' വഴിക്കായിരുന്നു അത്. മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ വലിയതും വമ്പിച്ച തോട്ടത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിലായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതുമായ വെള്ളനിറത്തിലുള്ള ഒരു കെട്ടിടം ഞങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. അത് കഴിഞ്ഞ യൂറോപ്യൻ മഹായുദ്ധത്തിനുശേഷം ഹോളൻഡിൽ അഭയംപ്രാപിച്ചിട്ടുള്ള ജർമ്മൻ ചക്രവർത്തിയായ കൈസറുടെ വസതിയായിരുന്നു.

XI
അഖിലരാജ്യ വിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനം.

അഖിലരാജ്യ വിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനത്തിനായ അന്ന് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഞങ്ങളെല്ലാവരും 'ബുഡ്‌ഷോട്ടസി'ലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. ഒരാഴ്ചയോളം നീണ്ടുനിന്ന ഈ കോൺഫറൻസിനെപ്പററി വിസ്തരിക്കുന്നതിനുമുമ്പ് അതിനു കാരണമായ "അഖിലരാജ്യ വിദ്യാർത്ഥിസംഘ"ത്തെപ്പററി രണ്ടുവാക്ക പറയേണ്ടതായിട്ടുണ്ട്.

ലോകമഹായുദ്ധം അവസാനിച്ചതോടുകൂടിയാണ് ഈ സംഘം ആവിർഭവിച്ചത്. അന്ന് അതിൻെറ മുഖ്യ ഉദ്ദേശം, യുദ്ധത്തിൻെറ ഭയങ്കരഫലങ്ങൾ അധികമായി അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്ന യൂറോപ്യൻ മദ്ധ്യദേശങ്ങളിലേയും കിഴക്കൻപ്രദേശങ്ങളിലേയും, പട്ടിണികിടന്നു വലഞ്ഞിരുന്ന വിദ്യാർത്ഥികൾക്ക ഭക്ഷണവും വസ്ത്രവും നല്കുക എന്നതായിരുന്നു. അപ്പോഴത്തെ ദുരിതങ്ങൾക്കിടയിൽ സർവ്വകലാശാലാജീവിതം ഏതാണ്ട് ശിഥിലമാകയും, ദാരിദ്ര്യമഗ്നരായി അരിഷ്ടിച്ചിരുന്ന വിദ്യാർത്ഥികൾ ശാരീരികമായും മാനസികമായുമുള്ള സുഖക്കേടുകൾക്ക വിധേയരാവുകയും ചെയ്തു. അക്കാലങ്ങളിൽ അഖിലരാജ്യവിദ്യാർത്ഥിസംഘം പലരേയും വിശപ്പ്, രോഗം എന്നിവയിൽനിന്നു മാത്രമല്ല, മരണത്തിൽനിന്നുകൂടി രക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ട്. പിന്നിട്ട് അതു "വിദ്യാർത്ഥിസ്വാശ്രയപ്രസ്ഥാന"ത്തിൻേറയും "വിദ്യാർത്ഥിസഹകരണപ്രസ്ഥാന"ത്തിൻേറയും നട്ടെല്ലായിത്തീൎന്നു. മാത്രമല്ല, വിദ്യാഭ്യാസപരമാ

യ സ്ഥാപനങ്ങളെ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തുന്നതിന്നുള്ള എല്ലാ പരിശ്രമങ്ങളേയും സഹായിക്കുകമൂലം സാംസ്കാരികമായ വിജയത്തിനും ഈ സ്ഥാപനം കാരണഭൂതമായിട്ടുണ്ട്. ദരിദ്രരായ വിദ്യാർത്ഥികൾക്ക് വേതനങ്ങൾ നൽകുക, ഉദ്യോഗങ്ങൾ സമ്പാദിച്ചുകൊടുക്കുക, സാധിക്കുന്നവരെക്കൊണ്ട് അവരെ അതിഥികളായി സ്വീകരിപ്പിക്കുക, അല്ലെങ്കിൽ ചുരുങ്ങിയ ചിലവിന്മേൽ കുടുംബങ്ങളിലും ഹോസ്റ്റലുകളിലും താമസത്തിന് ഏർപ്പാടുചെയ്യു, സംഭാവനയായി കിട്ടുന്ന വസ്ത്രങ്ങൾ ശേഖരിച്ചുകൊടുക്കുക—ഇവയെല്ലാം അഖിലവിദ്യാർത്ഥിസംഘം സാധുവിദ്യാർത്ഥികൾക്കായി ചെയ്തിട്ടുള്ളതും ചെയ്തുവരുന്നതുമായ ഏതാനുംചില സൽപ്രവൃത്തികൾ മാത്രമാണ്. കഴിഞ്ഞ രണ്ടുകൊല്ലങ്ങൾക്കിടയിൽ ജർമ്മനിയിൽനിന്ന് അഭയംപ്രാപിച്ചിട്ടുള്ള അനവധി വിദ്യാർത്ഥികൾക്ക് അവരിൽനിന്നും വലിയ സഹായങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അടുത്തകാലത്തെ യൂറോപ്പിലെ സ്ഥിതിഗതികൾ സംഘപ്രവൃത്തികൾക്കു സാരമായ പ്രതിബന്ധങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നു. ഇന്നത്തെ നാസിജർമ്മനി അഖിലവിദ്യാർത്ഥിസംഘവുമായി സഹകരിക്കുന്നില്ല. മാത്രവുമല്ല, ഈ പ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ ഉററബന്ധുവും ജർമ്മൻകാരനും ആയ ഹെർബെക്കിനെ കഴിഞ്ഞകൊല്ലം നാസികൾ വെടിവെച്ചുകൊല്ലുകയുമുണ്ടായി. എങ്കിലും എല്ലാത്തരം കുറവുകളും ബുദ്ധിമുട്ടുകളും സഹിച്ച് അതിൻെറ ആദർശങ്ങൾ നടപ്പിൽ വരുത്തുവാൻ സംഘക്കാർ നിരന്തരം പ്രയത്നിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

സംഘത്തിൻെറ പതിനൊന്നാമത്തെ വാർഷികസമ്മേളനത്തിലാണ് ഞങ്ങൾ പങ്കുകൊണ്ടത്. "ഡച്ച് ക്ര

സ്സൂൻവിദ്യാർത്ഥിപ്രസ്ഥാന”ക്കാരാൽ പുതിയരീതിയിൽ പണിയിക്കപ്പെട്ട മൂന്നുനിലയോടുകൂടിയ ഒരു കെട്ടിടത്തിന്റെ മുമ്പിൽ ഞങ്ങളുടെ ബസ്സ് ചെന്നുനിന്നു. 'പൈൻ' കാടുകളാൽ ചുററപ്പെട്ട ആ സ്ഥലത്തെ രമണീയമായ ഏകാന്തത ഇത്തരം സന്ദർഭങ്ങളിൽ മനസ്സിനെ സജീവമാക്കിത്തീർക്കുവാൻ സഹായിക്കുന്ന ഒന്നാണ്. ഇരുപത്തൊന്നുരാജ്യങ്ങളിൽനിന്നു പ്രതിനിധികൾ ഹാജരുണ്ടായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സംഘത്തിനു പുറമേയുണ്ടായിരുന്ന മൂന്നു ഇന്ത്യാക്കാരിൽ ഒരാൾ ശാന്തിനികേതനത്തിലെ പ്രൊഫസർ എ. സി. ചക്രവർത്തിയായിരുന്നു.

ജൂലായി 26-ാംനു- രാത്രിയാണ് സമ്മേളനം ആരംഭിച്ചതു്. തണുപ്പു് ദുസ്സഹമായിരുന്നതിനാൽ വിശാലമായ കോൺഫറൻസ് ഹാൾ അടച്ചിട്ടിരുന്നു; മാത്രമല്ല, അതിനകത്തു കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന തീയിൽനിന്നും സഹോദരന്മാരുടെ വായിൽനിന്നും പൊങ്ങിയിരുന്ന പുക അവിടെയെല്ലാം നിറയുകയും ചെയ്തിരുന്നു. അതിനാൽ സൈ്വരമായി ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ചെയ്യുന്നതിനു വളരെ വിഷമം നേരിട്ടു. എയിൽ യൂണിവേഴ്സിററി പിയർസൺ കോളേജിലെ ഡീൻ, ഡോക്ടർ ആർനാൾസ് വുൾഫേഴ്സ് ആയിരുന്നു അദ്ധ്യക്ഷൻ. അദ്ദേഹം ദീർഘകായനായ ഒരു ഗംഭീരപുരുഷനാണ്. അന്നത്തെ പ്രാസംഗികന്മാരിൽ ഒരാൾ ഹോളൻഡിലെ വിദ്യാഭ്യാസമന്ത്രിയും മറേറതു് ലണ്ടനിൽ 'അനൻഡേൽ ഹൌസി'ൽ വച്ചു പരിചയപ്പെട്ട അഖിലവിദ്യാർത്ഥിസംഘത്തിന്റെ അദ്ധ്യക്ഷനായ ഡോക്ടർ ടാട്ലോ എന്ന ഐറിഷ്കാരനുമായിരുന്നു.

ശേഷമുള്ള ദിവസങ്ങളിൽ വിദ്യാഭ്യാസത്തിൻെറ പ്രധാനമുഖങ്ങളെപ്പററി വാദപ്രതിവാദങ്ങറം ഉണ്ടായി. പ്രസംഗങ്ങറം പ്രധാനമായി നാലെണ്ണമായിരുന്നു. 'ഇന്നത്തെ യൂണിവേഴ്സിററി', 'അമേരിക്കൻ ഐക്യസംസ്ഥാനത്തിലെ വിദ്യാവിഷയകമായ വാദസ്വാതന്ത്ര്യം', 'വിദ്യാത്ഥിലോകവും സവ്വരാജ്യസമുദായവും', 'സവ്വകലാശാലയിലെ യുവജനങ്ങളും അവക്കു നേരിടേണ്ടുന്ന സാമ്പത്തികവും സാമുദായികവുമായ പ്രശ്നങ്ങളും' എന്നീ വിഷയങ്ങളെപ്പററിയായിരുന്നു അവ. ഇംഗ്ലണ്ട്, അമേരിക്ക, ഫ്രാൻസ്, സ്പെയിൻ എന്നീ രാജ്യങ്ങളിലെ നാലു യൂണിവേഴ്സിററിപ്രൊഫസർമാർ ഓരോരുത്തരുടേയും ഓരോ ദിവസത്തെ ഈ പ്രസംഗവിഷയങ്ങറം രസകരമായ വാദപ്രതിവാദങ്ങറംക്കിടയാക്കി. എന്നാൽ ഫ്രഞ്ചിലും ജമ്മനിലും ഉള്ള ദീഘിച്ച ഉപന്യാസങ്ങറം നടന്നിരുന്നപ്പോറം മാത്രം, പ്രാസംഗികന്മാരുടെ ശബ്ദംകേട്ടു തൃപ്തിപ്പെടുകയോ, അല്ലെങ്കിൽ ആ ഭാഷകറം നിശ്ചയമുള്ള ചില പാശ്ചാത്യസഹോദരന്മാർ ഓരോ മൂലയിലിരുന്നു സുഖമായി ഉറക്കംതൂങ്ങുന്നതുകണ്ടു സമാധാനിക്കയോ ആണ് ഞങ്ങറം ചെയ്തിരുന്നത്.

അഖിലരാജ്യവിദ്യാത്ഥിസംഘത്തിൻെറ പ്രവൃത്തികറം നാലുവകുപ്പുകളായി തിരിച്ചാണു നടത്തിവരുന്നത്. ഈ വകുപ്പുകറം സംബന്ധിച്ച ജോലികളെപ്പററി വാദപ്രതിവാദം ചെയ്യുന്നതിനായി നാലു കമ്മീഷൻകാർ കോൺഫറൻസ് കാലത്തു പകൽസമയങ്ങളിൽ യോഗങ്ങറം കൂടി. വകുപ്പുകറം (1) സംസ്കാരപരമായ സഹകരണവും സവ്വരാജ്യവിദ്യാഭ്യാസവും. (2) യൂണിവേഴ്സി

അഖിലരാജ്യവിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ടവരിൽ ചിലർ.

റ്റി പൎയ്യവേക്ഷണം (3) സ്വാശ്രയസഹകരണപ്രസ്ഥാനങ്ങൾ (4) വിദ്യാൎത്ഥികൾക്കായുള്ള സഹായപദ്ധതികൾ, എന്നിവയ്ക്കുവേണ്ടിയാകുന്നു. ഓരോ കമ്മിഷനും അതിനെസ്സംബന്ധിച്ചുള്ള പ്രവൃത്തികളെപ്പറ്റി വാദങ്ങൾ തുടൎന്നുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അഖിലവിദ്യാൎത്ഥിസംഘത്തിന്റെ ശ്രദ്ധ പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിന്മേൽ മാത്രമല്ലേ മുഴുകിയിരിക്കുന്നതു്, എന്നു് ഇന്ത്യക്കാരായ ഞങ്ങൾക്കു തോന്നാതിരുന്നില്ല. ചൈനയെപ്പറ്റി ഇടയ്ക്കു് കാൎയ്യമല്ലാത്ത ചില പ്രസ്താവനകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നതു വാസ്തവംതന്നെ. ഇന്ത്യ വിട്ടതിനുശേഷം ഞങ്ങളുടെ മാതൃഭൂമിയെ നിമിഷം പ്രതി അധികമധികം സ്നേഹിച്ചുതുടങ്ങിയ ഞങ്ങൾക്കു്— പ്രത്യേകിച്ചും, പൎയ്യടനത്തിന്റെ ഫലമായി പല വിഷയങ്ങളെപ്പറ്റിയും ഉണ്ടായിരുന്ന അജ്ഞത നീങ്ങി കാൎയ്യങ്ങളുടെ യാഥാൎത്ഥ്യം മനസ്സിലായിത്തുടങ്ങിയ ഈ ഘട്ടത്തിൽ—ഈ കോൺഫറൻസിൽ എന്തു സ്ഥാനമാണുള്ളതെന്നു്, ഇടയ്ക്കിടക്കു തന്നത്താൻ ചോദിക്കുവാൻ പ്രേരിതരായതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനില്ല. ഹോളൻഡുൾപ്പെടെ ഞങ്ങൾ പോയ സ്ഥലങ്ങളിലെല്ലാം ഞങ്ങളെ വളരെ ഹാൎദ്ദമായി സൽക്കരിച്ചിരുന്നു. ഈ സൌഹാൎദ്ദം അതിഥിപൂജയ്ക്കു പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട ഇന്ത്യക്കാരായ ഞങ്ങൾക്കു നല്ലപോലെ വിലമതിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതുമാണു്. എന്നാൽ "സൎവ്വരാജ്യസാഹോദൎയ്യവും സഹകരണവും" സ്വതന്ത്രരാജ്യക്കാർതമ്മിൽ മാത്രമേ സാദ്ധ്യമാകയുള്ളു എന്ന കാൎയ്യം അല്പം ആലോചിച്ചാൽ ആൎക്കും മനസ്സിലാക്കാവുന്നതാണു്. യജമാനന്മാരും അടിമകളും തമ്മിൽ ആ നില അസംഭാവ്യമല്ലേ? ഞങ്ങളുടെ പ്രശ്നങ്ങളെപ്പറ്റി വാദപ്രതിവാദം

ചെയ്തു് ഒരു നിവൃത്തിമാൎഗ്ഗം കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിനു കൂടിയിരുന്ന ആ രാജ്യക്കാരുടെയിടയിൽ ഞങ്ങൾക്കു വല്ല സ്ഥാനവും യഥാൎത്ഥത്തിലുണ്ടായിരുന്നുവോ? കോൺഫറൻസു കാലത്തു താൻ ഇന്ത്യക്കാരോടൊരുമിച്ചു് ഒരേ കെട്ടിടത്തിൽ താമസിക്കുന്നു എന്നറിഞ്ഞാൽ മാതാപിതാക്കന്മാൎക്കു് ഇഷ്ടമാകയില്ല എന്നു് ആ സമ്മേളനപ്രതിനിധിയായിരുന്ന ഒരു ആംഗലേയയുവതി എന്നോടു തുറന്നു പറകയുണ്ടായി. എങ്കിലും നാം കൊച്ചുകുട്ടികളെപ്പോലെ പുറത്തെ മാധുൎയ്യത്തിനുവേണ്ടി അക്കൂട്ടർ തരുന്ന ഗുളികകൾ സേവിച്ചു്, ഒട്ടകപ്പക്ഷിയെപ്പോലെ, വ്യാമോഹമാകുന്ന മണലിൽ തല പൂത്തി ജീവിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നു! ഞാൻ അഖിലവിദ്യാൎത്ഥിസംഘത്തെ കുററപ്പെടുത്തുന്നില്ല. അതു് ഒരു രാഷ്ട്രീയപ്രസ്ഥാനമല്ല. പലേ വിഷമങ്ങളേയും എതിരിട്ടുകൊണ്ടു് ആ സ്ഥാപനം പാശ്ചാത്യദേശങ്ങൾക്കുവേണ്ടി കഴിയുന്നതും പരിശ്രമിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഒരുകാലത്തു് ഒരു മഹൽപ്പരിഷ്കാരത്തിൻെറ ഇരിപ്പിടമായിരുന്ന ഇന്ത്യയുടെ നില ഇന്നെന്താണു്, അത്യന്താപേക്ഷിതമായ മനുഷ്യാവശ്യങ്ങൾപോലും സാധിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെ മരണവേദനയനുഭവിക്കുന്ന ലോകത്തിലെ വലിയൊരു ജനവിഭാഗമല്ലേ തങ്ങളുടെ സ്വന്തം രാജ്യം, എന്നും മററും പൎയ്യടനകാലത്തു പല സന്ദൎഭങ്ങളിലും, പ്രസ്തുത കോൺഫറൻസ് കാലത്തു വിശേഷിച്ചും, കവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന ഹൃദയത്തോടെ ഞങ്ങളിൽ ചിലർ ചിന്തിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള പരമാൎത്ഥം ഞാൻ ഇവിടെ രേഖപ്പെടുത്തുന്നു എന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ. ആ സ്ഥിതിയിൽ കുട്ടവിദ്യകൾകൊണ്ടു് ഓറ അടയ്ക്കുന്ന സമ്പ്രദായങ്ങളും "മദ്ധ്യമം" എന്നു

പറഞ്ഞുകൊണ്ടുള്ള രാജിഏപ്പാടുകളും സ്വീകാൎയ്യങ്ങളല്ലാതെയും, "സമാധാനം" "സാഹോദൎയ്യം" എന്നിങ്ങനെയുള്ള പ്രസംഗങ്ങളിലും വാദപ്രതിവാദങ്ങളിലും വിശ്വാസമില്ലാതെയും, വരികയാണെങ്കിൽ ആയത്തു ക്ഷന്തവ്യമല്ലാത്ത ഒരു കുററമായി പരിഗണിക്കയില്ലല്ലോ. വാദപ്രതിവാദങ്ങൾകൊണ്ടു യാതൊരു ഫലവുമില്ലെന്നു പറയുന്നില്ല. ആ രീതിയിൽ നോക്കുമ്പോൾ സൎവ്വരാജ്യസമിതിയെപ്പററിപ്പോലും പ്രതീക്ഷകൾക്കവകാശമുണ്ടു്.

കോൺഫറൻസിനെപ്പററി തുടൎന്നു പറകയാണെങ്കിൽ, ഗൌരവതരമായ വാദപ്രതിവാദങ്ങൾക്കുപുറമെ അതിലെ കാൎയ്യപരിപാടിക്കു് ലഘുവായ വേറൊരു വശവുമുണ്ടായിരുന്നു. രണ്ടാംദിവസം രാത്രി ഞങ്ങളുടെ സംഘംവകയായുണ്ടായ ഗുജറാത്തി നൃത്തത്തിനുശേഷം ഇൻഡൊനീസ് സംഗീതവും, ജാവനീസ് നൃത്തവും നടന്നു. ഒടുവിൽ പറഞ്ഞവ രണ്ടും ലെയിഡൻപട്ടണത്തിൽ താമസിക്കുന്ന ജാവനീസ് വിദ്യാൎത്ഥികളുടെ വകയായിരുന്നു. അടുത്ത കാലങ്ങളിൽ ഇന്ത്യക്കുപുറമെയുള്ളവരുടെ ശ്രദ്ധയെപ്പോലും ആകൎഷിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിട്ടുള്ള കേരളത്തിലെ കഥകളിയോടു ജാവനീസ് നൃത്തത്തിനു് ഏതാണ്ടൊരു സാമ്യമുള്ളതുപോലെ തോന്നി.

വിനോദങ്ങൾക്കായി മാത്രം ഒരു പ്രത്യേകരാത്രി നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അന്നു് ഓരോ പ്രതിനിധിസംഘവും അവരവരുടെ വകയായി വിനോദകരമായ ഏതെങ്കിലും ഒരു സംഭാവന ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. ഈയവസരത്തിൽ മാത്രമാണു് കോൺഫറൻസിലെ "പീര

ങ്കിനേതാക്കന്മാർ", (Big guns) അവരുടെ ഉന്നതസ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ദയാപൂർവ്വം താഴോട്ടിറങ്ങിവന്ന് സാധാരണക്കാരുടെയിടയിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുകണ്ടതു്. ഞങ്ങളുടെ കമ്മിഷനിലെ അദ്ധ്യക്ഷൻ ഒരു ഡച്ചുകാരിയുടെ വേഷത്തിൽ വന്നു നൃത്തംചെയ്തുകണ്ടപ്പോൾ എനിക്കു വളരെ അത്ഭുതംതോന്നി. ശരീരം വല്ലത്താൻ വളരെ വിഷമമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹം, വേഷംമാറി രംഗപ്രവേശം ചെയ്തപ്പോൾ എന്റെ വർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട പലരേക്കാളും സ്ത്രീത്വമുള്ളപോലെയാണു് തോന്നിയതു്. നിശ്ചലരംഗങ്ങളായി ഞങ്ങളുടെ സംഘക്കാർ അഭിനയിച്ച "ശാകുന്തളം" കാണികളെ വളരെ രസിപ്പിച്ചു. ഹസ്തതാഡനങ്ങൾക്കിടയിലാണു് കട്ടൻ പലപ്പോഴും വീണതു്. എന്നാൽ ഫ്രഞ്ച്പ്രതിനിധിസംഘത്തിന്റെ സംഭാവനയായിരുന്നു ഏററവും രസകരമായതു്. അതു കോൺഫറൻസിൽ പങ്കുകൊണ്ടിരുന്ന പലരെപ്പററിയും അവർതന്നെ രചിച്ചിരുന്ന വരികൾ പാടുകയായിരുന്നു.

അവിടുത്തെ അസഹനീയമായ തണുപ്പും സസ്യഭക്ഷകൾക്കു തീരെ രുചിക്കാത്ത ഭക്ഷണവും—ഞങ്ങൾ കപ്പൽ കയറിയതിനുശേഷം ഇതിനിടക്കു ചാക്കു ചാക്കായി ഉരുളൻകിഴങ്ങു പുഴങ്ങി അകത്താക്കിയിരിക്കണം— ആ രാജ്യം വിടുന്നതിനുള്ള ആഗ്രഹം ഞങ്ങളിൽ ജനിപ്പിച്ചുതുടങ്ങിയിരുന്നു. എന്നാൽ കോൺഫറൻസ് കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, ഒരു വലിയ കുഡുംബംപോലെ താമസിച്ചിരുന്ന ആളുകളെ വിട്ടുപിരിയുന്നതിൽ മനസ്സിനു വളരെ അസുഖം തോന്നി. വിശേഷിച്ചും കഴിവുസമയത്തു് ചെ

റിയ കുട്ടികളെപ്പോലെ സ്വേച്ഛാനുസൃതം ഞങ്ങൾ അലഞ്ഞുനടന്നിരുന്ന ആ മനോഹരമായ വനപ്രദേശങ്ങൾ വിടുന്നതിൽ വളരെ മടിയുമുണ്ടായിരുന്നു.

XII
സ്വിററ്സർലണ്ട്.

ഹോളൻഡിൽനിന്നു സ്വിററ്സർലണ്ടിലേക്കാണു ഞങ്ങൾ പോയതു്. പലേ കാരണങ്ങളാലും എനിക്കു് അവിടെ എത്തിച്ചേരുന്നതിൽ അതിയായ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. നിരവധി സഞ്ചാരികളുടെ താവളമായ 'യൂറോപ്പിലെ വിനോദമൈതാനം' എന്നു സുപ്രസിദ്ധവും സരസ്സുകളുടേയും ഹിമാവൃതമായ പർവ്വതശിഖരങ്ങളുടേയും സങ്കേതവുമായ ഈ രാജ്യം പ്രകൃതിലാവണ്യത്തിൻെറ വിലാസരംഗമാണു്. എല്ലാററിനും പുറമെ, ഇന്ത്യയുടെ ബഹുമതിയ്ക്കു പാത്രീഭൂതനും വന്ദ്യവയോധികനുമായ ആ തത്വചിന്തകൻെറ—മെസെയർ റൊമയിൻ റോളണ്ടിൻെറ—വാസസ്ഥലവുമായിരുന്നു അതു്. ജെനീവയിലുള്ള എൻെറ താമസക്കാലത്തു് അദ്ദേഹത്തെ കാണ്മാൻ സാധിക്കുമെന്നു ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നു.

ജർമ്മനിയിൽക്കൂടെ കടന്നുപോകുമ്പോൾ കൈവശമുള്ള പണത്തിൻെറ കണക്കു് ഔതിത്തിച്ചുങ്കം ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തേണ്ടതുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു പവൻെറ വിലയിൽ കവിഞ്ഞ ജർമ്മൻമാർക്കുകൾ ജർമ്മനിയിലേക്കോ, അവിടെനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കോ, കൊണ്ടുപോകാൻ പാടില്ലാ എന്നു് ആ രാജ്യത്തിപ്പോൾ ചട്ടമുണ്ടു്. ഞങ്ങൾ വണ്ടിയിൽനിന്നിറങ്ങി ചുങ്കം ഉദ്യോഗസ്ഥൻെറ സമീപത്തു ചെന്നപ്പോൾ അവിടെ വളരെ തിരക്കായിരുന്നു. തിരക്കൊഴിയുന്നതുവരെ ക്ഷമയോടെ കാത്തുനില്ക്കുക എ

നതു് അത്ര സുഖകരമായി തോന്നിയില്ല. അതുകൊണ്ടു് എന്തെങ്കിലും നേരംപോക്കിനു വഴിയുണ്ടോ എന്നു ഞങ്ങളൊന്നാലോചിച്ചു. പണ്ടാസഞ്ചിയ്ക്കകത്തുള്ള നാണയങ്ങളെല്ലാം മേശപ്പുറത്തു ചൊരിഞ്ഞു. ഇററലിയിലെ ലീറാ എന്ന നാണയം, ഇതുവരെ സന്ദശിച്ച എല്ലാ യൂറോപ്യൻരാജ്യങ്ങളിലേയും ചെമ്പുനാണയങ്ങൾ, എന്നിവയ്ക്കു പുറമേ ഇന്ത്യൻ ഉറുപ്പികകളും എട്ടണ, നാലണ, എന്നിങ്ങനെയുള്ള ചില്ലറകളുമെല്ലാം മേശപ്പുറത്തു കൂട്ടിയിട്ടു. ഇവയൊന്നും ചുങ്കം ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാക്കു് ആവശ്യമില്ലെന്നു ഞങ്ങൾക്കു മുമ്പുതന്നെ അറിയാമായിരുന്നു. ഈ നാണയവഷംകണ്ടു്, ഞങ്ങൾ പ്രതീക്ഷിച്ചപോലെതന്നെ, അക്കൂട്ടർ ഒന്നമ്പരന്നു. 'ബാങ്കുനോട്ടുകളും, ചെക്കുബുക്കുകളും മാത്രം' എന്നവർ വിളിച്ചുപറയുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നാൽ അവരും ഇതെല്ലാം ഒരു നേരംപോക്കായി മാത്രമേ കരുതിയുള്ളു. പക്ഷേ അതിലൊരാൾ, അയാളുടെ വിഷമംകണ്ടു് ഞങ്ങൾ രസിക്കയാണോ എന്നു സംശയിച്ചു ദേഷ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് അവിടെനിന്നും അപ്രത്യക്ഷനായി. എന്നാൽ ഇംഗ്ലീഷിലുള്ള അപൂണ്ണജ്ഞാനംമൂലം, അയാൾ ശുണ്ഠിയെടുത്തു് ആ ഭാഷയിൽ പുലമ്പിയ വാക്കുകൾ വെറും അസംബന്ധമായി കലാശിച്ചതു് ശ്രോതാക്കളെ കുറെക്കൂടി രസിപ്പിക്കുകയാണുണ്ടായതു്.

അന്നത്തെ രാത്രിപോലെ അത്ര വിഷമിച്ചു് ഞങ്ങൾ അതിനു മുമ്പൊരിക്കലും യാത്ര ചെയ്തിട്ടില്ല. ഉറങ്ങുവാനുള്ള മുറികൾ ഞങ്ങളിൽ നാലുപേക്കു മാത്രമേ—അതുതന്നെ വളരെ വൈകിയിട്ടുമാണു്—കിട്ടിയുള്ളു. ഉണക്കമത്സ്യങ്ങളെ ചെപ്പിനകത്തു് അടയ്ക്കുന്നതുപോലെ

ഞങ്ങളെല്ലാവരേയും രണ്ടു ചെറിയ മുറിക്കുള്ളിൽ കുത്തിത്തിരുകി. നിദ്രയ്ക്കു സൌകര്യം ലഭിച്ചവരിൽ ഒരാളായ ഞാൻ അതിനുള്ള മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. പിറേറ ദിവസം രാവിലെ ബാസിൽ സ്റ്റേഷനിൽവെച്ചു വണ്ടി മാറിക്കയറേണ്ടിയിരുന്നു. മുൻകൂട്ടി ഏർപ്പാടുചെയ്തിരുന്നതുപോലെ ഗാർഡ് വാതില്ക്കൽ മുട്ടുന്നതുകേട്ടു ഞാൻ ഉണൎന്നു. ഏററവും മുകളിലത്തെ ബർത്തിലാണ് ഞാൻ കിടന്നിരുന്നത്. താഴെയുള്ള രണ്ടെണ്ണത്തിൽ ഓരോന്നിലും ഓരോ ജൎമ്മൻസ്ത്രീകളായിരുന്നു. ഇരുട്ടത്ത് എൻെറ കയ്യിനും കാലിനും കേടുവരാതിരിക്കാൻ വളരെ സൂക്ഷിക്കേണ്ടിവന്നു. വളരെ പൊങ്ങിയ സ്ഥാനത്തുനിന്നു സാവധാനത്തിൽ താഴോട്ടിറങ്ങി പുറത്തു വന്നപ്പോൾ എൻെറ കൂട്ടുകാരെല്ലാം എന്നെ തനിച്ചാക്കി വണ്ടിയിൽനിന്നിറങ്ങിപ്പോയി എന്നു മനസ്സിലായി. വണ്ടി സെൻട്രൽസ്റ്റേഷനിൽ എത്തിയിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. എൻെറ സംഘക്കാർ എവിടെയെന്നും എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. ഇംഗ്ലീഷു നല്ലവണ്ണം നിശ്ചയമുള്ള അടുത്തു നിന്നിരുന്ന ഒരു സ്ത്രീ എൻെറ പരിഭ്രമംകണ്ടു്, വണ്ടിനിന്നയുടൻ അവരെ എളുപ്പത്തിൽ കണ്ടുപിടിക്കാമെന്നു പറഞ്ഞു് എന്നെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. ഏതാനും മിനിട്ടുകൾക്കുശേഷം അവരെല്ലാവരും സ്റ്റേഷനടുത്തുള്ള ഒരു ഹോട്ടലിൽ സുഖമായി ചായകുടിക്കുന്നതു കാണാറായി. ഞാൻ അവരുടെ കൂട്ടത്തിലില്ലെന്നുള്ള ബോധം അപ്പോഴും അവരിൽ മിക്കപേൎക്കും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

ജെനീവയിലേക്കുള്ള വണ്ടിക്ക് ഞങ്ങൾക്കധികം നേരം കാത്തുനില്ക്കേണ്ടി വന്നില്ല. ഈ സഞ്ചാരങ്ങൾ

ക്കിടയിലെല്ലാം ഞങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ച ഒരു പ്രത്യേകസംഗതി, അവിടത്തേയും നമ്മുടെ നാട്ടിലേയും തീവണ്ടികൾതമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസമാണ്. ഇവിടത്തെ വൃത്തിഹീനവും ജനങ്ങൾ തിക്കിത്തിരക്കിക്കയറുന്നതുമായ മൂന്നാംക്ലാസ്സ് മുറിയിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നത് വലിയൊരു ദുരിതമാണ്. എന്നാൽ പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിലെ വണ്ടികൾ വളരെ സ്വച്ഛതയും സൌകര്യവുമുള്ളവയാകുന്നു. ഞങ്ങൾ അവിടെ കയറിയവയിൽവെച്ച് ഏററവും നല്ലതായി തോന്നിയതു സ്വിററ്സർലണ്ടിലെ തീവണ്ടികളാണ്. കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ പ്രയാണം ലെമൺ തടാകത്തിന്റെ സമീപത്തുകൂടെയായി. തെളിഞ്ഞ സൂര്യപ്രകാശത്തിൽ അതിന്റെ നീലവർണ്ണത്തിലുള്ള ജലം എത്ര മനോഹരമായിരുന്നു!

"കൊഫ്മൻ ഹോട്ടലി"ലാണ് ഞങ്ങൾ താമസിച്ചത്. അസംഖ്യം സഞ്ചാരികൾ ഇവിടെ കൂടുന്നതുകൊണ്ടു സ്വിസ്സുകാരുടെ പ്രധാനതൊഴിലുകളിൽ ഒന്ന് ഹോട്ടൽകച്ചവടമാണ്. നല്ല വ്യാപാരവിദഗ്ദ്ധരായ ഇവിടത്തെ ജനങ്ങൾ സന്ദർശകന്മാരെ നല്ലവണ്ണം സന്തോഷിപ്പിച്ച് പണം വേണ്ടുവോളം സമ്പാദിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇവിടെ താമസിക്കുന്നതിന്നു വളരെ ചിലവുണ്ട്. എന്റെയും എന്റെ സ്നേഹിതയുടേയും അശ്രദ്ധനിമിത്തം ഞങ്ങളുടെ മുറിയിലെ പരവതാനിയിൽ തട്ടിമറിഞ്ഞുപോയ മഷിയുടെ നേരിയ പാടു കളയുന്നതിന്ന് ഏകദേശം 5_കയോളം ചിലവായി! ദാരിദ്ര്യം ഇവിടെ വളരെ കുറവാണത്രെ. എന്നാൽ ജനങ്ങളുടെ ജീവിതം പൊതുവിൽ ആഡംബരരഹിതമാണ്. ക്ഷുദ്രമായ സുഖാനുഭ

തിക്കായി പണം അവർ വളരെ ചിലവഴിക്കുന്നതല്ല. അത്യന്തം ആരോഗ്യവാന്മാരും പരിശ്രമശീലരുമായ അവർ, സ്വന്തം അവകാശങ്ങൾക്കുവേണ്ടി അവസാനംവരെ പൊരുതുവാൻ ഒരുക്കമുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യപ്രിയന്മാരുമാകുന്നു.

സർവ്വരാജ്യപ്രാധാന്യമുള്ള ഒരു സ്ഥലമാണല്ലോ ജെനീവ. ഞങ്ങൾ ഇവിടെ പലതും സന്ദർശിച്ച കൂട്ടത്തിൽ "സർവ്വരാജ്യസമിതി" മന്ദിരവും "സർവ്വരാജ്യതൊഴിലാളിസംഘം" ഓഫീസും കാണുകയുണ്ടായി. ഈ ഒടുവിലത്തെ സ്ഥലത്തുവെച്ച് ബർദോളിയിലെ കൃഷികസംഘത്തിൻെറ സത്യാഗ്രഹസമരകാലത്ത് അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്ന മിസ്സ് ഹേഗിനെ കാണുവാനിടയായി. അഖിലവിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനത്തിൽവെച്ചു പരിചയപ്പെട്ട ഡാക്ടർ കർമ്മനുമായി, സർവ്വരാജ്യസമിതിമന്ദിരത്തിൽവെച്ച് "അഖിലരാജ്യസംസ്കാരസഹകരണസംഘ"ത്തിൻെറ ഡയറക്ടരെന്ന നിലയിൽ കൂടുതൽ പരിചയപ്പെടുവാനിടയായി. ഇദ്ദേഹം ഇന്ത്യയിൽ പല സ്ഥലങ്ങളിലും സഞ്ചരിച്ചു നമ്മുടെ ദേശീയനേതാക്കളിൽ പലരുമായി പരിചയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. സമിതിമന്ദിരത്തിൽ സൂക്ഷിച്ചിട്ടുള്ള രണ്ടുകോടിയിലധികം സന്ദേശങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പതിനൊന്നുവയസ്സു പ്രായമുള്ള അമേറിക്കക്കാരനായ ഒരു ബാലൻ നിരായുധീകരണസമ്മേളനകാലത്ത് അമേരിക്കൻ പ്രതിനിധിക്കയച്ച ഒരു കത്തുണ്ട്. അതിൻെറ ഒരു തർജ്ജിമ താഴെ ചേർക്കുന്നു:

'പ്രിയപ്പെട്ട മിസസ്സ് വൂളി'

നിരായുധീകരണസമ്മേളനത്തിനു യാതൊരു പുരോഗതിയുമില്ലെന്നാണ് അറിയുന്നത്. ലോകരും ആയുധ

ങ്ങളും ഇല്ലാതായാൽ ജനങ്ങൾക്കു പിന്നേയും യുദ്ധം ചെ യ്യണമെങ്കിൽ ഞാൻ അതിനൊരു വിദ്യ പറഞ്ഞുതരാം. കെട്ട കോഴിമുട്ടയും, ടൊമാറെറാ പഴങ്ങളും ധാരാളം കി ട്ടും. അല്ല തോക്കുകൾ വേണമെങ്കിൽ, കളിത്തോക്കുകൾ ഉപയോഗിക്കാവുന്നതാണ്. ഇങ്ങിനെ ചെയ്താൽ ആർക്കും ഒരു കേടും തട്ടുന്നതല്ല.

എന്ന്
തോമസ് കിംഗ്
(പതിനൊന്നുവയസ്സ്).

സർവ്വരാജ്യസ്ഥാപനങ്ങളുടെ ഇരിപ്പിടമാണെങ്കിലും സ്വിററ്സർലണ്ട് ഒരു യാഥാസ്ഥിതികരാജ്യമാണ്. ശു ദ്ധജനാധിപത്യരാഷ്ട്രങ്ങളെല്ലാം ഇങ്ങിനെയാണ് കാണു ന്നത്. സോവിയററ് റഷ്യ സർവ്വരാജ്യസമിതിയിൽ ചേരു ന്നതിന്നു വളരെ പ്രതിബന്ധമായി നിന്നിരുന്ന രാജ്യങ്ങ ളിൽ ഒന്ന് സ്വിററ്സർലൻഡായിരുന്നു. എങ്കിലും അ വിടുത്തെ പാർളമെണ്ടിൽ ശക്തികൂടിയ കക്ഷി സ്ഥിതി സമത്വവാദികളാണ്. ഫാസിസ്റ്റ്കാരുടേയും നാസിക ളുടേയും പ്രേരണയിൽ പുതിയ ചില രാഷ്ട്രീയപ്രസ്ഥാ നങ്ങളും ഉണ്ടായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ട്. ഒരേസമയത്തുതന്നെ ജ നാധിപത്യഭരണവും യാഥാസ്ഥിതികത്വവും വിദേശകാ ര്യങ്ങളിൽ നിഷ്പക്ഷനിലയും അംഗീകൃതമായിട്ടുള്ള ഈ രാജ്യമാണ് ഇതരരാഷ്ട്രങ്ങളിലെ വിപ്ലവകാരികളുടെ അ ഭയസ്ഥാനം! ലെനിൻ റഷ്യയിൽനിന്ന് ഓടിപ്പോന്നതി ന്നുശേഷം പലപ്പോഴും ഇരുന്ന് തൻെറ സമരപരിപാടി കളെപ്പററി ആലോചന നടത്തിയ "ലാണ്ടൊൾട് ഹോ ട്ടൽ' ഇന്നു ജനീവയിൽ കാണാം. പല വിഷയങ്ങളും പ

ിക്കുന്നതിന്ന് ഓരോ രാജ്യങ്ങളിൽനിന്ന് ഇവിടെ വിദ്യാൎത്ഥികഠം വന്നു താമസിക്കുന്നുണ്ട്. വൈദ്യം, അതു സംബന്ധമായ ശസ്ത്രക്രിയ, എഞ്ചിനീയറിങ്ങ്, പ്രകൃതിശാസ്ത്രം എന്നി വിഷയങ്ങളിൽ സ്വിററ്സർലണ്ട് പ്രസിദ്ധി നേടിയിരിക്കുന്നു. ഒരു മാതൃകയായി കണക്കാക്കി വരുന്ന ഈരാജ്യത്തെ സിവിൽകോഡ് ഇന്നു ടൎക്കി അങ്ങിനെതന്നെ പകൎത്തിയിരിക്കുന്നു. സ്വിസ്സുകാർ സംഗീതവിദഗ്ദ്ധന്മാരായ കലാപ്രേമികളാണ്. സംഗീതം പഠിക്കുന്നതിന്ന് അമേരിക്കയിൽനിന്നു വന്നിട്ടുള്ള നീഗ്രോയുവതികളേയും ഞങ്ങഠം കാണുകയുണ്ടായി.

ജെനീവയിൽവെച്ചു പലേ ക്ഷണങ്ങളും ഞങ്ങഠംക്കു ലഭിച്ചു. ജൎമ്മനിയിൽനിന്ന് അഭയാൎത്ഥികളായി ഓടിപ്പോയവൎക്കുവേണ്ടി സ്ഥാപിച്ച കമ്മിഷന്റെ ഡയറക്ടരും, അഖിലവിദ്യാൎത്ഥിസമ്മേളനത്തിൽവെച്ചു ഞങ്ങഠംക്കു പരിചിതനുമായ ഡാക്ടർ കോഷ്നിഗിന്റെ വീട്ടിൽ ഉല്ലാസപ്രദമായ ഒരു സായാഹ്നം ഞങ്ങഠം കഴിച്ചുകൂട്ടി. മററു പലേ സ്ഥലങ്ങളിലെന്നപോലെ വൈ. ഡബ്ളിയു. സി. എ. യുടെ ഇവിടത്തെ ശാഖയും ഞങ്ങളെ ഹാൎദ്ദമായി സല്ക്കരിക്കയുണ്ടായി. പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിൽ പല സ്ഥലത്തേയും സ്ത്രീകഠം അന്നവിടെയുണ്ടായിരുന്നു. ഇന്ത്യൻ ജീവിതരീതിയുടെ പലേ വശങ്ങളേയുംപററി ഞങ്ങഠം സംസാരിച്ചു കേഠംക്കുന്നതിൽ അവർ വളരെ ഉത്സുകരായി കാണപ്പെട്ടു.

പ്രകൃതിയുടെ നാനാവിധങ്ങളായ വൈചിത്ര്യം ആസ്വദിക്കുന്നതിന്നുള്ള സൌകൎയ്യവും ഇവിടെ ധാരാളമുണ്ടായിരുന്നു. ഈ നഗരത്തിൽക്കൂടെ നടക്കുമ്പോഠം ത

ടാകത്തിന്റെ ശുദ്ധനീലവൎണ്ണത്തിലുള്ള ജലം പല സ്ഥലങ്ങളിലും കണ്ണിനു കൌതുകകരമാണ്. ഇതാണ് അവിടത്തെവലിയൊരാകൎഷണം. നഗരിയുടെ വലിയ പാലത്തിൽനിന്നു നോക്കിയാൽ നീലവൎണ്ണത്തിലുള്ള റോൺ, ചാരനിറത്തിലുള്ള ആർവ്, എന്നീ നദികൾ ഒന്നിച്ചു ചേൎന്ന് ഒഴുകുന്നതും അവയ്ക്കുപിന്നിൽ അകലെയായി ആൽപ്സ് പൎവ്വതം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതുമായ മനോഹരകാഴ്ച കാണാം.

മോൺട് ബ്ലാൻകിലേക്കുള്ള പൎയ്യടനം സ്വിസ്സ് അതിൎത്തികടന്നു ഫ്രാൻസിലേക്കുള്ള വഴിയിൽക്കൂടെയായിരുന്നു. അതു നല്ല തണുപ്പുള്ളതും, സൂൎയ്യപ്രകാശമില്ലാത്തതുമായ ഒരു സായാഹ്നമായിരുന്നു. വളരെ ഉയരത്തിലുള്ള പൎവ്വതനിരകൾ നല്ലവണ്ണം കാണാറായപ്പോഴേയ്ക്കും മഴപെയ്തുതുടങ്ങി. 10¼ മണിക്ക് ഷാമണിയിൽ (Chamonix) എത്തി. അവിടെനിന്നും മലമുകളിലേക്കുള്ള തീവണ്ടിയിൽ സാവധാനത്തിൽ യാത്രയായി. താഴ്വരകൾ, ഫലപുഷ്പാദികൾ വഹിച്ചുകൊണ്ടുള്ള വൃക്ഷങ്ങളാലും ചെടികളാലും ആച്ഛാദനം ചെയ്യപ്പെട്ടിരുന്ന മലഞ്ചെരിവുകളുടെ പ്രകൃതിലാവണ്യം തെക്കെ ഇന്ത്യയിൽ പശ്ചിമഘട്ടത്തിൽക്കൂടെയുണ്ടായിട്ടുള്ള എന്റെ ഒരു പൎയ്യടനത്തെയാണ് അനുസ്മരിപ്പിച്ചത്. റെയിൽവെ അവസാനിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും ചുറ്റുമുള്ള കാഴ്ചയുടെ സമ്പ്രദായം തീരെ മാറി. വണ്ടി സമീപത്തു വന്നുനിന്ന ആ വിശ്രമമന്ദിരത്തിന്റെ പിൻഭാഗത്തുള്ള കൽച്ചുമരുകളിൽക്കൂടി കീഴ്പ്പോട്ടുനോക്കിയാൽ, ആ ഇരുളടഞ്ഞ ദിവസം പ്രത്യേകിച്ചും, ഭീജനകവും ഹിമാവൃതവുമായ വൻകൊട്ടുമുടികളും അവയുടെ ഇടയിൽക്കൂ

ടെ വളഞ്ഞുപിരിഞ്ഞു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നതും മഞ്ഞിൻ കട്ടകൾകൊണ്ടു മൂടപ്പെട്ടതുമായ താഴ്വരകളും കാണാമായിരുന്നു. മീതെനിന്നു നോക്കിയപ്പോൾ അരിയ്ക്കുന്ന പ്രാണികളെപ്പോലെ തോന്നിയ മനുഷ്യർ താഴെ അങ്ങുമിങ്ങും ആ മഞ്ഞിൻപ്രദേശത്തുകൂടെ പ്രയാണംചെയ്യാൻ ശ്രമിക്കുന്നതുകണ്ടു. വീതികുറഞ്ഞ ഇറക്കത്തിലൂടെ എന്റെ കൂട്ടുകാരും, ചുവട്ടിൽ ഹിമാവൃതമായ താഴ്വര കടക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നതിന്നു കീഴ്പോട്ടിറങ്ങി. മഞ്ഞിൻകട്ടകളുടെ ഇടയിലൂടെ കാണാമായിരുന്ന ഉറയ്ക്കാത്ത ജലം, അവിടം യാത്രയ്ക്കു എത്രയും അപകടസ്ഥലമാണെന്നു പ്രത്യക്ഷമാക്കി. ഞാനും കൂട്ടുകാരി ജെർ ട്രൂബാഷും മററു സ്നേഹിതകളുടെ ധീരകൃത്യങ്ങൾ കണ്ടു മാത്രം തൃപ്തിപ്പെടുന്നതിന്നായി മുകളിൽത്തന്നെ നിന്നു. സംഘത്തിലുള്ള ഏററവും തടിച്ച അംഗമായിരുന്നു ആദ്യമായി കാൽവഴുക്കി വീണതു്. കീഴ്പോട്ടിറങ്ങുന്നതിന്നുമുമ്പുതന്നെ മററുള്ളവരോടു സൂക്ഷിക്കുവാൻ താക്കീതുചെയ്തിരുന്ന, ചടച്ചു പൊക്കത്തിലുള്ള വേറൊരു ചങ്ങാതിയാണു്, അവരെ ഉടൻതന്നെ അനുഗമിച്ചതു്. മററുകൂട്ടുകാർ ഇതുമൂലം കുറച്ചു ഭഗ്നാശയരായി കാണപ്പെട്ടു. അപ്പോൾ തണുപ്പു സഹിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെ ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും വിശ്രമമന്ദിരത്തിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു.

അവിടെ ഒരു വലിയ മേശയ്ക്കുചുററും ആറേഴുപേർ ഇരിക്കുന്നതുകണ്ടു. ഉച്ചനേരത്തെ ഭക്ഷണം സൂക്ഷിച്ചിരുന്ന എന്റെ കടലാസുസഞ്ചി അവിടെയാണു് വെച്ചിരുന്നതു്. അന്വേഷിച്ചതിൽ അതു കാണ്മാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. കൂടുതൽ ശ്രദ്ധയോടെ ഞാൻ അവിടെ കൂടിയിരുന്ന

ആ സംഘത്തെ നോക്കി. കാഴ്ചയിൽ പ്രാകൃതരും ഭീമകായരുമായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാരായിരുന്നു അവർ. വലിയ മരക്കഷണങ്ങളെന്നു തോന്നിക്കുന്ന റൊട്ടികളും ധാരാളമായി മുമ്പിൽ കൂട്ടിയിരുന്ന പൊരിച്ച മാംസവും ഇടവിടാതെ കഴിക്കുകയും ഏതാണ്ടൊരു ദ്രാവകം നല്ലവണ്ണം കുടിയ്ക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. നോക്കുംതോറും അവരോട് എനിക്ക് എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരു വെറുപ്പു തോന്നിത്തുടങ്ങി. എന്റെ ഭക്ഷണസഞ്ചി എങ്ങിനെ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തു എന്നതിനെപ്പററിയും എനിക്കു സംശയം ജനിച്ചു. അതിനെ സൂചിപ്പിച്ച് ജെറിനോടു സംസാരിച്ചപ്പോൾ ആ സ്നേഹിത പെട്ടെന്നു എന്റെ അടുക്കലേക്കു കുറേക്കൂടെ നീങ്ങിയിരുന്നു. അതിനു പ്രധാനകാരണം താഴ്വാരങ്ങളിലേക്കു പോയിരുന്ന ചില സ്നേഹിതകൾ ഞങ്ങളെ ഏല്പിച്ചിരുന്ന അഞ്ചാറു മടിശ്ശീലകളായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ കഴുത്തിനുമീതെ ഉയർത്തപ്പെട്ട ഭയങ്കരമായ കത്തികളുടെ ഒരു ചിത്രം ആ യുവതിയുടെ മുമ്പിൽ ഉദിച്ചുപൊങ്ങിയതുകൊണ്ടായിരിക്കണം, ഞങ്ങളുടെ മടിയിലുള്ള പണസ്സഞ്ചികൾ ഓവർകോട്ടുകൾകൊണ്ടു മൂടി എന്റെ കൈ മുറുകെപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു വളരെ അടുക്കലായി ഇരിപ്പുറപ്പിച്ചത്. കുറെ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ മററു കൂട്ടുകാർ മടങ്ങിയെത്തി. പറയത്തക്ക വിഷമങ്ങളൊന്നുംകൂടാതെ ഞങ്ങൾ വീണ്ടും തീവണ്ടികയറി അവിടം വിട്ടു.

XIII

വില്ലെനവിലേക്കുള്ള എന്റെ തീൎത്ഥയാത്ര.

ഞാൻ എത്രയും ഉൽക്കണ്ഠയോടെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്ന ആ കത്ത് ജെനിവയിൽവെച്ച് എനിക്കു കിട്ടി. അതു റൊമെയിൻ റോളണ്ടിൽ നിന്നായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെ കാണുന്നതിന് എത്രയും ആഗ്രഹിച്ചിരുന്ന എന്നോട് അതു് ദുസ്സാധമായിരിക്കുമെന്ന് പലരും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. സ്വരാജ്യത്തേക്കു് അദ്ദേഹത്തെ കാണാതെ മടങ്ങുന്നതു വലിയ ഇച്ഛാഭംഗത്തിനിടയാകുമെന്നു ഞാൻ ശക്തിപൂൎവ്വം എഴുതിയിരുന്ന കത്തിനുള്ള മറുപടിയായിരുന്നു അന്നത്തെ ആ സന്ദേശം. സ്വതേ മോശമായ ദേഹസ്ഥിതി, പ്രത്യേകിച്ച് അടുത്തു റഷ്യയിലേക്കുണ്ടായ യാത്രനിമിത്തം വല്ലാതെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്ന സമയം—എങ്കിലും തന്നെക്കാണുന്നതിനു വിരോധമില്ലാ എന്നായിരുന്നു ആ എഴുത്തിന്റെ ചുരുക്കം. എന്നാൽ അങ്ങോട്ടു ചെല്ലുന്നതിന് അതിൽ കുറിച്ചിരുന്ന സമയത്തിനു ശേഷമാണ് കത്തു് എന്റെ കയ്യിൽ വന്നുചേൎന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വസതി ലെമൺതടാകത്തിന്റെ (Lake Leman) മറേറ അററത്തു വില്ലെനു സ്റ്റേഷന്റെ സമീപത്താണ്. മെയിൽവണ്ടിയിൽ പോകയാണെങ്കിൽതന്നെ ഏകദേശം രണ്ടുമണിക്കൂറോളം സമയം വേണ്ടിവരും. തടാകംവഴിക്കാണെങ്കിൽ അത്രയും പോരതാനും. നേരം അപ്പോഠം സന്ധ്യയായിരുന്നു. ഞങ്ങഠംക്കാണെങ്കിൽ ജെനിവയിൽ ഇനി അധികദിവസം താമസവുമില്ല. ഒരു സുവൎണ്ണാവ

സരം വൃദ്ധാവിലായല്ലൊ എന്നോർത്ത് ഏററവും വലിയ കണ്ഠിതത്തോടുകൂടി ഞാൻ എൻെറ ഭാഗ്യം വീണ്ടും പരീക്ഷിക്കാനായി "ഫോണി"ൻെറ അടുക്കൽ ചെന്നു. മറുവശത്തുനിന്നു സംസാരിച്ചതു മാഡം റോളൻഡായിരുന്നു. തൻെറ ഭർത്താവിനു ക്ഷീണംകൊണ്ടു ഫോണിൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു നടക്കുവാൻ വയ്യാ, അദ്ദേഹത്തെ വിവരം അറിയിച്ച് ഉടനെ മറുപടിപറയാം, എന്നു അവർ എന്നെ അറിയിച്ചു. എനിക്കിഷ്ടമുള്ള ഏതെങ്കിലുമൊരു ദിവസം അദ്ദേഹത്തെ കാണുന്നതിനു യാതൊരു വിരോധവുമില്ല എന്നാണ് എൻെറ ഉൽകണ്ഠയ്ക്കു ലഭിച്ച സമാധാനം. അതിനെ ബലപ്പെടുത്തിയുംകൊണ്ടു പിറേറ ദിവസം അദ്ദേഹത്തിൻെറ വേറൊരു കത്തും എനിക്കു കിട്ടി.

നല്ല സൂൎയ്യപ്രകാശമുള്ള ഒരു മദ്ധ്യാഹ്നവേളയിലാണ് ഞാൻ 'വില്ലാ ഓൾഗ'യിലേയ്ക്കു (അദ്ദേഹത്തിൻെറ വസതിയുടെ പേരാണത്) പുറപ്പെട്ടതു്. ആ നാട്ടിലെ ഭാഷയൊന്നും നിശ്ചയമില്ലാത്ത എന്നെ, തിരുവിതാംകൂർകാരനും "ഇൻറർനാഷണൽ ലേബർ ഓഫീസി"ലെ ഒരു ഉദ്യോഗസ്ഥനുമായ മി. രഘുനാഥറാവു വണ്ടിയിൽ കയററി യാത്രയാക്കി. എൻെറ കൂട്ടുകാർ ആ സമയത്തു്, സംഘത്തിൻെറ കാൎയ്യപരിപാടിയനുസരിച്ച്, ജനീവയിലെ തടാകങ്ങളിലൊന്നിൽ വഞ്ചികളിയ്ക്കുവാൻ ഇറങ്ങിയിരിക്കുകയായിരുന്നു.

വണ്ടി നീങ്ങിയയുടനെ പലേ സംശയങ്ങളും എന്നെ അലട്ടി. പറഞ്ഞിരുന്ന സമയത്തേക്കാൾ എത്രയോ മുൻപേ എത്തത്തക്കവണ്ണമുള്ള മെയിൽവണ്ടിയിലാ

ണ് എനിക്കു കയറേണ്ടിവന്നത്. 'വില്ലാ ഓഠംഗ'യിൽ വെച്ച് എന്നെ സ്വീകരിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിന് ആ സമയത്തു സൌകൎയ്യമായിരിക്കുമോ? തന്നെയുമല്ല, ലോസേനിൽ (Lausanne) വണ്ടിയ്ക്കു മാററമുണ്ടായിരിക്കുമോ? വില്ലെനൂ ചെറിയ സ്റ്റേഷനായതുകൊണ്ട് ഈ മെയിൽവണ്ടി ഒരുപക്ഷേ അവിടെ നിന്നില്ലെന്നു വരുമോ? അതാണ് ശരിയായ വണ്ടിയെന്നു ജനീവാസ്റ്റേഷനിൽവെച്ച് പോർട്ടർമാർ പറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിലും, റെയിൽവെ ഗൈഡിൽ അതുപ്രകാരമല്ല കണ്ടതു്. എൻെറ മുറിയിലാകട്ടെ, തിരെ അപരിചിതരായ ആളുകഠം മാത്രമെ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അവിടെയ്ക്കു വന്ന ടിക്കററ് കളക്ടരോട ചോദിച്ച് സംശയം തീക്കാമെന്നുദ്ദേശിച്ച് ഞാൻ സംസാരിക്കാൻ പുറപ്പെട്ടപ്പോഠം അയാഠംക്ക് ഒരക്ഷരം പോലും ഇംഗ്ലീഷു നിശ്ചയമില്ലെന്നു മനസ്സിലായി. എൻെറ വിഷമംകണ്ട് അടുത്ത് എതിർവശത്തിരുന്നിരുന്ന ഒരു മാന്യൻ കാൎയ്യം ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കി. അദ്ദേഹത്തിന് ഇംഗ്ലീഷു നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. വണ്ടി വഴിയ്ക്കു മാററമൊന്നും കൂടാതെ വില്ലെനുവിൽ ചെന്നുനിൽക്കുമെന്ന് അദ്ദേഹം എന്നെ ധൈൎയ്യപ്പെടുത്തി.

ഞങ്ങഠം പലേ കാൎയ്യങ്ങളെപ്പററിയും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഞാൻ ആരെ കാണുവാനാണ് പോകുന്നതെന്ന് അദ്ദേഹം എന്നിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കി. അവിടുത്തെ ഒരു യൂണിവേർസിററി പ്രൊഫസറായിരുന്ന അദ്ദേഹം ബ്രഹ്മവിദ്യാസംഘത്തിലെ ഒരംഗവുമായിരുന്നു. ഹോളൻഡിൽ എന്നപോലെ സ്വിററ്സർലൻഡിലും

അനേകം ബ്രഹ്മവിദ്യാസംഘക്കാരുണ്ട്. ഈ സ്ഥാപനത്തിൻെറ മുഖ്യകേന്ദ്രമായ ഇന്ത്യയോട് അവരെല്ലാവരും വളരെ പ്രതിപത്തി പ്രദശിപ്പിക്കുക പതിവാണ്.

തഴച്ചുവളന്നിരുന്ന മുന്തിരിച്ചെടികളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി പാഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ വണ്ടി ലെമൺതടാകത്തിൻെറ തീരത്തുകൂടി പ്രയാണംതുടങ്ങി. ആൽപ്സ് നിരകളാൽ മറുകര സവിശേഷം കമനീയമായിരുന്ന ആ വമ്പിച്ച ജലാശയത്തിന് ഒരു നേരിയ മൂടൽമഞ്ഞ് മനോമോഹനമായ ഒരു സ്വപ്നഭാവമുള്ള പ്രദാനംചെയ്തിരുന്നു.

ലോസേൻ കഴിഞ്ഞ് കാച്ചാഫീസുകളക്കപ്പുറം എൻെറ പുതിയ സ്നേഹിതൻ ഇറങ്ങി. തത്സമയം ആ മുറിയിൽ കയറിയ ഒരു വൃദ്ധൻ അദ്ദേഹം ഇരുന്നിരുന്ന സ്ഥാനം പിടിക്കയും ചെയ്തു. ഇംഗ്ലീഷു അല്പം മാത്രമേ അറിയാമായിരുന്നുള്ളുവെങ്കിലും, സ്വിററ്സർലൻഡിനെപ്പററി ഓരോ കഥകളും വഴിയ്ക്കു പ്രധാനങ്ങളെന്നു തോന്നാവുന്ന കാഴ്ചകളും അദ്ദേഹം എന്നെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. "നെസിൽസ്" ചോക്ക്ലററിനു പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട വെവി എന്ന സ്റ്റേഷൻ ഞങ്ങൾ കടന്നുപോയി. തടാകത്തിൻെറ വക്കത്തു സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന 'ഷാററു ഓഫ് ഷിലോൺ' (Chateau of Chillon)— അവിടെ വെച്ചായിരുന്നു ബയറൺ സ്വാതന്ത്ര്യാസക്തിമൂലം വളരെക്കാലം അതിനകത്തു തടവുകാരനായി കിടന്നു ക്ലേശങ്ങൾ അനുഭവിച്ച ധീരനെപ്പററിയുള്ള കവിത രചിച്ചത്—കാണുന്നതിൽ അതിയായ കൌതുകം തോന്നി.

വണ്ടി 'വില്ലെനു'വിലെത്തി. ഞാൻ വൃദ്ധനോട്

യാത്രപറഞ്ഞ് താഴെ ഇറങ്ങി. കത്തിൽ മേൽവിലാസം വിശദമായി കുറിച്ചിരുന്നുവെങ്കിലും ഏതു വഴിയ്ക്കാണ് പുറപ്പെടേണ്ടത് എന്നു സംശയിച്ചുകൊണ്ട് രണ്ടടി മുമ്പോട്ടു വെച്ചപ്പോഴയ്ക്കും, എന്റെ പേർ പറഞ്ഞ് ആരോ വിളിക്കുന്നതു കേട്ടു; അത്ഭുതത്തോടുകൂടി തിരിഞ്ഞുനോക്കിയപ്പോഠം അമ്പതിലധികം പ്രായമുള്ള ഒരു സ്ത്രീയെയാണ് എന്റെ അരികിൽ കണ്ടത്. "നിങ്ങഠം നേരത്തെ വരുമെന്നു ജ്യേഷ്ഠനു കുറച്ചുമുമ്പ് ഒരു ഫോൺസന്ദേശം കിട്ടി—(അതു വണ്ടിയിൽവെച്ചു പരിചയമായ പ്രൊഫസർ എന്നോടു കാണിച്ച ഒരു ഉദാരകൃത്യമാണെന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലായി.)—വേലക്കാർ മലയിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കയാണ്. ജ്യേഷ്ഠനു സുഖമില്ലാത്തതിനാൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിയമ്മയ്ക്കു് അടുക്കൽനിന്നു തിരിയുന്നതിന്നു സാദ്ധ്യവുമല്ല. നിങ്ങഠംക്കു വഴിതെററാതിരിക്കാൻ ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെ ഇങ്ങോട്ടയച്ചു" എന്ന് മാഡമോസിൽ റോളൻഡ് പറഞ്ഞു.

'വില്ലാ ഓഠംഗ'അവിടെനിന്നും ദൂരെയായിരുന്നില്ല. അഞ്ചുമിനിട്ടു നടന്നാൽ അവിടെ എത്താം. എങ്കിലും വഴി തെററാൻ വളരെ എളുപ്പമാണ്. വേറെ ചില സ്നേഹിതന്മാരെ അടിയന്തരമായി കാണേണ്ടിയിരുന്ന മാഡമോസിൽ റോളൻഡിനോട് വഴി ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കി അതു തെററുകയില്ലെന്നുള്ള ഉറപ്പോടുകൂടി ഞാൻ തനിയെ അവിടെനിന്നും പുറപ്പെട്ടു.

അത് നല്ല വെയിലുള്ള ദിവസമായിരുന്നു. ഞാനോ, 'നിർഭാഗ്യവശാൽ' കടുത്ത നിറത്തിലുള്ള ഒരു ഇന്ത്യൻ പട്ടുസാരിയാണ് ഉടുത്തിരുന്നതും. സൂര്യരശ്മിയിൽ അതു പ്രകാശിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ട് ഞാൻ നടന്നുവരുന്നതു വള

രെ അകലത്തുനിന്നുതന്നെ കാണാമായിരുന്നു. അവിടെ ഇന്ത്യൻസ്ത്രീകളെ കാണുക ഒട്ടും സാധാരണമല്ലല്ലോ. ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്ന ട്രാമിലെ കണ്ടക്ടർമാരും യാത്രക്കാരും കണ്ണുമറയുന്നതുവരെ തിരിഞ്ഞുനോക്കുന്നതു് എനിക്കു കാണാമായിരുന്നു. കുട്ടികളും സ്ത്രീകളും വീടുകളിൽനിന്നു പുറത്തുവന്നു വെട്ടുവഴിയ്ക്കരികെ പടിയ്ക്കൽ നിലയുറപ്പിച്ചു. ഇതെല്ലാം ഞങ്ങളുടെ പാശ്ചാത്യപര്യടനത്തിനിടയിൽ കേവലം സാധാരണ സംഭവമായിരുന്നെങ്കിലും, തനിച്ചായിരുന്നതുകൊണ്ടോ, വഴിതെററി എന്ന സംശയം ജനിച്ചതുകൊണ്ടോ, എന്താണെന്നറിയുന്നില്ല, തല്ക്കാലം എനിയ്ക്കു് അതത്ര സുഖകരമായി തോന്നിയില്ല. എൻെറ നടത്ത ലെമൺതടാകത്തിൻെറ വക്കത്തുകൂടെയായി. വെയിൽ തട്ടിത്തിളങ്ങുന്ന നീലനിർമ്മലമായ തടാകജലത്തിൽ വിനോദസംഘങ്ങൾ കളിച്ചു രസിക്കുന്നതു കാണാമായിരുന്നു. വഴിയ്ക്കു ചിലരെ കണ്ടുമുട്ടിയെങ്കിലും, അവിടെ ഞങ്ങളും അപരിചിതന്മാരായിരുന്നതിനാൽ ശരിയായ വഴി പറഞ്ഞുതരാൻ അവക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. ഒടുവിൽ ആ നാട്ടുകാരിയായ ഒരു സ്ത്രീ തന്നെ, 'വില്ലാ ഓൾഗ' 'റൊമായ് റോള' (Romain Rolland എന്നത് ഫ്രഞ്ചിൽ ഇപ്രകാരമാണു് ഉച്ചരിക്കുക) എന്നീശബ്ദങ്ങൾകൊണ്ടു മാത്രം എൻെറ ആവശ്യം ഇന്നതെന്നു മനസ്സിലാക്കി, ഞാൻ പോകേണ്ട വഴി ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുതന്നു.

ഞാൻ ആ ഭാഗത്തേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞു് കുറച്ചൊന്നു നടന്നപ്പോൾ, നേക്കും വലത്തോട്ടും ഓരോ വഴി കണ്ടു. അല്പം സംശയിച്ചു വലത്തോട്ടേയ്ക്കു തിരിച്ചു. അവിടെ തുറന്ന സ്ഥലത്തു രണ്ടുമൂന്നു കെട്ടിടങ്ങൾ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്നു.

പാശ്ചാത്ത്യസഞ്ചാരത്തിന്നിടയിൽ പഠിക്കാനിടയായ ഏതാനുംചില ഫ്രഞ്ചുവാക്കുകഠം ഒരുവിധം കൂട്ടിവെച്ച്, എനിക്കു് ആരേ കാണണമെന്നും മറുപടി ഇംഗ്ലീഷിൽ തന്നെ പറയണമെന്നും മുകളിലിരുന്നവരോടു ഞാൻ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. എന്നാൽ അവക്കു് ഇംഗ്ലീഷു് ഒരൊററ വാക്കുപോലും അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. എങ്കിലും എൻെറ തല്ക്കാലവിഷമത്തിൽ എന്നെ സഹായിക്കുവാൻ അവർ സന്നദ്ധരായിക്കാണപ്പെട്ടു. എൻെറ രാജ്യത്തെ അത്യുസ്തവിത്ത്യന്മാരെന്നഭിമാനിക്കുന്ന പല യുവാക്കന്മാരേക്കാളും സൌഹാർദ്ദത്തോടും മയ്യാദയോടും അവർ പെരുമാറിയതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടില്ല. അവർ പണിനിത്തി ആംഗ്ല്യങ്ങഠംകൊണ്ടു് എനിക്കു പോകേണ്ട വഴിയും സ്ഥലവും കാണിച്ചുതന്നു.

ഞാൻ അവിടംവിട്ടു് മുൻപു് നേക്കുകണ്ട വഴിയിൽക്കൂടെ നടന്നുതുടങ്ങി. വെയിൽകൊണ്ടു വിയത്തൊലിച്ചിരുന്ന എനിക്കു്, റോഡിൻെറ ഇരുവശത്തും നട്ടുവളത്തിയിരുന്ന വൃക്ഷങ്ങളിൽത്തട്ടി ശീതളമായി വീശിയിരുന്ന ഇളംകാററ് വലിയ ആശ്വാസം നൽകി. എത്രയും രമണിയമായ പ്രദേശമായിരുന്നു അതു്. ജനബാഹുല്യമോ, വാഹനങ്ങളുടെ ശബ്ദമോ, അതിൻെറ പ്രശാന്തതയെ ഭഞ്ജിച്ചിരുന്നില്ല. സ്വല്പം നടന്നപ്പോഴയ്ക്കും എൻെറ ദൃഷ്ടികഠം യാദൃച്ഛികമായി, കുറച്ചു് അകലത്തായി വലത്തുഭാഗത്ത് കുറെ ഉയരത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഒരു തോട്ടത്തിലേയ്ക്കു പതിച്ചു. അവിടെ ഒരു പുരുഷനും സ്ത്രീയും ഞാൻ വന്നിരുന്ന ഭാഗത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിൽക്കുന്നതു കാണാമായിരുന്നു. "വഴി തെററാതെ പോ

യാൽ, വീട്ടു മനസ്സിലാക്കത്തക്കവണ്ണം ജ്യേഷ്ഠൻ എന്തെങ്കിലും ഒരടയാളം തരാതിരിക്കയില്ല.'' എന്നു മാഡമോസിൽ റോളൻഡ് സ്റ്റേഷനിൽവെച്ചു പറഞ്ഞതു് എനിക്കോൎമ്മവന്നു. ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ച സ്ഥലം അതുതന്നെ എന്നു മനസ്സിലായി വേഗം മുമ്പോട്ടു നടന്നു.

തോട്ടത്തിന്റെ പടിയ്ക്കൽ എത്താൻ കുറച്ചു നിമിഷങ്ങൾ മാത്രം—എന്നാൽ എന്തെല്ലാം ചിന്തകൾ, സ്മരണകൾ, മിന്നലിന്റെ വേഗത്തിൽ എന്റെ ഹൃദയത്തിൽക്കൂടി പാഞ്ഞു! ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കാണാൻ പുറപ്പെട്ടതു് എന്തിനാണു്? ഒരു മഹാത്മാവിനെ ഒന്നു കാണ്മാനുള്ള വെറും കൌതുകംകൊണ്ടു മാത്രമായിരുന്നുവോ?—അതല്ലെങ്കിൽ, മതസിദ്ധാന്തങ്ങളേയോ, രാഷ്ട്രീയകാൎയ്യങ്ങളേയോ, ലോകപ്രശ്നങ്ങളേയോ ആ ചിന്തകനുമായി പ്രതിപാദിക്കാനായിരുന്നുവോ? അല്ല, ഒരിക്കലുമല്ല—കൃതജ്ഞതകൊണ്ടു നിറഞ്ഞ ഒരു എളിയ ഹൃദയത്തിന്റെ തീൎത്ഥയാത്ര മാത്രമായിരുന്നു അതു്. നാലു കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പു നടന്ന ആ രംഗം പിന്നെയും എന്റെ മുമ്പിൽ എത്രയും യാഥാൎത്ഥ്യത്തോടെ ഉദിച്ചുയൎന്നു. ദീനശയ്യയിൽ കിടക്കുന്ന ഒരു ചെറുബാലൻ—ആ കൊച്ചുമുഖത്ത് ദിനംപ്രതി കയറിക്കയറി വന്നിരുന്ന മൃത്യുവിന്റെ നിഴലാട്ടം സൂക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് അരികിലിരുന്ന ആ മൂകമായ മാതൃഹൃദയത്തിൽ നിരാശയുടെ മാറ്റൊലിമാത്രം കേൾക്കാമായിരുന്നു. 'ഈ ഘട്ടത്തിൽ ദേവന്മാരെക്കൊണ്ടു് എന്തു പ്രയോജനം? മതപുസ്തകങ്ങൾ എന്താശ്വാസം നൽകുന്നു? പ്രാൎത്ഥന വെറും വനരോദനമല്ലേ?'.......എന്നാൽ യാതൊരു ഭൌതികശക്തികൾക്കും തടയാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത ആ ദുസ്സഹ

വേളയെ തരണംചെയ്യാൻ യാദൃച്ഛികമായി എൻെറ കയ്യിൽ ആ ഘട്ടത്തിലെത്തിച്ചേൎന്ന ഒരു വിശിഷ്ടഗ്രന്ഥം എന്നെ സഹായിച്ചു........സമയം അതിവേഗത്തിൽ പാഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. വീണ്ടും അതേതരത്തിലുള്ള വേറൊരു രംഗവും എൻെറ ജീവിതത്തിൽ ആവൎത്തിച്ചു. ആ ഗ്രന്ഥത്തിൻെറ നിൎമ്മാതാവും വൃദ്ധനും ആയ ആ മഹാപുരുഷനെ, ആ മഹാചിന്തകനെ, കാണുന്നതിനുള്ള ആഗ്രഹവും എന്നിൽ വൎദ്ധിച്ചുവന്നു.

എന്നാൽ അതിനുള്ള സമയമടുത്തപ്പോഠം അതാ, വലിയൊരു ഭയം എന്നെ വ്യാകുലപ്പെടുത്തി. സങ്കല്പിതപാത്രവും യഥാൎത്ഥമനുഷ്യനും തീരെ വിഭിന്നവ്യക്തികളായിട്ടാണു പലപ്പോഴും കാണാറുള്ളതു്. അദ്ദേഹത്തെ സംബന്ധിച്ചുള്ള എൻെറ പ്രതീക്ഷകഠംക്കും ഇതുപോലെ വല്ല ഭേദവും തട്ടുമോ?...........

ഞാൻ പടിവാതില്ക്കൽ എത്തി. അവിടെ വന്നു് എന്നെ സ്വാഗതംചെയ്ത മാഡം റോളൻഡോടൊന്നിച്ച് ഞാൻ തോട്ടത്തിൽക്കൂടി വീട്ടിലേയ്ക്കു നടന്നു. റൊമയിൻ റോളൻഡ് എനിക്ക് ഹസ്തദാനംചെയ്തു് എന്നെ ഇരുപ്പുമുറിയിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. ആസ്ത്മയുടെ ഉപദ്രവം അപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തെ വിഷമിപ്പിച്ചിരുന്നു. ചിത്രത്തിൽ കാണുന്നതിലും പ്രായം തോന്നിക്കുന്ന ആ ശോഷിച്ച മുഖത്തുള്ള ദീപ്തിമത്തായ ആ കണ്ണുകഠം ആരേയും ആകൎഷിക്കുന്നതാണു്. എന്തെങ്കിലും ശ്രദ്ധവെച്ചു കേഠംക്കുമ്പോഠം അവ കൂടുതൽ ശക്തിയോടെ പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും.

വിയത്തു ക്ഷീണിച്ചിരുന്ന എനിക്ക് ദാഹവും വിശപ്പും തീൎക്കാൻ മാഡം റോളൻഡ് കൊണ്ടുവന്ന ഫലങ്ങളു

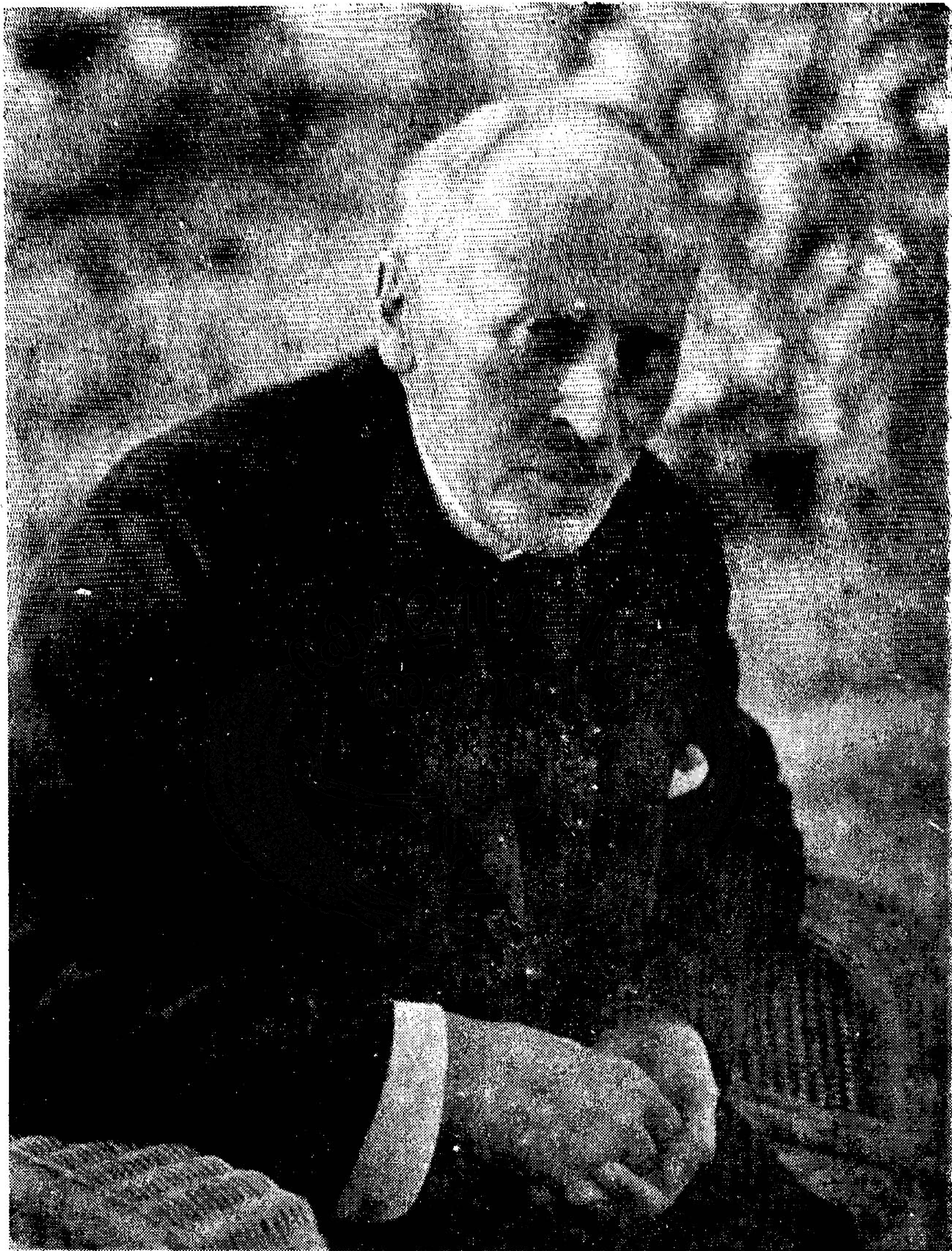
ടെ കൂട്ടത്തിലുണ്ടായിരുന്ന വാഴപ്പഴങ്ങൾ വിദൂരസ്ഥിതമായ സ്വരാജ്യത്തെ അനുസ്മരിപ്പിച്ചു. റൊമെയിൻ റോളൻഡിന് ഇംഗ്ലീഷിൽ സംസാരിക്കുവാൻ അറിഞ്ഞുകൂടാ. അതുകൊണ്ട് സഹോദരിയോ ഭാര്യയോ തർജ്ജിമചെയ്തു കൊടുക്കയാണ് പതിവ്.

സംഭാഷണം പല വിഷയങ്ങളെപ്പററിയായിരുന്നു. സ്വന്തം കാര്യങ്ങളിൽനിന്നു പൊതുകാര്യങ്ങളിലേക്കു പ്രവേശിച്ചു. റൊമെയിൻ റോളൻഡിന് റഷ്യയോടു വലിയ പ്രതിപത്തിയാണ്. ഇന്ന് ഏതെങ്കിലും രാജ്യം മുന്നോട്ടുവരുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അതു സോവിയററ് റഷ്യയാണെന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിശ്വാസം. ഇന്ത്യയെപ്പററി സംസാരിച്ച അവസരത്തിൽ രാമകൃഷ്ണപരമഹംസനോടും സ്വാമി വിവേകാനന്ദനോടും ഇപ്പോൾ ഇന്ത്യക്കാരുടെ മനോഭാവം എന്തെന്നറിയുന്നതിൽ അദ്ദേഹം വളരെ ഔത്സുക്യം പ്രദർശിപ്പിച്ചു. ഇന്ത്യയെപ്പോലെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ സംഭാവന ചെയ്തിട്ടുള്ള വേറെ വല്ല രാജ്യവുമുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണെന്നും ഒരു 'സ്വതന്ത്രഭാരത'ത്തിന്ന് ഇനിയും പലതും ചെയ്യാൻ കഴിയുമെന്നും അദ്ദേഹം പ്രസ്താവിക്കയുണ്ടായി. ഇന്ത്യൻ കോൺഗ്രസ്സിൽ ഒരു സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷി പ്രബലപ്പെട്ടു വരുന്നതിൽ അദ്ദേഹത്തിന് വളരെ സന്തോഷമുണ്ടായിരുന്നു. "നാം ഇപ്പോൾ ഇരിക്കുന്ന മുറിയിൽ പലേ മഹാന്മാരും ഇരുന്നിട്ടുണ്ട്. ഗാന്ധിജി വന്നപ്പോൾ ഇവിടെവച്ചായിരുന്നു പ്രാർത്ഥന നടത്തിയത്. ഇവിടെത്തന്നെ ടാഗോറും ഇരുന്നിട്ടുണ്ട്." എന്നദ്ദേഹം പറയാതിരുന്നില്ല.

അങ്ങനെ ഒരു മണിക്കൂറോളം കഴിഞ്ഞു. ഞാൻ എന്തെല്ലാം, എങ്ങിനെ, സംസാരിച്ചു എന്നതിനെപ്പററി ചിന്തിച്ചതേയില്ല. 'വലിയ' ആളുകളുടെ മുമ്പിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കേണ്ടതായ 'സങ്കോച'മോ, 'മര്യാദ'ച്ചടങ്ങുകളോ ഞാൻ ആ അവസരത്തിൽ ആചരിച്ചുവോ എന്നു സംശയമാണ്. എന്നെപ്പററി അദ്ദേഹം എന്തു വിചാരിക്കുമെന്ന ശങ്ക എന്റെ മനസ്സിൽ ജനിച്ചതേയില്ല. ഞാനവിടെയിരുന്നു് തന്നത്താൻ ചിന്തിക്കുംപോലെയാണ് എനിക്കു തോന്നിയതു്.

യാത്രപറയേണ്ട സമയമായി. എഴുന്നേററു് ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമീപത്തു ചെന്നു. 'അവിശ്വാസി'യെന്നു പലരാലും ഗണിക്കപ്പെടുന്ന ഞാൻ, ഈശ്വര സന്നിധിയിലേക്കു വഴികാട്ടാമെന്നു ഘോഷിക്കുന്ന പുരോഹിതവർഗ്ഗത്തോടു് തെല്ലും ബഹുമാനമില്ലാത്ത ഞാൻ, അദ്ദേഹത്തോടു് വിനീതയായി പറഞ്ഞു: "അങ്ങു് എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണം..........." മഹത്തായ ചിന്തകളെ ലോകത്തിന്നു പ്രദാനംചെയ്തിട്ടുള്ള ആ പുണ്യഹസ്തങ്ങൾ തൽക്ഷണം, ദുർഗ്ഗമമായ ജീവിതപഥത്തിൽ മുന്നോട്ടു പ്രയാണം ചെയ്വാൻ ക്ലേശിക്കുന്ന ഈ കൊച്ചുസോദരിയുടെ കൈകൾ രണ്ടും വാത്സല്യപൂർവ്വം ഗ്രഹിച്ചു. സൌമ്യവും മധുരവുമായ സ്വരത്തിൽ അദ്ദേഹം പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "ശാന്തിയുണ്ടാകട്ടെ..........."

സംസാരിക്കാൻ ശക്തയാകാതെ ഞാൻ മുറിയിൽനിന്നു തൽക്ഷണം പുറത്തിറങ്ങി. വാക്കുകൾ എത്ര അശക്തങ്ങളാണ്!........അദ്ദേഹവും പത്നീസമേതം പുറത്ത് വാതിൽവരെ എന്നെ അനുഗമിച്ചു. മുററത്തിറങ്ങി

മൊസയർ റൊമെയിൻ റോളൻഡ്.

ഞാൻ അവരെ ഇന്ത്യൻ രീതിയിൽ കൈക്കൂപ്പിത്തൊഴുതുകൊണ്ട് വേഗത്തിൽ തിരിഞ്ഞുനടക്കാൻ തുടങ്ങി. അല്പം കഴിഞ്ഞു് 'വില്ലാ ഓൾഗ'യെ അവസാനമായി ഒന്നുകൂടി തിരിഞ്ഞുനോക്കി—പുറത്ത് ആരുംതന്നെയുണ്ടായിരുന്നില്ല—എല്ലാം നിശ്ശബ്ദം. പിന്നിൽ ആൽപസ് നിരകൾ. മുമ്പിൽ മനോഹരമായ ലെമൺതടാകം. വൃക്ഷങ്ങളിൽനിന്നു ചെറുപക്ഷികളുടെ അവ്യക്തമധുരമായ ശബ്ദം മാത്രം കേൾക്കാമായിരുന്നു.......ഞാൻ സ്റ്റേഷനെ അഭിമുഖീകരിച്ച് വീണ്ടും ദ്രുതഗതിയിൽ നടകൊണ്ടു.

XIV
യൂറോപ്പ്.
ഒരു സാമാന്യനിരൂപണം.

ഞങ്ങളുടെ പൎയ്യടനം അവസാനിക്കാറായിരിക്കുന്ന ഈ ഘട്ടത്തിൽ യൂറോപ്പിലുണ്ടായ എൻെറ അനുഭവങ്ങളെ ആസ്പദമാക്കി അവിടത്തെ സ്ഥിതിഗതികളെപ്പററി ഒന്നുരണ്ടു വാക്കു പറയുന്നതു് അസ്ഥാനത്തിലായിരിക്കയില്ലെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു. കഷ്ടിച്ചു മൂന്നുമാസം മാത്രം പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടാൻ സാധിച്ച എൻെറ പ്രസ്താവനകളും അനുമാനങ്ങളും ശരിയാണെന്നു തീൎത്തു പറയുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലല്ലോ. എങ്കിലും, ഞങ്ങൾ അവിടങ്ങളിൽ ചിലവഴിച്ച സമയം എത്ര ചുരുങ്ങിയതായാലും, വ്യക്തികളേയും രാജ്യക്കാരേയുംപററി ചില അഭിപ്രായങ്ങൾ മനസ്സിൽ പതിയാതെ ഗത്യന്തരമില്ല. എന്നാൽ നിഷ്പക്ഷബുദ്ധിയോടെ കാൎയ്യങ്ങൾ സൂക്ഷിച്ചു മനസ്സിലാക്കാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും കൂടുതൽ വിവരമുള്ളവരിൽനിന്നുള്ള തിരുത്തൽ സാദരം സ്വീകരിക്കുന്നതാണെന്നും മാത്രമാണു് എനിക്കു ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ പറയാനുള്ളതു്.

യുദ്ധത്തിൻെറ നിഴൽകൊണ്ടു യൂറോപ്പ് ഭൂഖണ്ഡത്തിൻെറ മുഖം ഇന്നു മങ്ങിയിരിക്കുന്നു. കഴിഞ്ഞ ലോകമഹായുദ്ധത്തിൻെറ ഫലങ്ങൾ അവിടത്തെ ജനങ്ങൾ ഇനിയും മറന്നിട്ടില്ലെങ്കിലും ഓരോ രാജ്യവും ആയുധസംഭരണത്തിൽ ബദ്ധശ്രദ്ധമായി കാണപ്പെടുന്നു. "സമാ

ധാനമത”ത്തിൽ (Pacificism) വിശ്വസിക്കുന്ന ചില ചെറിയ സംഘങ്ങൾ അങ്ങുമിങ്ങും ഉണ്ടെങ്കിലും അവിടത്തെ രാഷ്ട്രങ്ങളെല്ലാം, സങ്കുചിതമാകയാൽ ആപൽക്കരമായ ദേശീയബോധവും സ്വരാജ്യതല്പരതയും ആണ് പ്രദശിപ്പിക്കുന്നത്. അന്യോന്യം സംശയത്തോടും ഭയത്തോടും ജീവിക്കുന്ന ഈ രാജ്യക്കാർ തമ്മിൽ തീരെ സൌഹാർദ്ദമില്ലെന്ന തീർത്തുപറയാവുന്നതാണ്. ഫ്രാൻസിനാൽ വെറുക്കപ്പെടുന്ന ജർമ്മനിയും, യുദ്ധകാലത്ത് തങ്ങളുടെ രാജ്യത്ത് കാട്ടിക്കൂട്ടിയ നിഷ്ഠുരകൃത്യങ്ങൾ ഇന്നും മറന്നിട്ടില്ലാത്ത ബെൽജിയക്കാർ മാപ്പുകൊടുത്തിട്ടില്ല. 'ഫാസിസ്റ്റ്' ഇറ്റലിയുടെയും 'നാസി'ജർമ്മനിയുടെയും വൈരത്തിന്ന പാത്രമായ റഷ്യ സർവ്വരാജ്യസമിതിയിലെ മെമ്പറാകുന്നതിൽ ഹോളണ്ടും, അഖിലരാജ്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളുടെ തലസ്ഥാനമായ സ്വിററ്സർലൻഡും ശക്തിപൂർവ്വം എതിർക്കുകയുണ്ടായി. ആസ്ത്രിയയിൽ ദേശീയസ്ഥിതിസമത്വകക്ഷിയും സമത്വവാദികളോടൊപ്പം മട്ടിതരാണ്. ഇതിൽ ആദ്യത്തെക്കൂട്ടർ ഹിററ്ലരുടെ ആരാധകന്മാരും, ജർമ്മനിയും ആസ്ത്രിയയും കൂട്ടിച്ചേർത്ത് ഒററ രാഷ്ട്രമാക്കുന്നതിന്ന് ആഗ്രഹിക്കുന്നവരുമാണ്. അവിടെ ഇന്ന നിലവിലിരിക്കുന്ന കാത്തലിക്ക് സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷിക്ക് മുസ്സോളിനിയുടെ സഹായമുണ്ടെങ്കിലും, ജർമ്മനിയും ആസ്ത്രിയയും ഒന്നായിച്ചേർന്ന് ഇററലിയുടെ അതൃത്തിവരെ നീണ്ടുകിടക്കുന്ന ഒരു രാഷ്ട്രമായിക്കാണുന്നത് ആ ഭരണാധികാരിയ്ക്ക് ഇഷ്ടമാവാൻ തരമില്ലെന്നാണ് വിചാരിക്കേണ്ടത്. പരോപദ്രവം ചെയ്യാതെയും ഏൽക്കാതേയും സമാധാനത്തോടുകൂടി ജീവിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ചെക്കോസ്ലൊവേക്ക്യ, ഒരു വ

ശത്ത് ജമ്മനിയേയും ആസ്ത്രിയയേയും മറേറ ഭാഗത്ത് പോളൻഡിനേയും ഭയപ്പെട്ടു ജീവിക്കുന്നു. ബ്രിട്ടീഷുകാരുടെ വിദേശനയത്തെപ്പററി യൂറോപ്പിലെ ഇതരശക്തികൾ പൊതുവെ അഭിനന്ദിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ആ രാജ്യക്കാരോടു യഥാൎത്ഥമായ സൌഹാൎദ്ദം അക്കൂട്ടൎക്കുള്ളതായി എനിക്കു തോന്നിയില്ല. ഇതിന്നു കാരണം ഇംഗ്ലീഷുകാരിൽ സഹജമായിക്കാണുന്ന പരപുച്ഛവും നിന്ദാഭാവവുമാണെന്നു ചിലർ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കാറുണ്ടെങ്കിലും, ആ രാഷ്ട്രത്തിൻെറ ശക്തമായ നിലയെപ്പററി ആ കൂട്ടൎക്കുള്ള അസൂയ അതിൽ ഒരു പ്രധാനഭാഗം വഹിക്കുന്നു എന്നു വിചാരിക്കാൻ അവകാശമില്ലാതില്ല.

ഇപ്പോൾ * യൂറോപ്പിലെ അന്തരീക്ഷം ഇററലിയും അബിസീനിയയും തമ്മിലുള്ള യുദ്ധത്തെപ്പററിയുള്ള കിംവദന്തികൾകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പ്രസ്തുതപ്രശ്നം പ്രബലമായ ഒരു പാശ്ചാത്യരാജ്യത്തെ സംബന്ധിക്കുന്നതാകയാൽ ആ ഭൂഖണ്ഡം ഒട്ടാകെ അതിൽ ശ്രദ്ധപതിപ്പിക്കാതിരിക്കയില്ല. അതേസമയത്തുതന്നെ, ഇത് വെള്ളക്കാർ ആ വൎഗ്ഗത്തിൽപെടാത്ത "കറുത്തജാതി"ക്കാരോടു് അനുവൎത്തിക്കുന്ന നിൎദ്ദയമായ ചൂഷണനയത്തിൻെറ ഒരു ഒന്നാംതരം ദൃഷ്ടാന്തമാകകൊണ്ടു് ആ രണ്ടാം വിഭാഗത്തിൽപെട്ട പൌരസ്ത്യരായ നമുക്കും അതിൽ പ്രത്യേകതാല്പൎയ്യത്തിന്നവകാശമുണ്ടു്. "സ്വാതന്ത്ര്യേച്ഛുക്കളായ വെള്ളക്കാ"രുടെ പതിവനുസരിച്ചു്, തങ്ങളുടെ ഈ ആക്രമണത്തിനുള്ള പലേ കാരണങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ

---

* അപ്പോൾ ഇററലിയും അബിസീനിയയുമായുള്ള യുദ്ധം തുടങ്ങിയിരുന്നില്ല.

കുന്നായി ഇററലിക്കാർ പറയുന്നതു്, അബിസീനിയായി ലെ അടിമവ്യാപാരം നിൎത്തുക എന്ന മഹത്തായ ഉദ്ദേശമാണു്! എന്നാൽ ധനത്തിലുള്ള അത്യാഗ്രഹം മാത്രമാണു് ഈ യുദ്ധകാരണമെന്നു മനസ്സിലാക്കാൻ ആൎക്കും വിഷമമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഇന്നു് യൂറോപ്യൻരാജ്യങ്ങൾക്കു് അത്യാവശ്യകമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്ന എണ്ണയും ലോഹങ്ങളും അബിസീനിയയിൽ ധാരാളമുണ്ടു്. യുദ്ധം തുടങ്ങുന്നതായാൽ ആ ജനത്തിൽനിന്നുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന മെച്ചം വളരെ വമ്പിച്ചതായിരിക്കും. ഇററലി ജയിച്ചാൽ വെള്ളക്കാരും മററുവൎഗ്ഗക്കാരും തമ്മിലുള്ള വൈരം വൎദ്ധിക്കുവാനേ നിവൃത്തിയുള്ളു. നേരെമറിച്ചു്, മുസ്സോളിനി പരാജിതനാവുകയാണെങ്കിൽ അതു് പാശ്ചാത്യരുടെ അന്തസ്സിനും അഭിമാനത്തിനും വലിയൊരു കുറവുണ്ടാകുന്നതിനുപുറമെ, 'നാസിസം' 'ഫാസിസം' എന്ന വേഷങ്ങളിൽ ജീവിക്കുന്ന മുതലാളിത്തത്തിനു സാരമായ ഉടവുതട്ടുമെന്നുള്ളതും തൎക്കമററ സംഗതിയാണു്.

സൎവ്വരാജ്യസമിതി ഈ അവസരത്തിൽ മൎദ്ദിക്കപ്പെടുന്നവരുടെ ഭാഗത്തുചേൎന്നു് ആ സ്ഥാപനത്തിൻെറ ജീവിതത്തെ സാധൂകരിക്കുമോ? അക്രമത്തിനു പുറപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്ന രാഷ്ട്രത്തിനെതിരായി, ന്യായത്തിനും നീതിയ്ക്കുംവേണ്ടി ധൎമ്മസമരം ചെയ്തു്, ചൈനയും ജപ്പാനും തമ്മിലുണ്ടായ വഴക്കിൽ അവർ അംഗീകരിച്ച നയംമൂലം അടുത്തകാലത്തു നഷ്ടമായ്ത്തീൎന്ന അന്തസ്സു് കുറെയെങ്കിലും വീണ്ടെടുക്കുമോ? ഇതെല്ലാം കണ്ടറിയേണ്ട കാൎയ്യങ്ങളാണു്. "ക്രസ്തൃൻപള്ളി" ഈ അവസരത്തിൽ സമാധാനത്തിനും നീതിയ്ക്കും വേണ്ടി വല്ലതും പ്രവൎത്തിക്കുമൊ? സ

ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി ജീവനെപ്പോലും സന്തോഷത്തോടുകൂടി ബലികഴിച്ച ഒരു ജോൺ ഹസ്സിൻെറയോ, സർ തോമസ് മൂറിൻെറയോ ആദശ്പ്രതിപത്തി അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന ഇന്നത്തെ സ്ഥിതിയിൽ, "ഡ്യൂച്ചേ"ക്കു വിപരീതമായി യുദ്ധത്തെ നിരോധിക്കുന്നതിനു റോമിലെ പാപ്പാതിരുമനസ്സിനുപോലും ധൈയ്യമുണ്ടാകുമെന്നാശിക്കാൻ വഴികാണുന്നില്ല.

പാശ്ചാത്ത്യദേശങ്ങളിലെ വിദ്യാഭ്യാസരീതികളെപ്പററിയും, അവിടത്തെ സ്ത്രീലോകത്തെപ്പററിയും വേറൊരദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കാം. അതിനുമുൻപു് യൂറോപ്യൻരാജ്യക്കാരെപ്പററി പൊതുവിൽ ചില കായ്യങ്ങൾ പറയേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. പാശ്ചാത്ത്യക്കുള്ള സംഘടനാസാമത്ഥ്യത്തെപ്പററി നാം ധാരാളം കേട്ടിട്ടുള്ളതാണല്ലൊ. വേലക്കാരുടെ ശമ്പളം കുറയ്ക്കാൻ സഹായിക്കുന്നതും, പുറമെനിന്നു വരുന്നവക്കു് അത്യസ്സഹ്യമായി തോന്നുന്നതുമായ "ടിപ്പിങ്" (കായ്യം സാധിക്കുന്നതിനു കൊടുക്കേണ്ടുന്ന കൈക്കൂലി) എന്ന ഏററവും ഗഹ്ണീയമായ ഏപ്പാട്ടു് അതിന്നൊരുത്തമദൃഷ്ടാന്തമത്രെ. അതുസംബന്ധമായ "രേഖയില്ലാത്ത നിയമങ്ങൾ" ലംഘിക്കുന്നവക്കു് വളരെ അസുഖങ്ങൾ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരും. നല്ല കായ്യങ്ങളിലെന്നപോലെ ചീത്തയിലും അവരുടെ സംഘടനാശക്തി നല്ലവണ്ണം കാണുവാൻ കഴിയുന്നതാണു്. പൌരസ്ത്യരാജ്യക്കാക്കു പ്രകൃതി നൽകുന്ന സമൃദ്ധി ഇവിടങ്ങളിൽ അപൂവ്വദശനമാകുന്നു. കൊല്ലത്തിൽ അധികഭാഗവും ആ ദേവിയുടെ കഠിനഭാവമത്രെ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുകാണുന്നതു്. ഇതാണു് പാശ്ചാത്ത്യരുടെയിടയിൽ കാണുന്ന കടുത്ത പ്രാ

യോഗികബുദ്ധിയ്ക്കുള്ള ഒരു പ്രധാനകാരണം. മനുഷ്യജീവിതം സുഖപ്രദമാക്കുന്നതിന് അത്യന്താപേക്ഷിതവും എന്നാൽ ഇൻഡ്യക്കാരുടെയിടയിൽ അസാധാരണവും ആയ ഫലിതപ്രതിപത്തിയും തോൽവിയിൽപോലും കാണിക്കുന്ന കാലുഷ്യരഹിതമായ മനോഭാവവും അവയ്ക്കുള്ള മറ്റുചില സ്വഭാവവിശേഷങ്ങളുമാണ്. ഒരുപക്ഷെ മനുഷ്യൻെറ ശരീരസ്ഥിതിയ്ക്കും ഈ ഗുണങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ വല്ല ബന്ധവുമുണ്ടായിരിക്കാം. സാമാന്യക്കാരിയായ ഇന്നത്തെ ഒരു യൂറോപ്യൻവനിതയുടെ ആരോഗ്യവും കായബലവും, ചൂടേററു ശരീരശക്തി വാടിപ്പോയിട്ടുള്ള പൌരസ്ത്യപുരുഷലോകത്തിനുപോലും അസൂയാജനകമായേയ്ക്കാം. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കുണൎവ്വുണ്ടാക്കുന്നതണുത്ത കാലാവസ്ഥയ്ക്കുപുറമെ, നമുക്ക് ഒഴിച്ചുകൂടാൻ വയ്യാത്ത മസാലകൾ തീരെ സ്പൎശിക്കാത്തതും വളരെ പോഷകാംശങ്ങളടങ്ങിയതുമായ അവരുടെ ഭക്ഷണസാധനങ്ങളും, പകൎച്ചവ്യാധികൾക്കധീനമാക്കുന്ന ഇൻഡ്യയിലെ ഭയങ്കരമായ ദാരിദ്ര്യത്തിൻെറ അഭാവവും, അവരുടെ കായികശക്തിയ്ക്കും ആരോഗ്യത്തിനുമുള്ള മററു ചില കാരണങ്ങളത്രെ. എന്നാൽ ഒരു കാൎയ്യത്തിൽ മാത്രം ഞങ്ങൾ അവരുടെ അഭിനന്ദനത്തിനു പാത്രീഭൂതരായിത്തീൎന്നു. "നിങ്ങൾക്ക് ഇത്ര നല്ല പല്ലുകൾ ഉള്ളതിനു കാരണമെന്തു്?" എന്നു് അവരിൽ പലരും ഞങ്ങളോടു ചോദിക്കയുണ്ടായി. പുകവലി, വേണ്ടതിലധികം മധുരപദാൎത്ഥങ്ങളും മാംസവും ഭക്ഷിക്കൽ, എന്തെങ്കിലും കഴിച്ചാൽ നമ്മുടെ രാജ്യത്തു് പതിവുള്ളപോലെ വെള്ളമൊഴിച്ചു് വായ വൃത്തിയാക്കാതിരിക്കൽ, ഇവയെല്ലാമാണ് പാശ്ചാത്യരുടെ പല്ലുകൾക്ക വളരെക്കാലേതന്നെ കേടുവരുന്നതി

നുള്ള കാരണം. വളരെ വിലയുള്ള ആഭരണങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കുന്നതിൽ ഇന്ത്യൻസ്ത്രീകൾ വളരെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ടവരാണ്. എന്നാൽ യൂറോപ്പിൽ—പ്രത്യേകിച്ച് മദ്ധ്യപ്രദേശങ്ങളിലും കിഴക്കൻദേശങ്ങളിലും—ഞങ്ങൾ കണ്ട സ്ത്രീകളും പുരുഷന്മാരും (അവർ ധനികരായാലും ദരിദ്രരായാലും വേണ്ടതില്ല) ഞങ്ങളേക്കാളധികം സ്വർണ്ണപ്പണ്ടങ്ങൾ ധരിച്ചവരായിരുന്നു. അവർ വായതുറന്നു സംസാരിക്കുമ്പോൾ ഒരു ചെറിയ സ്വർണ്ണഖനിയുടെ പ്രവേശനദ്വാരത്തിൻെറ മുമ്പിലാണോ നാം നിലകൊള്ളുന്നതെന്നു തോന്നിപ്പോകും!

യൂറോപ്പ് സന്ദർശിക്കുന്ന ഒരു പൌരസ്ത്യൻ തൻെറ രാജ്യത്തെപ്പററി അവിടെയുള്ള ഭീമമായ അജ്ഞതകണ്ട് അത്ഭുതപ്പെട്ടുപോകും. അവിടത്തെ വിദ്യാസമ്പന്നന്മാർക്കു ഇന്ത്യയെപ്പററിയുള്ളതിനേക്കാൾ വളരെ കൂടുതൽ അറിവ്, ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചിട്ടുള്ള ഏതു പാശ്ചാത്യരാജ്യത്തേയുംപററി ഞങ്ങൾക്കുണ്ടായിരുന്നു. ഞങ്ങളെ അറബികൾ, സുളുവർഗ്ഗക്കാർ, ഇന്ത്യയിലെ മഹാറാണികൾ, നർത്തകികൾ എന്നിവരായി മാത്രമല്ല, ബ്രസൽസ് എക്സിബിഷന് ഏതോ ദുരദിക്കിൽനിന്നും കൊണ്ടുപോകുന്ന പ്രദർശനവസ്തുക്കളായിക്കൂടി ജനങ്ങൾ വിചാരിക്കയുണ്ടായി! ഇന്ത്യ കത്തിയെരിയുന്ന ഒരു അഗ്നിഗോളമാണെന്നും, അവിടത്തെ ജനങ്ങൾ കണക്കില്ലാതെ അകത്തേയ്ക്കു ചോറു കടത്തിവിടുന്നുവെന്നും, അയിത്തപ്പിശാച് എല്ലായിടവും ഒരുപോലെ കൂത്താടുന്നുവെന്നും, ശൈശവവിവാഹം ഈ രാജ്യമൊട്ടാകെയുള്ള ഒരു ശാപമാണെന്നും, ഇന്നും വിധവകളെ ജീവനോടെ ദഹിപ്പിക്കുന്നുവെന്നും മററുമാണ് പാശ്ചാത്യർക്കു പൊതുവേയുള്ള ധാരണ. ഇതിനെല്ലാം

നാം മിസ് മേയോവിനോട് വളരെ കടപ്പെട്ടവരാണ്. എവിടേയും എല്ലാകാലത്തും ഒരുപോലെ ഉഷ്ണമുള്ളതെന്ന് അവർ വിശ്വസിക്കുന്ന ഒരു രാജ്യത്തുനിന്നു വന്നവരായി ഗണിക്കപ്പെട്ട ഞങ്ങൾ, അവർ പ്രതീക്ഷിച്ചപോലെ അത്ര കറുത്തവരായി കാണാഞ്ഞതിൽ പലരും ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ സംഘത്തിൽപ്പെട്ട വിവാഹിതരായ അംഗങ്ങളെ അവരുടെ ഭർത്താക്കന്മാർ തങ്ങളെക്കൂടാതെ ഇത്ര ദൂരം സഞ്ചരിക്കുന്നതിനു വിട്ടയച്ചതിൽ അവരിൽ ചിലർക്കുണ്ടായ ആശ്ചര്യം സീമാതീതമായിരുന്നു. എങ്കിലും ഒരു സാധുവായ കൂലിക്കാരനുപോലും ഗാന്ധിജിയുടെ നാമം സുപരിചിതമായിരുന്നുവെന്നത് പ്രസ്താവയോഗ്യമത്രെ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അക്രമരാഹിത്യനയത്തെപ്പററി അവർക്ക് എന്തു വിപരീതാഭിപ്രായം ഉണ്ടായാലും വേണ്ടതില്ല, അദ്ദേഹം ഒരു മഹാനാണെന്ന് ഏവനും വിശ്വസിക്കുന്നതായിക്കണ്ടു. എങ്കിലും അടുത്തകാലത്തായി ഗാന്ധിജിക്കു സ്വജനങ്ങളുടെ മേലുണ്ടായിരുന്ന സ്വാധീനശക്തിയ്ക്കു വലിയ ഉടവുതട്ടിയിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള ധാരണ അവിടത്തെ വർത്തമാനപത്രങ്ങൾ മൂലം അവരുടെയിടയിൽ പരന്നിട്ടുണ്ട്. ഒരു കൊല്ലംമുമ്പ് ഒരു ജർമ്മൻപത്രത്തിൽ ഗാന്ധിജി ഒരു ബോൾഷെവിസ്റ്റാണെന്ന് എഴുതിയിരുന്നു. നാസിഗവർമ്മെൻറിന് ഇന്ത്യക്കാരോട്ട് അനുഭാവപൂർവ്വമായ മനോഭാവമല്ല ഉള്ളത്. വല്ല നല്ലപേരും നമ്മുടെ രാജ്യത്തിനു ശേഷിപ്പുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ അതു പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിൽ വലിയ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള മിസ് മേയോവിന്റെ 'മദർ ഇന്ത്യ'മൂലം നഷ്ടമായിട്ടുമുണ്ട്.

ഇനി യൂറോപ്പിലെ വിദ്യാഭ്യാസത്തെപ്പററി പൊതു വിൽ ഒരു വാക്ക പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ. ഞങ്ങഠം കപ്പലി റങ്ങി കുറച്ചുദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോഴയ്ക്കും വളരെക്കാലമാ യി ജമ്മനിയിലുണ്ടായിരുന്ന ഒരു ഇന്ത്യക്കാരൻ എന്നോ ട് ഇപ്രകാരം പറകയുണ്ടായി: "നിങ്ങളുടെ യൂറോപ്യൻ പയ്യടനം അവസാനിക്കുമ്പോഴയ്ക്കും മനസ്സിന് ആകപ്പാ ടെ ഒരു ഇടിച്ചൽ മാത്രമല്ല, ഏതാണ്ട് ഒരു നിരാശക്കൂടി നിങ്ങഠംക്കുണ്ടായേക്കും." താമസിയാതെതന്നെ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതിൻെറ പരമാത്ഥം എനിക്കു ബോധ്യപ്പെട്ടു. ഓരോരോ രാജ്യങ്ങളിൽചെന്ന് അവിടത്തെ വിദ്യാഭ്യാ സസ്ഥാപനങ്ങളെ സന്ദശിച്ചപ്പോഠം ഞങ്ങളുടെ മനസ്സ് പലപ്പോഴും സ്വരാജ്യത്തേയ്ക്കു തിരിയുന്നതായി അനുഭവ പ്പെട്ടു. പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിൽ മൃതിയടഞ്ഞ സാധന ങ്ങഠംക്കുള്ള ഒരു മ്യൂസിയം മാത്രമാണല്ലോ നമ്മുടെ ഇന്ത്യാ രാജ്യം. ഇവിടത്തെ ഭയങ്കരമായ അക്ഷരജ്ഞാനദാരിദ്ര്യം, യഥാത്ഥജീവിതവുമായി യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലാത്ത ഒരു തരം സംസ്കാരത്തോടുകൂടിയ യുവജനങ്ങളുടെയിടയിൽ വദ്ധിച്ചുവരുന്നതൊഴിലില്ലായ്മ, വിദ്യാത്ഥിലോകത്തിൻെറ ക്ഷയിച്ചുവരുന്ന ആരോഗ്യം, അവരുടെയിടയിലുള്ള ദേശീ യബോധത്തിൻേറയും, ഉത്തരവാദിത്വത്തിൻേറയും അ ഭാവം, ഇവയെല്ലാം നല്ലപോലെ അറിയാവുന്ന സംഗതി കളാണ്. നമ്മുടെ രാജ്യത്തെ ബാലികാബാലന്മാക്കു കിൻ ഡർഗാട്ടൻ സ്ഥാപനങ്ങളുടെ അനുഗ്രഹം അനുഭവിക്കാ റായിട്ടില്ല. പ്രാഥമികവിദ്യാലയങ്ങളിൽ പഠിക്കുന്ന കുട്ടി കഠം അവരുടെ ഏററവും പ്രധാനപ്പെട്ട ആ ബാല്യദശ

യിൽ, കുറഞ്ഞ ശമ്പളവും പരീക്ഷായോഗ്യതയുമുള്ള അദ്ധ്യാപകന്മാരുടെ ശിക്ഷണത്തിൽ വളരുന്നു.

ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചിട്ടുള്ള ഓരോ യൂറോപ്യൻരാജ്യവും, ജനങ്ങളുടെയിടയിൽ അക്ഷരജ്ഞാനമില്ലായ്മ നീക്കം ചെയ്യുന്നതിൽ മാത്രമല്ല, അവകാശങ്ങൾക്കായി അരം സാനംവരെ പൊരുതുവാൻ തയ്യാറുള്ള ദേശഭക്തിയും മനക്കരുത്തുമുള്ള പൌരന്മാരെ സൃഷ്ടിക്കുവാൻ പ്രാപ്തമായ വിദ്യാഭ്യാസം നൽകുന്നതിലും ബദ്ധശ്രദ്ധരായിരിക്കയാണ്. തന്റെ രാജ്യത്തേയും, സാഹിത്യത്തേയും, പിതാമഹന്മാരേയുംപ്പററി അഭിമാനം തോന്നത്തക്കവിധത്തിലുള്ള അഭ്യസനമാണ് ഓരോ കുട്ടിയ്ക്കും ആദ്യകാലംമുതല്ക്കു തന്നെ ലഭിക്കുന്നത്. താൻ ഒരു വലിയ വംശത്തിന്റെ അംഗമാണെന്നും അതിനുവേണ്ടി താൻ ജീവിക്കയും മരിക്കയും ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നുമുള്ള വിശ്വാസം ബാല്യംമുതല്ക്കുതന്നെ അവനിൽ അങ്കുരിപ്പിക്കുന്നു. തൽഫലമായി അവൻ ഉത്തരവാദിത്വബോധത്തോടും, യഥാത്ഥമായ അച്ചടക്കത്തോടുംകൂടി വളന്നുവരുന്നു. അവൻ മററു ഭാഷകളും സാഹിത്യങ്ങളും പഠിക്കുന്നെങ്കിലും സ്വഭാഷയിലും സാഹിത്യത്തിലും അശേഷംപോലും അശ്രദ്ധ കാണിക്കുന്നില്ല. സ്കൂളിൽ പഠിക്കുന്ന കാലത്തെ എന്റെ മനസ്ഥിതി എനിക്കീസന്ദഭത്തിൽ ഓമ്മവരുന്നു. സാമാന്യജനങ്ങളുമായി ആശയവിനിമയം ചെയ്യുന്നതിന്ന് അത്യന്താപേക്ഷിതമായ സ്വന്തം മാതൃഭാഷയോട് എനിക്ക് അശേഷം പ്രതിപത്തി തോന്നിയിരുന്നില്ല. മാത്രവുമല്ല, സ്കൂളിൽ പഠിപ്പിച്ചിരുന്ന ഇന്ത്യൻചരിത്രപുസ്തകത്തിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള നമ്മുടെ പൂവ്വികന്മാ

ളുടെ ഓരോ പരാജയവും എന്നെ അത്യന്തം സന്തോഷിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു! പ്ലാസിയുദ്ധത്തിൽ സുറാജ്ദൌള വിജയിയായി എന്ന് അന്നു ഞാൻ വായിക്കേണ്ടിവന്നെങ്കിൽ—ഒരുദാഹരണം മാത്രമാണ് ഇതു്—ആയതു് എനിയ്ക്കു വളരെ മനസ്താപത്തിന്നു കാരണമായിത്തീരുമായിരുന്നു. ഞാൻ പഠിച്ചിരുന്ന പുസ്തകമോ, അതോ വിദ്യാഭ്യാസപരിശീലനം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള എന്റെ ഗുരുനാഥന്മാരോ, ആരാണ് എന്റെ ഈ മനസ്ഥിതിക്ക് ഉത്തരവാദിത്വം വഹിക്കേണ്ടതെന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂട. എങ്ങിനെയോ, എന്റെ പിതാമഹന്മാർ ഭൂമിയിൽനിന്നു നിഷ്ഠുരണം നിഷ്കാസനം ചെയ്യേണ്ട ഒരു കൂട്ടം കാട്ടുകള്ളന്മാരോ, കൊള്ളരുതാത്ത ഭീരുക്കളോ ആണെന്നാത്രേ എനിക്കു തോന്നിയിരുന്നതു്. സാമാന്യനായ ഒരു ഇന്ത്യക്കാരനിൽ കാണുന്ന ഈ അസാധാരണ മനസ്ഥിതി അവരിൽ മിക്കവരിലും ജീവകാലം മുഴുവനും നിലനില്ക്കുന്നു. ഇന്നു നിലവിലിരിക്കുന്ന വർണ്ണവ്യത്യാസബോധത്തേക്കാളും കഷ്ടമായിട്ടുള്ളതു്, ഇന്ത്യ വിട്ടഉടനെ സ്വന്തം നാട്ടുമായി ബന്ധമുള്ള സകല വസ്തുക്കളോടും വെറുപ്പാണെന്നു കാണിയ്ക്കുന്നതിൽ പ്രത്യേകതാല്പര്യം പ്രദർശിപ്പിയ്ക്കുന്ന ഇന്ത്യക്കാരുടെ മനസ്ഥിതിയാണ്. നമ്മുടെ സാഹിത്യാദികലകളേയും, പുരാതനചരിത്രങ്ങളേയും, എന്നുവേണ്ട നമ്മുടെ രാഷ്ട്രീയനേതാക്കളായ മഹതീമഹാന്മാരേയുംകുറിച്ച് നമ്മുടെ കുട്ടികളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ നിന്ദ ജനിപ്പിയ്ക്കുന്നേടത്തോളംകാലം ഇന്നു നമ്മുടെയിടയിൽ കാണുന്ന 'സ്ഥാനസേവനം'—നാടോടിഭാഷയിൽ 'സേവയ്ക്കു കൊന്നൂതൽ'—, ദാസ്യമനോഭാവം എന്നീ ദോഷങ്ങൾ നിലനില്ക്കുകതന്നെ ചെയ്യും.

XV
സ്ത്രീകളുടെ സ്ഥാനം.

ഞങ്ങൾ സന്ദർശിച്ച പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിലെ പല വിഷയങ്ങളെസ്സംബന്ധിച്ചും ഞങ്ങളുടെ അഭിപ്രായഗതി അറിയാനുള്ള ഔത്സുക്യത്തോടുകൂടി അവിടങ്ങളിൽ താമസക്കാരായ ചില ഇൻഡ്യക്കാർ എന്നോടും മററു സംഘാംഗങ്ങളോടും അനേകം ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. അവ, പാശ്ചാത്യവനിതകളുടെ സാമുദായികനിലയും പുരുഷന്മാരുമായുള്ള അവരുടെ സഹവാസസമ്പ്രദായവും ഞങ്ങൾക്കാശാസ്യമായിത്തോന്നിയോ, താദൃശമായ സ്വാതന്ത്ര്യം ഇൻഡ്യയെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എത്രകണ്ട് അഭിലഷണീയമാണ്, എന്നും മററുമായിരുന്നു. ഇതേ ചോദ്യങ്ങൾതന്നെ പാശ്ചാത്യരായ പല സുഹൃത്തുക്കളും ചോദിച്ചിട്ടുണ്ട്. വാസ്തവത്തിൽ ഇതു പ്രാധാന്യമർഹിക്കുന്ന ഒരു വിഷയമാകയാൽ അതുസംബന്ധമായി എനിക്കുള്ള അഭിപ്രായം ഇവിടെ രേഖപ്പെടുത്തുന്നതു് അസ്ഥാനത്തിലാകയില്ലെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു.

വീട്ടിൽനിന്നു പുറത്തിറങ്ങി സഞ്ചരിക്കുവാനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം, വിനോദങ്ങളിലും പൊതുജീവിതത്തിലും വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന താല്പര്യം, എല്ലാ തുറകളിലും പുരുഷന്മാരോടൊപ്പമുള്ള മത്സരവും അവരുമായി സമത്വം സ്ഥാപിക്കുന്നതിനുള്ള അതിയത്നവും, ഇങ്ങിനെ ഇന്നത്തെ പാശ്ചാത്യവനിതകളുടെ തിരക്കുകൾ കാണുമ്പോൾ പർദ്ദയ്ക്കുള്ളിൽ പാർക്കുന്ന ഭാരതീയസഹോദരിമാർ പ്രത്യേ

കിച്ചും അത്ഭുതപ്പെട്ടേയ്ക്കാം. സോവിയററ്റഷ്യ കഴി ഞ്ഞാൽ പിന്നെ ഇംഗ്ലൻഡിലേയും ചെക്കോസ്ലോവേക്ക്യയിലേയും സ്ത്രീകഠംക്കാണ് യൂറോപ്പിലെ മററു രാജ്യങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ച കൂടുതൽ സ്വാതന്ത്ര്യം എന്നു പറയാം. ലണ്ടനെപ്പററിയുള്ള അദ്ധ്യായത്തിൽ ഇംഗ്ലീഷ് സ്ത്രീകളെപ്പററി കുറച്ചൊന്നു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ട് ഇവിടെ ചെക്കോസ്ലോവേക്ക്യയിലെ സ്ത്രീകളുടെ ഇന്നത്തെ നിലയെപ്പററി രണ്ടുവാക്കു പറയുവാനുദ്ദേശിക്കുന്നു.

സ്ത്രീപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ വളരെ പുരോഗതി പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു രാജ്യമാണ് ചെക്കോസ്ലോവേക്ക്യ. ഇതിനുള്ള പ്രധാന കാരണം പ്രസിഡൻറ് മസാറിക്കിനേപ്പോലുള്ള നേതാക്കന്മാരുടെ അഭിപ്രായഗതിയാണ്. അദ്ദേഹത്തെപ്പററി കാഠം കപ്പേക്ക് എന്ന ചെക്ക് സാഹിത്യകാരൻ എഴുതിയിട്ടുള്ള പുസ്തകത്തിലെ ഏററവും മനോഹരമായ ഭാഗങ്ങളിൽ ഒന്ന്, ജീവിതത്തിൽ തൻെറ യഥാത്ഥസഹചാരിയായ പത്നിയെപ്പററിയുള്ള മസാറിക്കിൻെറ പ്രസ്താവനയാണ്. വിദേശമന്ത്രിയായിരുന്ന ഡോക്ടർ ബെനിസും* അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാര്യയും തമ്മിലുള്ള ബന്ധവും ഇത്തരത്തിലുള്ളതാണ്. തങ്ങഠംക്കുള്ള യോഗ്യതകൊണ്ടുതന്നെ അവിടത്തെ സ്ത്രീകഠം ഇന്ന് എല്ലാ ഉദ്യോഗങ്ങളിലും പ്രവേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. സ്ത്രീകളാൽ നടത്തപ്പെടുന്ന അനവധി പത്രങ്ങളിൽ ഒന്ന് "ഷിൻ"

*** പ്രായാധിക്യത്താലും അനാരോഗ്യത്താലും മസാറിക്ക് സ്ഥാനമൊഴിഞ്ഞുകൊടുത്തതിനുശേഷം, ഇദ്ദേഹമാണ് ചെക്കോസ്ലാവേക്ക്യയിലെ ഇപ്പോഴത്തെ പ്രസിഡണ്ട്.**

(C'in) എന്ന ആഴ്ചപ്പതിപ്പാണ്. അവിടത്തെ ഏററവും പ്രധാനപ്പെട്ട കായികസംസ്കാരപരമായ "സൊക്കോററ്" പ്രസ്ഥാനത്തിൽ ധാരാളം സ്ത്രീകളും പുരുഷന്മാരോടൊപ്പംതന്നെ അംഗങ്ങളായി ചേർന്നിരിക്കുന്നു. അവിടത്തെ മികച്ച സോഷ്യൽക്ലബ്ബുകളിൽ ഇരുകൂട്ടർക്കും പ്രവേശനമുണ്ട്. ഈ സമ്പ്രദായം ഇംഗ്ലൻഡിൽപോലും ഇതേവരെ നടപ്പിലായിട്ടില്ല.

സാധാരണ ഒരിൻഡ്യക്കാരന് ആപൽക്കരമെന്നു തോന്നാവുന്ന, പാശ്ചാത്യദേശത്തെ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ തമ്മിലുള്ള ഈ സ്വതന്ത്രമായ പെരുമാററത്തിന്റെ ചില ഭാഗങ്ങൾ നമ്മുടെ രാജ്യത്തും അംഗീകൃതമായാൽ വളരെ നന്നായിരിക്കുമെന്നാണെന്റെ വിശ്വാസം. ഇരുകൂട്ടരേയും നടുവിൽ തിരശ്ശീലയിട്ടു മാററിനിത്തുന്നതുകൊണ്ട് അനാരോഗ്യകരമായ ലിംഗബോധം രണ്ടുവശത്തും ഉണ്ടാക്കിത്തീക്കുന്നു. സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ തമ്മിൽ ഈ അകൽച്ച പൌരാണികഭാരതത്തിൽ കാണുന്നില്ല. ഇന്നു നമ്മുടെ യുവാക്കന്മാരിൽ പലക്കും (പ്രത്യേകിച്ച് സഹവിദ്യാഭ്യാസമില്ലാത്ത സ്ഥാപനങ്ങളിൽ പഠിച്ചു വളന്നിട്ടുള്ളവക്ക്) വീടിനു പുറത്തുവച്ചു സ്ത്രീകളോടു മയ്യാദാപൂവ്വം പെരുമാറുവാൻ വശമില്ലാതായിത്തീന്നിട്ടുള്ളതു് അവർതമ്മിൽ അടുത്തു പെരുമാറുവാൻ സാധിക്കാത്തതുകൊണ്ടു മാത്രമാണ്. നമ്മുടെ ഇൻഡ്യയിൽ സ്ത്രീപുരുഷബന്ധത്തെപ്പററിയുള്ള ഗോപ്യമായ ഇന്നത്തെ മനസ്ഥിതിയെ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കുന്ന ഒരു സംഭവം ഞാനിവിടെ ഉദ്ധരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. തെക്കെഇൻഡ്യയിലെ ഒരു വിദ്യാഭ്യാസസ്ഥാപനത്തിൽ അവിടത്തെ വാഷികോത്സ

വസംബന്ധമായോ മറേറാ വിദ്യാൎത്ഥികൾ 'ശാകുന്തളം' അഭിനയിച്ച അവസരത്തിൽ കഥാനായികയായ ശകുന്തള ഉണ്ടായിരുന്നില്ലത്രേ! രംഗത്തിലെങ്ങാനും ഒരു സ്ത്രീരൂപം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടാൽ അവിടെ പഠിക്കുന്ന നിഷ്കളങ്കന്മാരായ 'ആദം'മാരിൽ ദുൎവ്വികാരങ്ങൾ ജനിക്കുമോ എന്നു ഭയന്നിട്ടായിരുന്നുവത്രേ അപ്രകാരം ചെയ്തത്!! ഇത്തരം 'പരിശുദ്ധമായ' പരിസരങ്ങളിൽ വളൎന്നുവരുന്ന നമ്മുടെ സാധുസഹോദരന്മാരാണ് സാധാരണമായി അവരുടെ വിദ്യാഭ്യാസസ്ഥാപനങ്ങളിൽ നടക്കുന്ന വല്ല വിശേഷങ്ങൾക്കും ക്ഷണനാനുസരിച്ചു ചെല്ലുന്ന സ്ത്രീകളെ പൂച്ചവിളി, ചീററൽ തുടങ്ങിയുള്ള അപസ്വരങ്ങൾ കൊണ്ടാദരിക്കാറുള്ളത്. തെക്കെ ഇൻഡ്യയിൽ എനിക്കു ചെന്നുകാണ്മാൻ ഇടയായിട്ടുള്ള "രാമകൃഷ്ണ" സ്കൂളുകളിൽ പുരാതന ഇൻഡ്യയിൽ സ്ത്രീകളോടുണ്ടായിരുന്ന ആദരം ബാലകന്മാരിൽ ഉളവാക്കുന്നതിൽ അദ്ധ്യാപകന്മാർ ശ്രദ്ധപതിപ്പിക്കുന്നുണ്ട്. ഇവിടുത്തെ തിയൊസാഫിക്കൽ സ്കൂളുകളിലെ ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളോടും സ്ത്രീകളോടും വളരെ സ്വാഭാവികമായി പെരുമാറിവരുന്നു. മഹാകവി ടാഗോറിൻെറ "വിശ്വഭാരതി"യിലെ വിദ്യാഭ്യാസസ്ഥാപനങ്ങളെപ്പററിയും ഇതേ അഭിപ്രായംതന്നെ കേട്ടിട്ടുണ്ട്. ഇൻഡ്യയിലെ മററു ദേശീയസ്ഥാപനങ്ങളെപ്പററി എനിക്കറിഞ്ഞുകൂട. സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ തമ്മിൽ ആരോഗ്യകരവും സ്വതന്ത്രവുമായ ഒരന്തരീക്ഷത്തിൽ അടുത്തു പെരുമാറുന്ന സ്ഥലങ്ങളാണ് ഗാന്ധിജിയുടെ ആശ്രമങ്ങളെന്നു പ്രസ്താവ്യമാണ്. ഭാരതീയസ്ത്രീസ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി ഈ ദേശീയനേതാവ് ചെയ്തിട്ടുള്ള സംഭാ

വനകളെപ്പററി ഈ അദ്ധ്യായത്തിൻെറ അവസാനത്തിൽ കുറെക്കൂടി വിശദമായി ഉപന്യസിക്കുവാനുദ്ദേശിക്കുന്നു.

ഇന്നു് പാശ്ചാത്യസ്ത്രീകഠംക്കുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം അവരുടെ അക്ഷീണപരിശ്രമത്തിൻെറ ഫലമാണു്. ഇനിയും അവർ പലതും കൈവരാനുണ്ടു്. ജമ്മനി, ഇററലി, പോളൻഡു്, ആസ്ത്രിയ, ഹംഗറി, എന്നീ രാജ്യങ്ങളിൽ ഇന്നു സ്ത്രീകളെ ഗൃഹാന്തഭാഗങ്ങളിലേയ്ക്കു തള്ളുവാനുള്ള ശ്രമം കാണുന്നു. പാശ്ചാത്യസ്ത്രീകഠം ഇന്നു സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ളതെന്തും പുരുഷന്മാരുമായി ശക്തിപൂവ്വം പോരാടിയിട്ടാണു്. എന്നാൽ നേരേമറിച്ചു് ഇൻഡ്യയിൽ നമ്മുടെ മഹാന്മാരായ പല പുരുഷന്മാരുടേയും സഹകരണത്തോടുകൂടിയാണു് നമുക്കൊരുകാലത്തുണ്ടായിരുന്നതും ഇടയ്ക്കു വച്ചു നഷ്ടപ്പെട്ടതുമായ സ്വാതന്ത്ര്യാവകാശത്തിനായി നാം ഇപ്പോഠം പരിശ്രമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതെന്നോമ്മിക്കണം. അഖിലരാജ്യസംസ്കാരത്തിൻെറ ഇരിപ്പിടമായ ഫ്രാൻസിലോ പ്രജായത്തഭരണരാജ്യമായ സ്വിററ്സർലൻഡിലോ ഇന്നു സ്ത്രീകഠംക്കു വോട്ടവകാശമില്ലെന്നുള്ളതു് ഇൻഡ്യൻ വനിതകഠംക്കു് ആശ്ചര്യകരമായി തോന്നും. എന്തെന്നാൽ ഇൻഡ്യയുടെ വോട്ടവകാശക്കാര്യം നിശ്ചയിക്കുന്നതിനു നിയമിതമായി ഇങ്ങോട്ടുവന്ന 'സൌത്ത്ബാറൊ കമ്മിററി' ഇൻഡ്യൻ സ്ത്രീകഠംക്കു് വോട്ടു വേണ്ടെന്നു നിണ്ണയിച്ചപ്പോഠം ഇൻഡ്യയുടെ നാനാഭാഗത്തുനിന്നും സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ ഒത്തൊരുമിച്ചുള്ള ശക്തിയായ പ്രതിഷേധമുണ്ടായി. അതിൻെറ ഫലമായി ഇക്കാര്യം തീരുമാനിക്കുന്നതിനു് ഓരോരോ പ്രോവിൻസു

കളേയും ഏല്പിച്ചപ്പോഠം ആദ്യമായി മദിരാശിയും പിന്നീട്ട് ബോംബെയും ക്രമേണ മററു നിയമസഭകളും സ്ത്രീകഠംക്കു സമ്മതിദാനാവകാശം നൽകി.

പുരുഷന്മാർ സ്ത്രീകളോടു കാണിയ്ക്കുന്ന മയ്യാദയും മററും വെറും പുറംപൂച്ചാണെന്നും യഥാത്ഥമായ സഖ്യഭാവം വളരെ അപൂവ്വം പേരിൽ മാത്രമേ കാണുന്നുള്ളുവെന്നും പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിലെ ഉൽപ്പതിഷ്ണുക്കളായ പല സ്ത്രീകളും എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി. സോവിയററ്റ് റഷ്യ സന്ദശിച്ചിട്ടുള്ള ചിലർ അവിടെ മാത്രമേ യഥാത്ഥമായ സൌഹാദ്ദം സ്ത്രീപുരുഷന്മാർതമ്മിൽ നിലനില്ക്കുന്നുള്ളുവെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. മിക്ക യൂറോപ്യൻ രാഷ്ട്രങ്ങഠംക്കും റഷ്യയോടു പ്രതികൂലമായ മനസ്ഥിതിയാണെങ്കിലും, അവിടെ മാത്രമേ സ്ത്രീയ്ക്കു ന്യായമായ സ്ഥാനം കിട്ടിയിട്ടുള്ളുവത്രെ. മനോഹരമായി അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള അഭിനയവേദിയിൽ യാതൊരു സങ്കോചവും കൂടാതെ നഗ്നകളായ സ്ത്രീകഠം നിരവധി കാണികളുടെ മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷമായി അഭിനയിക്കുന്നതു് കാത്തലിക്ക് രാജ്യമായ ഫ്രാൻസിൽ ഞങ്ങഠം കണ്ടിട്ടുണ്ട്. ഇതു്, കാണികളുടെ കാമവികാരങ്ങഠം അനാശാസ്യമായ രീതിയിൽ ഇളക്കിവിടുന്നതിൻെറ ഫലമായി സ്ത്രീവഗ്ഗത്തോടുള്ള ബഹുമാനത്തെ കുറയ്ക്കുന്ന ഏററവും നിന്ദ്യമായ ഒരു വ്യവസായമായിട്ടാണ് ആധുനികറഷ്യ കരുതുന്നതു്.

പൌരാണികഭാരതത്തിൽ പദ്ദയോ ശൈശവവിവാഹമോ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പ്രായപൂത്തിവന്നാൽ അവക്കു ഭത്താക്കന്മാരെ തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നതിനുള്ള പൂണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം ഉണ്ടായിരുന്നു. സ്ത്രീകഠംക്കു സ്വത്തവകാശമുണ്ടായിരുന്നുവെന്നുതന്നെയല്ല, സാമാന്യമായ വിദ്യാഭ്യാസവും—പ്രത്യേകിച്ചും സുന്ദരകലകളിൽ—സിദ്ധിച്ചിരുന്നു.

വിദ്വാന്മാരാൽ ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടവരായിരുന്നു ഗാർഗ്ഗി, മൈത്രേയി മുതലായ തത്വജ്ഞാനികൾ. ലീലാവതി പ്രസിദ്ധിനേടിയ ഗണിത (Mathematics) വിശാരദയായിരുന്നു. ഒരു മേരി ഇവാൻസിനെ വേണ്ടിവന്നപോലെ, ഏതെങ്കിലും ഒരു പുരുഷന്റെ കള്ളപ്പേരിന്റെ ആശ്രയം പ്രാപിക്കാതെതന്നെ ഇൻഡ്യയിലുള്ള സ്ത്രീകൾ പദ്യങ്ങളിൽനിന്നും വിശേഷപ്പെട്ട ഗ്രന്ഥങ്ങൾ രചിച്ചിട്ടുണ്ട്. സ്ത്രീകളുടെ നിലയും വിലയും വലിയ കാര്യ തട്ടിയിട്ടുള്ള അടുത്ത നൂററാണ്ടുകളിലാണു ചാന്ദ്ബീബി, റാണിലക്ഷ്മിഭായി, സുൽത്താനാറസിയ, അഹല്യാഭായി എന്നീ ഭരണനിപുണകൾ ഇൻഡ്യയിലുണ്ടായിരുന്നത്. അവരിൽ ചിലർ ശത്രുക്കളോടു സധൈര്യം പോരാടിയ കഥയും നമുക്കറിയാത്തതല്ല.

തുടന്നുകൊണ്ടുള്ള ആക്രമണംമൂലം ഭാരതത്തിലെ വിവിധസംസ്കാരങ്ങളുമായി ഉരസലുണ്ടായി. ഓരോ സംസ്കാരവും അതാതിന് ഏററവും നല്ലതെന്നു തോന്നുന്ന ഭാഗങ്ങളെ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും തൽഫലമായി സമുദായത്തിന്റെ പുരോഗതിയ്ക്കു പിന്നീട് വിഘാതമായിത്തീന്ന പല ആചാരങ്ങളും ആവിർഭവിക്കുകയും ചെയ്തു. ശൈശവവിവാഹം, പർദ്ദ മുതലായവയുടെ ജനനം ഇങ്ങനെയാണ്. ബ്രിട്ടീഷ് ഭരണം സുസ്ഥാപിതമായപ്പോൾ ഹിന്ദുനിയമനിർമ്മാണകാര്യത്തിൽ ഉൽപതിഷ്ണുക്കളായ ഭാരതീയരുടെയല്ല, യാഥാസ്ഥിതികരായ പണ്ഡിതന്മാരുടെ സഹായവും ഉപദേശവുമാണ് ഗവണ്മെൻറ് ആവശ്യപ്പെട്ടത്. അതിന്റെ ഫലമായി ഇന്ന് ഹിന്ദുസ്ത്രീകൾക്ക് സ്വത്തവകാശമില്ലെന്നു മാത്രമല്ല,

ഇപ്പോഴത്തെ നിലയിൽനിന്നു തീരെ മുമ്പോട്ടു പോകാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തവിധത്തിൽ പല പ്രതിബന്ധങ്ങളിൽ കിടന്ന് അവർ വിഷമിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. പട്ട്, ശൈശവവിവാഹം, എന്നിവയെല്ലാം ഹിന്ദുക്കളിൽ ഉയൎന്ന ജാതിക്കാരുടെ ഇടയിലാണ് സാധാരണമായിട്ടുള്ളതു്. തൊഴിലെടുത്തു കാലക്ഷേപം ചെയ്യുന്ന ഭൂരിപക്ഷമായ അധഃകൃതജാതിക്കാരുടെ ഇടയിൽ സ്ത്രീകൾ കൂടുതൽസ്വാതന്ത്ര്യമനുഭവിക്കുകയും പുരുഷന്മാരുമായി മററുസ്ത്രീകളേക്കാൾ സമത്വഭാവത്തോടെ പെരുമാറുകയും ചെയ്യുന്നു.

പട്ട്, ശൈശവവിവാഹം മുതലായ സാമുദായികക്കുഴപ്പങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടും ഇന്ന് ഒരു ഭാരതീയസ്ത്രീയ്ക്കു ഗൃഹത്തിലുള്ള സ്ഥാനം വേറെ ഏതു രാജ്യത്താണുള്ളതു്? തന്റെ മക്കളിൽനിന്നുള്ള ആദരവും സ്നേഹവും മാതാക്കൾക്കു മറേറതെങ്കിലും രാജ്യത്തു് ഇവിടത്തെപ്പോലെ ലഭിക്കുന്നുണ്ടോ? നിഷ്പക്ഷപാതികളായ ചില പാശ്ചാത്യന്മാർപോലും ഈ ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എല്ലാ ആചാരാനുഷ്ഠാനങ്ങളിലും ഭാരതത്തിൽ ഗൃഹിണിയ്ക്കു് ഒരു പ്രധാനസ്ഥാനമുണ്ടു്. ഇതിനെല്ലാം കാരണം, ഹിന്ദുമതം ഭാരതീയജീവിതത്തിൽ ഇന്നും സ്ത്രീയ്ക്കനുവദിച്ചിട്ടുള്ള മുഖ്യപദവിയാണ്. 'സ്ത്രീകളെ എവിടെ ആദരിക്കുന്നുവോ അവിടെ ദേവന്മാർ പ്രസാദിക്കും', എന്നു ധൎമ്മശാസ്ത്രംതന്നെ ഉൽഘോഷിക്കുന്നു. ശിവനെ അൎദ്ധനാരീശ്വരനായി സങ്കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു പുരാതന ഭാരതത്തിനു സ്ത്രീലോകത്തോടുണ്ടായിരുന്ന ബഹുമതിയെ നല്ലവണ്ണം വെളിവാക്കുന്നുണ്ടു്. ആ ബഹുമതിയുടെ നിഴൽ നമ്മുടെ രാജ്യത്തുനിന്നും മറഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണ് സ്ത്രീ ഇന്നും ഗൃഹാധിദേവതയായി ആരാധിക്കപ്പെടുന്നതു്.

തെക്കെഇൻഡ്യയിലെ സ്ത്രീകളുടെ ഇടയിൽ ഉത്തരദേശീയക്കുള്ളതിൽ കൂടുതൽ സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ട്. പട്ട് ഇവിടെ താരതമ്യേന കുറവാണെന്നുള്ളതിനു പുറമെ, ശൈശവവിവാഹം സാധാരണമായിട്ടുള്ളതു ബ്രാഹ്മണരുടെ ഇടയിൽ മാത്രമാണ്. സഹവിദ്യാഭ്യാസസ്ഥാപനങ്ങളും—സ്കൂളുകളും കോളേജുകളും—ഇവിടെ അപൂർവ്വമല്ല. ഈ ഘട്ടത്തിൽ കേരളത്തിലെ നായർസ്ത്രീകളെപ്പററി കുറച്ചൊന്നു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല. അവരുടെ അവകാശങ്ങൾ ഇന്നത്തെ പാശ്ചാത്യവനിതകളെപ്പോലും അത്ഭുതപരവശകളാക്കത്തക്കവയാണ്. ശൈശവവിവാഹവും പട്ടും അവരുടെ ഇടയിൽ ഇല്ലെന്നു മാത്രമല്ല, വിവാഹമോചനത്തിന് അവക്കുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം, അതിനുശേഷം അമ്മമാക്ക മക്കളെ കൂടെത്താമസിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള അധികാരം, വിവാഹത്തിനുശേഷവും മാതൃഗൃഹത്തിൽ അവക്കുള്ള അവകാശം, അവിവാഹിതകളായ മാതാക്കളുടെ കുട്ടികൾക്കു സ്വന്തം അമ്മമാരുടെ വീട്ടിൽ മററു കുട്ടികളോടൊപ്പമുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യാവകാശങ്ങൾ, എന്നിവ യാതൊന്നും ഇന്നത്തെ സോവിയററുറഷ്യയിലൊഴികെ മററു പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിലൊന്നിലും ഇല്ലെന്നാണറിവു്. എല്ലാവിധത്തിലുമുള്ള അവകാശസ്വാതന്ത്ര്യങ്ങളും ഇന്നത്തെ ഭരണത്തിൻകീഴിൽ ഇൻഡ്യയ്ക്കു നഷ്ടമായിരിക്കേ,നായർസ്ത്രീകൾ ഇത്രത്തോളംസാമ്പത്തികസ്വാതന്ത്ര്യവും മററവകാശങ്ങളും ഇപ്പോഴും അനുഭവിച്ചുപോരുന്നതിൻെറ രഹസ്യമെന്തായിരിക്കാമെന്നു റൊമെയിൻ റോളൻഡ് സംഭാഷണമദ്ധ്യേ എന്നോടു ചോദിക്കുകയുണ്ടായി. ഞങ്ങളുടെ പര്യടനത്തിനിടയിൽ ഭാരതീയസ്ത്രീ

കളെപ്പററി സംസാരിക്കാനിടവന്നിട്ടുള്ള മററു പലരും കേരളത്തിലെ നായർസ്ത്രീകളുടെ ആദികാലംമുതല്ക്കുള്ള അസാമാന്യമായ സ്വാതന്ത്ര്യാവകാശങ്ങളെപ്പററി കേട്ട് ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. സംഗതികഠം കുറേക്കൂടി സവിസ്തരമായി മനസ്സിലാക്കുവാൻ നമ്മുടെ സമുദായഘടനയെസ്സംബന്ധിച്ചുള്ള പൂർണ്ണവിവരങ്ങഠം നൽകുന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങഠം അയച്ചുകൊടുക്കുവാൻ ചില സമുദായനേതാക്കന്മാരും പണ്ഡിതന്മാരും ആവശ്യപ്പെടുകയുമുണ്ടായിട്ടുണ്ട്.

അടുത്തകാലത്തു തുടങ്ങിയിട്ടുള്ള ഭാരതീയസ്ത്രീപ്രസ്ഥാനം വളരെ വേഗത്തിൽ അഭിവൃദ്ധി പ്രാപിച്ചുവരുന്നു. അഖിലേന്ത്യാസ്ത്രീസമ്മേളനം, വിമൻസ് ഇൻഡ്യൻ അസ്സോസ്യേഷൻ, നാഷനൽ കൌൺസിൽ ഓഫ് ഇൻഡ്യൻ വിമൻ, എന്നിങ്ങനെയുള്ള മൂന്നു പ്രധാനപ്പെട്ട സ്ത്രീസംഘങ്ങളുടെ ശാഖകഠം ഇന്നു ഇൻഡ്യയിലെങ്ങും വ്യാപിച്ചിട്ടുണ്ട്. സാമുദായികമായും നിയമപരമായും സ്ത്രീകഠംക്കുള്ള വിഷമങ്ങഠം വിപാടനംചെയ്യുന്നതിനുള്ള അവരുടെ പരിശ്രമത്തിൽ പുരുഷന്മാരായ പല നേതാക്കന്മാരുടേയും ആത്മാർത്ഥമായ പിൻതാങ്ങുണ്ട്. എന്നാൽ സാമുദായികപ്രതിബന്ധങ്ങളെ നിയമംമുഖേന പരിഹരിക്കുവാൻ ഗവണ്മെൻറിൻെറ ആനുകൂല്യം വളരെ കുറവായതുകൊണ്ട് സ്ത്രീകളുടെ പുരോഗതി അത്ര സുഗമമല്ലാതെയാണു കാണുന്നത്. യാഥാസ്ഥിതികകക്ഷിയെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നതിലാണ് ഗവണ്മെൻറിന് കൂടുതൽ താല്പര്യം എന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു. സമുദായപരിഷ്കാരിയായ മിസ്റ്റർ ഹർബിലാസ് ശാർദ നിയമസഭയിൽ ശൈശവവിവാഹത്തിനെതിരായി കൊണ്ടുവന്ന ബിൽ പാസ്സാകുവാൻ

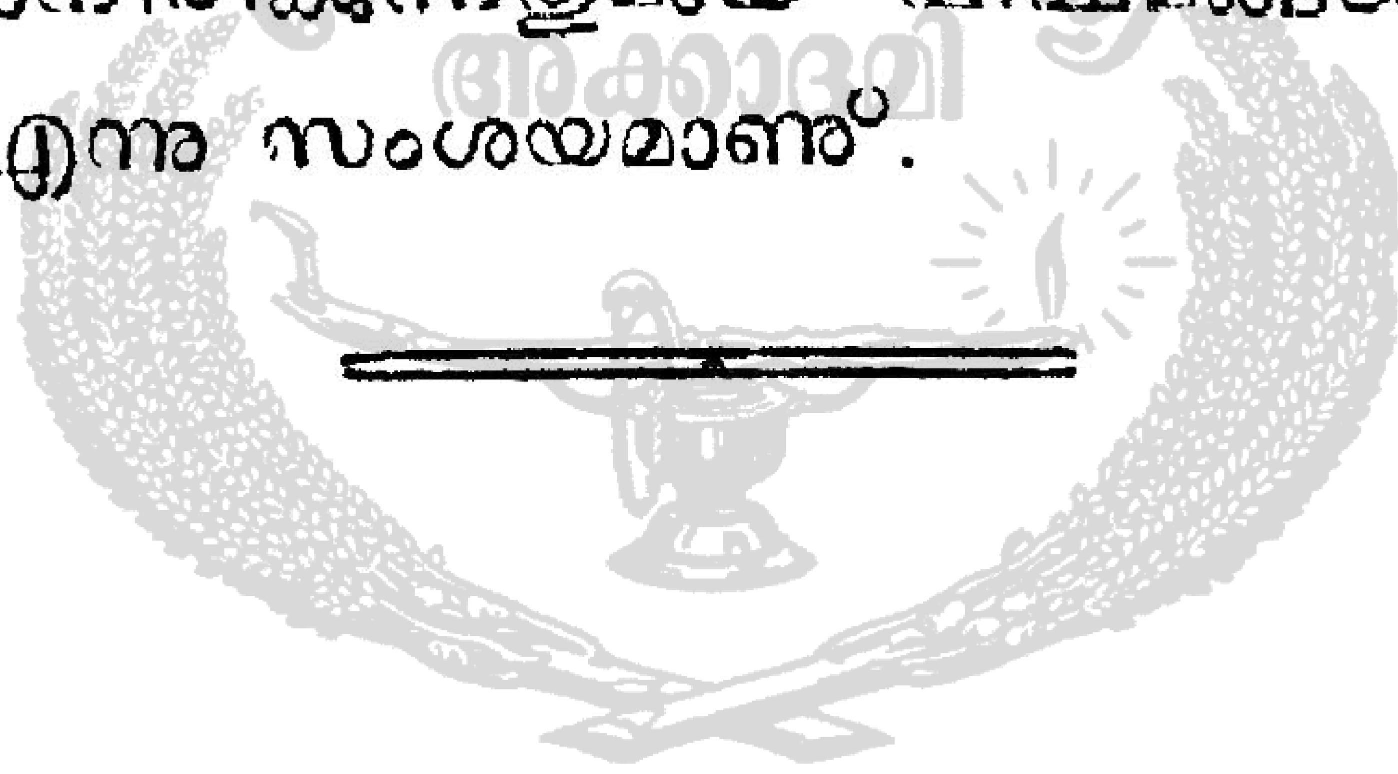
വളരെ വിഷമിക്കേണ്ടിവന്നു. അതിനെ ലംഘിക്കുവാൻ യാഥാസ്ഥിതികർ ഇന്നും ധൈര്യപ്പെടുന്നുണ്ട്. കാരണം ശിക്ഷ വളരെ ലഘുവായതുതന്നെ.

ഭാരതീയസ്ത്രീപ്രസ്ഥാനം ഇന്ന് ഗണ്യമായി നഗരങ്ങളെ മാത്രമേ ബാധിച്ചിട്ടുള്ളു. ഇവിടത്തെ ജനതയെ ആകപ്പാടെ തട്ടിയുണർത്തിയത് കഴിഞ്ഞ കുറച്ചു കൊല്ലങ്ങൾക്കിടയിൽ ഗാന്ധിജിയുടെ നേതൃത്വത്താൽ സജീവമായിത്തീർന്ന ഇൻഡ്യൻ കോൺഗ്രസ്സാണല്ലൊ. അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രേരണാശക്തിമൂലം സ്ത്രീകൾ ആയിരക്കണക്കിന് സ്വന്തംവീടുവിട്ട് പുറത്തിറങ്ങി വളരെ 'ആത്മാർത്ഥത'യോടെ ദേശീയസമരത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ടു. പർദ്ദയ്ക്കുള്ളിൽ പാർത്തിരുന്ന സ്ത്രീകൾകൂടി സധൈര്യം പുറത്തുവന്ന് ലാത്തിപ്രഹരവും കാരാഗൃഹവാസവും വരിച്ചു. ഗർഭിണികൾപോലും ജയിൽവാസം വരിക്കയും തടവുമുറിയിൽക്കിടന്നു പ്രസവിക്കയും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്! വിദ്യാസമ്പന്നകളായ പ്രഭുയുവതികൾ വെയിലും മഴയുംകൊണ്ട് പലവിധ അപമാനങ്ങളും സഹിച്ച് കള്ളുഷാപ്പുകളുടേയും വിദേശവാണിഭശാലകളുടേയും മുമ്പിൽ സത്യാഗ്രഹം അനുഷ്ഠിക്കുകയുണ്ടായി. ധനിക, ദരിദ്ര, വിദ്യാസമ്പന്ന, വിദ്യാവിഹീന എന്നീ വ്യത്യാസങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെ നഗരങ്ങളിൽനിന്നും ഗ്രാമങ്ങളിൽനിന്നും സ്ത്രീകൾ കണക്കില്ലാതെ മുമ്പോട്ടുവന്ന് തങ്ങളുടെ ത്യാഗങ്ങളാൽ ഭാരതസ്ത്രീലോകത്തെ മാത്രമല്ല, ഭാരതചരിത്രത്തെത്തന്നെ പ്രശസ്തമാക്കിയിട്ടുണ്ട്. എല്ലാത്തിനുംപുറമേ, ഒരേ കാര്യത്തിനായി തങ്ങൾ തോളോടുതോളുചേർന്ന് യുദ്ധംചെയ്ത പുരുഷന്മാരിൽ യഥാർത്ഥമായ സൗഹാർദ്ദം ജനിപ്പിക്കുന്നതിനും അതുമൂലം അവർക്കു സാദ്ധ്യമായി.

കക്കശമായ നിയമങ്ങറംക്കധീനമെങ്കിലും, സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടെ ഒത്തൊരുമിച്ച് പ്രവൎത്തിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളെന്ന നിലയിൽ, ഗാന്ധിജിയുടെ, ആശ്രമങ്ങറം സ്മരണീയങ്ങളാണ്. വിഭിന്നമതങ്ങളോടും വിവിധങ്ങളായ സാമുദായികപദവികളോടും വിദ്യാഭ്യാസനിലകളോടുംകൂടിയ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ മനുഷ്യരെന്നും സഖാക്കളെന്നുമുള്ള ബോധത്തോടെ അവിടെ ജീവിക്കുന്നു. സ്വാശ്രയബുദ്ധിയോടുകൂടിയ വ്യക്തികളെ സൃഷ്ടിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളാണവ. ഈ ആശ്രമങ്ങറംമൂലവും ഇൻഡ്യയിലൊട്ടാകെ ഒരുണൎവ്വുണ്ടാക്കിത്തീൎത്തിട്ടുള്ള തന്റെ പ്രസ്ഥാനംമൂലവും ഗാന്ധിജി എത്രയെത്ര സഹോദരിമാരെ ബന്ധനത്തിൽനിന്ന് വിമുക്തരാക്കിയിട്ടുണ്ട്! മഹാത്മജിയെക്കൂടാതെ, ഇൻഡ്യൻ സ്ത്രീലോകത്തിന്റെ പുരോഗതിയ്ക്കായി പ്രയത്നിക്കാൻ ഒട്ടുവളരെ നേതാക്കന്മാർ കോൺഗ്രസ്സപക്ഷത്തിലും മിതവാദിക്കക്ഷിയിലും ഉണ്ടെന്നുള്ളത് നമുക്ക് ഏററവും അഭിമാനകരമായ സംഗതിയാണ്. ഇന്ന് ഇൻഡ്യയിൽ വെറും രാഷ്ട്രീയകാൎയ്യങ്ങളെപ്പററി എന്തു ഭിന്നാഭിപ്രായങ്ങളുണ്ടെങ്കിലും, സ്ത്രീസ്വാതന്ത്ര്യത്തെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം അവർ ഇരുകൂട്ടരും ഏകാഭിപ്രായക്കാരായ ഉല്പതിഷ്ണുക്കളാണെന്നുള്ളതു സ്മരണീയമത്രെ. ഇന്ത്യൻയുവലോകത്തിന്റെ ആരാധനാപാത്രമായ പണ്ഡിററ് ജവഹർലാൽ നെഹറുവിന്റേയും ലിബറൽകക്ഷിയിലെ ഒരംഗമായിരുന്ന പരേതനായ മി. ജി. കെ. ദേവധാറിന്റേയും പേരുകറം ഈ ഘട്ടത്തിൽ പ്രത്യേകം പ്രസ്താവ്യമാണ്. ഭാരതത്തിൽ ഏററവും പ്രാതിനിദ്ധ്യമുള്ള കോൺഗ്രസ്സിന്റെ ഗംഭീരമായ വാൎഷിക

സമ്മേളനങ്ങളിൽ രണ്ടു സ്ത്രീകൾ ആദ്ധ്യക്ഷം വഹിച്ചിട്ടുള്ളതും ഈ സന്ദർഭത്തിൽ വിസ്മരിക്കുവാൻ വയ്യ. ഡാക്ടർ ആനിബെസന്റും, മിസിസ്സ് സരോജനീനായഡുവുമാണ് ആ മഹതികൾ.

ഇനിയും ഞങ്ങളെ ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന കെട്ടുകൾ പൊട്ടിക്കുവാൻ അശ്രാന്തപരിശ്രമം ചെയ്യേണ്ടതുണ്ടെന്ന് ഞങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണബോധമുണ്ടു്. യാഥാസ്ഥിതികരായ പുരുഷന്മാരോടു മാത്രമല്ല, അത്തരത്തിലുള്ള സ്ത്രീകളോടും ഉദ്ദേശസാദ്ധ്യത്തിനായി ഞങ്ങൾ പോരാടേണ്ടിയിരിക്കുന്നു! എങ്കിലും പാശ്ചാത്യസഹോദരികൾക്കുണ്ടായിരുന്നതും ഉണ്ടാകാനിരിക്കുന്നതുമായ വിഷമങ്ങൾ ഞങ്ങൾക്കു നേരിടുമോ എന്നു സംശയമാണ്.

XVI

യൂറോപ്പിലുള്ള ഇന്ത്യക്കാരും സിലോണികളും ആയ വിദ്ട്യാത്ഥികളുടെ സംഘടനാസംഘം.

മേൽപറഞ്ഞ സംഘത്തിൻെറ ഉദ്ദേശങ്ങളും പ്രവൃത്തിയും അതിൻെറ പ്രസിഡൻറായ പ്രൊഫസർ എ. സി. ചക്രവത്തി ഹോളൻഡിൽവെച്ച് എന്നോടു വിസ്തരിച്ചു പറകയുണ്ടായി. ഈ സംഘത്തെപ്പററി അറിയുന്നതിന് എൻെറ രാജ്യക്കാക്ക കൌതുകമുണ്ടാകുമെന്ന വിശ്വാസത്താൽ ആണ് കുറച്ചൊന്നു പറയുവാനിവിടെ ഉദ്യമിക്കുന്നത്. ഇതിൻെറ നാലു വാഷികസമ്മേളനങ്ങളിൽ രണ്ടെണ്ണം റോമിലും ഒന്ന് വിയന്നായിലും ഒന്നു ലണ്ടനിലുമാണ് ആഘോഷിച്ചിട്ടുള്ളത്. യൂറോപ്പിൽ ചിന്നിച്ചിതറിക്കിടക്കുന്ന ഭാരതീയവിദ്ട്യാത്ഥികളേയും പണ്ഡിതന്മാരേയും സംഘടിപ്പിച്ച് അവരുടെ ആദശങ്ങളുടെ ഐകരൂപ്യത്തെ ബോദ്ധ്യമാക്കുകയും പഠിപ്പുകാലത്തു യൂറോപ്പിൽ അവക്ക നേരിടുന്ന വിഷമങ്ങളേയും ബുദ്ധിമുട്ടുകളേയും വെളിപ്പെടുത്തുകയും ആണ് ഈ സംഘത്തിൻെറ പ്രധാനോദ്ദേശം. ഇക്കൊല്ലവും പ്രസിഡൻറായി വീണ്ടും തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ട പ്രൊഫസർ ചക്രവത്തി സംഘത്തെ യൂറോപ്പിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട പണ്ഡിതാഗ്രേസരന്മാരുടേയും അഖിലരാജ്യസ്ഥാപനങ്ങളുടേയും ശ്രദ്ധയിൽ കൊണ്ടുവരുവാൻ വളരെ പരിശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ട്.

നമ്മുടെ രാജ്യത്തുനിന്നുള്ള വിദ്ട്യാത്ഥികഠം അവിടത്തെ അതിഥികഠം മാത്രമായതുകൊണ്ടു യൂറോപ്യൻരാഷ്ട്രീ

യകാൎയ്യങ്ങളിൽനിന്നു് ഈ സംഘത്തിനു വിട്ടുനില്ക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എങ്കിലും അവിടത്തെ ശക്തിയുള്ള ഏതെങ്കിലും ഒരു രാഷ്ട്രം സൎവ്വസമ്മതമായ ധാൎമ്മികതത്വമോ യഥാൎത്ഥപരിഷ്കാരത്തിന്റെ ആദൎശമോ നിരാകരിക്കുന്നതായാൽ ഇന്ത്യൻ വിദ്യാൎത്ഥികൾക്കു് അടങ്ങിയിരിക്കുവാൻ സാധിക്കാതെ വന്നേയ്ക്കാം. ഹോളൻഡിലെ കോൺഫറൻസ്കാലത്തുതന്നെ, ഇററലിയിൽ പഠിച്ചുതാമസിക്കുന്ന ഇന്ത്യൻ വിദ്യാൎത്ഥികൾക്കു് അബിസീനിയാപ്രശ്നം ഹേതുവായി വിഷമങ്ങൾ ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങിയിട്ടുള്ളതായി കേട്ടു. ജൎമ്മനിയിലെ ശാസ്ത്രവിരുദ്ധവും ക്രൂരവും ആയ ഇന്നത്തെ വംശസിദ്ധാന്തം അവിടത്തെ, പ്രത്യേകിച്ചു ബവേറിയയിലെ, ഇന്ത്യക്കാരുടെ സ്ഥിതിയ്ക്കു ഗണ്യമായ ഇടിവു വരുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ഗത്യന്തരമില്ലാത്ത ഘട്ടം വരുന്നതുവരെ മേൽപറഞ്ഞ ഇന്ത്യൻ സംഘാംഗങ്ങൾ യൂറോപ്യൻരാഷ്ട്രങ്ങളുമായി സഹകരിക്കണമെന്നാണ് പ്രൊഫസർ ചക്രവൎത്തിയുടെ അഭിപ്രായം. ഈ സംഘടനയുടെ മുഖ്യകേന്ദ്രമായി ഒരു ഇൻഡ്യൻസ്ഥാപനം—അതായതു് നമ്മുടെ ഇന്ത്യൻപരിഷ്കാരത്തിന്റെ പ്രത്യേകവശങ്ങളെ സ്പൎശിക്കുന്നതും, ഇന്ത്യയിൽനിന്നു യൂറോപ്പിലേയ്ക്കു വരുന്ന പണ്ഡിതന്മാരേയും നേതാക്കന്മാരേയും അവിടത്തെ മഹാന്മാരും ഇന്ത്യയുടെ സുഹൃത്തുക്കളുമായി പരിചയപ്പെടുന്നതിന്നും അതുമൂലം ഇന്നത്തെ പ്രധാനപ്പെട്ട ഭാരതീയപ്രമേയങ്ങൾക്കു പ്രചാരവും ഭാരതീയസംസ്കാരത്തിന്നു മേന്മയും ലഭിക്കുന്നതിന്നും ഉപകരിയ്ക്കുന്നതുമായ ഒരു സ്ഥാപനം—ഇവിടെ സൃഷ്ടിക്കണമെന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വലിയ ആഗ്രഹം. സംഘാംഗങ്ങളുടെ

എണ്ണം വദ്ധിച്ചുവരുന്നതിനാൽ ഈ ഉദ്ദേശ്യം നിറവേററാൻ വഴിയുണ്ടെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇത്തരത്തിലുള്ള ഒരു സ്ഥാപനത്തിൻെറ വേരുകൾ ഇന്ത്യയിൽതന്നെ നിലയുറയ്ക്കേണ്ടതാകയാൽ ഇന്ത്യക്കാരുടെ ശ്രദ്ധ ഈ വിഷയത്തിൽ പതിഞ്ഞാൽ മാത്രമേ തൻെറ ഉദ്ദേശത്തിനു പൂണ്ണമായ ഫലമുണ്ടാകയുള്ളുവെന്ന് അദ്ദേഹം വിചാരിക്കുന്നു.

XVII
വീണ്ടും ഇററലിയിൽ.
മിലാൻ.

വെനിസ്സിൽനിന്നു് സ്വരാജ്യത്തേയ്ക്കു് കപ്പൽ കയറേണ്ടിയിരുന്ന ഞങ്ങൾക്കു് മിലാൻവഴിയ്ക്കാണു് പോകേണ്ടിയിരുന്നതു്. അവിടെ ഞങ്ങൾക്കു് രണ്ടുമൂന്നുദിവസം താമസിക്കേണ്ടിയിരുന്നു. എന്നാൽ ഞങ്ങളിൽ കുറച്ചു പേർ മാത്രമെ ഇന്ത്യയിലേയ്ക്കു മടങ്ങുവാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. സംഘത്തിൽ ഒരാൾ ഉപരിപഠനത്തിന്നായി അമേരിക്കയിലേയ്ക്കും, അതേ ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി രണ്ടുപേർ ലണ്ടനിലേയ്ക്കും, മററഞ്ചുപേർ കുറെ ദിവസത്തെക്കൂടി താമസത്തിന്നായി ഗ്രെററ് ബ്രിട്ടനിലേക്കും പോകേണ്ടവരായിരുന്നു. ജനീവാസ്റ്റേഷനിൽവച്ചു് അവരുമായുണ്ടായ വേർപാടിൽ ഇരുകൂട്ടരും വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടു. ബോംബെയിൽവെച്ചു് കപ്പൽകയറുന്ന സമയത്താണു് ഞങ്ങളെല്ലാവരും തമ്മിൽ ആദ്യമായി പരിചയമായതെങ്കിലും ഈ മൂന്നുമാസങ്ങൾക്കിടയിൽ ഒരു കുടുംബത്തിലെ അംഗങ്ങൾ എന്നപോലെ ഞങ്ങൾ അന്യോന്യം സ്നേഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു.

മിലാനിൽ എത്തിയപ്പോൾ ഇന്ത്യയിലേപ്പോലെ അവിടെ അതികഠിനമായ വേനലായിരുന്നു. പതിവുപോലെ വാഹനങ്ങളിൽ കയറി കാഴ്ച കാണാനായി നഗരവീഥികളിൽക്കൂടിയുണ്ടായ സവാരിയ്ക്കിടയിൽ ക്ഷീണംകൊണ്ടു് പലപ്പോഴും ഞങ്ങൾക്കു് ഉറക്കംവന്നു. അവിടത്തെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട പള്ളിയുടെ മുമ്പിലാണു് ഞങ്ങളുടെ ബ

സ്സ് ആദ്യമായി നിന്നത്. തലയ്ക്കുമീതെ വളരെ ഉയരത്തിൽ ചുററിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഏതാനും വിമാനങ്ങ ഭയങ്കരമായി ശബ്ദിക്കുന്ന ഒരുകൂട്ടം പക്ഷികളെപ്പോലെ കാണപ്പെട്ടു. ഞങ്ങൾ ആരാധനാസ്ഥലത്തേയ്ക്കു പ്രവേശിച്ചു. നൂറിൽപരം ശൂലശിഖരങ്ങളോടുകൂടിയ ആ വമ്പിച്ച കെട്ടിടത്തിൻെറ മുകളിൽനിന്നാൽ ആൽപ്സിലെ മോൺട്ട് ബ്ലാങ്ക്കൊടുമുടി കാണാം. ജനൽവാതിലിൻെറ ചില്ലുകളിൻമേൽ ബൈബിൾക്കഥകൾ മുഴുവൻ മനോഹരമായ വർണ്ണങ്ങളിൽ ചിത്രീകരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇതെല്ലാം എത്ര കൊല്ലത്തെ ക്ഷമാപൂർവ്വമായ പ്രയത്നത്തിൻെറ ഫലമായിരിക്കണം! അവിടത്തെ ഓരോ വേലത്തരങ്ങളും എത്ര ഈശ്വരവിശ്വാസത്തോടും ഭക്തിയോടുംകൂടി ആയിരിക്കണം ചെയ്തുതീർത്തിട്ടുള്ളത്!!

അവിടെനിന്നു ഞങ്ങൾ പുറത്തിറങ്ങി, പ്രസിദ്ധചിത്രമെഴുത്തുകാരനായിരുന്ന ലിയൊണാഡോ_ഡാവൻസിയുടെ 'അവസാനത്തെ അത്താഴം' (**Last Supper**) എന്ന സുപ്രസിദ്ധചിത്രത്തിൻെറ അസ്സൽ ഇന്നും സൂക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു പോയി. ഒരു കാലത്തു് സന്യാസിമഠമായിരുന്ന ഈ കെട്ടിടം പിന്നീട് കുറച്ചുകാലം നെപ്പോളിയൻെറ പടയാളികൾ വാസസ്ഥലമായി ഉപയോഗിക്കയുണ്ടായി! ചുമരിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ള ഈ വിശേഷപ്പെട്ട പടത്തിൻെറ കലാസംബന്ധിയായ വില അക്കാലങ്ങളിൽ ജനങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ആ മുറി മുഴുവനും വെള്ളയടിപ്പിച്ച് അതു് തൻെറ കുതിരലായമായി ഉപയോഗിച്ച പരന്ത്രീസുദ്യോഗസ്ഥൻെറ അപരിഷ്കൃതമനസ്ഥിതിയെപ്പററി എന്തു പറയേണ്ടു! പിന്നീട്

വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ട് മുകളിലുള്ള കുമ്മായം സൂക്ഷിച്ചു നീക്കിയെങ്കിലും ചിത്രത്തിനു വളരെ കേടുതട്ടിയിട്ടുണ്ട്. അസാമാന്യസാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി ക്രിസ്തുവിൻെറ പന്ത്രണ്ടു ശിഷ്യവരന്മാരുടേയും മുഖത്ത് ചിത്രീകരിച്ചിട്ടുള്ള വിവിധഭാവങ്ങൾ മങ്ങിപ്പോയിരിക്കുന്നു. ഇതേവിഷയത്തെപ്പററി, കേടുതട്ടിയ ഈ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട ചിത്രത്തെ അനുകരിച്ചുകൊണ്ട്, ഡാവിൻസിയുടെ ഒരു ശിഷ്യൻ എഴുതിയിട്ടുള്ള ചിത്രം അടുത്ത മുറിയിൽതന്നെ ചുമരിൽ കാണാവുന്നതാണ്.

തെരുവുകളിൽകൂടി സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഞങ്ങൾ വേറൊരു സ്ഥലത്തു പ്രവേശിച്ചു. അത് അവിടത്തെ പൊതുശ്മശാനമായിരുന്നു. വിസ്തൃതമായ ആ പ്രദേശത്തിൽ ഒരു കഷ്ണം സ്ഥലം വിലയ്ക്കു വാങ്ങുന്ന ഏതൊരാൾക്കും, തൻെറ ഏതെങ്കിലും പ്രിയജനത്തേയോ അല്ലെങ്കിൽ തന്നെത്തന്നെയൊ, മരണത്തിനുശേഷം അവിടെ സംസ്കരിക്കുന്നതിന്ന് ഏപ്പാടുചെയ്യാം. ആ പ്രദേശം മുഴുവൻ സുന്ദരവും വിലയേറിയതുമായ ശവകുടീരങ്ങൾകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്നു. ലോകമഹായുദ്ധത്തിൽ മരിച്ച പലരേയും അവിടെ സംസ്കരിച്ചിട്ടുണ്ട്. വിശേഷപ്പെട്ട വെണ്ണക്കല്ലിൽ കൊത്തിയുണ്ടാക്കിയവയും, അടിയിൽ നിത്യനിദ്ര ചെയ്യുന്നവരെ സംബന്ധിക്കുന്ന ഏതെങ്കിലും ഒരു രംഗത്തെ ചിത്രീകരിക്കുന്നവയുമായ നിരവധി പ്രതിമകൾ ഞങ്ങൾ കാണുകയുണ്ടായി. കഴിഞ്ഞ യൂറോപ്യൻയുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചുപോയ മൂന്നു ആൺമക്കളുടെ ശവശരീരങ്ങളുടെയരികിൽ ഹൃദയം തകന്നു കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന വൃദ്ധയായ ഒരു മാതാവ്, നടക്കുന്ന പ്രായമാ

യപ്പോഴെയ്ക്കും മൃതിയടഞ്ഞ ഒരു ഓമനപ്പൈതൽ, ആകാശവിമാനത്തിൽനിന്നുള്ള വീഴ്ചയാൽ മരിച്ചുപോയ അരോഗദൃഢഗാത്രനായിരുന്ന ഒരു യുവാവ്, മരണത്തെപ്പോലും സ്നേഹംകൊണ്ടു മധുരിപ്പിക്കാൻ അടുത്തണഞ്ഞ അയാളുടെ പ്രിയതമ, ഇങ്ങിനെ ശോകമയമായ വികാരങ്ങളെ ഇളക്കുന്ന വിവിധവിഗ്രഹങ്ങൾ എത്രയോ ഉണ്ടായിരുന്നു.

അവിടെനിന്നും ഞങ്ങൾ ശവദഹനം നടത്തുന്ന കെട്ടിടത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. പാശ്ചാത്ത്യരുടെയിടയിൽ ഈ സമ്പ്രദായത്തിനു കൂടുതൽ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചുവരുന്നു. ചെറിയ മുറികളിൽ ഇരുമ്പുകൊണ്ടുള്ള വലിയ പലകമേൽ കിടത്തി അത്യുഷ്ണമുള്ള വാതകത്തിൻെറ സഹായത്താലോ വിദ്ദ്യുച്ഛക്തിമൂലമോ മൃതദേഹം ദഹിപ്പിനുയ്യു. വാതകമാണെങ്കിൽ രണ്ടു മണിക്കൂറിനകത്തും, വിദ്ദ്യുച്ഛക്തിയാണെങ്കിൽ കഷ്ടിച്ച് ഒരു മണിക്കൂറിനുള്ളിലും ശവം വെണ്ണീറാകും. ദഹിപ്പിക്കപ്പെട്ടവരുടെ ചാരം, അവരുടെ ചെറിയ ഛായാപടങ്ങളോടും പേരുകളോടുംകൂടി കൌതുകമുള്ള ചെറുപാത്രങ്ങളിൽ സൂക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ട്. മൃത്യുവിനെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്ന വിസ്തൃതമായ ആ സ്ഥലത്തിന് ശോകഭൂയിഷ്ഠമായ ഒരന്തരീക്ഷമുണ്ടെങ്കിലും, കലാദേവിയുടെ കമനീയോപകരണങ്ങളായി അവിടെ കാണുന്ന സുന്ദരപ്രതിമകളും ശവകുടിരങ്ങളുംമൂലം ശ്മശാനങ്ങളിൽ ചെന്നാൽ തോന്നുന്ന മനശ്ശല്യമോ, ഭയാനകതയോ തീരെ ഇല്ല. ഇപ്പോൾ ജിവിച്ചിരിപ്പുള്ളവർപോലും മരിക്കുമ്പോൾ തങ്ങളുടെ ദേഹം സംസ്കരിക്കുവാനുള്ള ശവകുടീരങ്ങൾ അവിടെ പണിതു് തയാറാക്കിയിട്ടുണ്ട്.

ഉഷ്ണം സഹിക്കവയ്യാതെ ഞങ്ങൾ രാത്രിയിൽ ഭക്ഷണത്തിനുശേഷം ചെറുസംഘങ്ങളായി തിരിഞ്ഞ് തെരുവുകളിൽക്കൂടി തണുത്ത കാറേറാകുന്നതിനായി നടക്കാൻ പോവുക പതിവായിരുന്നു. യൂറോപ്പിൽ എത്തിച്ചേർന്നതിനുശേഷം ഞങ്ങളുടെ സംഘം "നടക്കുന്ന കാഴ്ചബംഗ്ലാവുകളായി" ത്തീൻ്ന. ഇററലിയിൽ പ്രത്യേകിച്ചും, അവിടത്തെ നാട്ടുകാർ വിദേശീയരായ ഞങ്ങളെ കണ്ണെടുക്കാതെ നോക്കുന്നത് സാധാരണയായിരുന്നു. സ്വന്തം രാജ്യക്കാരെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്ന ഇവിടത്തെ ജനങ്ങളുടെ കറുത്ത കണ്ണുകളും തലമുടിയും കാരണമായിരിക്കാം, ഇവിടെ എത്തിച്ചേരുന്നതിനു ഞങ്ങൾക്കു വീണ്ടും വലിയ ആഗ്രഹം തോന്നിയത്. എന്നാൽ മിലാനിലെ ആൺകുട്ടികൾ ഞങ്ങളോടു പെരുമാറിയിരുന്ന മട്ടുകണ്ടു ഞങ്ങൾക്ക് അത്ഭുതം തോന്നി. കോൺട്ടിനെൻറിൽ വളരെ ഹാർദ്ദമായിട്ടാണ് ജനങ്ങൾ ഞങ്ങളെ സല്ക്കരിച്ചിരുന്നത്. ഇററലിയിൽ പ്രത്യേകിച്ചും, കപ്പലിറങ്ങി താമസിച്ച ദിവസങ്ങളിൽ ജനങ്ങൾക്കു ഞങ്ങളെ കാണുന്നതിനും വളരെ സന്തോഷമായിരുന്നു. എന്നാൽ മിലാനിൽ എത്തിച്ചേർന്നപ്പോൾ കുട്ടികൾ പിന്നാലെ കൂടി 'അബിസീനിയാ, അബിസീനിയാ' എന്നു വിളിച്ചുപറയാൻ തുടങ്ങി. പുരുഷന്മാരും സ്ത്രീകളും ഞങ്ങളെക്കണ്ടമാത്രയിൽ ആ രാജ്യത്തിൻെറ പേർ അവർ തമ്മിൽ മന്ത്രിക്കുന്നതു കേൾക്കാമായിരുന്നു. അബിസീനിയയെപ്പററിയുള്ള പ്രശ്നമാണ് ഇററലിക്കാരുടെ തലയിൽ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതെന്നും ചെറിയ കുട്ടികളിൽപ്പോലും ആ ആഫ്രിക്കൻരാജ്യത്തോടു കലശലായ വെറുപ്പുണ്ടാക്കിത്തീർത്തിട്ടുണ്ടെന്നും പ്രത്യക്ഷമായിരുന്നു. അടു

ക്കൽക്കൂടി കടന്നുപോയ ചില പുരുഷന്മാർ "ചീനക്കാരൊ? ജാപ്പാൻകാരൊ?" എന്നു ഞങ്ങളോടു ചോദിക്കും. "ഇന്ത്യയിൽനിന്നു്" എന്നു പറഞ്ഞമാത്രയിൽ, "സുഖമായി രാജ്യത്തു് മടങ്ങിയെത്തട്ടെ!" എന്നു് എത്രയും ആഹ്ലാദപൂർവ്വമായി പറഞ്ഞു് അവരുടെ വഴിയ്ക്കു പോകയും ചെയ്യും. ഇററലിയ്ക്കു് ഇന്ത്യയോടുള്ള സൌഹാർദ്ദം എത്രയും സ്പഷ്ടമാണു്. എന്നാൽ അബിസീനിയായുമായി യുദ്ധം തുടങ്ങുന്നതായാൽ—അതു വെറും പ്രചരണത്തിനുവേണ്ടി മാത്രവുമാണു്—കാര്യങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയ്ക്കു വലിയ മാററമുണ്ടാകാൻ വഴിയുണ്ടു്.

മിലാൻ വിടുന്നതിന്നു തലേദിവസം ഞങ്ങളുടെ വസിച്ച ഹോട്ടലിലേക്കു്, നാല്പതിൽ അല്പംകവിഞ്ഞ സുന്ദരനായ ഒരു പുരുഷനും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സുമുഖിയായ ഭാര്യയും, ഏകദേശം പതിനെട്ടുവയസ്സുപ്രായമുള്ള അവരുടെ കോമളാംഗിയായ പുത്രിയൊരുമിച്ചു് ഞങ്ങളെ കാണുന്നതിന്നു വരികയുണ്ടായി. ഞങ്ങളുടെ നേതാവായ മിസ്സസ് ദത്തയുമായി അവർക്കു മുമ്പുതന്നെ പരിചയമാണു്. അവക്കു് ഇംഗ്ലീഷറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. ഗെററാനൊ കാർബൊനാരി—അതായിരുന്നു പുരുഷൻെറ പേർ—ഞങ്ങളുടെ സംഘത്തിൽ ഫ്രഞ്ചു് അറിയുന്നവരോടു് ആ ഭാഷയിലും മററുള്ളവരോടു് ആംഗ്യങ്ങളാലും സംഭാഷണം നടത്തി. ഭക്ഷണത്തിനുശേഷം അദ്ദേഹം ഇററാലിയൻഭാഷയിൽ കുറച്ചുനേരം സംസാരിക്കയുണ്ടായി. 'സുബാസ് ചന്ദ്രബോസ്' 'ഇന്ത്യ' എന്നീ രണ്ടു വാക്കുകഠംമാത്രമെ ഞങ്ങഠംക്കു മനസ്സിലായുള്ളു. വികാരാവേഗത്തോടെ സംസാരിച്ചിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിൻെറ കണ്ണുകഠം അശ്രുപൂർണ്ണ

മായിരുന്നു. ആ ചെറുപ്രസംഗത്തിന്റെ ചുരുക്കം താഴെ ചേർക്കുന്നു.

"ഇന്ത്യയുടെ മാന്യപുത്രികളെ! മിസ്സസ് ദത്തേ!

ഇതിനുമുമ്പു പല അവസരങ്ങളിലും നിങ്ങളുടെ രാജ്യക്കാരുമായി ഏതാനും മണിക്കൂറുകൾ ചിലവഴിക്കുന്നതിനുള്ള ഭാഗ്യം എനിക്കുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ആ സന്ദർഭങ്ങൾ എന്റെ സ്മൃതിപഥത്തിൽ ഇപ്പോൾ ഉദിച്ചുപൊങ്ങുന്നു.

മിസ്സസ് ദത്തേ, ഇന്ത്യയോട് എനിക്കുള്ള അതിയായ സഹതാപവും ഒരുപക്ഷേ പൂർവ്വജന്മബന്ധംമൂലം അതിനോടെനിക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള അപാരമായ സ്നേഹവും നിങ്ങൾക്ക് അറിയുമായിരിക്കാം.

നിങ്ങളുടെയെല്ലാം സ്വന്തംരാജ്യവും എന്റെ രണ്ടാംരാജ്യവുമായ ഇന്ത്യയുടെ ഇന്നത്തെ വിഷമങ്ങളും കഷ്ടപ്പാടുകളും ദൂരീകരിക്കുന്നതിനു് അക്ഷീണപരിശ്രമം ചെയ്യുന്ന പ്രവർത്തകരിൽ ഒരു മാന്യനായ സുബാസ് ചന്ദ്രബോസിനെ ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയും.

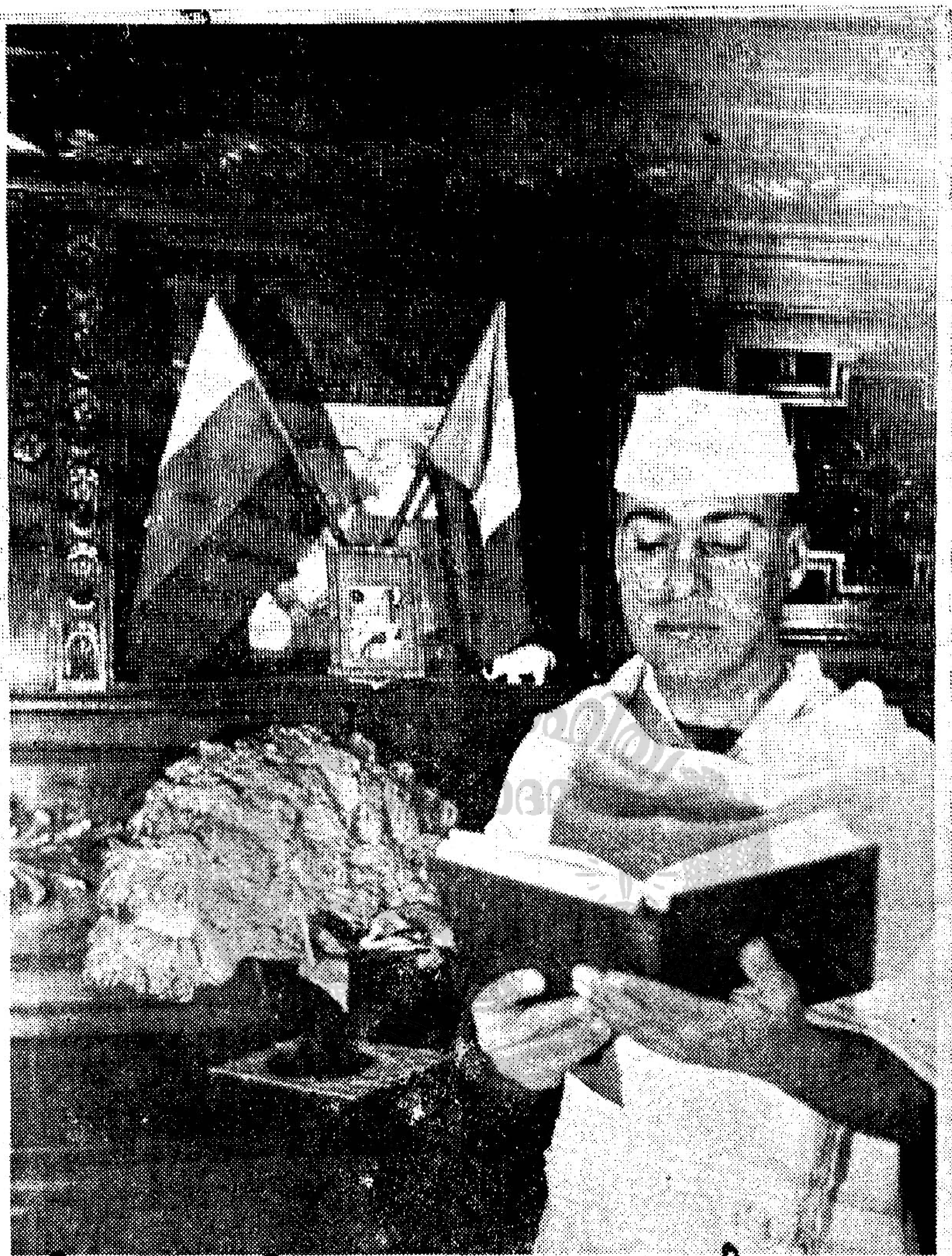
ബങ്കാളിലെ ധീരനായകനും, ഇന്ത്യയുടെ യഥാർത്ഥപുത്രനും, ത്യാഗമൂർത്തിയുമായ മി. ബോസ് തന്റെ രാഷ്ട്രത്തിന്റെ ആദർശങ്ങളെ ഇതരദേശങ്ങളിൽ പ്രതിനിധീകരിക്കുവാൻതക്ക യോഗ്യതയുള്ള ഒരു രാജ്യതന്ത്രകുശലനുമാണ്.............

സ്വരാജ്യത്തു മടങ്ങിയെത്തുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ യോഗ്യതകളെപ്പററി പറയുക, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആയുസ്സിനായി പ്രാർത്ഥിക്കുക. എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹം തന്റെ ജീവിതം പ്രിയപ്പെട്ട മാതൃഭൂമിക്കായി സസന്തോഷം സമർപ്പിക്കും.

നിങ്ങൾക്കു ലഭിക്കാനിരിക്കുന്ന ആ മഹദ്പദവിയെ വേണ്ടുംവണ്ണം അലങ്കരിക്കുന്നതിനു നിങ്ങളെ യോഗ്യരാക്കിത്തീക്കുന്നതും, നിങ്ങൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യം സ്വയം സമ്പാദിച്ചുതരുന്നതുമായ ആ ചുമതലകളെന്തെന്നാലോചിച്ചുറച്ചു് അവയെ നിറവേററുക.

ഇൻഡ്യ! ഇൻഡ്യ നിങ്ങൾക്കുള്ളതാണു്!"

അന്നു വൈകുന്നേരം ചായയ്ക്കു ഞങ്ങൾ കാർബൊനാരികളുടെ വസതിയിലേക്കു ചെന്നു. ഞങ്ങളെ സൽക്കരിച്ച മുറിയിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന മേശമേൽ രണ്ടു് ഇന്ത്യൻ ദേശീയപതാകകളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ സുബാസ് ബോസിൻെറയും ഗാന്ധിജിയുടെയും ഓരോ പടങ്ങൾ വെച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഞങ്ങൾക്കു പിന്നീടു് അവിടെവെച്ചു കാണിച്ചുതന്ന ചിത്രപുസ്തകത്തിൽ ഭാരതീയനേതാക്കന്മാരുടെയെല്ലാം പടങ്ങൾ വത്തമാനപത്രങ്ങളിൽനിന്നു വെട്ടിയെടുത്തു പതിച്ചിരുന്നു. ഞങ്ങളെ സൽക്കരിയ്ക്കുന്നതു് അവൎക്കു് ഒരാനന്ദമായിരുന്നു. ആ മൂന്നു സുഹൃത്തുക്കൾക്കിടയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ആ സായാഹ്നം ഞങ്ങൾക്കു സ്വൎഗ്ഗീയമായി തോന്നിയതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനില്ലല്ലൊ. വൈദ്യശാസ്ത്രം പഠിച്ചിരുന്ന പുത്രി പിയാനൊ വായിക്കുന്നതിൽ അതിസമത്ഥയായിരുന്നു. അവർ ഞങ്ങളെ വായിച്ചു കേൾപ്പിച്ച ചില ഇററാലിയൻപാട്ടുകൾ വളരെ മനോഹരമായിരുന്നു. ഞങ്ങൾക്കു പോകേണ്ട സമയമായപ്പോൾ ആതിഥേയൻ എഴുന്നേററു്, താൻ കഴിഞ്ഞ 25 കൊല്ലമായി സ്നേഹിച്ചുതുടങ്ങിയ രാജ്യത്തിൽനിന്നും വന്നിട്ടുള്ള ഞങ്ങളെ സൽക്കരിക്കുന്നതിലുണ്ടായ അപരിമിതമായ ചാരിതാത്ഥ്യത്തെ വെളിപ്പെടുത്തി. ഈ ഇററാലിയനു് ഇ

India, India, India: for You!

Gaetano Carbonari

ഇൻഡ്യയുടെ ആത്മസുഹൃത്തായ ഇററാലിയൻ
ഗെററാനൊ കാർബൊണാരി.

ന്ത്യയോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹത്തിൻെറ ഒരംശമെങ്കിലും എൻെറ രാജ്യക്കാരിൽ മിക്കപേർക്കും ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ ഇന്നത്തെ ഇൻഡ്യ എത്ര വ്യത്യസ്തമായിരുന്നേനെ എന്ന് ആ സമയത്ത് എനിക്കു തോന്നിപ്പോയി. ഒരു അപരിഷ്കൃതനായ കാട്ടനിൽപോലുമുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യപ്രദമായ സ്വരാജ്യസ്നേഹം വിദേശിയർ നമ്മിൽ കുത്തിവെയ്ക്കേണ്ട ഒരു സ്ഥിതി വന്നുചേരുന്നതു കഷ്ടമല്ലേ?

* * * * *

ഇതാ വീണ്ടും വെനീസിൽ. ഇന്ത്യയെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്ന വൃത്തിഹീനതയോടും, എന്നാൽ പലേ ആകർഷണങ്ങളോടുംകൂടിയ, ഈ പുരാതനനഗരിയിൽ വീണ്ടും എത്തിച്ചേരുന്നതിനു ഞങ്ങൾ എത്ര 'ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നു! ഭക്ഷണത്തിനുശേഷം, എത്രയും സുപരിചിതമായ ആ സ്ഥലമെല്ലാം ഒരിക്കൽകൂടി ചുററിസ്സഞ്ചരിച്ചുകാണുന്നതിനായി ഞങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടു. "സെൻമാർക്ക്സ് സ്ക്വയറി"ൽ ഞങ്ങൾ പിന്നെയും എത്തിച്ചേന്നു. അതിനെ തൊട്ടു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഓരോ ഷാപ്പുകളിലും ഞങ്ങൾ കയറിയിറങ്ങി, വളരെ പിശങ്ങി ഓരോ സാധനങ്ങൾ വിലയ്ക്കുവാങ്ങി. ഞാൻ കയറിച്ചെന്ന ഒരു ഷാപ്പിൻെറ ഉടമസ്ഥൻ കുറച്ചു പ്രായംചെന്ന ഒരാളായിരുന്നു. എന്നെക്കണ്ടയുടൻ അയാൾ ചോദിച്ചു: "മാഡം, നിങ്ങൾ ഒരു ഇൻഡ്യക്കാരിയായതുകൊണ്ട് അബിസീനിയായിൽ യുദ്ധമുണ്ടാകുമൊ എന്നതിനെപ്പററി കൂടുതൽ നിശ്ചയമുണ്ടായിരിയ്ക്കും. എൻെറ മകനെ അബിസീനിയായിലേക്ക് അയച്ചിരിക്കുന്നു. അവനെപ്പററി എനിക്കു വലിയ പരിഭ്രമമുണ്ട്. അവൻെറ അമ്മയും ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ട്."

"എനിക്കീയുദ്ധത്തെപ്പററി നിങ്ങളെക്കാറം കൂടുതൽ വിവരമില്ല. എങ്ങിനെയായാലും യുദ്ധം തുടങ്ങിയാൽ നിങ്ങളെല്ലാവരും പോക്കളത്തിൽ ചെല്ലണം എന്നാണല്ലൊ നിങ്ങളുടെ മുസോളിനിയുടെ അഭീഷ്ടം" എന്നു ഞാൻ ഉത്തരംപറഞ്ഞു.

"മുസോലിനി! അയാറം പോയി തുലയട്ടെ!! എനിക്കു് എൻെറ മകനെപ്പററിയാണു് വിചാരം മുഴുവൻ" എന്നായിരുന്നു ആ പിതാവിൻെറ നീരസപൂർണ്ണമായ മറുപടി.

എനിക്കു് ഈ സമയത്തെല്ലാം കഴിഞ്ഞതവണ കണ്ടെത്തിയ ആ രണ്ടു ഇററാലിയൻകുട്ടകച്ചവടക്കാരെപ്പററി അറിയുന്നതിൽ അതിയായ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. അതിൽ ഒരാറം യുദ്ധത്തിനു പോകാനുള്ള വൈമനസ്യം തുറന്നുപറഞ്ഞപ്പോറം മറെറയാളുടെ 'കൂസലില്ലായ്മ' വെറും നാട്യമാണെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നിയതു്. ഒരുവിധത്തിൽ അവരുടെ ഷാപ്പിൽ ചെന്നുചേന്നപ്പോറം അവരെ അവിടെ കാണ്മാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. കഴിഞ്ഞതവണ ഞങ്ങറം സാമാനംമേടിക്കാൻ കയറിയ വേറൊരു ഷാപ്പുകാരനിൽനിന്നു്, അവരെ അബിസീനിയായിലേക്കു് അയച്ചുകഴിഞ്ഞു എന്നു മനസ്സിലായി. "എനിക്കും അടുത്തുപോകേണ്ടിവരുമെന്നാണു് തോന്നുന്നതു്" എന്നയാറം തുടൎന്നുപറഞ്ഞു. "അതു് എത്രത്തോളം രസകരമായി ത്തോന്നുന്നു" എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു. "അയ്യോ മാഡം, യുദ്ധം എന്നു പറയുമ്പോറം എനിക്കിവിടെ എന്തൊക്കെയൊ തോന്നുന്നു"—അയാറം വയർ തലോടിക്കൊണ്ടു തുടൎന്നു: "എനിക്കു വയസ്സു ഇരുപത്തിമൂന്നേ ആയിട്ടുള്ളു. ഇത്രകാലെ മരിക്കുന്നതിനു തീരെ മനസ്സില്ല."

*   *   *   *

ഏതാനും മണിക്കൂറുകൾ ചുററിനടന്നു് സുപരിചിതമായിരുന്ന ആ സ്ഥലത്തെ തെരുവുകളോടും ഷാപ്പുകളോടും ഞങ്ങൾ യാത്രപറഞ്ഞു....................മററു കപ്പലുകളിൽനിന്നു് എളുപ്പത്തിൽ തിരിച്ചറിയാമായിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ 'കോൺടിറോസോ', പ്രശാന്തമായ സമുദ്രത്തിൽ ഗംഭീരമായി നിലകൊള്ളുന്നതു കാണമാറായി.

XVIII

ഞങ്ങളുടെ മടക്കം.

വെനിസിൽവച്ച്, ഞങ്ങളുടെ നേതൃത്വം വഹിച്ചിരുന്ന മിസിസ്സ് ദത്തയും ആ മാന്യയുടെ ഇളയസഹോദരിയായ മിസ് കാർസ്‌വെലും വടക്കെ ഇൻഡ്യയിൽനിന്നു വന്നിരുന്ന മിസ് മിത്രയും ഞങ്ങളോടു യാത്രപറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞു. മിസ്സിസ് ദത്തയുമായുണ്ടായ വേർപാടിൽ പ്രത്യേകിച്ചും, ഞങ്ങൾക്കു വളരെ വ്യസനം തോന്നി. ഈ മാസങ്ങളിലെല്ലാം സഹോദരീനിർവ്വിശേഷമായ സ്നേഹത്തോടും ശ്രദ്ധയോടുംകൂടി ഞങ്ങളുടെ മേൽനോട്ടം വഹിച്ചിരുന്ന അവരോട് എത്രമാത്രം കടപ്പെട്ടിരുന്നുവെന്നു ഞങ്ങളിലോരോരുത്തർക്കും നല്ലവണ്ണമറിയാമായിരുന്നു. ആദർശത്തിലും അഭിരുചിയിലും സ്വഭാവത്തിലും ഗണ്യമായ അന്തരത്തോടുകൂടിയ ഇരുപതുപേരുടെ അഭീഷ്ടങ്ങൾ സാധിപ്പിക്കുക, അവരുടെ കാര്യപരിപാടി നിശ്ചയിക്കുക, സമയത്തിന് ഒരിക്കലും ഒരുങ്ങാത്തവരെ തേടിപ്പിടിക്കുക, ലേബൽ ഒട്ടിച്ചതും ഒട്ടിക്കാത്തതുമായ ഞങ്ങളുടെ പെട്ടികൾ,—അവയിൽ ചിലതു് ഓരോ ചെറിയ യൂറോപ്യൻഷാപ്പുകളായി പരിണമിച്ചിരുന്നു—മറന്നിട്ടുപോയിരുന്ന ചെരുപ്പുകൾ, പാസ്‌പോർട്ടുകൾ, കുടകൾ, ഫൌണ്ടൻപേനകൾ, എന്നുവേണ്ട അപൂർവ്വം ചിലപ്പോൾ ചില സംഘാംഗങ്ങളെ തന്നേയും പെറുക്കിയെടുക്കുക,—ഇതെല്ലാം അത്ര എളുപ്പമുള്ള പണിയായിരുന്നില്ല. ഇങ്ങനെയുള്ള ദീർഘകാലത്തെ ജോലിത്തിരക്കുമൂലം ഉണ്ടായ ക്ഷീണത്തിൻെറ അടയാളങ്ങൾ അവരുടെ മുഖ

ളു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുതുടങ്ങിയിരുന്നു. വീണ്ടും ഒരു പര്യടനസംഘത്തിന്റെ നേതൃത്വം വഹിക്കുന്നതിനുമുമ്പ് കുറച്ചുകാലത്തെ വിശ്രമം അവർക്കേറ്റവും ആവശ്യമത്രെ. ഇത്തരത്തിലുള്ള സഞ്ചാരത്തിനായി ഓരോരോ സംഘങ്ങളെ ഇന്ത്യയിൽനിന്നു സ്വന്തം നേതൃത്വത്തിൽ നയിക്കുന്നതുമൂലം ആ മാന്യ നമ്മുടെ രാജ്യത്തിന് ഗണ്യമായ ഉപകാരമാണ് ചെയ്യുന്നതെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ചുരുങ്ങിയ ചിലവിന്മേൽ യൂറോപ്പിലെ ഏററവും പരിഷ്കൃതമായ രാജ്യങ്ങൾ സന്ദർശിക്കുന്നതിനും അവിടത്തെ ആളുകളുമായി ഇടപെടുന്നതിനും ഞങ്ങൾ ആജീവനാന്തം വിലമതിക്കുന്ന ചില സുഹൃത്തുക്കളെ സമ്പാദിക്കുന്നതിനും ഞങ്ങളുടെ വീക്ഷണഗതി വിപുലമാക്കുന്നതിനും സാധ്യമായെന്നു മാത്രമല്ല, സ്വരാജ്യത്തിന്റെയും സ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്റെയും വില എന്തെന്നു ഞങ്ങൾക്കു നല്ലവണ്ണം ബോധപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ആശാപൂർണ്ണവും ഔത്സുക്യഭരിതവുമായ മനോഭാവത്തോടുകൂടിയായിരുന്നു ഞങ്ങളിൽ മിക്കപേരും യാത്രയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടത്. കാരണം, വളരെക്കാലത്തെ ദിവാസ്വപ്നം യഥാർത്ഥമാകാൻ പോകുന്ന അവസരമായിരുന്നു അത്. എന്നാൽ ഉള്ളഴിഞ്ഞു സ്നേഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരുന്ന മാതൃഭൂമിയുടെ അരിഷ്ടങ്ങളും അപമാനങ്ങളുമോർത്തു ഹൃദയംതപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഞങ്ങൾ, അതിലുമധികമായ ആശാവേഗത്തോടും ഉൽക്കണ്ഠയോടും കൂടിയാണ് ഇപ്പോൾ മടങ്ങുവാനൊരുങ്ങിയത്.

മിസ് മിത്ര കാലേ യാത്രപറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞു. പിന്നീട് മററു രണ്ടു സഹോദരിമാരും ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽനിന്നും മന്ദമന്ദം മറയുന്നതുവരെ ഞങ്ങൾ കപ്പലിൽ നോക്കി

ക്കൊണ്ടുനിന്നു. മനസ്സിന്നു് അസഹ്യത തോന്നിയ ആ സമയത്തുപോലും ഇളയസഹോദരിയുടെ 'പണികഠം' കണ്ടു് ഞങ്ങഠംക്കു ചിരിക്കാതിരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അന്തസ്സുള്ള ആകാരത്തോടും, വലിയ ഫലിതക്കാരിയെങ്കിലും യുക്തമായ ഗൌരവം കലന്ന മനസ്ഥിതിയോടുംകൂടിയവരാണ് ഞങ്ങളുടെ നേതൃത്വം വഹിച്ചിരുന്ന മിസ്സിസ് മത്തേ. എന്നാൽ അനുജത്തിയുടെ പ്രകൃതി നേരെ വിപരീതമായിരുന്നു. ഞങ്ങളെല്ലാവരേക്കാളും പ്രായംകൂടിയിരുന്നെങ്കിലും അടക്കമില്ലാതെ ഓടിനടക്കുന്ന ഒരു 'വലിയ കുട്ടി'യെപ്പോലെ തോന്നിയിരുന്ന അവർ, ലഹളക്കുട്ടി ആഹ്ലാദിക്കുന്ന സ്വഭാവക്കാരിയാണു്. അവരുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ ആക്കും അധികനേരം നിരുന്മേഷമായി ക്കഴിയുവാൻ സാധിക്കുകയില്ല. പ്രധാനവീഥിയിൽക്കൂടി മൂത്ത സഹോദരിയോടൊപ്പം പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോഠം പോലും ആ "കുട്ടി"യുടെ കുസൃതികഠം തുടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഞങ്ങഠം തമ്മിലുള്ള ദൂരം വദ്ധിക്കുന്തോറും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് കയ്യിലുണ്ടായിരുന്ന ചെറിയ തോൽപ്പെട്ടിയോ അല്ലെങ്കിൽ കുടയോ ഉയത്തി വട്ടംവീശി ഞങ്ങളോടു് അവർ വീണ്ടും വീണ്ടും യാത്രപറഞ്ഞു.

* * * *

ഒരിക്കൽക്കൂടി ഞങ്ങഠം മഹാസമുദ്രത്തിൻെറ മദ്ധ്യത്തിലായി. സ്വഭവനങ്ങളിൽ, പ്രിയജനങ്ങളുടെയിടയിൽ, താമസിയാതെ മടങ്ങിയെത്തുമെന്നോത്തപ്പോഠം എന്തൊരാനന്ദമാണുണ്ടായതു്! ഇത്രകാലത്തെ തിരക്കിന്നും ബഹളത്തിന്നും ശേഷം—ഒരുരാജ്യത്തുനിന്നു വേറൊരുരാജ്യത്തേയ്ക്കു് ഓട്ടുക, നഗരങ്ങഠം ചുററിയടിച്ചു് പള്ളി

കളും പള്ളിക്കൂടങ്ങളും കാഴ്ചബംഗ്ലാവുകളും ചിത്രശാലകളും നാടകശാലകളും ഷാപ്പുകളും മുതലായവ സന്ദർശിക്കുക, മലകളും കയറുക, നദികളും തടാകങ്ങളും കടക്കുക; അതിനെല്ലാററിനുംപുറമെ കൂടകളുടെ സാമാനങ്ങളും അഴിക്കുകയും കെട്ടുകയും ചെയ്യുക, ഓരോ രാജ്യത്തെത്തുമ്പോഴും പണം മാററുക, മാററിയതിൽ ശേഷിച്ചുള്ളതു വീണ്ടും മാററുക—ഇവയിൽ നിന്നെല്ലാം ഒഴിവുകിട്ടി അല്പം വിശ്രമിക്കുന്നതു് ഏററവും ആശ്വാസപ്രദമായിത്തോന്നി.

ഞങ്ങളുടെ കപ്പലിൽ ഏതാണ്ടൊരു സൈന്യത്തിനാവേണ്ട ഇന്ത്യക്കാരും സൈനികരും ഉണ്ടായിരുന്നു. പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിലെ വലിയ ബുദ്ധിമാന്മാർ സുപരിചിതനാം—അവരിൽ ചിലർ അദ്ദേഹത്തെ വളരെ പ്രശംസിക്കുന്നതു ഞങ്ങൾ ആഹ്ലാദത്തോടും അഭിമാനത്തോടുംകൂടി കേട്ടിട്ടുണ്ടു്—തെക്കെ ഇന്ത്യയിലെ തത്വശാസ്ത്രവിശാരദനായ സർ. എസ്. രാധാകൃഷ്ണനും യാത്രക്കാരിൽ ഒരാളായിരുന്നു. ആ നാമധേയം മാത്രം ചില തത്വശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങൾമൂലം പരിചയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള എനിക്കു് അദ്ദേഹവുമായി നേരിട്ടു പരിചയമാകുന്നതിന്നു വളരെ ആഗ്രഹം തോന്നി. വസ്ത്രധാരണത്തിലും ജീവിതരീതിയിലും തീരെ നിരാഡംബരനായ ആ ആദർശവാദി തൻെറ നിശിതമായ ബുദ്ധിശക്തിയാലും വിശദമായ ചിന്താപ്രഭാവത്താലും സരളമായ സംഭാഷണസാമർത്ഥ്യത്താലും നമ്മെ ആകർഷിക്കുന്നു. ജീവിതപ്രമേയങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം വലിയ ഉൽപതിഷ്ണുവാണു്. എന്നാൽ ചില കാര്യങ്ങളെസ്സംബന്ധിച്ചു് ഒരു ത്യാഗനിർബ്ബന്ധം ഈ ചിന്തകനിൽ കണ്ടതു്, ജീവിതത്തിൽ 'മദ്ധ്യമാർഗ്ഗം' അംഗീകരിന്നതിന്നുള്ള

ആശകൊണ്ടായിരിക്കണം. ഒരു യഥാൎത്ഥഭാരതീയനായ ആ മഹാൻ ഒരു സ്ഥിതിസമത്വവാദിയത്രെ.

*   *   *   *

ബ്രിണ്ടീസിയിൽവെച്ചാണ് അബിസിനിയയിലേയ്ക്കു യാത്രയായിരുന്ന കുറെ ഇററാലിയൻഭടന്മാരും പണിക്കാരും ഞങ്ങളുടെ കപ്പലിൽ കയറിയതു്. അവരെ യാത്രയയയ്ക്കുന്നതിനു് അവരുടെ സ്ത്രീകളും മററുബന്ധുക്കളുമായി ഒരു വലിയ ജനക്കൂട്ടം ഈ തുറമുഖത്ത് സന്നിഹിതമായിരുന്നു. പുനൎദ്ദൎശനത്തിൽ അവൎക്കു വലിയ പ്രത്യാശകളുണ്ടായിരിക്കുവാൻ വഴിയില്ലല്ലൊ. കപ്പൽ നീങ്ങാറായപ്പോഠം പുതുതായി കയറിയതിൽ ഒരാഠം ഉറക്കെ പാട്ടുപാടുകയും "ഡ്യൂച്ചെ ജയിക്കട്ടെ! ജയിക്കട്ടെ!" എന്നു വിളിച്ചുപറയുകയും ചെയ്തിരുന്നു. സമീപവൎത്തികളായ അയാളുടെ കൂട്ടുകാർ, ആഠം കുടിച്ചു മത്തനായിരിക്കുകയാണെന്നു ഞങ്ങളെ ആംഗ്യങ്ങഠംകൊണ്ടു മനസ്സിലാക്കി. അപ്പോഠം എനിയ്ക്കു് ഓൎമ്മവന്നതു്, പ്രേഗിലെ ഒരു ജൂതഗൃഹത്തിൽവെച്ചു നൽകിയ വിരുന്നുസൽക്കാരത്തിന്നിടയ്ക്കു പരിചയമാകാനിടവന്ന, ചെറുപ്പക്കാരനെങ്കിലും മുടി മുഴുവൻ നരച്ചുപോയ, ഒരു പത്രപ്രവൎത്തകനെയാണ്. ലോകമഹായുദ്ധകാലത്ത് യുദ്ധക്കളത്തിൽ കൂട്ടുകാരോടൊന്നിച്ചു കുടിച്ചു ബോധമില്ലാതെയാണ് ശത്രുക്കളുടെ പീരങ്കികളെ അഭിമുഖീകരിക്കാറുള്ളതെന്ന് അയാഠം എന്നോടു പറകയുണ്ടായി. എന്നിട്ടുപോലും ആ ഭയങ്കരദിനങ്ങളിലെ മനഃക്ഷോഭമായിരുന്നു അയാളുടെ മുടി മുഴുവനും നരപ്പിച്ചതത്രെ! സ്വരാജ്യത്തുനിന്നും വിദൂരസ്ഥമായ ഒരു മരുഭൂമിയിലേയ്ക്കു്, തങ്ങഠംക്കുതന്നെ നല്ല വിവരമില്ലാത്ത

കാരണത്തിന്മേൽ, യുദ്ധംചെയ്യുവാൻ പോയിരുന്ന ഈ ഇററാലിയൻ ഭടന്മാരുടെ മുഖത്തു് ഉത്സാഹത്തിൻെറ യാതൊരു ലക്ഷണവും ദൃശ്യമായിരുന്നില്ല. നേരെമറിച്ചു് അവരിൽ പലരും ഭഗ്നാശയന്മാരായി കാണപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

*   *   *   *

മെഡിററേനിയൻ കടലിൽവെച്ചു് ഒരു ദിവസം രാത്രി പന്ത്രണ്ടുമണിയ്ക്കു ഞാൻ ഒരു സ്നേഹിതയുടെ മുറിയിൽ അവരുമായി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഒന്നാംക്ലാസിലുണ്ടായിരുന്ന ഒരു സിനിമാപ്രദർശനം കാണുവാൻ ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിലുള്ള മിക്കവരും പോയിരുന്നു. പെട്ടെന്നു ഞങ്ങളുടെ കപ്പൽ നിന്നുപോയെന്നും എന്തോ തകരാറു സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും എനിക്കു തോന്നി. ആപൽസൂചകമായ കപ്പലിലെ കാഹളംവിളി എങ്ങിനെയോ കേൾക്കുകയുമുണ്ടായില്ല. കാര്യമെന്തെന്നറിയാൻ ഉടൻ ഞങ്ങൾ കപ്പലിൻെറ മുകൾത്തട്ടിൽ ഓടിയെത്തി. വെള്ളത്തിലേയ്ക്കു ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ജനങ്ങൾ കൂട്ടംകൂട്ടമായി പരിഭ്രമത്തോടെ നിശ്ശബ്ദരായി നിൽക്കുന്നതു കാണാമായിരുന്നു. നാലുപാടും ഉള്ള സമുദ്രത്തിൻെറ ഉപരിതലം സർച്ചു്ലൈറേറററു് പ്രകാശമാനമായിക്കണ്ടു. ഇററാലിയൻ ഭടന്മാരിൽ ഒരാൾ സമുദ്രത്തിൽ വീണുപോയി എന്നു് അപ്പോഴാണു് ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായതു്. അയാൾ വീഴുന്നതു കാണുവാനിടയായ അയാളുടെ സ്നേഹിതൻ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് അടുത്തുതന്നെ നിന്നിരുന്നു. എന്തൊരു സംഭ്രാന്തമായ നിമിഷമായിരുന്നു അതു്! രക്ഷാബോട്ടുകൾ സമുദ്രത്തിലേയ്ക്കിറക്കി, കാണാതായ മനുഷ്യ

നെ അന്വേഷിക്കാതിരുന്നില്ല. അരമണിക്കൂറിലധികം ചെയ്ത വ്യർത്ഥമായ പരിശ്രമത്തിന്നുശേഷം കടലിന്നിരയായ ആ സാധുഭടനെ കൈവെടിഞ്ഞ് കപ്പൽ വീണ്ടും പ്രയാണംചെയ്തു.

*　　　*　　　*　　　*

ഞങ്ങൾ ചെങ്കടലിൽ എത്തിയതേയുള്ളൂ; അപ്പോഴേയ്ക്കും ഉഷ്ണം അസഹ്യമായിത്തീൎന്നു. അതിൽക്കൂടിയുണ്ടായ ആദ്യത്തെ യാത്രാസമയത്ത് ഇത്ര ചൂട്ട തോന്നിയിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ഇപ്പോഴാകട്ടെ, ഞങ്ങൾ അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽക്കൂടി കടന്നുപോകുന്നതുപോലെയാണ് തോന്നിയത്. കാററിൻെറ നെടുവീൎപ്പുകൂടി ഇല്ലായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ മുറികളിലെ വൈദ്യുതവിശറികൾകൊണ്ടു യാതൊരു പ്രയോജനവുമുണ്ടായില്ല. ഇപ്രകാരം ഞങ്ങൾക്കു മൂന്നുദിവസങ്ങൾ മുഴുവൻ കഷ്ടപ്പെടേണ്ടിവന്നു. കുളികഴിഞ്ഞു മുറിയിൽനിന്നിറങ്ങുമ്പോഴേയ്ക്കും ദേഹത്തിൽനിന്നാസകലം വലിയ വിയൎപ്പുതുള്ളികൾ ഇററിററുവീഴും. കപ്പലിലുണ്ടായിരുന്ന യൂറോപ്യൻ ജനവിഭാഗമാണെങ്കിൽ,—സ്ത്രീകളും പുരുഷന്മാരും,—വസ്ത്രധാരണത്തിൽ തനി 'ഗാന്ധി'കളായി കാണപ്പെട്ടു.

ബ്രിണ്ടിസിയിൽനിന്നു കപ്പൽകയറിയ ഇററാലിയൻഭടന്മാർ മെസോവയിൽ ആണ് ഇറങ്ങിയത്. അവരെ കൊണ്ടുപോകുന്നതിന്നു വന്നിരുന്ന മോട്ടോർബോട്ടിൽ അവർ കയറുന്നതു കാണുവാൻ അത്യന്തം ഉത്സുകരായി മററു യാത്രക്കാരെല്ലാവരും അന്നു കാലത്ത് ഡെക്കിൽ തിക്കിക്കൂടിയിരുന്നു. ഈ ഇററാലിയൻഭടന്മാരെ വ്യസനപൂൎവ്വം നോക്കിക്കൊണ്ടു ഞാനും ഒരു കൂട്ടുകാരിയോടൊ

പ്പം അവിടെ നിന്നിരുന്നു. പിന്നിൽനിന്ന് ഒരാറം "സി ഞോറിനാ! സിഞോറിനാ!"* എന്നു വിളിക്കുന്നതു കേട്ടു ഞങ്ങറം തിരിഞ്ഞുനോക്കി. അപ്പോറം ഞങ്ങളുടെ അരികിൽ സുമുഖനായ ഒരു ഇററാലിയൻ യുവാവു നിൽക്കുന്നതുകണ്ടു. ഈ ദിവസങ്ങളിലെല്ലാം ആ കപ്പലിൽ ഞാൻ അയാളെ കണ്ട ഓമ്മതന്നെ ഉണ്ടായില്ല. പ്രസന്നത നടിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചിരുന്ന അയാളുടെ അരികിലായി, പടച്ച് ചെറുപ്പക്കാരനായ ഒരു കൂട്ടുകാരൻ ഒരു പാട്ടു ചൂളംവിളിച്ചും, കാലുകൊണ്ടു താളംപിടിച്ചും, മുഖത്ത് സുവ്യക്തമായിരുന്ന സംഭ്രാന്തിയെ മറയ്ക്കുന്നതിന്നു യത്നിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നിരുന്നു. "ഗുഡ്ബൈ, സിഞോറിനാ!" എന്ന് ആദ്യത്തെ ആറം പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി പറഞ്ഞു. കേവലം അപരിചിതനായ ഈ യുവാവ് താമസിയാതെതന്നെ ഭൂമിയുമായുള്ള സർവ്വബന്ധവും വിടേണ്ടിവരുമെന്നുള്ള ബോധത്താൽ ലോകത്തിലുള്ള എല്ലാ വസ്തുവിനോടും, അക്കൂട്ടത്തിൽ ഞങ്ങളോടും, യാത്രപറയുകയാണോ എന്നെനിക്കു തോന്നിപ്പോയി. ഹൃദയത്തിൽ തിരതല്ലിക്കൊണ്ടിരുന്ന സഹതാപത്തോടെ ഞങ്ങറം അയാളോടു യാത്രപറഞ്ഞു. തൽസമയത്തു പല യാത്രക്കാരുടെയും നിരവധി ക്യാമറകറം ചലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ആളുകളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്ന മോട്ടോർബോട്ട് അവിടം വിടുന്നതിന്നു തയ്യാറായി. അപ്പോറം ആ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു പൊക്കത്തിൽ ചടച്ച ഒരു ഇററാലിയൻ എഴുന്നേററുനിന്ന് ഒരു വലിയ കപ്പി

---

* **Signorina**—മിസ് എന്നതിന് ഇററാലിയൻഭാഷയിൽ ഇപ്രകാരമാണ് പറയുക.

യിൽനിന്നു വലിച്ചുകടിയ്ക്കുകയും, 'ഡ്യൂച്ചേ'യ്ക്കു വിജയവും "കോണ്ടിറോസോ"വിന്നു മംഗളവും ആശംസിച്ചുകൊണ്ടു് ആൎത്തുവിളിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. അയാൾക്കു നേരേ നിൽക്കാൻതന്നെ സാധിച്ചിരുന്നില്ല. ആൎപ്പുവിളിയിൽ മോട്ടോർബോട്ടിലെ മററംഗങ്ങളും കൂടിച്ചേൎന്നു. ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ത്വരിതഗതിയായ മോട്ടോർ ബോട്ടു് ആ 'സാധു'ക്കളെ വഹിച്ചുകൊണ്ടു ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നു മറഞ്ഞു.

* * * *

പിറേറദിവസം രാത്രി ഭക്ഷണത്തിനുശേഷം കപ്പലിലുണ്ടായിരുന്ന ഇന്ത്യക്കാരെല്ലാം ഒന്നാംക്ലാസിലെ വിശാലമായ ഇരുപ്പുമുറിയിൽ സമ്മേളിച്ചു. ഇംഗ്ലണ്ടിലെ ഒരു കൊല്ലത്തെ പഠിപ്പിനുശേഷം മടങ്ങിയിരുന്ന, ബെനാറിസ് തിയസോഫിക്കൽ കോളേജിലെ പ്രൊഫസറായ മിസ് വാല്ലെയായിരുന്നു ആ അവസരത്തിലെ കാൎയ്യപരിപാടി നിശ്ചയിച്ചതു്. പ്രസംഗങ്ങളും, പദ്യംചൊല്ലലും, സംഗീതവും ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ എല്ലാവൎക്കും ഏററവും ഇഷ്ടമായതു ഞങ്ങളുടെ ഒരു സംഘാംഗമായ ഡെൽഹിയിലെ മിസ്. മഹേന്ദർ സോബാസിംഗിൻെറ പൂജാനൃത്തമായിരുന്നു. വെള്ളനിറത്തിലുള്ള സാരിയുടുത്തു്, ശിവപൂജയ്ക്കുള്ള മാലയും സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങളും നിറച്ച തട്ടു് കയ്യിലേന്തി, രംഗപ്രവേശംചെയ്ത ആ യുവതി, കവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന മാധുൎയ്യത്തോടെ ചുവടുകൾവെച്ചു് പൂജാസമയത്തു് അവാച്യമായ ഒരാനന്ദവിശേഷത്തിൽ ആമഗ്നമായ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി നൃത്തംചെയ്തപ്പോൾ കാണികളുടെ ഹൃദയം ഉൽകൃഷ്ടവികാരങ്ങളാൽ തരളിതമായിത്തീൎന്നു.

* * * *

അറേബ്യൻസമുദ്രത്തിലെത്തിയപ്പോഠ വലിയ ആശ്വാസം തോന്നി. എന്നാൽ ചൂടു ശമിച്ചതോടുകൂടി യാത്രക്കാരെ വേറൊരു ഭയം പിടികൂടി. കാലവർഷം തുടങ്ങിയിരുന്നതിനാൽ കടൽപ്പനിയും ഛർദ്ദിയും കലശലായിരിക്കും. ഒരു ദിവസം രാത്രി വളരെ വൈകിയുണർന്നപ്പോഠ മുകളിലെ ബെത്തിൽ കിടന്നിരുന്ന ഞാൻ കീഴ്പ്പോട്ടുരുണ്ടുവീഴുമോ എന്നു ശങ്കിക്കത്തക്കവണ്ണം അത്ര ശക്തിയായി കപ്പൽ തിരമാലകഠക്കുള്ളിൽക്കിടന്നു് ആടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പിന്നീടു് രണ്ടുദിവസത്തേയ്ക്കു ഭോജനശാലയുടെ പകുതിഭാഗം ഭക്ഷണസമയത്തു് ഒഴിഞ്ഞുകാണപ്പെട്ടു. എൻെറ മുറിയിലുള്ളവരിൽ രണ്ടുപേർ സുഖക്കേടിൽ പെട്ടിരുന്നില്ലെങ്കിലും ഭക്ഷണസാധനങ്ങഠ അധികമായി കണ്ടാൽ ഛർദ്ദിക്കുവാൻ തോന്നിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഭോജനമുറിയിലേയ്ക്കു പോയതേയില്ല. അവരും മററുപലരേയുംപോലെ സ്വന്തം മുറിയിൽതന്നെയിരുന്നു് ഭക്ഷണം കഴിച്ചുവന്നു. ആ സമയത്തു് ഇവരുടെയെല്ലാം പ്രത്യേകാഭീഷ്ടങ്ങഠ നിറവേറേറണ്ടിയിരുന്ന സ്റ്റിവേർഡ്മാക്ക് — അവക്ക സ്വതേതന്നെ വിശ്രമം കുറവാണു് — വളരെ വിഷമം തോന്നിയിരിക്കണം. എൻെറ മുറിയിലുള്ള ആ രണ്ടു സ്നേഹിതകഠ ഭക്ഷണസമയത്തു് ചോറു്, കറി, മത്സ്യം, പഴങ്ങഠ മുതലായവ അടിയ്ക്കടിയായി ആവശ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നതു കണ്ടാൽ വലിയ രുചിക്ഷയം അവരെ ബാധിച്ചിരിക്കാൻ വഴിയില്ലെന്നു തോന്നും. ഒടുവിൽ ജോലികൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ച ഞങ്ങളുടെ പഴയ സ്നേഹിതൻ മാറിയൊ, തൻെറ മുറിയിംഗ്ലീഷിൽ ഇപ്രകാരം അവരോടു പറഞ്ഞു: "മിസ്, നിങ്ങഠക്കു് യാതൊരു സുഖക്കേടുമി

ല്ല. നല്ലവണ്ണം തിന്നുന്നു. എനിയ്ക്കോ, ജോലി ധാരാളം. ഇനി ഭക്ഷണം കൊണ്ടുവരില്ല.'' **(Miss, you no ill. Eating well. I, too much work. Won't bring food.)**

സ്വരാജ്യത്തോടടുത്തപ്പോൾ, ദിവസങ്ങൾ നീളുന്നതുപോലെ തോന്നി. ഓരോ ദിവസവും ഭോജനശാലയിൽ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു ചെന്നു്, അറേബ്യൻകടലിൽ പ്രവേശിച്ചാൽ കപ്പൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ദൂരം അടയാളപ്പെടുത്തുന്ന വലിയ ഭൂപടത്തിൽ ഞങ്ങൾ നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കും. അങ്ങിനെ കപ്പൽവാസത്തിന്റെ അവസാനദിവസമായി. പിറന്നു രാവിലെ നാലുമണിക്കായിരുന്നു കപ്പൽ ബോംബെ തുറമുഖത്തിൽ എത്തുന്നതു്. ഞങ്ങൾ ഉറങ്ങുവാൻ പോയപ്പോൾ രാത്രി വളരെ വൈകി. ഡച്ച് ഇൻഡീസിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരുസംഘം ഡച്ചുകാർ, ബോംബെയിൽ ഇറങ്ങേണ്ടവരായ രണ്ടുമൂന്നു സ്വദേശീയരെ സംഗീതം, നൃത്തം എന്നിവകൊണ്ടു സന്തോഷിപ്പിക്കയായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ സ്വന്തം മുറിയിലേക്കു കിടക്കാൻ പോയപ്പോൾ രണ്ടു മണിയായി. രണ്ടു മണിക്കൂറുകൊണ്ടു് ഇന്ത്യയിൽ എത്തിച്ചേരും എന്ന ബോധംനിമിത്തം ഉണ്ടായ ആഹ്ലാദത്താലും ഉത്സാഹത്താലും ഞങ്ങൾക്കു് ഉറങ്ങുവാൻ സാധിച്ചില്ല. ഞാൻ ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾ ഏതാണ്ടൊന്നു മയങ്ങിയിരിക്കാം. കണ്ണുതുറന്നപ്പോൾ 'പോട്ട്ഹോളി'ൽക്കൂടെ ബോംബെ തുറമുഖത്തിലെ വിളക്കുകൾ കാണാറായി. ആറുമണിയ്ക്കുശേഷമേ കടത്തുപാലം താഴ്ത്തി യാത്രക്കാരെ ഇറങ്ങുവാൻ അനുവദിക്കയുള്ളുവെങ്കിലും ഞാൻ എഴുന്നേററു് ഉണൎന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്ന മററു സ്നേഹിതകളുടെ സമീപത്തേക്കു് വേഗം ചെന്നു.

അവസാനം, ഞങ്ങൾ ജന്മദേശത്തെത്തി! ആ പ്രഭാതവേളയിൽ ഇന്ത്യയുടെ നയനമോഹനവും പ്രകാശമാനവുമായ തീരപ്രദേശങ്ങൾ അത്യാർത്തിയോടെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽ തിരതല്ലിയിരുന്ന വികാരങ്ങളെ എങ്ങിനെ വിവരിക്കാം!!

കേരള സാഹിത്യ
അക്കാദമി